

1 2 0 0 Ft

9 771587 023027 22011

2 0 2 2 - 1 1 - 1 2

LX. évfolyam

2 0 2 2 - 1 1 - 1 2

Életünk

SZERZŐINK:

Balázs Kata (1981), Budakeszi ■ Baranyai László (1943), Bodmér ■ Csikós Artilla (1969), Budapest ■ Domonkos László (1951), Budapest ■ Fábián László (1940), Zsennye-Budapest ■ Fábián Zoltán (1976), Budapest ■ Faludi Ádám (1951), Tatabánya ■ Ficsku Pál (1967), Budapest ■ Géczi János (1954), Murter (Horvátország) ■ Hegyi Botos Artilla (1970), Budapest ■ Kerékgyártó György (1970), Budapest ■ Kulin Ferenc (1943), Budakalász-Szentistvántelep ■ Patak Márta (1960), Leányfalu ■ Péntek Imre (1942), Zalaegerszeg ■ Sarusi Mihály (1944), Balatonalmádi ■ Száraz Miklós György (1958), Budapest ■ Vida László (1972), Budapest ■ Zalán Tibor (1954), Budapest ■ Zentai Adél (1985), Budapest

Jelen számunkat Fábián Zoltán munkáival illusztráltuk.

irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat

ÉLETÜNK

TARTALOM

GÉCZI JÁNOS versei / 1

BARANYAI LÁSZLÓ ■ Hulló angyal (Vörösmarty Mihály fiktív levelei) / 2

PÉNTEK IMRE ■ versei / 43

KULIN FERENC ■ Ki is volt Antall József? (Vitairat) / 47

Korszellem és festészet – Fábián Zoltán és Vida László beszélgetése / 63

VIDA LÁSZLÓ ■ Képzőművészet és matematika / 69

FÁBIÁN LÁSZLÓ ■ Lenni (Domonkos Istvánról) / 72

FALUDI ÁDÁM ■ Egynyári történet (Dinnyés Jósikáról) / 78

ZALÁN TIBOR ■ Tőzsér Árpád imágói / 81

ZENTAI ADÉL ■ A daráló unikornis (regényrészlet) / 85

HEGYI BOTOS ATTILA ■ verse és grafikája / 97

BALÁZS KATA ■ Agyagybagyagy (novella) / 99

DOMONKOS LÁSZLÓ ■ Szabófalvi mennyország (szociográfia) / 102

KERÉKGYÁRTÓ GYÖRGY ■ Három kispróza a Fekete fény ciklusból / 108

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY ■ Pentapolis... (regényrészlet) / 117

FICSKU PÁL ■ A Zsiga Marcell–Gyulai Csaba rejtély (novella) / 138

CSIKÓS ATTILA ■ Az Úr határozott szándéka szerint (elbeszélés) / 143

SARUSI MIHÁLY ■ Sírván sírva (Pomeriumi jegyzetek V.) / 150

PATAK MÁRTA ■ Furor operandi (novella) / 165

A FOLYÓIRAT KIADÁSÁT A NEMZETI KULTURÁLIS ALAP
TÁMOGATTA

ÉLETÜNK

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat • LX. évfolyam

Kiadja: Berzsenyi Dániel Könyvtár – Szombathely MJV Önkormányzata • Felelős kiadó: Dr. Baráthné Molnár Mónika, tel.: 94/513-530, mobil: +36-30/953-2300 • Főszerkesztő: Alexa Károly, e-mail: karoly.alex@gmail.com, tel.: 06-30/583-0302 • Előfizetésben terjeszti: BDK 9700 Szombathely, Dr. Antall József tér 1., Tel.: 94/513-537; elofizetes@bdk.hu • Előfizetési díj egy évre: 6800 Ft, egyes számok ára: 600 Ft, dupla számok ára: 1200 Ft. Megjelenik havonta, 460 példányban. • Nyomdai előkészítés, nyomtatás: Papírmanufaktúra Kft. • ISSN–0133–4751

G É C Z I J Á N O S

A nyírfalevélről

Szonettet olvas, s benne a tercinát
silabizálja, amelyen d-mollban
szűrődik át az áhítatos himnusz.
Én gyöngé világom, óh, én világom,
hány hangon szólalsz meg egyidejűleg,
mikor a nyírfalevél, mint Shakespeare-nél,
ósárgán villószik, fel-, el-, oda-
s visszaröppen a heves szélben, ahogy
Petrarca verssorhajlatán a sóhaj,
s úgy szakad le az ágról, az avarra
esik, ahogyan Alcuin, a vénhedt
szerzetes írta, amikor megsápadt
a perdülő levéltől, és letérdelt,
hogy az lehullt, az estéli imához.

Márton-napkor

A lovászinás baljós jeleket
látott az égen, látom a szemén,
holott csak vadlúdék hasította
a mennyboltot toll- és pernyeszürke
félre. Mártonkor gágog a világ.
Égő áldozat a rőt domboldal,
a szomszéd kisvárost, akár vizét
a ciszternának, elnyalják a lángok.
A bábész néphez érve a téren
nincs, ki ne köszöntene, s nincs, akit
ne üdvözölhetnék meghajlással,
tisztelgő szóval vagy öleléssel.
Ki kivált közülünk, s haramia
lett, az eretneket hamarosan
kivégzik. Vérét a kőről nyalják
a kutyák. Galambszárnyán érkezett
a hír, kikötöttek a táborverőik,
a Carmel-hegyen építnek szállást,
ott, a barlangnál, ahonnan Illést
az üdvösség a goromba halál
megismerése nélkül ragadta fel.

BARANYAI LÁSZLÓ

Hulló angyal

VÖRÖSMARTY MIHÁLY FIKTÍV LEVELEI

ELŐSZÓ

Hulló angyal című regényemben Vörösmarty Mihály életének jelentős állomásait jelenítem meg tizenhat, általam írt fiktív levélben. Bár a levélfolyamatot hitelesnek elfogadott tényekre alapozom, a levelek kreáltak, bennük a „hivatalos” életírás által elhallgatott – szégyenlett és ezért nem tárgyalt? – körülményekre keresem a választ.

Halálos betegségben szenvedett-e Vörösmarty, és mi volt a betegsége? Volt-e hatással, s ha igen, milyen hatással volt költészetére ez? Valóban a kettőjük közötti társadalmi különbség miatt nem teljesült be a szerelme Perczel Etelkával? Mi készítette arra Csajághy Laurát, hogy hosszas ellenkezés után végre rászánja magát a házasságra? Mutatott-e pszichés tüneteket Vörösmartynak a nőekkel való viselkedése?

A költőnek valóban volt egy Klivényi Jakab nevű barátja, akivel éveken át levelezett. De a regény nemcsak az ő levélváltásukból idéz rövid részleteket, hanem másokkal való levezéséből és verseiből is. Mindazonáltal – nem árt ezt megismételni –

e tizenhat levél fikcionált, azaz a személyes, a költő élete-titkait kutató véleményemet tükrözi.

Bár kísérletet teszek rá, hogy írásomat Vörösmarty prózai szövegeinek stílusában tartsam, tisztában vagyok vele, hogy ez megoldhatatlan. Ezért megelégszem azzal, hogy nyelvhasználatommal az írásmódját (amely a maga korában kiemelkedően könnyed és kötöttségektől mentes volt) próbálom meg felidézni.

Bodmér, 2022 októberében

Baranyai László

Köszönet a kápolnásnyéki Kupi László úrnak, ki gazdag forrásanyagot bocsátott rendelkezésemre

Kedves barátom, Klivényi!

Börzsöny, 21. Apr. 1820.

Az után, hogy pár napja mindketten abszolváltuk grammatikai vizsgáinkat az egyetem bölcsészeti fakultásán, te a szokott módon visszautaztál a szemináriumba Pécsre, az én életem alakulásában viszont újabb sorsfordító esemény következett be. Mégpedig módfelett váratlan, sorsfordító esemény. Barátságunkra tekintettel kötelességemnek érzem, hogy beszámoljak róla, különösképpen, hogy azokat, akik miatt ezen esemény történt, te is jól ismered, sőt, kedveled is. A Perczel lurkókról van szó, Sándorról, Móriczról és Mikiről, kiknek nevelése rám vagon bízva. Mivel eddig is osztoztam a vígban s szomorúban veled, hazugsággal, vagy legalábbis a lényeg elhallgatásával érne fel, ha nem számolnék be a nagy horderejű eseményről: a tegnapi naptól kezdve legalább három esztendőn át a Bonyhád mellett Börzsönyben fogok élni. Itt, ahonnan most írom a leveletem, s ahonnan, ha kitekintek messze, látásom kietlen völgyek s ijesztő erdők között az ég végére jutva kivész.

Nem én döntöttem így.

Oda a nagyvárosi zaj és nyüzsgés, oda a jó barátok társasága, oda a szebbnél szebb hajadonok és delnők mosolya, bája, látványa! Városi emberből falusi – nem is falusi: tanyasi – levék. Menni kívánnék, menni, hová láb nem visz, s csak az elme segít. Pusztá magányosság bús fia – az vagyok én. Kit társaitól különítván félre szakasztott a gondviselés, s tolnai földre vetett. Oly multságaim, melyek elalvó kedvemet felébresztenék, nincsenek itt.

A Tekintetes úr, alighogy a vizsga után átballagtam a Perczel-házba, megkérdezte, vállalom-e, hogy a következő három évet a kis fickókkal, kiket már ugyancsak három éve oktatok és nevelek, vidéki rezidenciáján töltöm el. Ráadásul nem is a bonyhádi kúriájukban fogunk lakozni, hanem kint a szomszédos Börzsönypusztán, ahol szintén van egy birtokuk. Az a szándéka, hogy ne csak a leckét magolják be, hanem a gazdaság működését és irányítását is sajátítsák el, s tanuljanak szerénységet, emberséget hozzá. Utóbbiakban, mivel magabiztosságuk – hogy azt ne mondjam: önhittségük – nagyobb, mint tudásuk, rájuk is fér a pallérozódás. S miután igent mondtam, közölte, hogy készüljek, mert már másnap indulunk le Bonyhádra. A kérdése valójában utasítást jelentett. Hogyan is tehettem volna meg, hogy nem hosszabbítom meg nevelői állásomat gyermekei mellett? Közülük a középső, a tíz éves Móric úrfi a leginkább önfejtő, bár, bevallom, néhai engedetlensége ellenére ő áll legközelebb szívemhez. Sándor tekintetes úrnak van két idősebb fia is, István meg Imre, továbbá négy lánygyermek: velük, hála az Úrnak, semmi dolgom sincsen. Az olyan szegény, nincstelen ifjúemberek, mint amilyenek mi vagyunk, s akiknek egyelőre még saját mesterségünk sincsen, nemigen tehetnek mást, mint hogy elfogadnak egy efféle felkérést. Majd, miután végeztünk, és te kispap leszel, utána meg valamilyen jó zsíros

parókián plébános, én meg ügyvédbojtár, később meg közbizottsági ülnök, beszélhetünk önállóságról.

Perczel tekintetes úr megígérte, hogy a vizsgáim előtt szabaddá tesz, s ha konzultálnom kell valamelyik professzorommal az egyetemen, felutazhatok idejében. Vele ott találkozhatok megint, ha kedvünk tartja, megint kirúghatunk a hámból, sőt, az sem kizárt, hogy te jössz át ide, vagy én látogatlak meg Pécssett; Bonyhádtól a városod postakocsival alig fél nap járásra esik. Akár így, akár úgy történik majd, óhajtom és reménylem, hogy nem egy-két perces lesz csak találkozásunk, hanem kedvünk szerint áldozhatunk egy-két órát barátságunknak, mely nekem éppoly becses, mint ten-magadnak.

Három napos utazás után érkeztünk Sándor tekintetes úr bonyhádi birtokára. Az első szállást útközben Seregélyesen, Zichy báró palotájában vettük, a másodikat a Szécsényiek káprázatos doroghi kastélyában. A hatalmas épület üres volt ugyan, de számunkra előkészítették, befűtötték, a személyzet vacsoráról is gondoskodott. Van, aki évente legalább két alkalommal két megrakott, négylovas társzekérrel kel útra; tavasszal Pestről le, ősszel meg vissza, s akit útközben ily rezidencia vár – van, akinek egy kopottas táskába belefér az összes holmija: két váltás fehérenmű, pár könyv és bejegyzőfüzet, amelyben a gondolatait tudja rögzíteni.

Késő este jöttünk meg; kipakolás – éjfél felé volt már, mikor ágyba kerültem. Ma reggel meg Sztárai Elek bácsi kihozott ide Börzsönybe, megmutatta leendő lakhelyemet.

A fiúkkal egész úton nem lehetett bírni, hogy elszabadulva Pesttől, Börzsönyben újra lóra ülhetnek. Ez éltette őket, erről álmodoztak, ezt ragozták, Móric meg Miki lélekben és viselkedésben Patkó Bandit, a híres somogyi betyárt mintázták. Az elképzelhetetlen volt, hogyha a náluk két két-három évvel idősebb bátyjuk kilovagol, ők ne tartsanak vele. Már korareggel kijöttek, el is nyargaltak derekasan, mire kiértem, már nem voltak itt.

Azért, mitagadás, most, hogy e levelet írom neked, hatalmába kerít a magány érzete. Megürült keblemet terhes munkák sora riasztja, kedvemet ezek űzik és ölik. A kis legényekkel már a városban sem nagyon bírtam, de mi lesz itt, hol zabolátlan természetük szabadon megnyilvánulhat? Ha erejüket egymás elleni hadakozva fitogtatják? Megrendszabályozásuk ügyében édesatyjuk, Sándor tekintetes úr tanácsot adott, de mit ér az, különösen a zabolátlan szájú és fékezhetetlen indulatú Móriccal szemben, ha megvonom tőlük az ebédet? Semmit. Az pedig, holott ezt Sándor úr ugyancsak tanácsolja, hogy zárjam be őket egy kuckóba, eleve lehetetlen; kikacagnak és elszelelnek. Móricnak, ki hármójuk között a legtehetségesebb, hiába papolom, hogy indulatossága miatt előbb-utóbb elfordulnak tőle az emberek s élemedett korában szerencsétlen sorsú lesz, nem figyel énrám, s csak a maga feje után jár. Talán a másik kettővel jobban elbírok. Nem tehetek mást, mint hogy fohászkodom: légy segítóm, légy nyugasztóm, ó, magánynak istene!

Szerencsére a helyzet kedvezőbb annál, mint kezdetben gondoltam: az öregúr nemcsak másokra bízta gyermekei edukálását, hanem maga is tesz érte: asztalán ott

sorakoznak a Tudományos Gyűjtemény lapszámai, melyeket én is haszonnal forgathatok. Különös becsben tartja az a példányt, melyben Kazinczynak az orthológiáról és neológiáról írott, a nyelvújítási vitákat lezáró tanulmánya lelhető, s bár a maga írásmódja korántsem hiba nélkül való, gyermekeit segítségemmel a könnyed, kötöttségek nélküli fogalmazás felé terelgeti. Minő örömöm támadt, mikor kitárta könyvtárszobája ajtaját, s azt mondotta: Fiam, használd kedved szerint, azt a művet veszed le a polcra, amelyiket akarod; akár átviheted magadhoz olvasásra, tanulmányozásra. S derekas könyvtára vagyon: katonai könyvein kívül gazdasági, természettudományi, jogi, földrajzi, történelmi s szépirodalmi tárgyú kiadványai is vannak. Ráadásul magyar szerzők: Baróti Szabó Dávid, Péczeli József és Dugonits András.

Ugyancsak Fortuna ajándéka, hogy a tekintetes asszony, ki örömtanúja fiai előmenetelének, pártol, tegezve szólít s ebédnél a legjobb falatokkal kápráztat.

A harmadik gyógyír pedig, mely nemcsak enyhíti egyedüllétem gyötrelmeit, hanem minden korábbi társalkodásnál magasabb szinten elégíti ki lelkem igényeit, nem más, mint hogy ti, akár Athos, Porthos és Aramis, vigyáztok rám, d'Artagnanra. Tenmagad, aztán Egyed, a szabadidejében Ovidiust fordító bonyhádi plébános, s harmadikként káplánja, Teslér, kikkel versben társalkodok majd. Az egyedüllet arra is alkalmat ad, hogy tanácsaitokat megfogadva befejezzem Salamon királyról kezdett drámámat, s összerakjam fejemben az Árpád korát felidéző eposz-tervemnek, a Zalán futásának a belsejét.

Ha Börzsönybe kerülésemet életem újabb, módfelett váratlan és sorsfordító eseményének titulálom, nem hallgathatom el, hogy korábban is akadtak sorsfordító események benne. Ha említést is tettem róla, bizonyára csak röviden Atyám ötvenhárom éves korában költözött át az égi világba. Halála törvényszerűen, bár a szokottnál korábban bekövetkező esemény volt, mely, noha mind a nyolc testvérem él még, talán engem rendített meg a legmélyebben. Ma is sokszor előfordul, hogy magamban – ha mások nincsenek jelen, hangosan ki is mondom – tőle kérek tanácsot vagy magyarázom meg neki egy-egy cselekedetemet. De elmúltáról most, noha életemre rányomja a jegyét, egyelőre nem szándékozok többet mondani.

Hanem a Perczel családdal való találkozásom valóban sorsfordító volt – ráadásul szerencsésnek is mondható. Bár a szerencsés és szerencsétlen momentumok váltokozva követik és egyenlítik ki egymást az ember életében – nekem akkor éppen ez volt megírva. Ha ekkor nem, máskor következett volna be. Egy hordó bort szállítottam a martonvásári úton Nyékről Pest felé, melyet Atyám küldött unokaöccsének, Ferenc bácsikámnak, ki ott folytatott ügyvédi gyakorlatot. Én tizenhét esztendő voltam ekkor, a pesti piaristáknál befejezett gimnáziumi tanulmányaim után az egyetem bölcsészeti fakultására nyertem felvételt. A szekérnek, melyet hajtottam, egyik kereke berogyott, a tovább haladás lehetetlenné vált. Éppen ekkor tartott Pestre Bonyhádról a Perczel család a szokásos módon: négy-négy nehézsodrott lóval húzott két társzekérrel. Már jóval túlhaladtak rajtam, mikor váratlanul megálltak, az egyik kocsirol leugrott egy ifjú, kit csak később ismertem fel, s hozzám futott: a nálam két esztendővel ifjabb Perczel István, Sándor úr legidősebb gyermeke. Megismert, mert

mindketten a piaristák gimnáziumába jártunk. Ő kettővel alattam; a fiatalabb ismeri a feljebb járókat, de azok őket nemigen. Mindenképpen segíteni akart rajtam, s rábírta kocsisukat, Elek bátyát, hogy a pótalkatrészek közül adjon, s szereljen fel nekem egy kereket. Míg ez megtörtént, a kocsiról úgyszintén leszállt Perczel Sándor tekintetes úr beszédbe elegyedett velem, s életem felől kérdezgetett. Beszámoltam neki, hogy rövidesen egyetemi hallgató leszek, s hogy tanulmányaim költségeit magántanítással fedezem; egy özvegyasszony fiának, Kapdebo Janinak vagyok magánoktatója. Sándor tekintetes úr félrehívta a fiát, nyilván tudakozódott rólam, aztán hozzám lépve váratlanul azt kérdezte, hogy volna-e kedvem az ő házához szegődni fiai mellé nevelőnek.

A gyermekek, köztük azok is, kikről szó volt, leugráltak a batárról, hogy élvezzék a nemvárt szabadságot, barátságosan mosolyogtak rám, de én nem rájuk figyeltem – már írtam: – ki az a bolond, aki ilyen ajánlatnak képes ellenállni?

Élj boldogan, gondolj barátodra, s küldj verset, de ne deákul írottat, mint legutóbb, hanem magyar nyelvűt. S ha majd tanárként oktatsz kis tanítványidat, magyarul terjesszed tudományodat, terjedjen vele szépséges nyelvünk kellemé. Így a hon is gyarapul; te pedig fő karba jutandsz: neved fényleni fog Hunnia díszes egén.

Boldog elégedést kívánván, honfiúi barátsággal:

Vörösmarty Mihál

2

Klivényi barátom!

Börzsöny 27. April. 1820.

Megkaptad már korábbi levelemet, melyben életem váltópontjairól írtam? Ha megkaptad, kérlek, felejtsd, akár el is égetheted, vagy ha nem égeted, mert azért ennél értékesebbek egymáshoz intézett gondolataink, lelkünk finom és őszinte rezdülései, rakd a többihez, kössd át szalaggal s rejtsd el őket a ládád mélyére, hogy csak akkor kerüljenek elő, miután lelkünk üdvéért már a gyászmise is elmondatott. Ha viszont jelen levelem megkapása után ér hozzád, el se olvasd, mert életre ébredésem csak az ominózus levél megírása után kezdődött. Amikor megpillantottam Öt.

Azért kérem ezt, mert a korábbi leveleim egy feledhető élet tanúságtételei, melyek, miután tegnap délután elkezdődött az igazi életem, a múlt tavába süllyedtek. Megtörtént, miről talán már Édesanyám keble alatt kilenc hónapon át égi nyugalomban lebegve álmodoztam; igen, tegnap délután megláttam Öt.

Megjelent, s a tér megnemesült, felpezsdült jelenétől.

Klivényi komám, életem hányattatásainak, gondolataimnak, nemes és nemtelen vágyainak tanúja, te, csak remélheted, hogy egyszer olyan villámcsapásszerű, szinte a rémülettel elegyes gyönyörteli pillanatod, olyan magadra ébredésed, megvilágosodásod leszen, mint nekem, volt, mikor öt, a lovaglásból visszaérkezőt, megpillantottam.

A bátyjaival együtt, akiket reggel már kint várt, s akinek a jelenlétére, ha tudtam is róla, egyáltalán nem számítottam, ő is kilovagolt. A fiúk nővére, a tizenégy esztendőös tünemény, Etelka.

Nála lélekbe hatolóbb jelenséget én nemhogy életemben nem láttam, el sem tudtam képzelni.

Maga az Álom. A Tökéletesség. A Megtestesült Mindenség.

Akár egy férfi, leugrott a lováról, mert nehogy azt hidd, hogy hölgy módra, mindkét lábát egyazon oldalon tartva galoppozott be az udvarra, leugrott és... és észrevett engem. Alkony volt; ifjúsága legszebb bíborában állott testvérei körében; úgy tekintett szét búttan tekintetével. Olvadozni éreztem elfásult szívemet, s hálát adtam sor-somnak, hogy láthatom. A kantárt tartó vékony, mégis inas, erős kezet s a csuklót. A karokat! Nyakának hajlását, ahogy, miközben beszélt, oldalra ereszté a fejét, hogy megigazíthasson füle mögött egy tincset.

Én holmi apróságokkal foglalatoskodtam, hozzám lépett, hogylétemet tudakolva. Ő emlékezett rám, én őrá nem. Hogyan is emlékezhettem volna, mikor először jártam Bonyhádon, kis, jelentéctelen csücske volt csak, kire oda sem figyeltem, most meg egyszeriben: hercegnő, Diána istennő. Hasonlíthatatlan szépségű sugár termete nem mutatott földi származásra. Akkor sem lepődtem volna meg, ha vadászkutya kíséri és új van a kezében.

Miska! kiáltott örömmel, hát itt vagy? Nekem, gondolhatod, elakadt a lélegzetem. Odalépett hozzám, s kecses pukedlit csinált. Halottam, hogy jőni fogsz, s azt is, hogy maradsz, tette hozzá, aztán ezt is megfejelte: rajta leszek, hogy egy percet se unatkozz. Kijelentése ezüstként pergett ajkairól. Nem jött szó a számra, álltam csak ott, akár egy szélütött. Ilyen fogadtatás? Ettől az istennőtől?

Kérdezte, lovagolni szoktam-e. Régen volt az már, nyögtem ki ügyefogyottan. Nem akartam azt felelni, hogy a lovaglás sosem volt ínyemre való mulatság. Nem lehet azt elfelejteni, mondta erre, ha legközelebb kimegyek, jössz te is velem.

Hív és tegezve szólít, amiként kisgyermekkorában?

Félig hátat fordított, felemelte egyik lábát s megkért, hogy segítsék megszabadulni lábszárvédőjétől. Ez is milyen védelmezője lábának?! Lux colorata, finom, puha bőrből készítve. Aztán a másikat is. A sarkára lépve kibújt lovascipőjéből, lerázta a kapcaít, fáradt lábujjait tornásztatta.

Ó, Klivényi, ezek a lábak, ujjacskák! Mint megannyi pici élőlény, melyek sorban állva várják, hogy utasítást, kapjanak tőle. Vonaluk a lábfej sima futásába veszik bele, hogy végül a boka ívében oldódjon fel.

Ugye, barátom, nem számít bűnnek, ha éjszaka e lábacskákról álmodozom?

Neked is azt tanácsolom: cseréld gyászos köntösödet vidámabb öltözkékre; a klerikusi létet világi életre. Isten tüze akkor is sugároz rád, ha közben egy szeretett lény tűzében égsz. Rám számíthatsz, én megértem, ha le akarod dobni kötöttségeidet. Hisz te magad mondtad, hogy a szabadság szeretete meggyűlöltette veled állapotodat, azt az unalmas magányt, melyben leledzel. Nem te voltál az, aki ékesen magyaráztad, hogy rosszlányokhoz járni nem számít helytelenségnek, hiszen a felgyülemlett

férfierőnek valamiképpen távoznia kell a testből, s ha az természetes módon, és nem természetellenesen, önkéntes ráhatás révén távozik, nem, vagy csak kismértékben számít vétkezésnek?

Fogadd e pár sort, melyeket az eltelt napok során szerzék, s melyeket verssé szándékozok kerekíteni:

Ág, ha volnék, meghajolnék
Én is szívesen,
A szellővel rálehelnék
Titkon, édesen.

Vagy egy másik kezdemény:

Ő van egyedül szívemben,
Képe kísér mindenütt,
S hasztalan nézek hasonlót:
Semmi szépség rá nem üt.

S ahogy jelenlétével megnesemesíti, a táj is megváltozik körötte. Mióta itt van, felvidult számomra, tündérország lett a kiholtnak, unalmasnak tűnő Völgység. Tetőit százados erdőségek koronázzák, köztük a végtelenbe nyúlnak üde szépséggel csábító völgyei. Lelkem ábrándozva bolyong a csörge pataknál, s gondok helyett a szerelemnek hordja bilincseit.

Csendes vidék! Ó kedves hely nekem!
Fogadj öledbe ismét engemet,
Itt, lombjaidnak édes alkonyában,
Sok új öröm csilláma támad.

Drága barátom, és te? A jó Istennek gondja leszen ránk, tovább nem várhatok, írd, ha szeretsz. Maradok igaz barátod
Vörösmarty Mihál

Édes Barátom, Klivényi!

Börzsöny 1820. Maii. 4én

Vedd őszinte bocsánatkérésemet, amiért rögtön reád támadok kérdésemmel: van-e neked, vagy esetleg volt-e neked a testeden mostanság gyulladáso-kisebesedés, fekélyesedéssel járó betegség? Nekem sajnos van, az az lett. S okozatként nem tudok másra gondolni, mint arra a hölgyre, akivel te ismertettél össze még Pesten, s azt állítottad róla, hogy komoly, jó családból való özvegyasszony, akit férjének váratlan halála, s utólagosan nyilvánosságra került, addig titkolt adósság ingatta meg anyagi biztonságát, s ezért kényszerült bájait veled, s aztán velem is megosztani. S csak olyan komoly és megbízható férfiemberekkel kerül ily bizalmas kapcsolatba, kik elnyerik rokonszenvét. Még a szoknyája alján végig húzódó virágdiszes fodorcsíkokra is felhívtad a figyelmet, mondván, hogy efféle előkelő bécsi divat szerint csak úri-asszonyok öltözködnek. Hát, e hölgnél a javaslatodra tett látogatásom eredménye lényegét tekintve nem sokban különbözött egy közönséges bakamárítól elnyert kínkeserves nyavalyakórságtól. Akár helytálló-e ezen megható történet, akár a nyers valóság elfedésére szolgál, lényegében mi egy rima kéjelegtető bájait vettük igénybe, és ami engem illet, meg is van a megérdemelt jutalma, vagyis büntetése: a legkényesebb testtagomra egy nagyjából ötkrajcáros területen, lemarva a bőrt róla, fekélyes gyulladás telepedett. Lovagolni ezzel – bármennyire is csábít reá Etelka – öngyilkossággal érne fel. Mivelhogy nemcsak sebes, alaposan meg is van duzzadva.

Keserédes helyzet. Ő a legnagyobb jóindulattal közeledik felém, hív, csábít, de én – bajomat megvallani persze, nem merem – zord képet vágva azt felelem neki, hogy bocsásson meg, nem érek rá, mert a következő vizsgámra, a jogtörténetire kell készülnöm, s mivel abban nemcsak nevek és meghatározások, hanem évszámok is szerepelnek, gondot kell fordítanom a betanulásukra. Közben meg majd' meghalok, úgy lennék mellette, úgy mennék vele. Az biztos, hogyha kikerülök eme kellemetlen helyzetből, különösen azok után, hogy személyében ráletem a tökéletességre, életem álmára, nem fogok még egy ilyen közönséges, viszolyogtató kalandba belekeveredni.

Ráadásul nemcsak az említett helyen vagyok feldagadva, hanem a combhajlatomnál meg a hónom alján is, tartok tőle, ha ezen duzzanatok kifakadnak, kibírhatatlan szenvedésben lesz részem. Fogalmam nincs, miféle fertőzésben, bajban szenvedek, elmúlik-e valaha, avagy örökké kitart. Itt Börzsönyben nem találok olyan személyt, kitől eme kóros állapotomra vonatkozóan felokosításban részesülnék; te, Klivényi barátom, kihez fordulnál, kihez merésznél fordulni ilyen állapotban? Bejelentkehetnék ugyan Wiesler úrhoz, az itteni orvosdoktorhoz, kinek hozzáértéséről csak jókat hallottam, de nem tehetem meg, félek, beszámolna róla Perczel tekintetes úrnak; a titoktartási kötelezettségnél erősebb benne a társalkodási hajlam, ezt pedig végképpen elkerülni óhajtanám. Hajh! Te vagy egyedül, ki tudja, mások nem tudják még, de ne is tudják meg, hogy többé nem lehetek rossz, hogy fölös átkok alatt bús

temetőmbe rogyok. Félek, szomorú fa takar be végül. Levelem, vidd szavaim, vidd tova, s ifjakat ints!

Utazzak fel Pestre, s ott keressek fel egy efféle betegségek szakértőjeként számon tartott kirurgust vagy orvosdoktort?

A megoldás az égből jött, Mátyás király hollója hozta. No nem a madár személyesen, hanem a posta, mégpedig egy levélküldemény formájában. Nina nővérem volt a feladója, arról számolt be, hogy Asszony anyánk az utolsó birtokát is elkótyavetyélte Nyéken, ők, négyen testvérek azon vannak, hogy biztonságos körülmények közé költöztessék be Fehérvárra. Már a házat is megvették neki, melyet elfoglalhat. Még egy kis tehenet is szerettek az istállóba, hogy meglegyen a napi tej, túró s aludttej adagja. És hogy menjek, látogassam meg őket, talán rá tudom beszélni Asszonyanyánkat, hogy ne kergesse a gazdálkodás sikerének illékony álmát, hanem fogadja el a valót, s a palántázás meg a szántásvetés helyett a gyermekeivel, meg majd az unokáival foglalkozzék.

S hogy miért ajándék nekem, ily ínségre jutottnak, nőrokonaimmal találkoznom? Asszonyanyámról széles körben ismeretes, hogy szabadidejét nem léhaságokra fordította; szeretett a mezőn, erdőn bolyongani, gyógyfüveket keresgélgni. A mi kisebb-nagyobb sérüléseink és betegségeink megállás nélküli tüsténkedésre, gyógyításra készítették, abban telt öröme, ha enyhíteni tudta testi és lelki szenvedésünket. Lassan nemcsak Nyékben, hanem a környékbeli településeken is a lakosság orvosa lőn. Gyógyszertárára majd' annyi gondot fordított, mint éléskamrájára. A szárított gyógyfüvek, gyökerek, valamint a saját kezével készített tapaszok és kenőcsök szép sorban állottak a polcán. Vele nem merném tudatni, kitől és miként szerzettem nyavalyámat, de Anna nővérem, ki ismeri fiútestvéreinek ifjúkori szertelenségeit, remélhetőleg nem vet meg érte. Neki el merem majd mondani, miféle istenverte feneség gyötör. S remélhetőleg ő tud majd olyan gyógyalkalmazhatóságot ajánlani a számomra, amely, ha teljesen el nem is mulasztja, csökkenti kínjaimat.

Sem a Tekintetes úr, sem a Tekintetes Asszony nem támasztott kifogást hazame-netelem ellen – nekik természetesen csak Asszony anyám költözködéséről, illetve az abban való segedelméről számoltam be.

Hát elmész, Miska? – lépett hozzám Etelka. Nyilván nyargalásra akart csábítani, s a vágy, hogy vele lehetek, azaz lehetnék, minden korábbi ellenérzésem elűzte a lovaglással szemben. – Hagyjon a kisasszony, most nem érdekel, mire csábít – feleltem neki. – Fontosabb dolgok szólítanak, asszony anyámnak kell segíteni a költözködésben, nem maradhatok.

Ah, miért vagyok ily nyomorult, ily sorsra jutandónak miért kellett születnem? Megtagadván lelkes önmagam, zordonnak, elutasítónak mutakoznom? Itt kell hagynom kegyvel folyó szavát, reám rebbenő pillantását, égi küldetést idéző termetét!

Holnap reggel, miután e levelet a posta pécsi küldöncére bízta, magam északra indulok, szülőházam felé. Mire visszaérek, talán választleveled is itt vár rám, kedves barátom. Állapotodról elsőként beszámolni el ne feledkezz!

A közös vétket feledve, a bűnbocsánat reményében maradok sírig hű híved
Vörösmarty Mihál

Klivényi Jakab, Barátom uram!

Börzsöny, 1820. Jul. 21-én

Örömmel olvasom – el ne felejtsek köszönetet mondani válaszóderért, melyet, hogy a végén el ne maradjon, ezennel megteszek –, hogy téged semmifajta francnyavalya nem háborgat.

Nem tudom, borult, avagy napfényes hangulatban fogadjam, hogy mégis gyászos csuhába öltözött teológus akarsz maradni. Mikor nemrég még éppen az ellenkezőjéről, kilépési szándékodról adtál hírt! Azt írod, hogy most már nemcsak békével tűröd, s örömet viseled az egyházi terheket, hanem kifejezetten örülsz annak, hogy a világiak helyett ezeket karoltad vállaidra. Tégedet most már a lelki nyugalom ölel, számolsz be róla. S hogy igen jól esik ama nehéz hányattatásokra visszapillantandod, melyeken által estél. Ha a vétekre gondolsz, melyet elkövettünk, s melyet te szerencsésen megúsztl, azt kell mondanom, hogy jól teszed, ha fölös erődet nem testedre, hanem eszed és szíved emelésére fordítod. Ha így döntöttél, így jó; tedd, megértelek.

Ami engem illet, családomhoz való érkezésemkor már enyhült valamelyest a kín, mert kamillafőzettel borogattam. Nina húgomnak, ki gyenge szemérmében félre tekintve pirult, kénytelen voltam feltárni fekélyemet; ő körömvirág főzettel való borogatást ajánlott. S ez gyors javulást hozott. Pár napig maradtam csak honn, míg Asszonyanyámat beköltöztettük Nyékről Székesfehérvárra. Szokatlan neki a városi környezet, hiányoznak szőlőfürtjei, melyekhez naponta kiballagott, hogy megnézzé, érnek-e, pirosodnak-e annak rendje és módja szerint; ahelyett, hogy kóstolta volna, inkább csak nézegette, simogatta őket. Jobb is, hogy már nem tudja ezt tenni; azon szőlőkből már más számára készül bor, s csak a szíve szakadna, ha pillantását rájuk vetné.

Napok óta itthon voltam már Börzsönyben, a biztonság okáért meg óhajtottam várni, míg teljesen kigógyultnak nem vagyok mondható; a fekélyre meg a gyötrelmre már csak egy alig észrevehető piciny heg emlékeztetett, s már-már Etelkához szándékoztam lépni, hogy elmondjam neki: végeztem a vizsgáimra való felkészüléssel, és jobban ráérek, midőn még kegyetlenebb nyavalya tört rám.

Mivel nem akarok a kórsággal meg a vele összefüggésben álló, gyenge, már-már halállal fenyegető állapotommal csigázni, holott ezek kétségtelen tények, eláru-lom előre: most már túl vagyok a megpróbáltatásokon, ezen újfajta kóron is sikeresen túljutottam. No de akkor..!

Legalább egy hónapja, hogy észleltem magamon a tüneteit – ennyivel hosszabodott meg a család tagjaitól való kényszerű elzárkózásom, ennyi ideig még fenntartottam karthauzi remeteségemet. Etelkát, ki minden alkalmat megragadott, hogy elesett állapotomból kisegítsen, nem győztem elhárítani. Ő pedig, mivel őszintének hitte tartózkodásomat, egyre inkább kereste társaságomat, fel akart vidítani. Mikor közelhajolt, félrekaptam a fejemet, nehogy meglássa nyakam pörsenéseit. Nem

értette, miért utasítom vissza. Pedig, ha valakitől, tőle aztán igazán fájlaltam távollévesemet. A sarokszobám egyik ablakából, melyből nemcsak be, az udvar felé adódott kilátás, hanem ki, az erdőkkel keretezett völgy messzeségébe, sokszor lestem, szemmél kísértem őt. Vártam, hogy hazatérjen lóháton tett kirándulásairól.

Klivényi barátom, te jobban ismersz engem, mint én önmagam, tudod, hogy minden percemet munkával vagy tanulással töltöm ki, nem kenyerem a léha semmittevés. Otthon, Nyéken, a lóháton tett kirándulást ilyesminek minősítettem volna. A mi családukban az volt természetes, hogy a leánygyerekek, Nina és Erzsi, de még a kicsik, Trézsi és Juli is be voltak fogva a háztartásba. Főztek, mostak, és ha kellett, kint, a béresekkal együtt kacsoltak vagy kapálták ki a tőkék alól a gázt. A nyargalászt úri huncfutságnak tartották. De most, hogy Etelkát látom az erdőbe elvágatni és délután onnan visszatérni, fel sem merül bennem, hogy őt ne illessék meg mindazon előjogok, melyek Dianát, a vadállatok és a vadon, valamint a szüzesség szemérmes, de magabiztos istennőjét megilletik. Ahogyan léptetett haza a lóval, már a messzi távolból ezer – mit ezer? tíz- vagy százezer – közül is ráismertem volna nemes tartására.

Az az utánozhatatlanul káprázatos ívelés, derekának, hátának és nyakának büszke feszülése, testének szemet gyönyörködtető emelkedése-süllyedése, fejének enyhe biccentése! Lovon jött, mégpedig bizonyára nemes telivéren, de én nem a lóra figyeltem, hanem Órá, mert a lovaglása nekem őt magát jelentette. Mintha ez lenne a természetes állapota, mintha mindenki más mozgása ehhez képest nehézkes és mesterkéltné erőlködés lenne. De már az is maga volt a mirákulum számomra, amikor csak járkált, jött-ment itt az udvaron előttem, az őt reménytelenül leső előtt; egy földöntúli jövővénynek a halandók közötti megjelenése, véletlenszerű itt tartózkodása.

Ilyenformán elvileg boldogtalannak kellett volna lennem, de csak részben voltam az, mert kényszerű magányomban nekifeledkezve, zavarás menten figyelhettem, leshettem őt.

Ami újfajta nyavalyámat illeti, ma sem tudom eldönteni, összefüggésben állt-e korábbi bajommal, tagom kifekélyesedésével. Mindenesetre – ami a látványt illeti – sokkal kellemetlenebb volt, mint az. Mert míg a fekélyt, mit nadrágomba rejtve viseltem, senki sem láthatta, ez a kórság, ha nem ügyeltem volna, hogy senki se vehesse észre, szemet szúrt volna.

Az, hogy apró, vöröses-rózsaszín, gennyező kiütések jelentek meg a talpamon, nem volt látható, mert járás közben nem mutattam fájdalmat. Csakhogy ilyen apró kis nyavalyák a tenyeremet meg a nyakamat is beborították; a közös étkezések alatt emiatt nem nyújtottam előre, és amennyire lehetett, zárva tartottam a kezemet, a nyakam pattanásait pedig magasra felgombolt inggel lepleztem. S az estebédeken kívül torkom fájdalmára és lázra, valamint fejfájásra és rossz közérzetre hivatkozva kerültem az együttlétetek. Utóbbiakat nem is kellett mímelnem, mert ezek valójában gyötörttek. A szájam üregében is fehéres, szemölcsös lepedék keletkezett, de, az égnek hála, ezt, ki reám tekintett, nem pillanthatta meg. Ezek sem voltak éppen kellemetesebbek, a rágást pedig egyenesen keservessé tették.

Ilyen állapotomban talált rám Etelka. Nyilvánvalóan beszélgetni, barátkozni szándékozott velem. – Hallottam – mondotta –, hogy a testvéreim élvezik a történelmi meg a literatúrai előadásaidat. Engem is érdekel a történelmi meg literatúra, én is szeretnék részt venni rajtuk. Felém hajolt, de hogy ne érezze lepedékes szájam savanyú illatát, el kellett vonnom magamat a közelségéből. – Apjaura bizonyára nem örülne, ha leánygyermeké fölös diszciplínával terhelné az agyát; biztos vagyok benne, hogy Pesten be fogja íratni egy rangos nőnevelőbe. – Hogy ott szabás-varrást, hímzést, meg sütést-főzést tanuljak? – replikázott. – Meg csecsemőgondozást és kisgyermeknevelést, hogyha lesz porontyom, tudjak majd vele bánni? – Tanítanak ott mást is; történelmet, geográfiát, filozófiát, erkölcsöt és a költészettant is – feleltem, de ő nem hagyta végig mondani. A kezemre tette a kezét, és békéltetben folytatta: – Nézd Miska! Én férjemuramnak egyenrangú párja szeretnék lenni, a magam öröme miatt szeretnék művelődni, nem pedig, hogy őt szórakoztassam, az ő unalmát enyhítsem. És ha lesz gyerekem, azt is önállóan, függetlenül fogom nevelni.

Én majd' belehaltam a boldogságba, hogy ezeket hallom tőle, ugyanakkor mentem, menekültem volna, észre ne vegye valahogyan nyomorult állapotomat, de ő láthatóan jól érezte magát velem, s folytatta: – Éppen apámuram Tudományos Gyűjteményében olvastam, hogy az asszonyok egyenlő képzés mellett sem testi sem lelki vagy elméleti tehetségükre nézve nem alábbvalók a férfiaknál – s megszorítván kezeimet, rám mosolyodva megkérdezte: – teneked mi a véleményed erről, Miska?

Rápillantottam; először az arcára, aztán bele a szemébe. Igaz hittel tudtam kijelenteni: – Igen. Igazad van, Etelka.

Vacsorakor Erzsébet asszony hiába tolta elém a jobbnál jobb falatokat, csak csipegetni tudtam belőlük, s rossz gyomromat meg étvágytalanságomat hoztam fel ürügyül. Eme bajaim festése azért sem esett nehezemre, mert valóban étvágytalan voltam.

A méltóságos asszony a bonyhádi orvosdoktorhoz, Wiesler Gáspárhoz akart küldeni vizitációra, kinél alaposan megvizsgáltathatom magamat, de én arra hivatkoztam, hogy gyengeségem csak átmeneti, s rövidesen rendbe jövök. Így húztam-halogattam a vizsgálatot több héten át, míg végül szerencsére e nyavalyából is kigyógyultam.

Most, hogy már rendben vagyok, alig várom, hogy újra találkozzak vele. Édesanyjával együtt egy hete rokonlátogatóba utaztak Görbőre, rokonaikhoz, Cséfalvayékhoz, de holnap megjönnek. Szoríts nekem, édes barátom, hogy sikeres legyen a találkozásom vele.

Baráti szeretettel ölel

Vörösmarty Mihál

Hegyről völgyre tévedek

Kedves barátom, Klivényi!

3án Aug. 1820. Börzsöny.

Tanácsot kérnék tőled, ámbár nem hiszem, hogy mostani helyzetemben tudsz használható útmutatást adni számomra. Nemcsak egyszerűen vagyok tanácstalan, hanem kétségbe zuhanva vagyok az. S bár azt hiszem, tudom mi oka helyzetemnek, nem merem bevallani magamnak, mert, ha bevallanám, véget kellene vetni az életemnek.

Előző levelemben beszámoltam neked róla, hogy miután az elsőként reám törő kórból, testem fekélyes gyulladásából felépültem, váratlanul újfajta betegség tört ki rajtam: testszerte, de főként a talpamon és a tenyeremen viszketeg, gennyes kiütések jelentkeztek. Azt is megírtam neked, hogy ezeken is sikeresen túljutva más gondolatom nem is volt, mint hogy újra felvegyem a szándékoltan megszakított, azaz a nyavalyáim miatt igen ridegre vett kapcsolatot Etelkával, aki, mikor a leveletem neked írtam, Görbön tartózkodott, bácsikája, Cséfalvay báró családjánál. Várva vártam, hogy hazaérjen s beszélni tudjak vele. Könnyed pillantására vágytam, mely kicsalja rejtekéből szívem égő vágyait.

Ámde minő meglepetés! Hiába lestem ki a megfelelő pillanatot, s léptem hozzá, hogy közöljem vele, itt vagyok, s ha kedve támad kilovagolni, készségesen elkísérem, nem vett rólam tudomást. Szóltam volna, de szavaim rebegeve veszték el ajkamon, csak szívemben égett és forrongott néma vallomás. Hiába néztem hosszasan szemébe, mintha csak azt mondanám: szánj meg, adj szívemnek életet. De nem érté, vagy nem akarta érteni esdeklő beszédemet, odébb lépett, mintha az istállóban tartózkodó lovászfőúnak lenne sürgős mondanivalója. Kivártam, míg ezzel végez, aztán újra megkíséreltem előadni mondandómat. Rám nézett és azt mondotta, nem kell, hogy elkísérjem, egyedül szándékozik kilovagolni. S nem hinné, hogy közös lovaglással akarná idejét tölteni. Se most, se máskor.

Ami a közlésen túl mélyen lesújtott, nem volt más, mint hogy nem tegezve szólt hozzám, hanem mint egy idegenhez, egy figyelmet nem érdemlő jöttmenthez. Nem hinném, hogy időmet magával kívánnám tölteni! S gúnyosan hozzátette: Jobban tenné, ha nevelői feladatát látná el testvéreim mellett!

Ha azt gondolod, hogy ezzel véget értek megaláztatásaim, tévedsz, barátom. Eddig a családdal étkeztem, hisz utaltam rá, hogy a tekintetes asszony, látván, hogy nincs étvágyam, jobbnál-jobb falatokkal traktált. De most átültetett a cselédek asztalához. A kiszolgáló személyzet közé. Nem is kellett kérdeznem, miért tette ezt, maga adta meg rá a választ: Etelka így látta ezt nagybátyjánál, mivel sok más főúri családhoz hasonlóan ők is átvették ezt a német és angliai főúri házaknál szokásos módit; s mi sem adjuk alább náluk. Az a helyzet állott elő, hogy mikor közös barátunk, Egyed Antal, a bonyhádi plébános itt Perczeléknél vendégeskedik, nem tudok szót váltani vele, mert míg ő a családi asztalnál étkezik velük, én kiszorulok a kony-

hába. Beszélgetni vele csak akkor tudok, ha meglátogatom őt a templomban vagy a parókián. Erzsébet asszony sajnálkozott helyzetemen, de hiába, Etelka szava erősebbnek bizonyult az irántam érzett vonzalmánál. Amennyire tud, vigasztal, sőt, néha egy kis csomagban elemózsiát is csomagol, de – hisz tudod – nekem nem az étkezés a fő gondom.

Etelka meg, a szöghajú lány?

A viselkedése változatlan. Oly szép, mint a kelő nap. S mint a lenyugvó, olyan szelíd. De mit tűnődöm? Nem tudja, vagy tán, ha tudja is, nem szán, hogy szenvedek. Nem jut fülébe keservem hangja, nem ér szívéhez, nyögő szívem.

Hanem az egyik, a fiúknak tartott költészeti előadásomra – hallgatóként csak, nem kikérdezendő tanulóként – ő is beült. Érdekelte a téma, Balassi Bálint szerelmi költészete. A kis Béla elárulta nekem, hogy erre készül. Nem hozzá szólt, amit kifejtettem, de akár hozzá szólt volna. Csak azon izgultam, hogy míg az Én édes szerelmem című versbe bele nem kezdek, el ne távozzon. Balassi volt az első olyan magyar poéta, aki a középkor hitbuzgó szigora után újra felfedezte a szerelem szépségét; nála a földi élet az érzelmek örömteli kihasználását jelentette, nem pedig bűnbánatot és vezeklést. S miután kijelentettem: annak ellenére, hogy már két és félszáz éve költötte, olyan friss, mintha most írta volna valaki, felolvastam nekik. Közben meg lopva reá vettem pillantásomat, miként fogadja.

Én édes szerelmem, egyetlenegy lelkem, mi haszon nekem élnem,

Ha semmit nem segít, jómra fel sem indít az én esedezésem,

Sok könnyörgésemre, szép leveleimre csak választ sem téssz nekem?

Légü zümmögése sem hallott, a fiúk várták, mi jó ez után, ő viszont felemelkedett, egy szót sem szólt és kiindult a szobából. De az ajtóban megállt, visszafordult, a következő szakaszt már állva hallgatta végig:

De mi hasznod vagyon sok könnyhullatásomon, kétségben mire tartasz?

Mint mérget sok mézben, édes beszédedben gonoszt elegyítve adsz,

Egyfelől édesgetsz, másfelől kesergetsz, csak bánatra taszítasz.

Mire fölnéztem, már csak hült helyét láttam az ajtóban. Ez tegnap délután történt, azóta nem találkoztam vele. Ma reggel Édesanyjával megint elutazott Görbőre, holnap tér vissza Bonyhádra, s onnan át ide. Bárcsak itt lennél, és meg tudnál felelni a kérdéseimre: tekinthetem-e úgy a viselkedését, a reagálást Balassi szerelmes versének felolvasására, hogy megindította őt a gesztusom, s az elkövetkezendőkben jobban odafigyel rám? Avagy továbbra is dacos és visszautasító marad, romba döntve minden iránta érzett érzelmemet? Kilátástalanná teszi az életemet? Véget vet ezzel neki? Így torolja vissza azt, hogy hosszú napokig, hetekig semmibe vettem?

Ha így van, megérdemlem. Szenvedek, mint egy kivert kutya.

Kedves Barátom, ily hányattatások után, megértésedért esedezve levelem végén térek csak ki arra, amit tenmagadról írsz. Kezeld úgy, hogy olyan ez, mint ostor végén a csapó – nemcsak csattan, de nyomot is hagy.

Panaszkodol, hogy a szemináriumban, ahol másod éves növendék pap vagy, a természet legnemesebb érzéseit is gúnyolják, sőt, kárhozzatják, megfásult kebelükből minden emberiség kiholt. Színlett erkölcsük, vagy amint feljebbvalóid hívják, ájtatosságuk szerint kell élned. Benne vagy egy örvényben, melyből se utad, se módod nincs a kiszabadulásra. Életed virágát köztük kell hervadásra adnod.

Ne higgyem, hogy ez mindig így volt, magyarázod leveledben. Nagy lelkesedéssel vágtál bele, de ellent állt rended némely sorsosainak dühe. Püspököd esküdt ellensége minden színjátéknak és házimuzsikának, s még azokat is kárhozzatja, kik nagyobb gyönyörűségüket lelik serdülő Literatúránk remek szüleményeiben, mint a rózsafűzér morzsolásában vagy a Szentek életének böngészésében.

A vének a vakbuzgóság igájába szeretnék nyomni a nyakamat, fejezed be jeremiádat. „Itt vagyok, s itt van elválhatatlan társam, a reménytelenség.”

Soraidból nem nehéz arra a következtetésre jutnom, hogy legszívesebben ott hagynád őket, csak nincs elég kurázsidd hozzá.

Hát édes barátom, azt tudom csak ajánlani: ne habozz, ne hezitálj. Lépjél ki a papi rendből, s válasz tisztes állást magadnak. Tanítónak, kántortanítónak sok helyütt szívesen látnak, s zavartalanul áldozhatsz a Musáknak is, befejezheted végre szerelmes verseidet, melyeket ott szégyelltél elővenni.

A legvégén keríték csak sort arra, amivel te a nekem szóló küldeményedet kezded. Arra igyekszel sarkallani, hogy Pesten jártamban menjek el egy orvosdoktorhoz, ki járatos az engem sújtott betegségekben, s kérdezzem meg tőle, mit jelentettek eme nyavalyák, van-e, lesz-e utólagos kihatásuk. S ha kell, ajánljon számomra gyógyerejű mixtúrát, vagy egyéb medicinát. Hálásan köszönöm jó tanácsaidat, de nekem most nem testem, hanem lelkem okoz múlhatatlan kínokat. Életerőmet illetően teljesen rendben vagyok, ha voltak is nyavalyáim, tökéletesen kigyógyultam belőlük, egy apró heg emlékeztet csak egykori betegségemre.

Több rövid verset is szerzettem lelki kitagadottságomtól űzve; ím az egyik:

Ki lesz fogyasztó bánatom orvosa?
Ki ad magamnak vissza megint? Mi tetti
Boldogtalanná? Hajh! miért fut
Víg öröm e nyomorú kebeltől?

Ifjú koromnak csillaga elborúl
A terhes élet gyászt viselő egén:
Lelkem lenyomva, zúzva szívem,
Bajra nyúló szemeim kisírva!

Most imígyen áll a dolog: száratlan keservim szüntelenül gyötrenék; abban bízhatok csak, hogy idővel hajlani fog irányomban. Mert, ha nem, akkor nekem nincsen miért élnem. Ő, ki napjaimnak intézted sorát, ments meg e bajoktól, vagy szedd éltetmet. Ragadj el messze, messze, túl a tengeren, vagy temess el kínjaimmal itt a szirt alá.

Sokszor gondol rád, s barátsággal ölel:

Vörösmarty Mihál

6

Kedves Barátom, Klivényi!

1821. Mart 22én Juni. Börzsöny.

Fogadalmam szerint nekem már régen nem élőnek kéne lennem. Ne gondoljál teatériális önmagam gyilkolására; elég lett volna a völgyesség valamelyik erdejébe kimenem, ott leereszkednem egy százados tölgy alá, és mozdulatlanul várni ki a halált. Merthogy nélküle, azaz az irántam való hajlandósága nélkül nem érdemes élnem.

E helyett itt vagyok, és neked írok levelet. Rájöttem ugyanis arra, hogy bár az iránta érzett szerelmem örökre észrevétlen és viszonzatlan marad, fakad még számomra örömforrás az életben. Igaz, szenvedékeny örömforrás, de nagy hiba lenne, ha ezt nem élvezném ki. Megnyugodtak aggodalmaim. S kezde már derülni elborult szemem, csendesedtek hév szívemben a bús érzetek, lelkemen elszunnyadoztak vad kétségeim. Hiába, hogy nem hajlik felém, tündéri létét, ha akarja, sem tudja megvonni tőlem; naponta látom őt tevékenykedni, jönni-menni. S ez számomra mennyei boldogsággal ér fel. Szenvedve is jobb a közelében lennem, mint sehogy sem.

Tegnap délután is! A szolgálólány valahol másutt volt elfoglalva, Apajaura őt kérte meg, hogy az ebédlőben lobbantsa fel a nagycsillár lángjait. Körbeforgott a kerek csillár körül, hogy minden ágához hozzáférjen a tűzzel, de én nem a fények fellobbanását figyeltem, hanem őt magát, mezítelen lába szárát. Lapdázott előtte a kert gypén, s nem volt kedve vagy ideje ily kis időre sem hosszú rokolyát, sem lábbelit öltetni.

Ahogy felágaskodott, hogy a tűzszerszámmal elérje a gyertyák tetejét! Minő látvány! Teste terhét kissé szétterpesztett ujjacskái tartották, pipiskedő lábfejének vonala egybesimult lábszárának egyenesével, izmos lábikrája fölé emelkedő sarka pedig közben kérdőjelle görbülve hátrafelé kandikált. Elragadó bokája abban a pár pillanatban felvillantotta előttem a lét tökéletes harmóniáját.

Neked vagyon legmélyebb tudomásod róla, hiszen éppen te valál fő fő szorgalmazója elhatározásomnak: a záróvizsgám után nem lépek ügyvédi szolgálatba, hanem az irodalom szent ügyének szentelem életemet. De most ellenkező döntésre jutottam. Kérlek, ha csak így, levelezés által is, légy tanúja s pártolója ennek. Kicsi a reményem, hogy hajlik hozzám, de ha megesik, megfogadom, hagyom a fenébe a költészetet, hébe-hóba írok csak verset, s beállok ügyvédnek, mégpedig Székesfehérváron, ott, ahova a testvéreim hívnak. Rendszeres jövedelemre szeretnék szert tenni, mégpedig

jelentős jövedelemre, hogy méltó módon el tudjak tartani egy asszonyt. Ha Isten angyalai az üdvösség csengettyűjével csilingelnének is a fülembé, akkor is siket lennék a literatura szirén énekére.

A legtöbb költészetem iránt érdeklődő hazámfiától – tőled is, jóbarát! – azt halom, hogy istenáldotta poétai talentummal vagyok megáldva. Nemzeti érzelmeink főpapja, parányi örömeink, közös nagy fájdalmaink koszorús tolmácsa vagyok, kit az Úr a magyarság vigasztalására, dicsőségére küldött le a földre.

Tudod mi a titka az én poétikai tehetségemnek?

Neked bevallom: nincsen titka.

Oly vidéken születtem, hol tisztán, ízzel és zamattal beszélnek a magyar nyelvet. Hasznomra vált, hogy nem vettem meg a béreseket meg zsellérszorongók egyszerű tereferéjét, sőt, odafigyeltem rá. Nyelvezetem így élesedett, fogékony képzetem az eredeti magyar szólásmódoknak egész kincstárával gazdagodott. A mondákat, meséket és nótákat különös figyelemmel hallgattam, a harsányabb tréfáktól és adomáktól sem riadoztam – s rájöttem, hogy ezek Kazinczy kimódolt szóalkotásával és -fűzésével ellentétben tökéletesen megfelelnek Révai mester grammatikájának. Kedvenc ifjúkori multságaim a szüret és a kukoricafosztás voltak – de ezeknek is inkább csak a társalkodási oldala kötött le.

Amiben az ember kiváló és utánozhatatlan, arra fölösleges büszkének lenni. Ha valamiért dicséretet illet, akkor az nem az, hogy ismerem nyelvünk ízes szófordulatait, hanem hogy hangyaszorgalommal megtanultam németül, ezen a klapanciás nyelven beszélni; ma Magyarországon e nélkül nem lehet boldogulni. Ebben apámnak is szerepe legyen, aki Fejérvárott egy német családdal adott be kosztosnak – néha eltart kis ideig, míg a ragok között eligazodom, de a beszédem, ha lassú is, hiba nélkül való. S nemcsak Horácot, Ovidiust és Vergilt tudom olvasni, hanem Goethét, Schillert és Klopstockot is.

Miért van, hogy férfiak között, férfitársaságban meg merek nyilvánulni, ki merem mondani a véleményemet, s – ahogy észrevettem – a többiek, még az idősebbek is, ilyenkor elhallgatnak, figyelnek rám, a nekem tetsző lányok és asszonyok között viszont félszegen és bénultan viselkedem? Bárcsak ne lennék oly félénk és visszahúzó, akár egy özgida! Ha éllel és önbizalommal mernék megszólalni, talán áttörném a köztem és közöttük húzódnó láthatatlan falat.

Meglett korú vagyok, és semmi kilátásom rá.

Neked viszont van, kedves Barátom! Meddig fogod tűrni, hogy a vénnek a vakbuzgóság igájába nyomják nyakadat? Szép dolog a tűrés, nemes dolog, de bizonytalan, hogy mikor lesz meg az eredménye. Ha valamely kedvező szél az öregeket átfújja az örök boldogságba, akkor is akadnak még előtted plébániára ácsingózó káplányok. Fel nem foghatom, mi szomszédhozottja veled, érzékeny ifjúval az ostoba, öncélú és értelmetlen rendet? Állj elő, lépjél ki, tanítói állást bárhol kaphatsz, de számvevőnek is szívesen látnának valahol egy gazdaságban, akár itt a Perczel-birtokon. Megkérdezzem e felől a Tekintetes urat?

Hasztalan van olvasásom, nyugtot nem lelek;
Munkátlan toll áll előttem, s pusztá levelek.

Minden szónak kezdetében szép neved ragyog;
Ott van minden kis vonásnál s rám felmosolyog.

Zaj, tolongás nem segíthet: képed benne van;
A magány sem: képed ott is üldöz úntalan.

Ah, nem tudlak elkerülni, mert szívemben vagy;
S szép, mint hajnal szép világa, de – kegyetlen vagy.

Ölel barátod, Vörösmarty Mihál

7

Drága Barátom, Jakab!

Börzsöny 14. Sept. 1822.

Néha arra gondolok, te a bolondját járatod velem. Eme mondásomat komolyan ne vegyed – csak azért írom, mert nem tudok kiigazodni rajtad. Nemrég arról tudósítottál, hogy elegend van püspökuradnak, Király Józsefnek a művészeteket nemhogy nem pártoló, hanem egyenesen elgáncsoló zsarnokoskodásából, s hogy már a rendből való kilépést, a szabad életet fontolgatod. Most meg azt írod, hogy terhesen esett ugyan először pappá lenned, osztán megmaradnod, de most már örülsz, és pedig szívedben örülsz, hogy azzá lettél, ami vagy.

Te tréfálkozol velem; hol ki, hol meg vissza?

Tartok tőle, az én szavam már kevés, hogy jó útra térítselek. Téged is elkapott az egyházi hatalomvágy, a másokon uralkodás mámore, még ha azzal áltatod is magadat, hogy az újoncok mestereként úgy bánsz legényeiddel, ahogy kívántad, hogy veled bánjanak. Írod: tiszteld az újonc papnövendékeket a törvényekre, szokásokra és szertartásokra oktatni, s azon leszel, hogy mint jó barátjuk szoktasd őket és példát adjál nekik, miképpen kell mesterkedniük.

Hát – te tudod. Némi reményre ad okot, hogy – mint írod – nem a püspök szavát tartod reguládnak, hanem önön tapasztalásodat. Csak mikor havonta írásbeli relációt adsz róluk, ne feledd, hogy egy ifútól, ki szabad életét elhagyva most áll be a rendbe, képtelenség oly tökéletességet várni, milyenre azok jutottak, kik a zárt élethez már hozzá törődtek.

Bár harmadéves kispapként feltehetőleg még nincsen gyóntatási engedélyed, a következőket egy baráti vallomáson túl tekintsd szigorúan titokban tartandó gyó-

násnak, és majd, ha az ordináriusodtól hivatalosan megkapod a felhatalmazást, iktasd az Úrhoz felröppenő vallomások közé.

De minek is magyarázkodom? Olvassad versemet, melyet vétkemről írtam:

Álmaim, a csalfák, éjfélkor adták meg ölemnek
A kedvest, s forró csókjait itta tüzem.
Még boldogságom soha ekkép nem vala teljes:
A szív kéjeiben lelkem örömré hajolt.
Serkentem; tündér javaim kisuhantak kezemből,
S most a csók helyein gyenge könyűke remeg.

Reménylem, nem kell magyaráznom, hogy e rövid kis költeményt miért nem szándékozom később összegyűjtött verseim kiadványa közé illeszteni.

Adnál-e erre feloldozást? Hány Miatyánkot és hány Üdvözlégy máriát szabnál ki rá?

Akár hiszed, akár nem, kedves Barátom, nem készültem erre. Méltatlannak éreztem volna Öhöz, hogy hogy ily módon egyesüljek vele. Így alakult. Jött magától, megvolt. De, amiként írtam: boldogságom soha ekkép nem vala teljes. Ő persze, semmiképpen ne sejtse, bár, ha ismeri fiútestvérei életét és álmait, hálóruhájukon reggelente a foltot látva, lehet elképzelése a fiúálmokról. Örülne-e, ha megtudná, hogy míg álmaimban megjelent, ez történt köztünk, avagy zavarba esne és tiltakozna? Ő, ha efféle álma van, gondol-e ilyesmire? S ha gondol is, kire? Attól tartok, énrám nemigen.

Én először, bevallom néked, zavarban voltam. Szégyelltem magamat. De aztán megnyugodtam. Ha egy simogatást, egy érintést sem engedélyez, így miért ne történhessen? S bár nem várom, nem sürgetem a következő alkalmat, nem fogok ellenállni neki – nem is nagyon tudnék – ha bekövetkezik.

Talán az adta a kiváltó okot, hogy előző délután a lovaglásból megjöve fáradtan elheveredett, és a szintén ott pihenő bátyja, Imre ölében nyugtatta csizmától megszabadult lábát. Nekem Imre a legkevésbé rokonszenves ifjú az összes Perczel-gyerek között, itt Börzsönyben a három öccse mellett nem vesz részt a tanóráimon, de most a csillagokat is lehoztam volna az égből, ha cserélhettem volna vele, s az én ölemben hevernek azok a lábacsok. A finom kis ujjak, alig kiemelkedő folytatásuk a lábfejen, kékelő erek a patyolat bőr alatt... ah, Klivényi; mint egy görög istennő márványbókája! Szánlak, neked fogalmad sem lehet erről; ott, ahol te leledzel, csak szőrös és koszos, bűdös novícius-csülkökkel találkozol.

Az ezt követő éjszakán részesítettek tündér álmaim a szív kéjeiben.

Tudod, kit irigyeltem mindig is? Druszámat, Vitéz Mihályt. A Csokonait.

Hogy miért? A fölényes fesztelenségéért, gondjai könnyed kezeléséért. Mintha csak teoretice léteznének, s csak kipipálandó feladatként venné számba őket. Mert, ha mint írja, az ő álmai össze is törtek – rózsái elhervadtanak, forrási, zöld fái, kiszáradtanak – részese volt a gyönyörnek. „Egy híjját esmértem örömmnek még: Lilla szívét kértem; s megadá az ég.” Mindegy is, hogy ki volt ez a Lillának nevezett hölgy;

azt beszélük, hogy Vitéz nagy hóhártyó volt, ezt a verset a név átírásával többeknek is adresszálták; a lényeg, hogy övé volt Lilla szíve. Vagy akit éppen Lillának nevezett. Én viszont eddig soha nem kaptam meg őt. Most megadták az égiek. S tudom, biztos vagyok benne: máskor is meg fogom kapni. Még akkor is, ha csak így, suttyomban lesz az enyém.

Jakab, egyetlen barátom; megismétlem: ez a levél gyónás egy leendő papnak, a Jóistenen és rajtunk kívül más nem tudhat róla.

Szeretettel gondol rád és ölel:

Vörösmarty Mihál

8

Klivényi barátom!

Pest, 1825. aug. 8.

Zavaros sorok kergetik egymást fejemben, ki tudja, lesz-e vers belőlük, s ha lesz is, miféle lesz az? Végleges formája elnyerése előtt, íme, nézd, olvasd. Meg fogsz lepődni, ígérem.

„Szép Etelka, kit szívembe nem múltól vettem be, kit nem csalfa gondolattal, sebes lángindulattal vesztetemig kedveltem, szép Etelka, halld utolszor, amit sóhajt e csekély sor: Légy áldott, isten veled!

Nem szerelmet kérek, ó már, vége annak, más dolog vár, búcsút venni rettegek. Elszakadnék én szívtől, inkább, mint elhagyjalak. Mégis el kell mennem immár, Isten hát veled szerelmem! elfogadom sorsomat. Százszor boldog légy helyettem, boldogabb, mint én valék.”

Tehát igaz, jól olvasod: vége az engemet őhöz fűző szerelemnek. „Eltéptem”, mondanám, ha lett volna erőm eltépni; a nyers valóság az, hogy inkább a család – s vele ő – tépte el. Vagy hogy szépítsek a keserű igazságon: eltépődött. Véget ért a Perczel-fiúk mellett nevelősködésem korszaka; amúgy ideje is volt. Legfiatalabb tanítványom, Miklós is tizenhárom éves immár, iskolába kell mennie. Én magam örökre mellettük maradtam volna, nem ömiattuk, hanem Etelka miatt. De el kellett jönnöm. Oh, Barátom! Sietve, nyomorult szavakkal tudtam csak elbúcsúzni tőle. Őt nem átkozom, sőt áldom; mert általa fejlett ki minden érzeményem.

Voltak már keserű elválásaim. Atyám távozása, elsőleg. Elkerülés szülőföldemről, Édesanyám ritkán láthatása. Testvéreimtől való óhatatlan elhidegülésem. Egy-két újkeletű kapcsolatom akadt ugyan, tehozzád is ilyen fűz, de ezek nem személyesek, alig ismerjük egymás lelkivilágát s érzéseit; nem személyes rokonszenv, hanem a magyar irodalom felemelése az alapzata. Az ő kilépése más ténykörbe tartozik, az élethez egyedül az iránta való érzélem fűzött. S most ennek is vége.

Agg barátom, Virág Benedek, a „magyar Horatius”, azzal vigasztal, hogy béküljek meg helyzetemmel, mert „meggyógyít az idő, jobb orvos nincs is az időnél.” Az teszi

majd nyugodttá szívem gyors dobogását, de én nem bízek ebben. Lehet, hogy ez a futó kapcsolatokra, vagy még a hosszabbakra is igaz, ámde velem kapcsolatban, aki nyolc egész esztendeig éltem, élhettem a világ leggyönyörűbb teremtményének bűvkörében, e szentencia érvényét veszíti. Úgy léptem ki most köréből, mint kit a halál hatalma e világból elszakajt, s ismeretlen sorsa tőle messze választ, messze hajt.

Most kegyetlenül vége lesz mindennek. Vergődő kedvem egészen oda van. A bánat és a fájdalom egész seregével gázolt át lelkemen; olyan az, mint az eldúlt, véres tetemekkel teli csatamező. Meggyilkolva fetrengenek rajta az élet örömei, s amely még csak haldokol közülük, jajgatásával borzaszt. Valamelyest tán gyógyít az idő, de tartok tőle, e feldúlt csatamező képe hátralévő éveim cellájának falára akasztott képként fog gyötörni, mikor rápillantok. Kiléphetek e tereméből, de nem tudhatom, hogy mi vár a szomszédos szobában. Hogy van-e ott valami, és nem a mélységbe zuhanok-e alá.

Lesz-e valaha a világnak oly égi lény, akit ilyen szerelemmel tudok majd szeretni? Őutána? Bizonyos, hogy nem lesz.

De miért is kérdezek én tőled ilyesmit, Klivényi barátom?

Ha akarnál, sem tudnál erre válaszolni, lévén, hogy téged már rég pappá szenteltek, elhagytad Pécsert, az ottani szemináriumot, és Nádásdra kerültél káplánnak. Állapotoddal egészen meg vagy elégedve, mivel a gazdád, azaz a plébánosod igen emberséges ember. Gyanítom, hogy a jól fizető keresztsélek és temetések is emelik elégedettségedet. Révükön próbálsz tekintélyes pocakot növesztetni. A lányos-asszonyos ügyekhez mindössze annyi közöd van, hogy meghallgatod szegény bűnbe esett nők vétkeit, és irigykedsz azokra, akik bűnbe vitték őket. Szerelemről meg, igaz szerelemről elképzelésed sem lehet. Ami úgy-ahogy összefűz bennünket, az a hazafiúi érzelem, az önálló magyar literatúra megteremtésének kívánása, de ahogy látom, te magad szinte már nem is használod tolladat költemények szerzésére.

Leveleken kívül nem kapok mást – tőled, ki nemrég még latin s magyar nyelven szórtad rám epigrammáidat. Ha alkalomadtán papírra is vetsz egy-egy költeménykét, úgy bánsz vele, mint a spártaiak a rút csecsemőkkel. S ami még rosszabb; szó-enigmák kiötölésével mulatod drága idődet!

Azon járatom agyam kerekét: érdemes-e nekem lényemtől ily távol eső figurával leveleznem?

Ugyanakkor letagadhatatlan, s kisebbíteni sem akarom: élvezetet okoz, ha írhatok neked. Ahogyan a verseimet, de még az újságokba írt cikkeimet és kritikáimat is átgondolom papírra vetésük előtt, sőt, néha magamban végig is mondom, mintegy elpróbálom előre őket; így vagyok a neked írott leveleimmel is. Ezeket is megfogalmazom a fejemben lejegyzésük előtt. Tehát amit leírok, az kisebb-nagyobb változtatásokkal azonos azzal, amit már előre kigondolok. S egészen megszoktam, hogy időnként megnyitom kavargó gondolatim katlanát, és kieresztem lelkem aggályainak áramát. Imígyen hát – bocsáss meg, kedves barátom – rájöttem, hogy a leveleket igazából nem is neked adresszálom, hanem enmagamnak. A magam lelkét ürítem ki a megírásukkal, vagyis a gondjaim-bajaim megfogalmazásával.

S mivel teveled, kedves barátom, Klivényi, sem a költészet, sem titkaink egymás előtti feltárása nem köt már össze, úgy döntöttem, hogy ezt a levelet el sem küldöm neked. Sőt, ha megszokásból, meg is fogalmazok majd időnként egy-egy levelet neked, azokat is magamnak fogalmazom, és azokat sem küldöm el. Maradnak, mint egy levéltárban, az agyam megfelelő polcára helyezve, s ha szükségem lesz a belőlük levonható tanulságokra, vagy csak egyszerűen kíváncsi leszek, vajh, minő okosságokat vagy ostobaságokat gondoltam magamról s a világról életem valamely szakaszában, belepislantok ezekbe a levelekbe, s ha lesz kedvem búslakodni, avagy kacagni és somolyogni rajtuk, hát búslakodok, kacagok vagy somolygok. Mit gondolsz, a jó Mikes Rodostóban, mikor az általa kifundált grófnő nénikéjének írott leveleit fogalmazta, búslakodott vagy somolygott magába? Én úgy hiszem, ha búslakodott is, somolygott közben.

Igaz s örök barátod:

Vörösmarty Mihál

9

Kedves barátom, Klivényi!

Pest. 1833. Feb. 19.

Redaktori munkáimba temetkezve esztendőig nem veszködtem azzal – vagy inkább csak rettegettem az enmagammal történő szembesüléstől? –, hogy eltöprengjek saját rendelésemen. Ezért évekig nem is készítettem számvetést. Azt reméltem, hogy a szerelem csillaga csendben elragyogott fölöttem, s rám szállt a béke anygala.

Tévedésben leledzettem!

Átmegyek Perczelékhez – átjárok, gyakorta meghívnak ebédelni – ott találom őt. S ott van szíve választottja is vele.

Mikor korábban róla álmodozván egy költeménykémbe úgy vettem búcsút tőle, hogy „légy te boldog énhelyettem, boldogabb, mint én valék”, nem igazán gondoltam át, mit kívánok. Csak a jelen fájdalmamra figyeltem, a jövőt nem vettem fontolóra. Azt, hogy lesz egy valóságos személy, akivel ő egyszer majd összetalálkozik, s akivel valóban boldog leend. Ah, ez az igazi fájdalom: rájuk, kettejükre gondolni! Irigységgel vegyes fájdalom, sáppasztó féltékenységgel. S mostan itt van ez a személy, Etelka jegyese. Azomban bármennyire is meg voltam rökönnyödvé, a józan ítélőképességem nem hagyott el. Valamit értek az emberi karakterisztikumhoz, bízvást kijelenthetem neked, barátom: egy senki. Ez az ember egy csinos senki. Ein hübscher Niemand. Egy ilyenre kell féltékenynek lennem!

Mit mondhatok róla? Nem sokat. Bácskai birtokos, egy kis falu, Bajsa felerésze a családjáé. A legjellemzőbb rajta a bajusza. Az óriási, kétoldaldalra kiálló, kipedert pörge bajsza. Magyar ember mind visel ajakszórt – ez így szokásos. Csak hogy mekkorát? Azt vettem észre, hogy kinek minél nagyobb ez az alkalmatossága, annál

inkább hiányos valamiben; mintha a bajusszal akarná pótolni a hátrányát. Elmebeli avagy viselkedési képességet, testi fogyatékoságot, méretbeli hiányt. Nahát, ennél az alaknál is ez lehetett; megfigyeltem, hogy mikor senki sem ügyelt rá, vagy úgy hihette, hogy nem ügyel, önbizalmát erősítendő lopva megpödrötte a szerszámát, hogy minél kackiásabban álljon.

Neked, kedves barátom, bevallhatom – elfecsegni már azért sem fogod, mert el sem olvasod ezt a levelet, nincs is levél; magamnak fogalmazom csak, de mivel önmagammal szemben nem lehetek őszintétlen, ez most pontosabb, igényesebb, mintha akárki másnak írnám –, bevallhatom, hogy tudtam róla. Tudtam, hogy itt lesz, feljön Bonyhádról. A fiúktól voltam értesülve. S magával hozza vőlegényét is, ezt a senkit. Azt hittem, vagyis inkább csak reménytettem, hogy nem fog megrendíteni. Fogom látni Őt, de már nem olyan szemmel tekintek reá, mint évekkal ezelőtt; mikor egy bájos pillantása hónapokig elálmództatott. Most talán meg sem indít, annyira sem vihet, hogy a múlta visszatekintvén, felizguljanak idegeim.

De hiába teltek el évek, sajogni kezdett a behegedt seb. Kedvesen szólított, állapotom felől érdeklődött, de én láttam, hogy nem a szerelem szólamlík meg belőle, hanem csak a kötelező galantéria. Még egyszer megáldám Istenemet, hogy ötöt láthattam, s erősen fogadtam, hogy emlékezetemben életem angyalának fogom őt holtig tartani.

A pécsi jurátusbálon találkozhattak össze.

Huszonhat esztendő. Miért várt ilyen sokáig a házasodással? Sokáig válogatott, nem talált kedvérevalót, aztán majdnem hoppon maradt? S hogy vénlány ne maradjon, hozzámegy ehhez a pondróhoz? Ha nincs ló, a szamar is megteszi alapon választotta ezt a vásári Vitéz Lászlót. Kifelé azt mutatják, hogy igaz vonzalom fűzi őket össze. Én nyolc évig éltem mellette, minden apró gesztusát, arcrándulását ismerem, bízvást kijelenthetem, a helyzet nem ez. Lenézi ezt az alakot. Az meg próbál határozottságot mutatni, nehogy már ne ő viselje a nadrágot.

Úgy veszem észre, Apjaura is rájött erre. Csak ő nem szólhat bele, azaz beleszólhatna, ha akarna, de ismerte a família szabados elveit, nem akar beleszólni. Úgy gondolkodik, szép is lenne, ha mind a tizenöt gyerekének ő írná elő, ki legyen, milyen legyen a szíve választottja. Eme férget a lánya fogta ki magának a farsangi bálon.

Nem kell különösebb jóstehetség annak elővetéséhez, hogy ez a Perczel vagyonna pályázó, mosolygó és a mindenre igent bólintó senkiházi, ha végképp megkapja őt, ledobja álarcáját, s mint a lepke hernyója, ártalmas, mindent összerágó és megmocsoló kártevővé változik.

De mily erőtlen vagyok fogadásomban! Akármit is beszéltem korábban felőle, akármilyen fogadalmam is tettem, tudd meg: az mind hiba volt. Oh, csak valami kivetni valót találnék benne! Fájdalmas örömömmé vált, mikor megtudtam, hogy hamarosan visszautazik Bonyhádra, ahol az esküvője nemsokára leend, és látásával nem vakítja tovább szemeimet.

Kérded: számoljak be a hazai literatúra helyzetéről. Mikor mi még tökmagzacskós kőlyköcskék voltunk, Kazinczy és barátai úgyszólván egymással leveleztek csak – ez

volt a nemzet irodalma. Buzdításuk pótolta a közönség koszorúját, egymásnak küldött költeményeik és eszmefuttatásaik meg a hírlapokat. Bezzeg ma, röpke három évtized elmúltával! Sorban alapulnak és virágzanak a lapok; az Aurórában meg a Kritikai Lapokban bármikor lehozzák a költeményeimet, de főképpen a Tudományos Gyűjteménybe írok, amelynek nem csak munkatársa, hanem szerkesztője is vagyok! Igen, kedves barátom, oda jutottam, hogy a félve tisztelt folyóiratot, amelynek egy-egy példányát ifjúkoromban megilletődötten vettem kezembe, ma én szerkesztem, s rajtam múlik, ki és mi jelenik meg benne. Károlyi, a folyóira kiadója, látván, hogy a korábbi szerkesztő, Thaisz alatt a lap egyre romlik, új redaktor után nézett, s többek tanácsára rám esett a választása. Már van közönség, folyvást növekvő, s mi több, a nemzet hallgatni kezd ránk, írással foglalatoskodó személyekre. A poéta ma már nemcsak dicsőségről, hanem fizetéséről is álmodozhat, s reménykedhet a szebb jövőben. És ez, annak számára, ki a nemzet jövődjére függeszti szemét, kárpótolja a sanyarú múltat.

Miután tavaly megjelent munkáim első gyűjteményes kiadása, a következő esztendőket költői valóm kiteljesítésének óhajtom szentelni, s ráadásul színjátékaimat is közre szándékozom bocsátani. Kiegészítésképpen most az Ezer egy éjszakát fordítom, de Shakespeare Julius Caesarját és a Leart is célkeresztembe vettem. Halld a következő, nem tanulságok nélkül való történetet, mely miatt Stettner barátomhoz kényszerültem segítségért fordulni. Bár megfogadtam magamnak, hogy a kisujjamat sem mozdítom imádságos könyvek érdekében, Károlyi könyörögve kért, hogy magyarisak meg egy német nyelvű imakönyvet. Le akarván rázni magamról, irgalmatlan summát, nyolcvan forintot kértem érte – szó nélkül megadta. Nagy tüzzel láttam neki, hogy minél hamarabb túl legyek rajta, de rájöttem: képtelen vagyok rá. Én, akinek – mint tudod – a levélíráshoz sincs kedvem, hogy írhatnék össze ennyi magasztos szöveget? Gyurit kértem meg, az Isten áldja meg, vegye által; mert különben vissza kell küldenem.

Kedves Jakabom, itt mindenki dicséri a nagy eszemet meg a tehetségemet, a magyarság gondjainak által látó képességemet, de csak egy középszerű, a maga nézeteibe betokosodott és megkeseredett töprenkedő lennék, ha emberré levésem hajnalán nem lettek volna olyan nagyszerű beszélgető- és levelező társaim, mint te, Teslér Laci és Egyed tekintetes úr. Hallom, a püspököd, ahelyett, hogy adott volna egy jó zsíros plébániát, kinevezett a pécsi líceumba történet-tanárnak. Ha úgy veszem: a legfontosabb diszciplína valamennyi között. Hát csak rajta; financiálisan bizonyosan nem röpít a mennyekbe, de dicsőséged, melyet a verselést negligálva elhagytál magadtól, újra fennem szárnyalhat. Beszélhetsz a diákjaidnak nemzetünk múltjáról, s ami fontosabb: jövődjéről; remélem, Szózatomat nem hagyod említetlenül: Megfogyva bár, de törve nem, él nemzet e hazán!

Drága Barátom!

Pest 25. Oct. 1838.

Voltál-e már úgy, hogy a pokolba kívántál valakit, hosszú ideig a vesztét akartad, aztán mikor megtörtént a bukása, és a mélyben vergődött, már nemhogy nem utáltad, hanem sajnáltad? Vagy mikor nagyon óhajtottad valaminek a bekövetkeztét, évekig vártál rá, majd' belepusztultál, hogy meglegyen, aztán mikor ott volt a lehetőség, csak rajtad múlt, hogy bekövetkezzék, már nem igazán tudtál ujjongani neki? És úgy intézted, hogy ne is következzen be?

Nos hát, én is így jártam. Nem akármivel vagy akárkivel – magával Etelkával. A kettőnk ügyével.

Egyszer csak megjelent nálam. Bácskából jött fel, ott, Szabadka mellett van a férje, Vojnits Barnabás családi birtoka. Akár tudod, akár nem, a lakásom nem valami lakályos. Pár kopott szék, két nyikorgó szekrény, íróasztal. És könyvek és folyóiratok, el nem kelt könyvek és el nem kelt folyóiratok mindenütt, még a klozet előterében is. Én szégyeltem magam, de nem törődött ezzel. Titoktartást kért, hogy először nem a szüleinél jelentkezik be, nem hozzájuk, az ő házukba megy, s elmondta, hogy boldogtalanul él. És úgy is festett; hiába volt még mindig szép, sőt, talán szebb is; egy Bellini vagy Tiziano, egy Leonardo inkább róla az érett, még testi gyönyöröket ígérő asszonyról festett volna képet; szomorúság, igen: bölcs és rezignált szomorúság sugárzott róla. A keserű tapasztalatok megélésével, a kor és a tudás belső áramlatával lett gazdagabb. Vagy minden okos és érett asszony előbb-utóbb megneemesedik, függetlenül attól, hogy miket élt át, mikén ment keresztül?

Elmondta, hogy iszákos, az ördög bibliáját forgató férje van, akivel hiába ellenkezik, sorban eladogatja a házból az értékeket, az adósságai fedezésére. Nem beszélt róla, de gyanítom, néha oda is csapott neki. Az ezüstholmi már mind odavan, most a csillárok meg a gyertyatartók vannak soron, de ha így megy, előbb-utóbb az ő ékszereinek meg stafíringjának is lába kél. Pedig abban madeirás ágytakarók és abroszok is vannak.

Tudtam, hogy van egy leánygyereke, megkérdeztem tőle, az most hol van. Ott-hon, felelte, Szabadkán, egy gouvernante – valójában egy ügyes helybeli rác parasztlány – vigyáz rá. S elárulta, hogy lényegében énmiattam jött fel Pestre.

Mire ide jutott, már tudtam, mit akar közölni. Azt, hogy összebútorozna velem. S biztos benne, hogy apjaura, bár kezdetben meg lenne rökönyödve, örömmel venné a döntését. Úgy vélem, igaza van – miért is ne? Már nem vagyok az a nevenincs senki, aki a Perczel gyerekek melletti nevelősködésem idején voltam. De ifonti hévvel párosult komoly szándokomat észlelve, tán akkor is elfogadott volna. A Pesti Magyar Színház állandó szerzője lévén megjelent darabjaim Tantiemejéből képes vagyok fenntartani egy családot. Olyan dignitásokkal vagyok napi kapcsolatban, mint Wes-selényi báró vagy Széchenyi gróf, de az ellenzék vezére, Kossuth is keresi a barátság-

gomat. Jól tudja, hogy a nemzet első poétájának tartanak, s ő, aki a nép kegyét lesi, nem teheti meg, hogy ily személlyel ne ápoljon jó kapcsolatot. Egy másik politikus, amúgy jó barátom, aki Zalából indulva az ország ügyeinek szószólója lőn, Deák Ferenc is odavan műveimért – engemet csöndes határozottsága ragadott meg; keveset szól, de amit mond, annak súlya van. Lehet, hogy Sándor Tekintetes úr lent Börzsönyben türelemre intett volna, ha akkor leánykája körül legyeskedek – de itt, ha értesül erről, el kell fogadnia, mint fényes nevű, tekintélyes embert.

Etelka minden kicsinységre emlékezett. Talán jobban is, mint én. Élete első mély sebet én ejtettem rajta, mikor a barátkozását Börzsönyben oly hidegen elutasítottam. Egy ideig várta magyarázatomat. Én persze most sem nyilvánítottam ki, mi volt akkori ódzkodásom oka. Később már közömbösnek mutatkozott, s hiába rajongtam én; nem oldódott irányomban. Könnyen megtehetette; fiatalka lévén, ezernyi dolog kötötte le figyelmét. De most, végig pergetve élete lapjait, úgy látja, hogy én vagyok az a férfi, aki mellett boldog lehetett volna. És még lehet, talán.

Míg ezeket sorolta, számvetést készítettem. Végre karjaimban tarthatom az isteni nőt, akiről egész életemben álmodoztam, kire egész életemben vágytam. Megnyerővé tette, hogy őszintén kitárulkozott; ha boldogan élne a férjével, nem jött volna el hozzám. Úgy véli, én vagyok az egyedüli, aki ki tudja menteni reménytelen helyzetéből.

A nagyközönség először meg lenne döbbenve. A nincstelen, de szabad és független poéta egy gazdag nemesasszonyt választ élete társául. Vagy – ami életesebb – a gazdag nemesasszony választ hitveséül egy nincstelen poétát. Ha csak egy teddide-teddoda rímfaragó lennék, talán megállna e vélemény, de manapság már adnak a szavamra – a nemzet első számú literátora vagyok! S ez – holott tudom, mint sörön a hab, annyit ér – mások szemében már valami. Ráadásul én is nemesi származék lennék, igaz, szépapámnak a kutyabőr mellé birtokot nem adtak, mint a Perczelek őseinek valamikor az antiidőkben. Ráadásul ők nem is magyarok; azt az ük-ükapjukat, ki a nemesi levelet kapta, még Johannes Perczelnek hívták. Sváb precizitásával Etelka rendben tartaná anyagi ügyeimet, amelyek jelenleg átláthatatlanul a fejemre tornyosulnak, s hetente egy alkalommal szalont vihetne, melynek az irodalmi és társasági élet prominensei egyaránt látogatói lennének. Tessék! – összekapcsolódásunkkal mindketten csak nyerhetünk.

Az, hogy már nem fűt annyira a vágy, mint annakidején, nem sokat számít. Neked bevallom, kedves Klivényi, szégyenkezés nélkül be merek számolni róla. Jól elvagyok nélküle. Talán nem is tudnék már megfelelni. Egyre többet betegeskedem is – most éppen a csúz gyötör. Minden mozdulat megerőltet. Hiába vigyázok, lábam néha nagy erővel csapódik a földre – mintha menetelnék. Balance-érzékelésem ráadásul általában éppen ilyenkor hagy el, ha nem fékezek le, előre bukok. S társalkodó kedvem sem a régi már. Barátaim apátiával vádolnak, holott, ha akarnék, élénken, minden iránt érdeklődést mímelve is tudnék viselkedni – csak egyszerűen nem látom értelmét. Másnak mutatkozni, mint lényegem. A szemeimbe időnként belenyúló görcsöt megtanultam kezelni; erősen összeszorítom a szememet, s közben a haláltékomat dörzsölgetem.

Annak is lenne kihatása, hogy a házassággal rögvest egy gyerek is kicsiny famíliám tagja lenne – egy nemszeretem, kellemetlen fráter kölykét. De lehet, hogy maga a kislány káprázatos, akár az anyja volt. Akkor még nem számoltam azzal, amit ma tudok: minden álom szertefoszlik egyszer. De hát itt most nincs is álom, csak hideg fejjel átgondolt kikövetkeztetés. Elég erős vagyok-e egy – ha nem is viharos – de új fuvalatokat hozó kapcsolatra?

Azt feleltem neki, s ebben megmaradtunk, át kell gondolnom a dolgot. Változatlanul imádom, szeretem, ő is fontolja meg még egyszer, mert, ha nyilvánossá teszi az elhatározását, nincs visszaút. Békében váltunk el, átment szülei házába. Ahogy hátulról figyeltem, láttam: ez egy másik nő már. Mikor nekem lányként kellene! Bármilyen szép és kedves, odalett ifonti hamva. S ahogy a drapp, hosszú szoknyájában, egyszerű erdészöld kabátkájában ment kifelé, láttam: ő maga rendes, tiszta ugyan, de a cipője rendetlen. Sáros lett az úton, idefele jövet, nem volt érkezése kitisztítani. A bokáját tartó, magas, gombos lábbelije. A bokája is vastagabb lehet már, mint volt régen.

11

Kedves Barátom!

Pest, 1841. febr. 9én.

Csoda történt! Mirákulum!

Tizenöt év teljes absztinencia után, mely során elképzelni sem tudtam, hogy a csatlódás mindent beborító hegyomlása után összeakadhatok oly női lélekkel – pedig a pesti színházban, mely előadásainak kritikusa vagyok, elhiheted, találkoztam jóegynéhánnyal, – aki friss vért áramoltat elfásult szívembe, megpillantottam azt a szémeélyt, akibe ugyanúgy – ugyanúgy? nem! még inkább! – szerelmes tudnék lenni – mit lenni? már lettem is –, mint annakidején Etelkába. Megvan az isteni nő! Azaz az isteni lányka, mert még csak tizenhat esztendő.

Mint tudnod kell, egy éve már Bajzáéknél élek. Megkaptam a tetőszobát. Egyetlen helyiség, de nekem nincs is szükségem többre. Nyugodtan dolgozhatok, kevesen tudják, hogy itt lakozom, azokat meg, akik mégis nyomomra akadnak, Jóska felesége, a drága Julika elhessegeti. Általában náluk is ebédelek, Juli felkopog, én meg leballagok hozzájuk.

Tegnap is így tettem. Csak mikor már az asztalnál ültem, vettem észre, hogy vendégük van, mégpedig egy mutató fiatal lány, ki a háziasszonynak a konyhában az éték tálalásában segédkezik. Hogy pontosan miként fest, nem tudtam megismerlenni, mert röstellkedvén a sebtiben felkapott kopott és szakadt köpeny miatt, visszasiettem a szobámba rendes öltözetet venni – inkább csak a benyomásom volt az, hogy igen tetszetős.

Tetszetős? Maga a megszemélyesült szépség! Ezt akkor volt módon észrevételezni, midőn – ekkor már magyáros, zsinóros kabátomba öltözve – ismét lementem

körükbe. Júlia fiatalabb nővére, Laura volt a személy, ki megzavarta lelki nyugalma-
mat. Engem lebénított a szépsége, de képzeld a lánykát! Ő hogy' meg lehetett ille-
tődve! Váratlanul összefut velem, a hon koszorús költőjével, kit másoknak csak ünne-
pélyes alkalmakkor van szerencsájük láthatni. Szemlesütve fogyasztotta étkét,
bevallom, jómagam is zavarban voltam – nem kenyerem a semmitmondó fecserészés.
Ebéd után Jósának szerencsére sikerült rávennie kis sógornőjét, hogy szavalja el
a Szózat első két strófáját. A kislány először szabadkozott, de aztán megtette, még
pedig egyre inkább belejőve, a végén szinte süttöttek szavai: Áldjon vagy verjen sors
keze; Itt élned, halnod kell!

Eh, mit magyarázom neked, fafejűnek!

De utána ismét hallgatásba burkolózott, magáról nem akart vallani, én visszavo-
nultam, s mikor délután megint lementem hozzájuk, már nem volt jelen. Visszautá-
zott Csépre, ahol szüleivel lakozik. Nővére, Julis szerencsére elmondta, hogy rövide-
sen ismét megjelenik itt; az ő születésnapja megünneplésére jön fel. Egészen meg
voltam nyugodva. Kérdezgettem őt húgáról, kiféle, miféle, milyen érdeklődésű –
megnyugtató válaszokat kaptam. Apjuk gazdálkodó birtokos a községben, ahol
élnek, s ő, mivel a szüleivel lakik, nemcsak a házimunkából veszi ki a részét, hanem
a birtok igazgatásából is.

Klivényi, neked elárulhatom: egy tünemény!

S azt is bevallhatom, miután magamnak is be merem vallani: az az érzemény,
melyet annak idején Etelka irányában érzettem, inkább plátói, mintsem valódi sze-
relem volt. Romantikus, sőt, szentimentális, akár egy Walther von der Vogelweide
ének. Nem a lánykát magát, Perczel Etelkát imádtam testi valójában, nem őt kíván-
tam megkapni és megfejtetni, hanem a női nem, a nőiség megfejtethetetlen titkát. De
Laura igazi nő, igazi lány. Élő. Nem számít, hogy a halántéka néha izzadságcseppekkel
teli, a haja zilált, s kettős ívelésű felső ajka felett a jobb oldalon egy pici barna fol-
tocska lapul, hogy duzzadó halmai setétes völgyéből alant dörzsölődő hajlatok illata
csap föl... úgy kell lennie, hogy ott lapuljon, hogy a haja kócos legyen, hogy az illat
felcsapjon; úgy a legszebb, ahogy van.

S a lába! Alighanem tart itt fenn a testvérénél egy könnyű vászon cipellőt; most
is abban volt. Teljes szépségében mutatta lábfejének hószín tökélyét. Csak a lábujjait
fedte, s egy vékony fekete pánt futott keresztbe a boka alatt.

Jakab, drága barátom, másoknak egyelőre nem merem tudtul adni, csak te tud-
hatod: ha öreg is vagyok, beteg is vagyok, belepusztulok, ha ez a lányka nem lesz
enyém!

Túl ifjuságomon,
Túl égő vágyimon,
Melyeknek mostohán
Keserv nyílt nyomdokán;
Túl a reményeken,
Melyekre hidegen

Éjszínű szemfedőt
Csalódás ujja szőtt;
Túl a szív életén
Nyugottan éldelém,
Mit sors s az ész adott,
Az őszi szép napot.
De hogy megláttalak,
Szép napvilágomat,
Kivántam újlag
Már eltűnt koromat;
Kivántam mind, amit
Ábrándos álma hitt:
Az édes bánatot,
Mely annyi kéjt adott,
A kínba fúlt gyönyört,
Mely annyiszor gyötört.

Barátsággal gondol rád s ölel
Vörösmarty Mihál

12

Édes-kedves kis barátom, Klivényi, ki végre plébános Berkesden!

Pest 1843. Maj. 4én

Ha valakihez, tehozzád igazán őszinte lehetek. Nem vagy szószátyár, nem vagy csalárd; olyannyira nem, hogy nem is vagy. Azaz vagy, de csak afféle távoli félállapotban, a levés és a nem-levés határán. Egy messzi Balga. Vagy jobbra vágyasz? Lehetsz Fejedelem is, vagy akár Tudós. Most mindenesetre írok neked – ne fáraszd magad a választással, az már benne vagy a levélben.

Képtelen vagyok által lépni saját árnyékomon. Két éve, hogy találkoztam vele, azóta rendszeresen feljár nővérehez Csépről. Viselkedése jóval oldottabb, mint kezdetben vala, de azzal, hogy tetszik nekem, hogy majd' meghalok érte, egy ideig mégsem mertem elébe állni.

Hiába, hasztalan!
Ifjúság és remény
Örökre veszve van
Az évek tengerén.

Hiába szomjúhoztam szeme tűzében játszódo lelkét, a hajnalt szép arcán, mosolya mézét ajkain, szólni nem mertem neki szerelmemről. Arra vártam, hogy mint szép arany pillangó, egyszer magától szálljon le keblem hajlékára, de nem vett epekedésemről tudomást. Látván búbanatomat, Jóska tudakolta, mi történt velem, miért vagyok oly gondterhelt? Nem tehettem meg, hogy nem vallom meg neki elvesztségem okát. De még így is hamvába holt volna ügyem, ha ő nem újságolja el aztán Julcsinak, ki erre megkérdi tőlem, igaz-e, mit a férje állít? A legszívesebben letagadtam volna, de ha már egyszer kimondtam, nem tehettem meg. Ő meg azt tanácsolta – tanácsolta? parancsolta! – nekem, hogy legközelebb álljak húga elébe, és adjam tudtára érzeményimet. Csakhogy hiába volt ott, és hiába határozta el, hogy megteszem, nem vitt rá a lélek. Julcsi meg nem vacakol, azt mondja egyszer, de mikor hármában vagyunk, hogy: – Miska, úgy veszem észre, hogy te szerelmes vagy a Lóriba.

Képzeltetted, majd' elsüllyedtem szégyenemben. Ő meg rám néz, csodálkozik, és azt válaszolja: – De hát én már menyasszony vagyok!

Az első percben fel sem fogtam, mint jelent a mondása, annak örültem csak, hogy e válasszal véget ér a roppant kellemetlen és kínos helyzet; kiszabadulhatok. Nem is feleltem, kifordultam a szobából, felmentem az emeletre. S csak ott kezdtem el töprengkedni rajta: vőlegénye van? Nem is tudtam róla! Soha nem mondta. Ugyan, miféle vőlegénye?

Azt is megtudtam nemsokára, mert Julis feljött értem, és levitt magával. Lórika még ott volt. A vőlegényről Juli sem tudott, faggatni kezdte hát testvérhúgát, kiféle, miféle ez az oly titokban tartott személy.

Megtudtunk mindent. Egy komáromi birtokos fia, Göbel nevű, Göbel Ferenc. Huszonöt esztendőös ifjúember, ki, mivel képtelen volt megélni ezerholdas birtokából, amit apja reá hagyományozott, eladta azt, és az árából épített két darab tizenöt-tizenöt ezer pozsonyi mérős magtárat. Gazdálkodás helyett az Alföldről víziúton odaérkező gabona deponírozását és továbbküldését intézi. Olyan magabiztosan, szinte kérkedve számolt be erről, mintha ő építtette volna azokat a raktárakat. Látszott, hogy öregén és betegén semmi esélyem sincs ily prudens és számítóan rafinált kérővel szemben. Még akkor sem, ha – egyébként ő maga, Laura sem vélekedik másképpen! – mindenki a hon első számú poétáját tiszteli személyemben. Csakhogy huszonöt esztendővel vagyok idősebb a hajadonnál, vagyontalan, és gazdálkodási képességem sem bátorítja azt, ki hozzám köti sorsát.

Mindezek ellenére, miközben eme szavak gyötrötték lelkemet, egyre jobban vágytam rá. Úgyhogy mikor nővére azt tudakolta, hogy az elhangzottakkal szemben is fenntartom-e házassági szándékomat, önkéntelenül is rávágtam, hogy igen, fenntartom. Talán az is segített, hogy éreztem Julin, ő is engem pártol, nem a komáromi ifjoncot. És bár néhány embert zavart a nagy korkülönbség, jópáran akadtak, kik protegálták frigyünket. Elsősorban Vachot Sándor és bájos felesége, aztán Szontagh Gusztáv, akivel a költészeten túl a dinnye- és dohánytermesztés iránti szenvedélyem kapcsolt össze, Székács lelkész és az egész Csapó család.

Jó tíz esztendeje már, midőn a Tudományos Gyűjtemény Koszorú nevezetű szép-literatúrai mellékletét szerkesztettem, kaptam egy meglehetősen ügyetlen versikét, címe „A mosdó leánya” volt. Mivel híján voltunk az igényes költeményeknek, betettük a lapba. A szerző egy mosakodó leánya képét festi, ki azon studírozik, hogyha rút vén legény fog majd az arcára csókot nyomni, keserűvízzel mossa meg azt, míg, ha ifjú csókja éri, illatot rózsavízzel használ. S a költemény azzal fejeződik be, hogy: „jobb kemény kövön ifjúval nyugodnom, mint öreggel selyem ágyban hálnom”. Ez a vers járt az eszemben, míg Laurának anyagi tehetőségemet vagyis inkább tehetőségtelenségemet ecseteltem.

Fábián Gábor is, hogy’ rajongott Fánijáért, akit Ariosto Orlando Furioso című eposzának egyik szereplőjéről Alcinának nevezett, aztán mi lett belőlük? Veszekedés, marakodás, elválás! Ki tudja, nem-e minél nagyobb a szerelem, annál nagyobb a kiábrándulás? Ilyen formán szerencsésnek is vagyok mondható, amiért Lórika ózdkodik párommá válni, mert a reménykedés, bármilyen keserű és kilátástalan is, hosszú időre feszült állapotban tartja a lelket, míg a beteljesülést követő csalódás a nihilbe taszítja. S az járt az eszemben, kedves barátom Klivényi, hogy mégiscsak neked volt igazad, aki papi mivoltodban elkerülöd a szerelem Szkülláit és Charibdüszeit.

Deák Ferkó volt, aki, akárha a hon ügyében intézkedne az országgyűlésben, elrendezte a dolgomat. Róla már beszéltem neked, ugye, kedves Klivényi? Egyetlen igaz barátom. Azt mondják, az emberek azért a tulajdonságért becsülnék valakit, ami hiányzik belőlük. Azt tudom, hogy én mi okból respektálok őt; a nyugalmáért és a magabiztosságáért, mely attribútumokat tekintélyt parancsoló tudása és emberismerete hitelesíti, de ő miért barátkozik énvelem? Mi az, ami miatt kitart mellettem, és életem fontos ügyeiben védelmez? Az, hogy ügyes rímfaragó vagyok? Ugyan már! Semmit sem számít, véletlen adottság. Ahogyan a cigány beleszületik a tekenő- meg fakanál faragásba. Látja, hogy milyen szerencsétlen alak vagyok, és segíteni akar.

Kérdezte – mert egy idő után már egész Pest és Buda tudott kettőnkéről –, hogy miként áll ügyem a kislánnyal. Mondtam neki, sehogyse. Beszelnék én vele, felelt erre. Azzal ugyan beszélhetsz, lehetetlen megenyhíteni. Feljött, engedelmet kért Bajzától, de elsősorban őtőle magától, hogy kettesben elvonulhasson és tárgyalhasson vele.

Úgy jöttek vissza, hogy kacsintott. Rendben van a dolog, házasodhatsz.

Kérdeztem, miről esett szó közöttük – nem mondotta meg. Mellébeszélt csak. Laura sem volt hajlandó nyilatkozni, azt felelte, Ferkó rábeszélésére felismerte érde-meimet. Mesebeszéd. Sosem fogom megtudni.

Ezt a levelet már ma reggel el szándékoztam küldeni a pécsi prefektúrára, hogy minél előbb vigyék ki hozzátok, de egy napot kések vele, mert be kell számolnom valamiről, valamely furcsa, számomra érthetetlen dologról, mely most éjjel esett meg velem.

A nagy örömrre, nem tagadom, teletöltöttem a poharamat. Nem is csak egyszer, hanem még egyszer, és talán harmadszor is. Talán négy is volt az a három. Egy butélia, legalábbis olyan, amilyenben Stettnerből kapom a nedűt, nagyjából egy iccés – ki az a

magyar ember, akinél egy este, pláne egy olyan nap után, melyben arája odaigéri neki a kezét, nem gurul le egy icce jóféle, somlói bor? Úgyhogy aludtam rendesen, jobban mondván békésen bóbiskoltam, mikor nyílt a szobám ajtaja. Hogy tudjad, a felfelé vezető lépcső erősen nyikorog, s ha csak egy egérke téved rá, én azt meghallom. Akár így beborozva is. De most nem volt hang. Egy fehér szellemalak állott az ajtóban, nem jött beljebb. Én meg egészen megrémültem. Ki ez? Mi ez? Éjnek éjjelén őrült lélek? A szemem sem nyitva, sem egészen csukva nem volt, csak amolyan félállapotban. S az alak megindult felém. Jött, jött, megállt az ágyam mellett. És csak állott ott, nem mozdult. Figyelt engemet. Hosszasan, merőn figyelt. Azt hihette, alszom. Meg akar ölni? Fojtani vagy gyilkot döfni a szívembe? Képzeld állapotomat!

Közelhajolt, jól megnézett magának, aztán megfordult, és ahogyan jött, lassan eltávozott. A lépcső most sem nyikorgott a lába nyomán, ha ugyan volt lába nyoma.

Én meg, úgy ahogy voltam, kikeltem az ágyból, s csoszogtam le Bajzához, hogy elregéljem neki, miféle szerzet járt látogatóban nálam. Benyitottam, ott aludtak mindhárman; Jóska és Julcsi egy duplaágyban, Lórika egy vendégheverőn mellettük. Oly békésen szuszogtak, hogy nem volt szíven felrázni őket; visszamentem a szobámba.

Jakab, drága barátom, te járatos vagy a túlvilági ügyekben: mi vagy ki lehetett ez? Saját szellemképem a túlvilágról, vagy egyszerűen egy utcáról álkulccsal behatoló rabló? De miért volt talpig fehérben? Vagy csak képzelődtem, és a fantáziám játszott velem?

Úgy hiszem, a legjobb, ha senkinek sem beszélek róla. Titokban kell hagyni; ha én nem jöttem rá, ki volt, más sem fog. Volt és kész, eltűnt.

Mindegy is. Öt nap múlva esküvő.

Öllelek barátsággal

Vörösmarty Mihál

13

Kedves Barátom Uram!

Pest, 11. Mai. 1843.

Már magam sem tudom, hogyan is van ez? Most kihez szólok? Magamhoz, avagy tehozzád, kedves Klivényi? Számít-e, hogy létezik valaki, aki önmagamon kívül értesül bizalmas, mindenki elől titkolt gondolataimról? Vagy ha nincsen ilyen személy, hiszen amit gondolok és kitalálok, lévén, hogy le sem írom, nem juthat el hozzád; már a megfogalmazás szintjén bennem van-e annak tudata, hogy amit gondolok, annak csak úgy van értelme, ha valaki másnak is tudomása van róla? Azaz másához is szól. Egyáltalán, van-e, létezik-e másoktól független önálló, csak a magam létét tudomásul vevő, csak magamra koncentráló gondolkodásom? Fontold meg ezt, drága barátom.

Fábián Gabi, akinek értesülése volt házassági Canossa-járásomról, s akinek Hymen-ügyben meglehetősen keserű tapasztalatai vannak, azt tanácsolta, hogy a nászéjszakámra vigyek be egy tört magammal, s ha azt tapasztalom, hogy valaki előttem járt már menyasszonyom szerelmi szentélyében, egyszerűen szúrjam szíven őt. A törvény meg fogja bocsátani. – Eh! – feleltem neki – ostobaság! Zavarodott, középkori képzelgés.

És ha volt már együtt létele ezzel a Göbel nevűvel? Akkor sincsen semmi. Ott hagyta őt, elfelejtette, s most már csak az enyém. De azért szöveget vert fejembe a dolog. Az ember azért szánja rá magát a házasságra, mert új életet szándékozik kezdeni valakivel. S ennek az új életnek, tisztának, makula nélkülinek kell lennie. Lehet-e új életet, boldogságot kezdeni olyasvalakivel, aki korábban mással már belekóstolt ebbe? S az a másik eleve egy bizonyos igényt, bizonyos várakozást plántált belé? Nem olyat, mint amilyent én tudok majd neki nyújtani. Igen, nem árt, sőt, szükséges, hogy ártatlan legyen a leány; férjeura feladata, hogy közösen építsék fel és rendezzék be szerelmük meghitt fészket. Egyed barátomnak, amidőn Bonyhádon plébánoskodott, feladatait sorolva azt írtam egyszer, hogy: „Tiszta szemérmében gyarapítsd a gyenge leányzót, hogy pártája alatt szűz legyen édes öle.” Ezt tőle, Lóritól is elvárhatom.

Az esküvő maga? – ne is kérdezd, édes barátom!

Midőn másnap délelőtt magamhoz tértem, nem emlékeztem, kiraktam-e a kést az éjjeli szekrény lapjára, vagy nem, és hogy használtam-e, vagy sem. De aztán rájöttem, hogy képzelődés volt csak, Fábián hibbant javaslatát rögtön elvettem. De akkor mi történt? próbáltam felidézni. Az volt a hiba, hogy megint kissé többet ittam a kelleténél. Alighogy magamhoz tértem, valaki rögtön langyos sörrel kínált. Deák Ferkó. Hogy az majd rendbe hoz. Mi van? kérdeztem tőle, te nem mentél haza? Itt maradtam, felelte, valakinek vigyázni kellett rád. Nem voltál valami jó állapotban.

És Laura, ifjú hitvesem? Már a konyhában tevékenykedett, törökkávét főzött. Hármásban ittuk meg, Ferivel, neki aztán mennie kellett a dolgára. Békés, kellemes volt a hangulat. Csönd és nyugalom. Csakhogy miután kettesben maradtam vele, váratlanul kirobbant. Emlékszik rá, mit művelt az éjjel, miután a vendégek elmentek?

Meg voltam rőkönyödvé. Nem emlékeztem rá, hogy mi történt és hogy miként viselkedtem, de ily éles felütést akkor sem vártam. S ami következett! Megmondtam a maga Deák barátjának, aki volt olyan úriember, hogy nem hagyott egyedül magával és itt maradt, hogy így még egyszer nem akarom látni magát. Vagy összeszedem a hóbelevancomat és visszamegyek a szüleimhez, vagy megembereli magát, és megpróbál házasemberhez méltó módon viselkedni.

Nyilván nem viselkedtem házasemberhez méltó módon, azért mondja, gondoltam. De mit tehettem, mit véhettem ellene? Nem mertem megkérdezni, nehogy még inkább felingereljem. Elibém rakta a tojásfőzéshez használatos átbillentős homokórát, megindította. – Ismeri ezt? – Ismerem – feleltem. – Nahát. Havonta egyszer kap annyi időt, hogy rám másszon, amíg ez leperreg.

Miről beszél ez a lány? gondoltam. Nem is értettem. Hogyhogy csak annyi ideig ölelhetem? Maga egy tehetetlen vénember, mondta, akár iszik, akár nem. Szedje össze magát, ha velem akar maradni.

Hát ez, mitagadás, kudarc, kedves barátom. Éppen az állapotom javulását vártam a megházasodástól, erre ezt kapom. Nem hiszem, hogy hasznomra válna. Ölellek, ügyelj magadra, én is azt fogom tenni.

Vörösmarty Mihál

14

Kedves jó Klivényi!

Pest oct-nov. 1850

Be kell vallanom neked, azaz magamnak valamit: megtévesztettelek. Azaz magamat tévesztettem meg. Valaminek a végig nem gondolása, az elhallgatása is éppoly hazugság, mint egy tény letagadása. Én már az esküvő előtt igen gyarló állapotban voltam. S amiről eddig nem beszéltem: elmentem egy orvosdoktorhoz, hogy vizsgáljon meg. Úgy tettem, azzal ámítottam enmagamat, mintha ez nem lenne jelentős esemény az életemben. Komoly fájdalmak uralkodtak el rajtam; félelemre okot adó görcsök és lázrohamok, erős izzadás és hörögve köhögés. Ami régen volt, arra mindenre tökéletesen emlékeztem, viszont arra, ami fertályórával előtte történt velem, alig. Ráadásul súlyomból is veszítettem. Bajza Julis rábeszélésére, ki tanúja volt, mennyit kínlódok, határozta el, hogy megmutatom magamat egy orvosnak. Aki, ha lehet, mondja is majd meg, miként javíthatom fel az állapotomat. Mert tisztában voltam vele, hogy a testi leromlottságom miatt csalódást okozhatok annak, aki elhatározta, hogy rám bízza a tisztességét. A nászéjszakámon azért részegedtem le oly kegyetlenül, mert már eleve tartottam attól, hogy kudarcot fogok vallani. Legyen valami, amire rá lehet fogni.

Júlia Iványi-Kuschnert javallotta, de én Markuvosvszkyt, egy fiatal orvosnövendéket, az egyetem egy végzős hallgatóját választottam, akiről sokan azt mondták, hogy a tudománya többet ér, mint sok híres professzoré. Többször láttam őt a könyvtárban; régi orvosi könyveket silabizált. Nagy reverenciával fogadott; bent, az egyetemi rendelőben vizsgált meg. Azzal kezdte, hogy levetkőztetett és megkopogtatott, majd megkérdezte, volt-e valaha venerikus betegségem. Azt sem tudtam, ez mit jelent; megmagyarázta. Fekély és gennyes pattanások, melyek egy idő után elmúlnak. Rögtön eszembe ötlött: dehisz' én éppen ilyesmi miatt utasítottam el életem korábbi nagy szerelmét, Perczel Etelkát! Először kipattanó kelevény, aztán sok-sok kis pörsenés lepett el. S mennyit szenvedtem miattuk, lelkemben is! A fiatalember figyelmesen végighallgatott, még a sebemre emlékeztető heget is megvizsgálta a tagomon. Hümmögött, a fejét csóválta. – Ajánlok magának egy gyógynövény-mixtúrát, amitől visszanyeri a súlyát – mondta. – Lucerna, fehérüröm, tárnics. Vegye meg

az apotékában, főzzön belőle teát magának. Ne egyszerre igya meg, hanem kortyonként, hogy fel tudjon szívódni. A levesébe is tehet egy-egy kanállal. Egyen sok édes-süteményt, diót, mogyorót, mindenféle magokat; kényeztesse magát. Aztán ha meghízott, jöjjön el újra. – Komoly képpel tanácsolta mindezt, de mivel tudtam, hogy anyám is ugyan ezeket ajánlaná, ha élne, rákérdeztem: – És az egyéb tünetek? A görcsök és a láz? Azokra nincsen orvosság? – Megint csak hümmögött. – Sok jóval nem kecsegtetem. De ha betartja mindazt, amit kértem, nem romlik tovább az állapota.

Ennek már több éve. Házasember is már hat, azaz nem is; hét éve vagyok. A gyerekek évenként jöttek, három megvan, kettő elhalt. Anyagi tehetségem továbbra is szűkös, Ferkó szerencsére segít, pótapaként kezeli a lurkókat. Az állapotom? Nehéz véleményt mondanom, mert, ha romlottam is, nem egyszerre, hanem napról napra, mindig csak kicsinyt. S azt nem is venni észre.

El kell neked mondjam, barátom, hogy nőm viselkedése, ki a nászéjszakát követően oly csúnyán veszekedett velem, jelentősen jobbra fordult. Nem számítottam erre, de gondolhatod, jól esik. Elfogadja megtört állapotomat, s ott segít, ahol tud. Talán mert látja, hogy igyekszem összeszedni magamat, s néha ismét verseléssel próbálkozom. Mindenben: az evésben-ivásban, öltözkésem fel és levételében segédmemre van. Megmondja, hol, miben érdemes megjelennem. Ha nem látnám a jóindulatot rajta, azt hihetném, valaminő hátsó szándék vezéreli. Senki sem sejti, hogy otthon ő szabja meg az irányt, nem én – nélküle tehetetlen vénember vagyok. Ha ünnepi beszédet kell mondanom valahol, segít megfogalmazni, ott van ő is velem, int, sűg, mikor megakadok.

Ebben az állapotomban, a verselés sem megy úgy, mint régen. Pontosabban fejezén ki: másféle költemények születnek. Többen kérik, bátorítanak, hogy írjak vigasztaló sorokat hazám állapotára, új harci dalt vagy ódát, hisz' éppen most, bukásunk után lenne rájuk legnagyobb szüksége a nemzetnek. Olyasmire, mint a Szózat volt, vagy a Honszeretet.

S a nemzet isten képe lesz,
Nemes, nagy és dicső,
Hatalma, üdve és neve
Az éggel mérkező.

Nemzeti érzéseim a szabadságharc bukása után is ugyanoly viharral dúlják keblemet, mint előtte, de már az emberiség sorsába és lehetőségébe belefogalva. Míg a világ a gyilkolászás állapotában leledzik, honunk miként nyerhetné el nyugodalmát?

Kérded, miért írom azt, hogy az emberfaj sárkányfog vetemény, s hogy nincs remény, nincsen remény? Meg hogy az ember fáj a földnek, s oly sok békeév után, ismét a testvérgyűlölési átok virágzik homlokán? Azt neked is tudnod kell, hogy Galíciában a lengyel parasztok irtják a nemeseket, holott mindketten a Habsburgok alatt nyögő sorstestvérei egymásnak. De van itt még valami. A két legidősebb

Perczel-fiú; István és Imre. Letették az ősi, nemes Perczel nevet és inkább a jellegtelen Bonyhádira változtatták magukat, csak hogy a hatalom ne vehesse őket egy kalap alá a lázadó Perczel Mórral és Bélával, kik a szabadságharc bukása után Törökországba menekültek. Móric volt az izgágább, minden vélt igazságtalanságon fennakadó, most legalább van valaki mellette, aki fékezi őt. A szkeptikusabb Miklóst meg ő lelkesítheti. Ha itt lennének, és nem bujdokoltak volna el, a császár iránti lelkesültségben a másik kettő talán feljelenené és hóhérkézre adná őket. Édes testvéreiket! Imre a pesti irgalmasoknál éppúgy a tanítványom volt, ahogyan ez a kettő; hosszú esztendőkön át tápláltam benne, meg bátyjában is a hazaszeretet és emberség lángját – mi más ez, mint életem kudarca?

Kérded, miért írok ilyen költeményeket?

Mert ilyeneket van kedvem írni, azért, kedves barátom. Ilyen a kedvem. Oly szép a világ, hogy lehetne egyébről is dalt zengeni? Testvérgyűlölési átok, igen. Nem bízik az emberiségben, nem bízik az emberekben, nem én, kedves barátom.

Az életem kudarca és a világ kudarca összeér.

15

Kedves Klivényi!

Nyék 1854. nyarán

Tudod, ki vagy te nekem? A saját külön kis prűgelknábém. S hogy miért? Mert elsőként rád ömleszttem összes bánatomat, keservemet, szenvedj tőlük te. Hogyha te már túl van rajtuk, nekem könnyebb. Még szerencséd, hogy csak a képzeletem szüleménye vagy, valójában azt sem tudom, merre jársz, mit csinálsz, hogyan élsz. A legutolsó hírem rólad az, hogy Berkesden vagy plébános, de már készülsz be Pécsre a Líceumba, és már nem mezei papnak, hanem kanonoknak. S amiként te egyre feljebb kerülsz, én egyre lejjebb. Pestről Baracska-Szentivánra kényszerültem költözködni, onnét át Nyékre, hol is egy rozzant kis lakhoz sikerüle jutnom. S még egy kellemetlen hírrel szolgálhatok: megint jártam Markusovszkynál. Csak miatta felutaztam Pestre. Fel kellett mennem, mert olyannyira rossz állapotba kerültem, hogy már a haláltól tartottam. Egyszer vacsorálás közben rángógörcs vett erőt rajtam, s mikor végre abba-maradt, azt vettem észre, hogy a lábaim bénán csüngenek. A jobb kezem is érzéketlen volt, s csak sokára oldódott ki. Arról már nem is beszélek, hogy néha váratlanul sötétség tört rám, de valahogy mindig sikerült kiküzdenem magamat belőle, mintha a sűrű és sötét fellegek mögül előbukkanna a nap – sajnos csak ritkán és rövid időre. – De jó, hogy látom! – örvendezett a kis doktor. – Miért? Azt hitte, hogy már nem lát többé? – élcelődtem vele. – Zavarba jött a kérdésemtől, gyorsan másra terelte a szót. – Tudja ki igen jó barátja magának? – Kicsoda? – Az a Deák nevű képviselő, mert ő nem sokkal maga után bekérgetett az Angol Királynő Szállóba, ahol az irodája van, és a maga állapota felől érdeklődött. – Érdeklődött? – csodálkoztam. – No és mit

mondott neki? Azt, hogy lemegy a napom; nemsokára végleg? – Nézze – mondotta –, abból a betegségből, ami ezeket a tüneteket okozza, nincsen kigyógyulás. Legfeljebb nem romlik tovább. Akkor valóban azt hittem, hogy nemsokára vége. De maga szerencsére itt van; nem halt meg. – És mi a betegségem? – kérdeztem, de ahogy kimondtam, már tudtam is. Bujakór, a francúz nyavalya. Én is ugyanúgy, vakon és elbárgyulva végzem majd, amiként szegény Garay Jancsi, ugyanúgy leromlok, mint Bajza, akit már senkit sem ismer meg? – Miért nem tájékoztattott engem akkor az állapotomról? – kérdeztem. – Mennyivel lett volna az jobb magának? Összeomlott volna. Így legalább írt néhány örökbecsű költeményt, boldoggá tette a családját meg a nemzetét. – Van valamilyen gyógyszerkész erre? – Semmi nincsen. Gyógyíthatatlan. Az elején, mikor elkapta, és tályog meg apró gyulladások formájában jött ki, talán lehetett volna segíteni. – Hogyan? – Higanyos bedörzsöléssel – felelte. – Bár az több bajt okozott volna, mint maga a betegség. Aztán ezekből kigyógyult, hosszú évekre tünetmentessé vált, s közben abban a hitben leledzett, hogy minden rendben van. De most előbújt és követeli a koncát. – Meg fogok halni? – kérdeztem. – Mindenki meg fog halni; ki előbb, ki utóbb. – Felállt, véget ért a megbeszélés. Lassan értem le az utcára, Lóri támogatott. A postakocsi zötykölődése le Martonvásárra, onnan meg a szekéré hazáig, majd' éltemet vette.

Aha.

Ferkó azért volt olyannyira magabiztos Lórit illetően. Hogy hozzám jön. Elújságotla neki, amit Markuszovszkytól hallott; hogy nemsokára bevégezem. Heteim, hónapjaim vannak csak hátra. Hogy nem akárkihez, a nemzet költőjéhez jön feleségül. Nem hozzám, hanem magához a nemzethez. Aztán hamarost az özvegyem lesz, úgy élheti világát, ahogy akarja. S nemzeti özvegyként osztatlan lelkesedés övezendi majd. A verseim meg a drámáim kiadása ügyében a nyomdakkal ő köthet előnyös kontraktusokat. Csakhogy én áthúztam számításaikat; szívós, nyéki magyar vagyok; nem patkoltam el a kórságtól. Kibírtam még bő tíz évet. Ekkortájt írtam legjobb verseimet, Az embereket, az Előszót meg A vén cigányt, meg még másokat is, melyekkel az a bajotok, hogy nem a nemzet, helyett a világ sorsát bolygatom bennük. Meg hogy már nem vagyok a nemzet költő-fejedelme! Fejedelem címre soha nem pályáztam, de költőire igen. Micsoda badarság! Az vagyok, igen, poéta, de, mint ahogy először ember vagyok, az emberiség összetársaságának egy tagja, s csak aztán a nemzetemnek része, úgy a költészetemben is mint az emberiség szószólója jelenek meg elsősorban, vagy legalábbis a nemzeti ügyeinkkel egy sorban. Más kérdés, hogy éppen a pontos kifejezés érdekében kevesebb, de reményeim szerint igazabb költemény került ki tol-lam alól.

Laura meg? Kitartott mellettem. Először csak kényszerűségből, aztán talán mert szánt. Szánt és szeretett. Igen, ekkor szeretett belém. A nyomorult, beteg, koszos, magáról gondoskodni nem tudó vénemberbe. Aki búskomor és hitevesztett volt ugyan, de verset írni még tudott. Szülte sorban a gyerekeket, kettőt gyorsan el is temettünk. Ellátott, kimosta a hűgyos meg a szaros gatyáimat, ha kellett tárgyal-t helyettem. Követett engem mindenhova, le Baracskára, Nyékre, ahova a sort vetett.

Laurát illeti hozsánna, nem engemet.

Meg Édesapámat. Ő csinált belőlem Vörösmarty Mihályt. Nemcsak a nevet örökölttem tőle, hanem a lelkét is. Ő volt, ki észrevette, hogy kirivok fiútestvéreim sorából; csöndesen bámészkodom, belefeledkezem a dalokba, mesékbe és mondákba. Hiába akarna belőlem gazdálkodót faragni, nem sikerülne neki. Alkalmatlan, ügyetlen vagyok hozzá. Így aztán előbb a székesfehérvári ciszterekhez, aztán a pesti piaristákhoz küldött felsőbb tanulmányokra; nevelődni, művelődni. Amíg élt, az egyetemi karrieremet egyengette; meglátta bennem azt, ami őbenne ugyanúgy benne lehetett, csak nem volt lehetősége kimunkálni magában; a rímek, a szavak és a kifejezések szerelmét. Nem is én, az ifjabb Mihály írom ezt a levelet neked, kedves barátom, hanem ő írja, az öreg Vörösmarty, az Édesatyám. Ő él bennem tovább.

Igaz barátsággal s szeretettel

Vörösmarty Mihál

16

Kedves Klivényi barátom!

Pest 1855 Nov. 18.

Nem otthonról, Nyékről írom ezt a levelet, hanem innen Pestről, a Váci utcai Kap-pel-házból. Laura ide hozott fel, itt bérelt egy kétszobás lakosztályt, hogy holnap megmutasson egy orvosdoktornak. Aki, már tudom előre, fürdőbe fog küldeni. Jobb ötlete nem lesz, ezt fogja javallani. Gyógyhatása nincsen, de legalább jobb környezetben leszek, mint otthon. Hitvesem óv; szerinte végletesen elgyengült állapotban vagyok. Neked elmondom, kedves barátom, hogy egyáltalán nem vagyok elgyengülve. Lehet, hogy mostig az voltam, de ahogy lefektettek, Laura csókot nyomott a homlokomra és kiment, erőre kaptam. Szerencsére a bort az asztalon hagyta; csak-hogy már nincs benne sok. Talán egy meszely.

Mennyi időbe telik, míg elnyugszik? Elég késő van már, álmos lehet. Fél óra? Egy? Ezt a kis bort mindenestre elkortyolom itt, aztán kiosonok és lemegyek a Csigába. Csak nem vesz észre. Két éve, hogy nem jártam ott, de talán megismernek a fiúk.

Egy nap elteltével folytatom ezt a levelet, kedves barátom, tegnap lent voltam a Csigában. Azt írtam, hogy remélem, megismernek? De még mennyire, hogy megismertek! Ott voltak mind. Gyurka, az a kis görcs alak, aki szintén szokott verseket írni, csak szégyelli őket előadni, egyből átölelt. – Óvatosan, komám – mondtam neki, – nehogy a végén mindketten felboruljunk. – Leültem közéjük, a Jóska gyerek kérdés nélkül hozta az icce promontori rizlingemet. – Régen láttunk, költőkém, kicsiny körünkben – emelte rám poharát Schléger Manó – ezentúl többször jössz? Verseket is olvasol?

Valóban, ide kéne megint járnom, akárcsak megboldogult nemzeti vatesz koromban; a nyomorult kis nyéki lakból visszaköltözni Pestre. Csakhogy, ahhoz, hogy itt lakást tudjak bérelni, nem ártana némi jövedelemre szert tenni. Találók-e

megint lapszerkesztőséget? Vagy csak álmodozom róla? Ráérek ezen rágódni; gyógyuljak meg előbb, fürödjem ki magam Hévízen vagy Füreden, aztán majd meglátjuk. Lesz, ami lesz.

A legények lassan elszállingóztak, s hogy egyedül maradtam, támadt egy tiszta gondolatom. Először csak felfénylett, mint a villámcsapás, melyet elmosódó, távoli mennydörgés követ a sötét és meleg éjszakában. De én meghallottam. A Jóska gyerektől kértem egy számolócédulát, lejegyeztem. Aztán mint máskor versírás után mindig, ólmos fáradtság fogott el, elnyomott a buzgóság. Rá kéne jönnöm, forogtak álomban kusza gondolataim, ki volt a fehérruhás angyal, aki eljött értem, de még túl korainak vélte az időpontot. Ha most jönne, vihetne. Ha a gyereket is más csinálja meg maga helyett az embernek...? Ötvenöt esztendő vagyok. Két évvel túléltem atyámat.

Lóri ébresztett, ki nem találván az ágyamban, sejtette, hogy átjöttem ide. Jóska segedelmével felhoztak s lefektettek, hogy aludjam ki magam. Hallottam, hogy rám zárja az ajtót, nehogy még egyszer kiszökjek. A versről egészen elfeledkeztem, de jövetelemtkor alighanem összemarkoltam, begyűrtem a zsebembe és magammal hoztam. Megint a kezembe akadt. Lejegyzem ide, nézd:

Fogytán van a napod,
Fogytán van szerencséd,
Ha volna is, minek?
Nincs, ahova tennéd.
Véred megsűrűdött,
Agyvelőd kiapadt,
Fáradt vállaidról
Vén gunyád leszakadt.
Fogytán van erszényed,
Fogytán van a borod,
Szegény magyar költő,
Mire virradsz te még?
Van-e még reménység,
Lesz-e még hajnalod?
Férfi napjaidban
Hányszor álmodoztál,
Büszke reményekkel
Kényedre játszottál!

Nincsen befejezve. Kinek kedve van, befejezheti.

P É N T E K I M R E

Alkonyati zene

A menekülés kényszere
hatja át minden porcikám,
talán nyeregbe pattanok
egy csellengő, hitvány porcicán.

Nyakamra zsinórt feszítenek
a kedves hóhérsegédek,
a közönség persze integet,
a tenyerek összeérnek.

Egy monoton zene szól
az alkonyati bolyból.
A rózsá bokor alól
egy vén csavargó horkol.

Rengetegben

Megy, néha hallgatózik,
és vele rándul a rengeteg,
néha úgy érzi: jó itt,
megáll benne a döbbenet.

Csak a férgek motoznak
kéjjel a magok héja alatt,
s már aligha talál jobbat,
a lombok lomhán ringanak.

Az ostromnak ez lett vége,
ez a siralmas oltalom,
de jajkiáltás a közepébe:
iszonyú írás a falon.

Mezei zenészek

K Ö P Á L E M L É K É N E K

Hangolnak a messzi zenészek,
néha hallszik a hegedű,
ez akkor sem családi fészek,
hiába jár be ajtaján derű.

Az egykori lábnymokba lépni
ma már fölösleges,
akkor gyerek volt, ma meglett férfi,
s nem kábítja, csak egy parányi nesz.

Merre van az irgalom határa,
nehogy bakancsa átszakítsa...
Zsebében zörög a belépő ára,
menedék várja, szárnyazott kalitka.

Szívdobogva

Pördült a lány, mikor belépett,
s asztalról lehullt a morzsa,
nem csábította őt ígéret,
csak erre haladt szívdobogva.

Talán táncolt már feltűnően,
magányosan, csalóka bálban,
csábította egy hűtlen nőtlen,
hogy táncolna néki ruhátlan.

De megrekedt a mozdulat
és a zenekar falsul játszott,
és elúszott a hangulat,
mielőtt odalökött pár szót.

Ákom-bákom

Nem nyöszörög már altatódal
vánkosa mellett, ha itt az este,
hiába látják el minden jóval,
tudja szegény, ez lesz a veszte.

Egyik leány csókjával csábít,
a másik felhúzza a pendelyt,
a lámpa halványan világít,
ki tudja már, ki itt a legszebb?

Aztán kialszik a fény,
s a vendég elterül az ágyon,
csak ő tudja, fekhelye kemény,
levele is csak ákom-bákom.

Talán a tuskó is

Talán a tuskó is elhasadt,
ahogy épp a fát aprította,
szerencsés ez a máj nap,
meglett az eltűnt terrakotta.

Minden a helyére kerül,
a sok fölösleges holmi,
csak ő hallgat embertelenül,
minden szóért úgy kell ostromolni.

És ragyog a rend. A villanófény
reflektora a homályon átlát.
Kézen fog az édes tünemény,
megigazít nyakában egy násfát.

Kaszálás

Megébred az öreg. A szemét
locsolja a fürdőszoba csapján.
S várja, ma reggel, a sok virágú rét,
a fűnyíró is izzad, ketté hasad tán.

S elnyúlik a sok fű, rendekbe fekszik,
s majd megszárad, lesz belőle széna,
elvégez vele, ebédrel is, estig,
s elnyúlik a padkán, mint egy béna.

S olyan lesz a rétje, mint torz borosta,
csak a szöcskék pattognak jobbra-balra,
nevet a pókhálós körtefa odva,
aztán rágyújt egy régi-régi dalra.

Lyukas bőrönd

A lányka jön, Meseországából, tüllruhásan,
bőröndje megpakolva minden jóval,
dörmögnek félvakon : Csak lássam,
s nyomába száll annyi eszeveszett sóhaj.

A repülő siklik kontinensek között,
fúrja a levegőt hengeres teste.
s mint ki örök utazásra öltözött,
ott lebeg a föld fölött remegve.

De aztán csönget. Szánkóval érkezik.
S húzza azt két megvadult lovacska.
S lyukas bőröndjén látni pillangók ezreit,
mondtam én, hogy megjön a kis csacska!

KULIN FERENC

Ki is volt Antall József?

I.

(...) „nekünk is, akik akkor ellenzékben voltunk, tisztelettel és elismeréssel kell felidéz-nünk azt, hogy mi is az igazi értéke, történelmi jelentősége annak a kísérletnek, azoknak az 1990–1993 között hozott kormányzati erőfeszítéseknek, amelyeket Antall József neve, emberi és politikai hitvallása fémjelez.”

(Orbán Viktor: *Antall József, a polgári Magyarország miniszterelnöke*. 1996. február¹)

I. BEVEZETÉS

Fricz Tamásnak a magyar rendszerváltozást értékelő-értelmező hat részes cikksoro-zata² azzal az ígérennyel készült, hogy tudományosan megalapozott érvekkel erősítse meg a keresztény-konzervatív szavazótábor nemzeti és demokratikus politikai érték-irányultságát. Annak ellenére, hogy a szerző *szándékát* csak üdvözölni tudom, s hogy napjaink politikai folyamatait elemző publicisztikai írásainak,³ médiaszerepléseinek ismeretében bizalommal vettem kézbe nagyívű elemzését, annak módszertanát vitat-hatónak, koncepcióját átgondolatlannak tartom. Mindaz, amit Fricz Tamás a rend-szerváltozás utáni első kormányzati ciklusról, s főként amit Antall József karakteréről, személyisége formátumáról és történelmi szerepéről mond, arról győz meg, hogy az ő politológusi látószögéből nem lehet hitelesen ábrázolni történelmünket. Módszere megerősít meggyőződésemben, amely szerint a történetírás másfajta képességeket is megkövetel, mint aminőkkel egy szaktudós rendelkezik.

Ezt az 'ítéletemet' nemcsak azért bocsátom előre, mert – a szóban forgó korszak aktív résztvevőjeként – másképp ítélem meg az egykori eseményeket és azok szerep-lőit, mint ő, hanem mert az első kormányzati ciklus történéseinek okairól és hatásai-ról kifejtett téziseit a történettudományi diszciplínákról – irodalomtörténészként – szerzett ismereteim alapján is elfogadhatatlannak tartom. Ezek a „tézisek” akkor is vitára készítenének, ha azokat csak a népszerű publicista közvéleményt formáló törekvését szolgáló hatás-keltés eszközeként tekinthetném. Miután azonban Fricz Tamás a tudományosság látszatát keltő fogalmi apparátust „mozgósít” ítéletei igazo-lására, úgy érzem: arra is rá kell mutatnom: miért nem meggyőzőek 'szakmai' érvei.

Koncepciójának lényegét egyetlen mondatban össze lehet foglalni. Eszerint a magyarországi rendszerváltozás azért siklott félre, mert a rendszerváltoztató poli-tikusok – Antall Józseffel az élükön – nem éltek azzal a történelmi lehetőséggel, hogy véglegesen szakítsanak a diktatórikus, nemzetellenes Kádár-rendszer örökségével. Részletesebben – immár Fricz Tamás szavaival – : „...megállapítható, hogy számos tekintetben a demokratizáció logikájának megfelelően jártak el a rendszerváltó akto-

rok, azonban egy lényegi dologban, a volt rendszer vezető szereplői, elitje, a pártállami nómenklatúra eltávolításában az első szabadon választott kormány – mint meghatározó aktor – hiányosan, sőt inkább eredménytelenül szerepelt. (...) fennmaradt egyfajta poszt-diktatórikus, posztautoriter magatartásmód, amely belülről formálta, alakította a demokratikus intézményeket, s ellehetetlenítette, hogy azok funkciójuknak és lényegüknek megfelelően működjenek.”

S hogy mindez mindjárt tudományosan is igazolhatónak tűnjék, szerzőnk így egészíti ki a „demokratizáció”, az „aktorok”, és a „poszt-diktatórikus” szavakkal politológusként is hitelesített okfejtését: a „neoinstitucionalista iskola tanítása mögött az az egyszerű igazság rejlik, hogy demokráciát nem lehet építeni demokraták nélkül.”

Tehát a demokraták hiánya lett volna az oka annak, hogy már néhány hónappal az Antall-kormány megalakulása után elakadt a rendszerváltozás folyamata? A demokráciára való felkészületlenségünk magyarázza, hogy nem váltottuk le a posztkommunista elitet, és még mindig, 32 év után is itt grasszálnak közöttünk Gyurcsányék, ronthatják a demokrácia levegőjét és károkat okozhatnak a nemzetnek?” Fricz Tamás ezt sugallja.

Amikor a „közöttünk grasszáló Gyurcsányék”-ról beszél, olyan problémakört érint, amelyet feltehetőleg csak azért nem bont ki alaposabban, mert azzal a saját érvrendszerét gyengítené. Miként látni fogjuk, körbejárja az „ügynök-ügyet”, de kerüli az annál lényegesebben érzékenyebb témakört: az igazságtételi törvény tortúráját. Ha ezt felidézi, akaratlanul is szembesül a ténnyel, hogy tudniillik a rendszerváltás ’felresiklásáért’ nem Antall Józsefet és az őt támogató koalíciót terheli a felelősség. Azért nem, mert ezt a – ún. Zétényi-Takács-féle – törvényjavaslatot az országgyűlés – 1991. november 4-én – kizárólag a kormánypártok képviselőinek szavazatával – fogadta el, majd Göncz Árpád köztársaság elnök kezdeményezésére az Alkotmánybíróság akadályozta meg a kihirdetését. Mi képviselők akkor még nem láttuk pontosan, hogy ennek az alkotmányjogi döntésnek a háttérében milyen pártpolitikai érdekek találkozása alapozta meg a liberális SZDSZ és a posztkommunista káderek későbbi koalícióját, de Fricz Tamás több évtized távlatából rámutathatott volna, hogy itt nem Antall József és kormánya „lehetetlenítette el” a demokratikus intézmények működését, hanem ellenzékének és a mögöttük álló globalista erőknek a szövetsége lépett akcióba.

Politológusunk legsúlyosabb tévedése elemzésének kiindulópontjában érhető tetten. Abban a tézisében, amely szerint „a pártállami nómenklatúra eltávolításában az első szabadon választott kormány szereplése” nemcsak hiányos, hanem „eredménytelen” is volt. A szerző nem veszi figyelembe, hogy az 1990-es, első szabad választások eredményeként megalakult kormány teljesítményét nem cselekvőképességének, hanem mozgásterének korlátozottsága határozta meg.

Az alábbiakban nemcsak személyes tapasztalataimat ütköztetem az ő diagnózisával, de érvelésének módszerét is bírálni kívánom.

II.

RENDSZERVÁLTÓK A „POSZTKÁDÁRISTÁK”, „POSZTKMOMMUNISTÁK” SZORÍTÁSÁBAN?

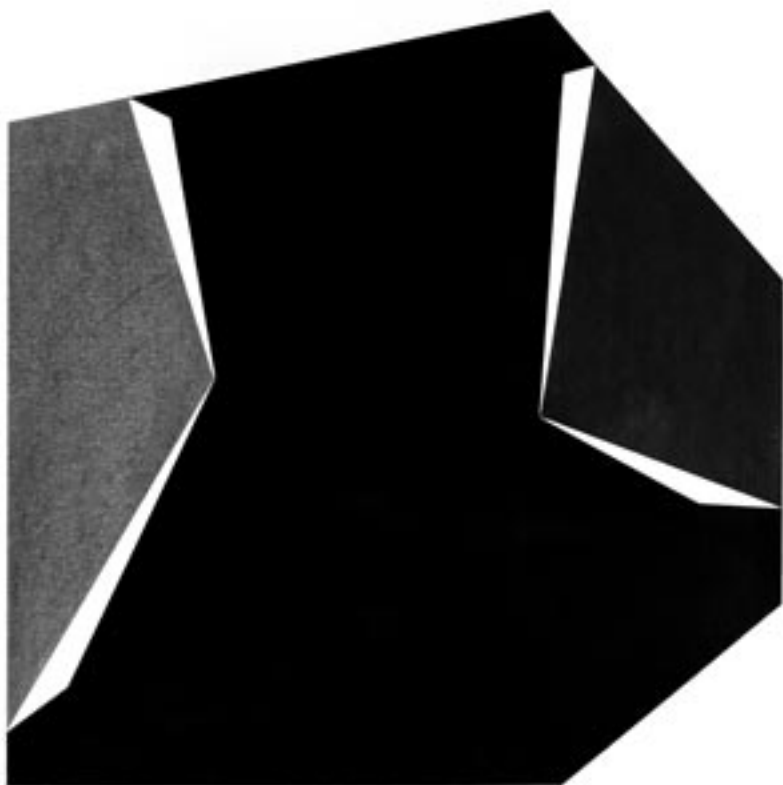
Amikor Fricz Tamás – ismétlődően – Antall Józsefre hárítja a rendszerváltás elakadásának felelősségét, nem vizsgálja a „posztkommunisták”, a „posztkádáristák” által működtetett „hatalom-visszaszerző modellnek” sem világpolitikai, sem társadalomtörténeti hátterét. Nem tulajdonít jelentőséget a nagyhatalmak – elsősorban az USA és a Szovjetunió – viszonyában lejátszódó átrendeződési folyamatnak, és láthatóan nem tud arról sem, hogy miután 1990 őszén „már gyakorlatilag csak minden második szavazó tartott ki márciusi választottja mellett”⁴, a kormányzó pártok támogatottságának fokozatos csökkenése elkerülhetetlenné tette az Antall-kormány mozgásterének drámai hatását szűkülését. (Ne feledjük: az MDF 1989 tavaszán csak 24%-nyi szavazatot szerzett, s 90 őszén – a taxisblokádnál idején végzett közvéleménykutatás szerint – ez a támogatottság visszaesett 13% alá!) Ennek okairól pedig első pénzügyminiszterünknek, Rabár Ferencnek a miniszterelnökhöz címzett lemondó leveléből több forrás alapján is tájékozódhatott volna. Ebből idézek: „Időközben (...) olyan külső, általunk nem befolyásolható események történtek a környezetünkben, amelyek a magyar gazdaságot súlyosan érintik. A KGST-piac vártnál rohamosabb, összeomlászerű zsugorodása, a mezőgazdasági aszálykárok és a kuvaiti válság következtében várható gazdasági következmények (amelyek a hitelek nemzetközi kamatfeltételeit is rontani fogják) együttesen mintegy 100-120 milliárd forint többlet-terhet rónak egy olyan költségvetésre, amely 5-10 milliárd forintos fenyegető hiányokat is csak végső erőfeszítéssel tud kivédeni. Ezeknek az újabb terheknek az önerőből való elviselése lehetetlen. (...) Kezdetben bizonyosnak tűnt, hogy az új magyar kormánynak a piaci átálláshoz szükséges forrásokat nemzetközi támogatással sikerül megszerezni és a növekedési fordulathoz szükséges belső energiákat felszabadítva, a külföldi működő tőke bevonásával a jelenlegi kényszerpályáról letérni. *Washingtoni tárgyalásaink azonban megmutatták, hogy a reálisan várható külső erőforrások csak arra lesznek elegendőek, hogy az idején nemzetközi megrázkódtatások hatásait valamelyest tompítsuk.*” (Kiemelés tőlem: K.F.)

Az utolsóként idézett mondat többet árul el a rendszert váltó Magyarország – a világpolitika 'játékterében' történt – perifériára sodródásának legmélyebben rejlő okáról, mint amit Fricz Tamás „institucionalista” és „neoinstitucionalista” módszerrel leírható. Azt a fejleményt, amelyre Rabár Ferenc utalt – hogy tudniillik az általa vezetett Pénzügyminisztérium és a Miniszterelnökségen működő Gazdaságpolitikai Titkárság között egyre kibékíthetlenebbé váló ellentétek gyengítették a kormány pozícióját – nem az idézte elő, hogy tovább működött a hazai belpolitikában „a posztkádári személyeknek az intézményeken belüli és az intézmények közötti megmaradt kapcsolatrendszere”, hanem az, hogy az USA nem teljesítette Bush elnöknek Magyarország pénzügyi támogatására vonatkozó ígéreteit.⁵ Nemcsak az történt, hogy

– miként ezt Fricz Tamás is szóvá tette – a posztszovjet térségben elmaradt a második világháború utáni Nyugat-Európát talpra állító MARSHALL-segélyhez hasonló nagyságrendű pénzügyi támogatás, hanem arról, hogy a *szabad piacgazdaság* rendszerét egész Európára kiterjeszteni készülő Washington nézőpontjából célszerűtlennek minősült annak a Magyarországnak a megsegítése, amelynek miniszterelnöke a nyugatnémet *szociális piacgazdaság* mellett kötelezte el magát!⁶

Egyszóval rossz irányban tájékozódik, aki az Antall-kormány bel- és külpolitikai pozíciója ingatagságának 'mozgató rugóit' a „posztkommunisták hálózattá szerveződésében” keresi. Antall József egyetlen volt MSZMP-tagot sem vett be a kormányába, s így a látszatát is kerülte annak, hogy minisztereinek köze lehet egy ilyen hálózathoz. Félreértés ne essék: nem azt vonom kétségbe, hogy a korábbi – hatalmi, gazdasági és kulturális – elit tagjaiban felerősödött egykori kapcsolatrendszereik újraépítésének a hajlama, hanem azt a koncepciót tartom átgondolatlanak, amely olyan mértékű és minőségű kohéziót tulajdonít ezeknek a kapcsolatoknak, aminők azokra soha nem voltak jellemzőek. Fricz Tamás úgy beszél a 'létezett' szocializmus kádereiről, mintha ők egy ideológia iránti vallásos hevületű elkötelezettségükön túl egymással is vér- és dacsövetséget kötöttek volna. Ezzel szemben az ún. Kádár-korszakban döntően a pozíció-féltésből fakadó pragmatizmus és cinizmus fejlesztette ki azt a fajta alkalmazkodóképességet a gazdasági, közigazgatási és kulturális intézményrendszer apparátusainak nagyobb részében, amely a hatalom iránti elkötelezettség megtévesztő látszatát keltette. A rendszerváltozást végül is az tette lehetővé, hogy a 'közember' éppúgy tudta, mint Kádár János, hogy csalóka ez a látszat. A többséget képező 'pragmatikusok' tudomásul vették, hogy alkalmazkodniuk kell Moszkva (a Szovjetunió) erőhatalmi jelenlétének tényéhez, de Kádár János is megértette, hogy a nemzeti baloldálnak – a népi íróknak és a szociáldemokrácia elveivel 'kacérkodó' szakértelmiségnek – tett gesztusok nélkül nincs esélye, hogy konszolidálja rendszerét. Mindezt figyelembe véve egy forradalmi átalakulás sem teremthette volna meg annak feltételeit, hogy a rendszerváltó kormány ne a szerepjátszó 'posztkádáristák' „közelségében” kezdje meg működését. Fricz Tamás ezt a több évtizeden át formálódó politikai környezetet, és az ahhoz igazodó társadalomlélektani állapotot hagyja figyelmen kívül, amikor – a szó jellemzően értelmében – egyfajta „posztkádári” és a „posztkommunista” karakterről beszél.

Mindenekelőtt arra kell felhívnom olvasóink – figyelmét, hogy a „poszt” jelzővel kezdődő szó szerkezetnek nincs egyértelmű jelentése. Miután a filozófusok, az esztéták, a művészet-és irodalomtörténészek csakúgy, mint a történettudósok és politológusok egymástól lényegesen eltérő, gyakran egymásnak ellentmondó értelemben használják a „poszt”-tal kezdődő jelzőket, nem magától értődő, hogy mit is jelent a „posztkádári” és a „posztkommunista” kifejezés. A művészet- és filozófiatörténet szakirodalmában a „poszt” éppúgy jelenti egy-egy korszak, irányzat hagyományával való radikális szembefordulást, miként azok legmarkánsabb tendenciáinak felerősödését.⁷ Fricz Tamás szóhasználata félreérthetatlenné teszi ugyan, hogy ő ez utóbbi jelenségre, azaz a „kádári” és a „kommunista” tradíciók 'zavartalan' folytatódására

gondol, ám éppen ezzel a szemlélettel nem tud mit kezdeni a történeti folyamatokat tárgyszerűen, elfogulatlanul leíró történetírás. A 'Kádár-korszak', a 'Kádár-rendszer' fogalma ugyanis nem egyértelmű. Azért nem, mert azoknak a „posztkádári” és „posztkommunista” karakter-típusoknak, amelyek „romboló hatásának” felerősödését ő a rendszerváltozás utáni esztendőkkben észleli – s amire hivatkozva Antall József személyének és történelmi szerepének elmarasztaló ítéletét többször is megfogalmazza – nem az 56 utáni terror, hanem az 1960-as évek közepétől formálódó „puha diktatúra” időszaka volt a melegegya. Azt a 'fejleményt' tudniillik, amely az 1956 utáni kádári diktatúra enyhülését elkerülhetetlenné tette, nem a kommunista ideológia nemzeti hagyományainkhoz történő igazításának politikai ethosza, hanem a kommunista diktatúrát működtetni képes gazdasági feltételrendszerhez való – az elvhű kommunisták szemében elvtelen – alkalmazkodás kényszersége tette elkerülhetetlenné. A 68-as gazdasági reform 'névadója', Nyers Rezső mondja:

„...a hatvanas évek elején jelentkezik egy kényszer, amely az akkori időszak politikájára láthatatlanul, de nagy súllyal nehezedik rá, mégpedig az, hogy itt valamit csinálni kell, konszolidálni kell a nyugati világgal való gazdasági kapcsolatokat. Ez a reformnak és a politikai konszolidációnak is az egyik kulcskérdése.”⁸ A jelentős fordulat 1963 és 1968 között következik be, amikor „Kádárnak és közvetlen uralmi környezetének minden taktikai képességére szükség volt ahhoz, hogy végrehajtsa azt a talán legnagyobb szabású változást, ami a klasszikus párttársadalom mellé egy új „piaci szocialista” párttársadalmat épített be az uralkodó társadalmi valóság szocietális univerzumába. A folyamat a politika lejátézástechnikai felszínén mint a „gazdasági mechanizmus reformja” jelent meg. Ezzel az uralkodó társadalmi valóság ketős szerkezetűvé vált. Az eddig egységes „politikai ipari művek” hatalomgazdasági komplexumának egy része megkezdte hosszú menetelését a „reökonómizálódás” felé.⁹ Ez a folyamat gyorsul fel, amikor – 1967 és 1972 között¹⁰ – Kádárék megkapják az engedélyt Moszkvától, hogy hiteleket vegyenek fel a nyugattól, s ennek lesz az egyik következménye, hogy a magyar hatalom szerkezetében megerősödik a technokrácia pozíciója. Politikai szereplővé válik a szakember, akitől már nem várja el a hatalom, hogy 'hitvalló' marxistaként hűséges legyen a párthoz, de azt igen, hogy tudomásul vegye, hogy az a profit, amit 'megtermel', ellenőrizhető legyen a moszkovita vezető garnitúra által. Ennek az új elitnek a tagjai azért utazhatnak a nyugati országokba, hogy ott kapcsolatokat építsenek ki, és összeköttetések révén befektetőket és tőkét hozzanak az országba. Elkezdődik a hatalmi elit osztozása, és rövid idő alatt a hatalom legfelső köreiből is kialakul két kör: a moszkoviták és a piaci szocialisták köre. Egymásra vannak utalva, de rivalizálnak is egymással. A Szovjetunióhoz és KGST-hez kötődő moszkoviták azért nem szeretik a piaci szocialistákat, mert saját ideológiájuknak és a tervgazdaságnak az ellenfeleik látják bennük, ez utóbbiak pedig azért idegenkednek riváisaiktól, mert azok 'megcsapolják' az általuk termelt profitot. (Az előbbieket Biszku Béla és Apró Antal, az utóbbiakat főként Nyers Rezső és Pozsgai Imre vonzáskörében lelhetjük fel.) Az MSZMP-n belül így módon kialakuló törésvonal mentén – immár nem éles kontúrokkal – újra rendeződik az egykor

egymással szembenálló kommunisták és szociáldemokraták kényszer-’koalíciója’, s egyidejűleg megjelennek a baloldali érzelmű ’nép-nemzetiek’ és a velük vetélkedő ’szabadgondolkodó’ liberálisok csoportosulásai is.

III. KULTÚRPOLITIKA

Ezeknek a reformkísérleteknek nemcsak gazdasági, hanem kulturális dimenziója is volt. A hitelfelvetelek egyik politikai feltételeként a Nyugat ugyanis a szólás- és a sajtószabadság liberalizálását szabta meg (az USA elnöke ezt minden „értéktelítő” beszédekben nyilvánosan is számon kérte), s ezért az aczéli kultúrpolitika éppúgy kénytelen volt tűrni a rendszerkritikus sajtótermékek megjelenését, miként legnagyobb könyvkiadóink (Magvető, Szépirodalmi), valamint tudományos, oktatási, és művészeti intézményeink viszonylagos autonómiáját.

Azok közé tartozom, akiknek személyes tapasztalatai vannak arról, hogy mit jelentett a három ’T’ (Támogatás, Tűrés, Tiltás) elvét követő aczéli kultúráirányítás, ezért nem érhet az a vád, hogy Aczél György védelmében szólalok meg, ha kritikai megjegyzéseket fűzök Fricz Tamás alábbi látletéhez: „...az Aczél György által is képviselt kizsároló kultúrpolitika maradt fenn a rendszerváltás után is, azzal a ’kis’ különbséggel, hogy a rendszerváltás előtt a szocialisták, a baloldal volt hegemon helyzetben a kultúra irányításában és finanszírozásában, a rendszerváltás után pedig az SZDSZ-féle kozmopolita és liberális körök és hálózatok – de utóbbiakhoz hozzásimultak a posztkádári kulturális csoportok is.”

Ha csak arról lenne szó, hogy a tudós politológus nem tájékozódott kellő alaposággal sem a Kádár-korszak kiemelkedő művészi és tudományos teljesítményeiről, sem a nemzeti-konzervatív értékeket képviselő elit-értelmiség rendszerváltó politikai szerepéről, talán elég lenne, ha diagnózisának csupán a felületességére hívnám fel a figyelmét. Miután azonban ez a felületesség nem oka, hanem szükségszerű következménye egy makacs prekonceptióhoz igazodó gondolkodásmódnak, cikksorozatának vitatandó tézisei megkülönböztetett figyelmet érdemelnek. Ez a makacs prekonceptió ugyanis nem valamely történettudományi vagy politológiai ’iskola’ módszertani elveiből, hanem az 1956 utáni kulturális örökségünkhöz fűződő viszonyunk következtetlenségéből és egyfajta túlideologizált történet szemléletből vezethető le.

Mit értek „következtetlenségen”? Azt a kultúrpolitikai gyakorlatot, amely egyfelől – indokoltan – reklámozza, ’forgalmazza’ a Kádár-korszak szépirodalmának, színház- és filmművészetének, tudományos teljesítményeinek maradandó értékeit (a ’kormánypárti’ televíziós csatornák műsorai enélkül sok nézőt veszítenének!), másfelől finanszírozza a közmédiának azokat az álkonzervatív, álnemzeti műfajait, amelyek – Fricz Tamás teóriájához hasonlóan – a rendszerváltás előtti évtizedek szellemi életének differenciálatlan kritikájával próbálják igazolni a kormány iránti lojalitásukat.

És mit tekintek „túlideologizálásnak”? Azt a felfogást, amely „a nemzetközi szervezetek, globális szervezetek (...) iránti totális megfelelési kényszert, s egyben a nemzeti érdekek elárulását” a „posztkommunista mentalitás” hagyományaként értelmezi. Fricz Tamás gondolatmenete nem győz meg arról, hogy „Ezek az attitűdök (...) egyenesen a marxi-engelsi tanokból, a „nemzetközivé lesz holnapra a világ internacionalista jelmondatából, a Moszkvának való alárendelődésből, a Szovjetunió kegyeinek kereséséből erednek.(...)” Az a (kultúratörténeti és értelmiség-szociológiai) tény tudniillik, hogy 1968 óta a Nyugat egyes (kétségtelenül egyre táguló) értelmiségi köreiben reneszánszát éli a marxizmus-leninizmus, nem alapozza meg azt a feltevést, hogy az egymással szemben álló – és egymással élet-halál harcot vívó – diktatórikus világ-hatalmak ideológiai és hatalomtechnikai doktrínái közös nevezőre hozhatók.

Nem vitatom, hogy a kétféle „totális megfelelési kényszernek” pszichológiai értelemben hasonló indítékai vannak, de nemcsak igénytelennek, hanem megtévesztőnek, félrevezetőnek is tartom a politikai gondolkodásnak azt a fajta felszínességét, amely a diktatúrák konkrét – időben és térben változó – szerkezetének és természetének oknyomozó elemzése helyett csak analógiákban keresi a történelmi folyamatok lényegét. Ez a gondolkodásmód jellemzi szerzőnket, amikor – esszéorozatának egyik fejezetében – hatszor is leírja a „posztkádári” szót, s ennek szinonímájaként értelmezi a „posztkommunista” attitűdöket.

Miért megtévesztő ez a 'korrajz'? Kezdjük az elején! A „kádárista közelség” fogalma már önmagában félrevezető. Azt sugallja, hogy az első szabad választások győzteseit a bukott hatalom kádereinek homogén közege vette körül, s hogy az új kormány már az első lépéseit azok igényeihez kényszerült igazítani. Fricz Tamás nemcsak arról feledkezik meg, hogy a Magyar Szocialista Pártnak 1990-ben már nem sok köze volt a 'kádárizmushoz', és nem is csak arról, hogy ezen a párton belül már a nyolcvanas évek elejétől kibékíthetetlen ellentétek feszültek, hanem arról is, hogy a párteliten belüli csoportképződéseket már végképp nem a kádárista örökségért zajló versengés, hanem az új hatalmi struktúra talapzatába való beépülés szándéka motiválta. Miután az MSZMP utolsó (1989 októberében megrendezett) kongresszusán az a 'csoport', amelyik a Lakiteleken szerveződött ellenzéki mozgalom (MDF) szövetségese lehetett volna, alul maradt ebben a versengésben, kiszámítható volt, hogy – miként ezt Horn Gyula *Azok a kilencvenes évek* c. memoárja is dokumentálja (Kossuth Kiadó, 1999., 224.old.) – a győztes reformkommunisták a liberális-globalista Szabad Demokraták vonzaskörén belül (és az ő segítségükkel) fognak visszakapaszkodni a hatalomba.

Miután „1972-től 1979-ig, relatíve a világ egyik legjobban eladósodott nemzetgazdasága” lettünk¹¹ „nyugatosodásunk” lehetséges következményei 1989-ben már jól láthatóvá váltak. Nyilvánvalóvá vált, hogy akármelyik politikai csoport nyeri is meg a szocializmus bukását követő választásokat, az új kormánynak mindenekelőtt az adósságsapda szorításából kivezető utat kell megtalálnia. De nyitva maradt a kérdés: vajon – az 'igazságtétel' avagy a gazdaság konszolidálásának irányában kell-e elindulnunk, hogy a lehető leggyorsabban szabaduljunk meg ebből a csapdából.

IV. IGAZSÁGTÉTEL ÉS AZ „ÜGYNÖK-ÜGYEK”

„Miután miniszterként ezt a területet kellett felügyelnem, s éppúgy szembesülhettem ártatlan gyanúsítottak tragédiáival, mint ahogyan láthattam piszkos gazembereket, akik személyes bosszúvágyukat kiélve vádoltak meg büntetlen embereket, s ezzel egész családokat tettek tönkre, tartom magam ahhoz az elvhez, hogy kétséget kizáró bizonyítékok hiányában a gyanakvásainknak sem adhatunk hangot.”¹²

A nyilvánosság előtt zajló diskurzusok fő témája – erkölcsi és jogi szempontból bármennyire indokolt lett volna – nem a kádári diktatúra áldozatainak rehabilitálása, a pártállam politikai vezérkarának felelősségre vonása és a jogos tulajdonuktól megfosztott állampolgárok kárpótlása, hanem – értelemszerűen – az adósságok törlesztésének kényszere és az államháztartási egyensúly megteremtésének feladata volt.

Kétségtelen, hogy ezzel a kényszerrel és ezzel a lehetőséggel az igazságszolgáltatás 'enapolásában' érdekelt káderek és SZDSZ-es kollaboránsaik vissza tudtak élni – hiszen a 'spontán privatizáció' időszakában lezajlott 'sajtóprivatizáció' eredményeként a nyilvánosság fórumait sikerült az ellenőrzésük alá vonniuk. De voltak az igazságtétel késlekedésének egyéb okai is. Az egyik a 'legfajszínűsabb' ügynöklisták hozzáférhetőségének mindmáig megoldhatatlan problémájával függ össze, a másik ok részint etikai, részint jogfilozófiai természetű. Az előbbire Boross Péter miniszter úr figyelmeztetett, aki a Kádár-kori titkosszolgálatok tevékenységének óvatos mérlegelését nemcsak erkölcsi aggályai miatt tartotta fontosnak. Tisztában volt ugyanis azzal, hogy a magyar ügynökhálózat nem működhetett szovjet (moszkvai) felügyelőitől függetlenül. (Erre utalt Németh Miklós – a rendszerváltás előtti utolsó miniszterelnökünk – is, amikor visszaemlékezésében felidézte, hogy a magyar Belügyminisztériumot az ő felszólítására elhagyó szovjet tábornokok „több – ismeretlen rakományal megpakolt – kamionnal együtt elhagyták az országot”¹³. Ami pedig a dokumentálhatóság jogi és morális korlátait illeti: az uralkodó hatalmi elit belső szerkezete és külpolitikai kapcsolatrendszere túlságosan 'tagolt' volt ahhoz, hogy éles frontvonalat lehessen húzni a diktatúra büneiért nemcsak politikai, de erkölcsi és jogi értelemben is felelős korifeusai, társtettesei és – a rendszer belülről történő átalakíthatóságában reménykedő – statisztái között.

Ha a rendszerváltozás 'visszafogottságának', elakadásainak, s többszöri 'holtpontra jutásának' valóban az lett volna az oka, hogy a „vezető személyiségek (...) „kádárista közelségbe” kerültek vagy abban maradtak a leköszönő régi elit tagjaival,” s ha igaz lenne, hogy „ez a túl közeli személyközi viszony (...) korlátozta a következetes cselekvést a személycserékkel, a lusztrációval, az elévülhetetlen bűnök megbüntetésével stb kapcsolatban,” érthető lenne, hogy Fricz Tamás mindezekért a miniszterelnököt, Antall Józsefet teszi felelőssé. Indokolt lenne az az állítása, amely szerint 'a kádári elit és nómenklatura' „eltiltása a közéleti pozíciók gyakorlásától”, „az el nem évülő bűnök megbüntetése, a privilégiumok megszüntetése, a kárpótlás, a titkosszol-

gálati adatok nyilvánosságra hozatala az Antall-kormány legfontosabb” feladata lett volna, s hogy mindez azért nem történt meg, mert „a bosszúállás szellemétől” idegenkedő miniszterelnök, s az ő hatására az egész Antall-kormány félreértelmezett úriemberi – „glaszékesztyűs” mentalitása rányomta a bélyegét a magyar rendszerváltásra.

Fricz Tamásban nyilvánvalóan fel sem merült, hogy az évekig, olykor évtizedekig elhúzódó perek világában mennyire komolytalan a felvetése, mely szerint egy diktatúrát évtizedekig működtető bűnözők megnevezését, felelősségre vonását és megbüntetését azon a politikuson kérjük számon, akinek mindössze három és fél esztendő adatott, hogy megtervezze és működésbe hozza a demokrácia gépezetét!

Azt a gépezetet, amelynek éppen az volt a rendeltetése, hogy a hatalmi önkény hatóköréből kiemelve a jog intézményrendszerére hárítsa a bűnüldözés feladatát. Egy pillanatig sem vonom kétségbe, hogy a nyilvánosság előtt zajló igazságtételnek ez az időigényes („jogállamokra” jellemző) módja sokakat megóvott attól – noha megérdemelték volna –, hogy ítélőszék elé kerüljenek. De abban biztosak lehetünk, hogy a hamis vádak, az igazolhatatlan gyanúsítások, a rosszindulatú rágalmak áldozatainak száma egy „gyorsított eljárásban” lényegesen meghaladta volna a jogos büntetésüket elkerülők számát.

Pontosan kell értenünk Kónya Imrét, amikor arra utal, hogy „Antall József az egész besúgóüggyel kapcsolatban meglehetősen ambivalens volt.”¹⁴ Ez az ambivalencia ugyanis nem a cselekedetek értékelésének bizonytalanságát, hanem a cselekvő indítékainak és tettei következményeinek mérlegelő megítélését jelentette. A mérlegelést az indokolta, hogy „mindenütt, ahol ezt a kérdést elővették, rengeteg és felesleges konfliktust okozott. (...) az ügynökként beszervezett emberek többségükben a rendszer kiszolgáltatottjaiból tevődtek össze, míg a rendszer működtetésében részeket nem kellett beszervezni. Ők ott voltak az apparátusban és nyíltan folytatták tevékenységüket. S ott voltak azok is, akik kapták és felhasználták a besúgói jelentéseket. És azok is, akik beszervezték a besúgókat.”¹⁵ Antall József „Töle szokatlan felindultsággal beszélt arról, hogy itt rengeteg megzsarolt, szerencsétlen emberről van szó, akik valamikor a régmúltban elkövettek valamit, s ezeknek az ügyeknek a felelevenítése emberi tragédiákhoz vezethet. (...) Volt még egy fontos szempont, ami óvatosságra intette a miniszterelnököt. Titkosszolgálatokra a demokratikus országokban is szükség van, mondta. (...) óvatosan kell kezelni ezt a kérdést, nehogy elbizonytalanodjanak a kémelhárításra és felderítésre szakosodott szolgálatok is, amelyek sok vonatkozásban összefonódtak azokkal, akikkel szemben indokolt a fellépés.”¹⁶

Fricz Tamás láthatólag nem tájékozódott afelől, hogy maga Antall József hogyan vélekedett erről a kérdésről. Pedig egykori munkatársai közül bárki tanúsíthatja, hogy – ezúttal is Boross Péternek a fentebb már idézett nyilatkozatára hivatkozom – „lelkiismereti problémát jelentett számára (...) hogy tulajdonképpen semmit nem lehetett kezdeni a múlt bűneivel, mert az igazságszolgáltatásnak sem a szakmai, sem a politikai feltételei nem voltak adva.” Ebben a nyilatkozatban az is elhangzott, hogy Antall József még a korábbi munkahelyére – az Orvostörténeti Múzeumba – össze-

hívta későbbi minisztereit, hogy a hiányzó „szakmai és politikai feltételek” megteremtésének szándékával „egy párizsi emberjogi szervezethez” való csatlakozás lehetőségét beszélje meg velük. Az ő számára tehát nem az volt a kérdés, hogy bűnhódnie kell-e a bűnösöknek, hanem az, hogy hogyan lehet megteremteni a politikai bűnök feltárásának és a politikai bűnözők felelőssége vonásának törvényes feltételeit.

V. A POLITIKATÖRTÉNET MÓDSZERTANÁRÓL

Fricz Tamás korszakdiagnózisát éppen az igazságtétellel összefüggő pragmatikus megfontolásoknak – a társadalomlélektani tényeknek – a mellőzése, közelebbről az általa követett „institucionalista” és „neoinstitucionalista” politológiai iskoláknak az ideologizáló módszere teszi félrevezetővé. S ha már ő szükségesnek tartja, hogy metodikájának szakirodalmára való hivatkozással tegye meggyőzővé álláspontját, ezt teszem én is. A – Lányi Gusztáv kutatásai eredményeire támaszkodó – Szabó Mártont hívom segítségül, aki egyik kiváló tanulmányában hangsúlyozza¹⁷ a ’legfiatalabb’ politológiai diszciplínának, a politikai pszichológiának a fontosságát.

Nem vonom kétségbe, hogy a rendszerváltozás 1987-tel kezdődő folyamatában számos megtorpanás, irányváltás történt, és tudom, hogy a legnagyobb horderejű fordulat 2010-ben következett be. Tudomásul veszem, hogy ennek a folyamatnak a szaktudományos leírására a jogfilozófia, a történettudomány és a politológia legdivatosabb diszciplínái – az „institucionalista”, az „aktorelméleti” és a „neoinstitucionalista tranzitológia” – tartanak igényt, de sajnálatosnak tartom, hogy Fricz Tamás korszak-elemző módszertanában a legkorszerűbb, a magyar szakirodalomban is megkerülhetetlenné vált szaktudomány: a *politikai pszichológia* nem kapott helyet. Korszakelemzése konklúziójának ismeretében – mely szerint az 1990-es rendszerváltoztatás kudarcáért Antall Józsefet terheli az erkölcsi felelősség – kimondható, hogy ítéletének felelőtlensége és várható hatásának kártékonyága mélyen összefügg ezzel a módszertani fogyatékossággal.

Kétségtelen, hogy a rendszerváltozás szimbolikus aktusa nem eredményezett azonnali, radikális változást sem a hatalom intézményrendszerében, sem a tulajdonviszonyokban, sem a gazdaságban, sem a kultúrában (a médiában), ám ennek nem az volt a döntő oka, hogy – miként Fricz Tamás gondolja – „az első szabadon választott kormány – mint meghatározó aktor – hiányosan, sőt inkább eredménytelenül szerepelt”, hanem az, hogy azok a korlátok, amelyek behatárolták bel- és külpolitikai mozgásterét, megakadályozták abban, hogy ténylegesen „meghatározó aktorként” tevékenykedjen.

Mik voltak ezek a korlátok? Fricz Tamás szerint meghatározó szerepe volt „a régi rend iránti nosztalgiának.”

Politológusunk jól látja ennek tüneteit, de azok magyarázatával adós marad. Igaza van abban, hogy „A régi elitek tartós háttérbe szorítása” (...) ott történt meg a leg-

gyorsabban és legmarkásabban, ahol az alulról jövő (bottom up) nyomásgyakorlás jelen volt az átmenet során demonstrációk, tüntetések, élőláncok (lásd Csehországban a Vencel téri tüntetéseket, az NDK-ban az úgynevezett „hétfői” demonstrációkat, a balti államok polgárai által alkotott élőláncot 1990 tavaszán) stb. formájában”, de meg sem kísérli megfejtetni annak okait, hogy a magyar társadalom miért nem adta jelét az ezekhez hasonló erejű tiltakozó akciókban megnyilvánuló rendszerellenes indulatoknak. Annak a ténynek a magyarázatát tudniillik, hogy a rendszerváltozás jellegzetesen magyar sajátosságai nem abban ragadhatók meg, hogy mentesek voltak a hasonló indulatoktól, hanem abban, hogy azok nem a tömegek erődemonstrációiban, hanem a politizáló értelmiségi csoportosulások sokáig lappangó ellentéteinek kiéleződésében jutottak felszínre.

Azok a tüntetések, amelyeket az egyetemi ifjúság radikálisai szerveztek, többnyire a nemzeti ünnepek fővárosi rendezvényeire korlátozódtak, s kezdetben nem is volt nyilvánvaló, hogy a legnagyobb hatású szónokaik egymással szembenálló ellenzéki mozgalmakat képviselnek. Ennek a szembenállásnak pedig nem pusztán aktuálpolitikai okai voltak. Az a polarizáció, amelyik az 1985-ös monori találkozón még elkerülhetőnek tűnt, az 1987-es lakiteleki tanácskozás egységteremtő kísérleteit már illuzórikussá tette. Ezt a tényt az uralkodó állampárt médiumai és a baloldali világsajtó hangadói is megpróbálták a közéletből kiszorult értelmiségi csoportok – a népiek és az urbánusok – anakronisztikus kultúrharcaként értelmezni, holott – s ez a napjainkból visszatekintve látható igazán: a két tábor – az MDF és az SZDSZ szembenállása már a XXI. századi világfolyamatok ütköztetét vetítette előre. És nem kevésbé fontos, hogy azon a hatalmi apparátuson belül, amelyet Fricz Tamás hanyag egyszerűsítéssel a posztkádáristák, posztkommunisták homogén gyülekezeteként tart számon, éppúgy szerveződni kezdtek e világfolyamatokban – nevezzük néven: a nemzeti és a globalista erők ütköztetésében – egymással szembekerülő platformok, miként a rendszer ellenzékének soraiban.

Miután ennek az ütköztetésnek ezúttal nem máig ható politikatörténeti következményei, „csupán” Fricz Tamás esszéjében kifejtett értelmezése foglalkoztat, az alábbiakban két példa segítségével igyekszem indokolni, miért tartom megkerülhetetlennek a politikai pszichológia módszereinek alkalmazását. Fricz Tamás Antall-kritikája és személyes élményeim, emlékeim, tapasztalataim is indokolják, hogy mindkét példa az MDF történetéhez kapcsolódva idézi fel a rendszerváltozás eseményeit.

VI. ILLUSZTRÁCIÓK A POLITIKAI PSZICHOLÓGIÁHOZ

1. POZSGAY IMRE

Pozsgay Imre magasba ívelő, majd váratlanul hanyatlani kezdő politikusi karrier-története egyetlen epizódjának tanulságaival kezdem. Többször leírtam már: az ő köz-

reműködésével 1987-ben Lakiteleken megalakult, majd 1988-ban párttá szerveződött MDF elnökségének delegáltjaként – ’megfigyelői’ szerepben lehettem tanúja az MSZMP – 1988 október....-én megrendezett – utolsó kongresszusa eseményeinek, amikor is eldöntött, hogy Pozsgay belül marad a magát MSZP-vé keresztelő volt állampárton, azaz nem vág bele egy olyan (szociáldemokrata, a „reformkörök”-re támaszkodó) párt szervezésébe, amelyik – korábbi tervei szerint – választási koalíciót alakíthatott volna Magyar Demokrata Fórummal. Túl azon, hogy ezzel a döntésével olyan folyamatokat is elindított, amelyek ’irányváltásra’ és (Antall József személyében) új elnök választására ’készítették’ az MDF-et, és lendületet adtak az SZDSZ liberális szárnya radikalizálódásának, önmagát is megfosztotta attól a (sokáig reálisnak látszó) lehetőségétől, hogy köztársasági elnökké válasszák.

Ez a történet – mint minden politikai esemény – leírható, de nem értelmezhető, nem megfeythető az „institucionalizmus” módszereivel. Mindaddig, amíg maga a főszereplő is csak kommentálja, de nem segít felismerni döntéseinek igazi okát, a történész is, a politológus is csak a dokumentálható tények közötti összefüggésekről nyilatkozhat. Pozsgay esetében erre a hibalehetőségre is figyelniünk kell. Mert azok a ’vallomásai’, amelyeket a nyilvánosság elé tárt, nem tárják fel teljes mélységükben sorsdöntő lépésének szubjektív (személyes) indítékát.

Arra az újságírói kérdésre, hogy „sem áprilisban Kecskeméten, sem a májusban Szegeden tartott reformkörü találkozón miért nem kezdeményezte egy új párt alapítását, noha sokan várták ezt tőle” ’elhárító’ feleletet adott. Arra hivatkozott, hogy Gorbacsov – Jakovlev által közvetített – üzenete szerint „a magyar elvtársaknak kötelességük Grósz elvtársat támogatni.” Esztendőkkkel később, amikor egy személyes beszélgetésben arról faggattam, hogy miért nem azokra a Gorbacsov-nyilatkozatokra hivatkozott, amelyekben a szovjet pártfőtitkár önálló döntésekre biztatta a magyar vezetőket, rezignáltnak válaszolta: „miután 89 tavaszán Gorbacsov elzárkózott a velem való személyes találkozástól, légüres térbe kerültem. Úgy éreztem, hogy már azok sem bíznak bennem igazán, akik tüntetően mellettem álltak.” Engem arról győzött meg ez a vallomás, hogy Pozsgay megértette: a személyére nehezedő feladat nemcsak azt jelenti, hogy fel kell vállalnia egy bizonytalan kimenetelű szerepvállalás egzisztenciális kockázatait, hanem – és elsősorban! – azt, hogy szint kell vallania: a rendszerváltozást a „létező szocializmuson” belüli megújulásnak, avagy egy vakvágányra futott hatalmi struktúrával való radikális szakítás lehetőségének tekinti-e. Múltja, szocializációja, a Kádár-rendszerben betöltött funkciói arra predesztinálták, hogy az előbbi „elvi lehetőség” mellett döntsön, de ahhoz, hogy annak szellemében cselekedjen is, szüksége lett volna egy – a világpolitikában megkérdőjelezhetetlen tekintélyű – ’tettestárs’ szolidaritására is. S mert az 56-os ’eseményeket’ a nyilvánosság előtt is „népfelkelésnek” nyilvánító Pozsgay moszkvai megítélése Gorbacsov számára ’időszerűtlenné’ tette a vele való ’barátkozást’, a reformkörös szocialisták és a dinamikus szerveződő lakiteleki MDF köreiben változatlan népszerűségnek örvendő, a köztársasági elnöki szerep legesélyesebb várományosának tekintett, a szociáldemokrácia és

a nemzeti tradíciók mellett elkötelezett reformpolitikus – pszichológiai értelemben – magára maradt.

2. KÓNYA IMRE

Nem lehetne a rendszerváltozást – napjaink aggasztó világpolitikai állapota ellenére – pozitív irányú történelmi fordulatnak tekinteni, ha nem mozgósított volna olyan pszichikai energiákat is, amelyek jelenünkben is hatni képesek. Azok után, hogy a rendszer-kritikus értelmiségi csoportok szoros együttműködésének 1985-ös monori kísérlete – miként szóba került már – kudarcba fulladt, s az MDF 1987-es lakiteleki szerveződése előre vetítette a nép-nemzeti és liberális tábor rivalizálásának kiéleződését, egyre távolabbinak tűnt a rendszerváltozás lehetősége. Még egyik oldalon sem fogalmazódtak meg egyértelműen azok a reális szakmai-politikai célok, amelyek a tömegek mozgósítására is alkalmasak lettek volna, de a kulturális és világnézeti identitásjegyek alapján szerveződő táborok közötti ellentétek társadalomlélektani hatása semmiképpen nem a rendszerváltó törekvéseket segítette. Márpedig ha 1987-től csak a *rendszerkritika* módszertani problémái, és nem a hatalom birtokba vételéhez szükséges *tennivalók* kerültek volna a politikai diskurzus középpontjába, ma is csak az állampárt utódszervezetei dönthetnének arról, hogy hol legyen helyünk a világban.

A nép-nemzeti, nemzeti-konzervatív tábor okkal-joggal lehet büszke arra, hogy győztesként került ki a liberális riválisaival vívott első ütközetből (1990. áprilisi választások!), ám magára az ütközetre sem kerülhetett volna sor, ha azt nem előzi meg a népiek, a liberálisok és a 'reformszociaisták' *alkuja*. Ezt a történelmi jelentőségű alkut Kónya Imre készítette elő, és ő volt az a politikus is, aki meghatározó szerepet vállalt annak 'levezénylésében'.

A politikai pszichológia nézőpontjából az ő karrier-története éppen 'fordítottja' a Pozsgay Imréének. A szocialista politikus azzal a döntésével készítette korábbi stratégiájuk felülbírlására az ellenzéki pártokat, hogy nem tette meg, amit elvártak tőle, Kónya Imre pedig egy olyan kezdeményezéssel jelölte meg a politikai káoszából kitörő cselekvés irányát, amelyre – a saját lelkiismeretén kívül – semmi és senki nem ösztönözte. Az általa szervezett Független Jogászforum, majd az Ellenzéki Kerekasztal kezdeményezéseit kezdetben a saját párttársai is értetlenül és ellenérzéssel fogadták, de nem sok időnek kellett eltelnie, hogy a lakiteleki mozgalom alapítói (pl. Csurka István) és az első parlamenti ciklus 'főszereplői' (Antall József, Szabad György) is aktív szerepet vállaljanak a Kerekasztal programjának kimunkálásában. Miként maga Kónya Imre idézi fel 'vállalkozásának' következményeit:

„...1989-ben felgyorsultak, valódi forradalommá váltak az események. Az év elején még senki sem gondolta volna, hogy a zsigeri ellentétekkel megosztott ellenzék három hónapon belül képes lesz összefogni és március 22-én létrehozza az Ellenzéki Kerekasztalt. Hogy ez a politikai ellensúly három hónap múlva rákényszeríti majd a hatalmat arra, hogy – formálisan legitim Országgyűlést statisztaszerepre szorítva – az egyenrangú félként elfogadott ellenzékkel leüljön tárgyalni a demokratikus átmenetről. Hogy további három hónap múlva szeptember 18-án megszületik a meg-

állapodás a szabad választások törvényi feltételeiről. S hogy 1990. március 25-én megtartják a választások első fordulóját, április 8-án a másodikat, hogy május 2-án megalakul a parlament, 23-án pedig a felelős kormány. Hogy 1989. március 22-ét, az Ellenzéki Kerekasztal megalakulását követően egyetlen esztendő leforgása alatt létrejön a demokratikus magyar jogállam.”¹⁸

A politikai pszichológia módszertana persze azt is megköveteli, hogy idézzem a memoár-író Kónya Imre alábbi reflexióját is:

„A Kerekasztal koordinálásával eltöltött három hónap számomra azért is volt fantasztikus élmény, mert a résztvevők közti szolidaritás, a demokrácia iránti közös elkötelezettség – és persze az erőfölényben lévő közös ellenfél – háttérbe szorította a múltbéli nyavalyákat. Aztán nagyon gyorsan be kellett látnom, hogy elsősorban az értelmiséget megosztó ellentét bonyolultabb, mélyebben gyökerező és sokrétűbb jelenség annál, hogy ilyen könnyen túl tudnánk lépni rajta.”¹⁹

ZÁRSZÓ

Fricz Tamás cikksorozatának záró, hatodik fejezetében – egy konzervatív publicistához és egy képzett politológushoz méltatlan módon: Antall Józsefet bírálva – éppen arra az emberre hárítja a rendszerváltozás megtorpanásainak, elakadásainak a felelősségét, aki nemzeti elkötelezettségével, történelmi felkészültségével, politikusi képességeivel és – a szó szoros értelmében: halált megvető felelősségtudatával a legtöbbet tette azért, hogy a közgondolkodásban és Magyarország nemzetközi megítélésében egyaránt megteremtődjenek 2010-es történelmi fordulatok: a politikusi generáció-váltásnak a feltételei.

Nem gondolom, hogy Antall József politikusi éltművének maradandó értéke, rangja a Fricz Tamás által alkalmazott – mégoly szofisztikált, ’tudományos’ – módszerekkel kétségbevonható lenne – de tudom, hogy egy kormánypárti napilap által kitüntető figyelemre méltított cikksorozatnak milyen véleményformáló hatása lehet a nemzeti érzelmű, konzervatív értékeket valló olvasók körében. Kimondom: romboló hatása. Különösen napjainkban lehet romboló ez a hatás, amikor nemcsak politikusaink aktivitásán múlik, hogy megőrizhető-e hazánknak az utóbbi tizenkét évben kivívott pozíciója a világpolitikában, hanem azon is, hogy az a szavazótábor, amelyik harminckét évvel ezelőtt Antall József mögött állt, a sajátjának tekinti-e a mai magyar kormány által vallott és képviselt értékeket és célokat. Fricz Tamás cikksorozata – akarva, akaratlanul – szembeállítja egymással a két generációt. Abban bízom, hogy akik megnézik az igazi Antall Józsefet középpontba állító *Blokád* c. filmet, pontosan tudni fogják: hol volt, hol van és hol lehet a helyünk a világban.

„Az örökséget nem abban látom, hogy csak korlátozott változásokat indíthatott el, hanem abban, hogy nem adta fel. Sohasem adta fel. Sohasem adta fel, a kedvezőtlen erőviszonyok ellenére sem adta fel a célját, hogy visszavezesse Magyarországot egykori,

kommunizmus előtti önmagához. Várta az újabb lehetőséget, ezért sohasem állt össze a posztkommunistákkal. Nemcsak a jóízlése miatt utasította el ezt a politikai lehetőséget, hanem azért is, mert ezzel eredeti, szellemi, spirituális és történelmi célját, személyes küldetését, a polgári és keresztény Magyarország gondolatát és megteremtésének történelmi lehetőségét adta volna fel. (...) Az ő rendíthetetlensége is kellett, hogy mi, akik túléljük őt, kitartsunk. Kitartsunk 2010-ig, és megtegyük mindazt, amit ő már 1990-ben megtett volna, ha szerencsésebb csillagállást ad neki a Jóisten. Hálások vagyunk neki a személyes példaadásáért. Hálások vagyunk neki a haza érékében hozott személyes áldozatáért. Hálások vagyunk neki szeretetért és bizalmáért, amellyel hozzánk, fideszekhez és rajtunk keresztül az új politikai nemzedékhez viszonyult. A Jóisten segítsen bennünket, hogy legalább utólag kiérdemeljük.”

(Orbán Viktor beszéde Antall József halálának 25. évfordulója alkalmából rendezett emlékkonferencián. 2018. december 11. Budapest.)

JEGYZETEK

- 1 A rendszerváltás a Magyar Szemle. Magyar Szemle Könyvek, Bp., 2003. 220.old.
- 2 Magyar Nemzet, 2002. 07.16.; 07.24.;08.1.; 08.08.;018.13.;8.18.
- 3 Ld. pl. Magyar Nemzet, 2022. okt. 15.
- 4 Magyarország politikai évkönyve. Ökonómia Alapítvány,1991. 592.old.
- 5 Részletesen elemeztem ezt A paktum-fantom c. tanulmányomban. In: K.F.: *Forradalom helyett*. Magyar Szemle Könyvek, 2018. 225-309.
- 6 Kulin F.: *Antall József– Aggódalom és reménység*. In: K.F.: *Forradalom helyett*. Magyar Szemle Könyvek, 2018. 13.old.
- 7 Ld. pl. Jürgen Habermas, Jean-Francois Lyotard és Richard Rorty esszéit A posztmodern állapot c. tanulmánykötetben! Századvég Kiadó, Bp.,1993.
- 8 Huszár Tibor: *Beszélgetések Nyers Rezsővel*. Kossuth Kiadó, 2004. 283.
- 9 Ld.: Bogár László: *Magyarország és a globalizáció*. Osiris Kiadó, Bp., 23. 319.old.
- 10 Ld. uo.: 320. old.
- 11 Bogár L.: ld. fentebb!
- 12 Ld.: Boross Péter és Kulin Ferenc beszélgetése: *Életünk*, 2022. 4. szám, 16.old.
- 13 Oplatka András: *Németh Miklós*. Helikon, 2014. 317.old.
- 14 Ld.:Kónya I.: *Antall József közelről*. Kortárs Kiadó, 2019. 113.old.
- 15 Ld.:uo.
- 16 Ld.: uo.
- 17 *Politológia, pszichológia, kommunikáció*. Politikatudományi Szemle, 2002. 1-2.szám, 323.old.
- 18 Kónya Imre: *Rendszerváltás belülről. Személyes történelem*. Mathias Corvinus Collegium, 2022. 19.old.
- 19 Uo.: 180. old.

Korszellem és festészet

FÁBIÁN ZOLTÁN KÉPZŐMŰVÉSZ ÉS
VIDA LÁSZLÓ BESZÉLGET A TÉMÁRÓL
A FESTŐRŐL MEGJELENT
KISMONOGRÁFIA ÜRÜGYÉN.

Legelőbb is válaszolni kellene arra az elméleti kérdésre, hogy azzal a fajta nagy ellenállással szemben, amit a naturalisztikus karakterű, most mindegy, hogy realizmusnak hívják-e, vagy minek (úgyis halandzsa a realizmus is), involvál. Hogy ti. az valóság-képként úgyszólván lebecsüli és kirekeszti a geometrikus festészetet, amely a valóság szerkezetéből indul ki. A világ valóságos fölépítésének szerkezetéből, ahogy a fizikusok azt már elég jól földerítették. megkutatták. Nem vitás, a világ alapszerkezete geometrikus.

Vida László, matematikus (a továbbiakban: VL): Igen, ez így van alapvetően. Ami fontos ebből, hogy azért nem a közvetlen valóság, vagyis a geometriai modellek igazából absztrakciók, tehát a valóság tökéletes leírására valószínűleg nem alkalmasak. Ezért találnak ki a fizikusok egyre hajmeresztőbb geometriai elméleteket, hogy bele tudják szuszakolni az ellentmondásaikat, vagy a látszólag nem engedelmeskedő jelenségeket valamilyen geometriai modellbe, több-kevesebb sikerrel. Az Einstein-féle tér-idő hiperbolikus, négydimenziós geometriájú. Nem is Einstein találta ki, hanem már Bolyai megalapozta, illetve Minkowski és Lorenz munkássága alapján ő összerakosgatta. De visszakanyarodva a festészetre, az volt a kérdés, van-e létjogosultsága ott ennek?

Igen, mint művészeti alapállásnak.

Persze, hogy van; ami szép ebben, hogy az elméletet újra rematerializálja, tehát kézzelfoghatóvá teszi. Szerintem, azért érdekes. Zolinak ez nagyon tetszik. Tehát a geometria. A geometria, a formák, a dolgok, tárgyak formáinak a tárgytól való teljes elvonatkoztatása, és azoknak a törvényszerűségének a vizsgálata. Amikor valaki a geometriát tekinti képzőművészete tárgyának, vagy témájának, akkor visszakapcsolja az anyagi világhoz, mert – ugye – tökéletes kör nem létezik, nem lerajzolható, ugyanígy a Zoli csíkjai, négydimenziós kockái, elforgatásai sem. Ha egy kicsit át tudunk kanyarodni a Zoli munkájára, nos, az nem csak egyenesekről szól, meg poliéderekről, vagy hiperpoliéderekről, inkább sok esetben transzformációkról.

Fábián Zoltán, festőművész (továbbiakban FZ): Így van.

VL: Sok esetben forgatások és eltolások, és nyújtások. Alapvetően két fő ága van a transzformációknak a lineáris értelemben: a forgatás, meg a nyújtás. És ezek megjelennek ezekben a munkákban, nagyon szépen érvényesülnek. Ami azért érdekes, mert maguk a transzformációk is újabb geometriát hoznak létre. Nemcsak azáltal, hogy eltol, elforgat valamit, és más a látvány, más oldalról látszik az a bizonyos alakzat, hanem maga a transzformáció is egy geometriai sokaság.

FZ: Én szerkezetességet mondok.

VL: Így is van. Mondok egy példát: négy dimenzióban a forgatások, az összes forgatás egy felületet képez, de akár háromba is vehetjük. Azt mondja, ez háromszor három; egy, kettő, három, négy, öt, hat dimenziós, kilenc dimenziós térben. Kilencdimenziós térben egy hatdimenziós, abba belemártott felület. az összes forgatás. Minden egyes pontja ennek a felületnek egy bizonyos elforgatásnak feleltethető meg. Ha mondjuk csak a síkban nézzük, a Zolit síkban.

Mert a vége az úgyis az, hogy csinál egy projekciót háromban, noha az ember igazából két dimenzióban lát, hiszen a szemem retinái ernyőt képeznek.

Ezzel a kamera obscurával háromdimenziós képet tudunk létrehozni, Zoli munkáiban egyébként nagyon szépen megjelennek ezek az elforgatások, mert láttam, amikor készültek, amikor elkezdted – nem is tudom, milyen programmal a számítógépen.

FZ: Corel dróban.

VL: Láttam, hogy miket forgatsz, ott erre van lehetőség. Nagyon szépen előjön. A lényeg egy ilyen esszenciát csinálni.

FZ: Igen, az a lényeg.

VL: Ez egy érdekes gondolat. Ahogy elindultunk. Levesszük platonista módon az anyagi világról a formát, a látványt, a képet, és ezt valaki nem absztrahálja, hanem úgy realizálja. Úgy értem, két formájú műalkotással foglalkozunk.

Hát tulajdonképpen arról van szó.

Tapintható, látható, szaga van. Valójában, ha nagyon szőrszálhasogatók akarunk lenni, akkor a kocka vagy a kör sem látható dolgok. Mert ugye nincs neki kiterjedése, a vonalnak. Az egyenesek se láthatóak, de így azzá válnak.

FZ: Igen, igen. Igen, vonal a valóságban nem létezik.

Az egész bevezető kérdéshez művészettörténetileg más volt a közelítés, és én azért akartam ezt így megfordítani, mert én ebben több rációt látok. Az a közelítés arról szólt, hogy hogyan jobbítsunk a világon. Na most, ugye a világ szerencsére nem minden bolondnak ül föl, és nem hagyja magát jobbítani. Rosszabbítani azt hagyja, de jobbítani azt nem szokta hagyni. Így én azt gondolom, hogy ha mondjuk a kubizmuson keresztül eljutottak a geometriáig – a kubizmusnak ez benne van a nevében is –

VL: – A kocka?

FZ: igen, a kocka, nos akkor ezek az illúziók a jobbításról és általában rokon programokról föladatók. Váltásomnak az volt a lényege, hogy miként lehet ezekre az alapvető formákra, geometriai formákra egyszerűsíteni a valóságot, vagy amit látunk a valóságból. Ez persze ugyanolyan megerőszakolása a valóságnak, mert hiszen nem

azt látjuk; szóval nem láttunk háromszögfejű embereket, meg négyszögfejű embereket sem. Ebből viszont ki lehet hozni egy metódust, egy alkotói módszert, egy hozzáállást, egy alkotói világlátást, amit meg is csináltak, mondjuk Cézanne-tól kezdve a kubizmuson át, majd azok, akik már a világ újjáépítésén gondolkodtak, gondoltak arra, hogy ezek az elemek, hogyha újra összerakjuk őket, talán egy jobb világot adnak ki. Ezt nevezték konstruktivizmusnak. A konstrukció itt arról szól, hogy fölépítjük azt az új világot, amint ezáltal az analízis által magunknak kitaláltuk.

VL: Semmi esetre sem kétségbe vonva a kubizmus jelentőségét, ám hogyha végig-gondoljuk, a kubizmus az a valóság, amely a látott, érzékelt valóság szimplifikációja.

FZ: És torzítása egyúttal. De a kubizmus adja meg az attitűdöt. Ahhoz, hogy a formák legyenek lemeztelenítve, és próbáljunk meg teljesen a tárgytól, az érzékelt a látott valóságtól eltekinteni, és valami egész más irányba vizsgálgódnunk. Ez egyúttal azt jelenti, hogy a formáról a szint le kell venni, olyan értelemben, hogy ne legyenek ilyen szimbolikus színezékek. Teszem azt, ha egy kör előfordul a képen, ne gondoljuk almának vagy gyereklabdának.

VL: Egyfelől, másfelől meg a körnek nem kell pirosnak lennie, a háromszögnek, a sárgának, sötöbbi, sötöbbi. Nem a szín adja meg a formának a jelentését, hanem a formának a kontextusba tétele, kompozícióba tétele adja meg a forma jelentőségét.

FZ: A festményen mindenképpen. Megkockáztatom, hogy a komolyabban gondolkodó konkrét vagy geometrikus művészeknek van saját perszonális geometriája. Hiába vannak meg a geometrikus alapismeretek, a személyessé tétel a művészi attitűd. A kifejezés egyik lényeges mozzanatáról van szó. Kifejező geometria legyen, nem ábrázoló geometria. Amint említettél, szétszedni, aztán összerakosgatni. Először lecsupaszítani a dolgokat.

VL: Arisztotelész óta ez azért már működik; a megismerésnek, a tudományos megismerésnek ezek az alapjai, erre támaszkodik azóta is. Hiába verik a mellüket a franciák, hogy ők találták ki, nem így van. Szétszedni, analizálni, megvizsgálni részleteiben, levenni róla, megkeresni az általánost, azt, ami közös. Tulajdonképpen absztrahálni, elemekre szedni, és a végén ebből valamilyen újat fölépíteni.

FZ: A szintetikus kubizmus – az analitikus után – ezt tette.

VL: De mint a kommunisták, ők megrekedtek az analitikus fázisban: csupán egy párhuzamot vonva el, az analízis-szintézis! Van egy ilyen módszer a szilárdságtanban, continuum mechanika a neve. Szilárdságtannal foglalkozik, illetve rugalmassággal. Ott jött be egy olyan matematikai módszer, ami éppen ezt csinálja, anyagot törekszik fölbontani apró alkotóelemekre. Ha felületről van szó, akkor triangulizációnak hívják. Úgy tudjuk csak magyarázni, mivel a folytonos dolgokat nehezen tudjuk értelmezni. Emiatt diszkretizálják, tehát végesítik. A véges elemecskéket behúzzák rendkívül parányira, hogy tulajdonképpen folytonosnak tűnjenek. Testekkel hasonlóképpen; tetraéderekre vagy kockákra bontják őket, és azoknak veszik az elemi feszültségi viszonyait. Majd az egészet összeillesztik, illetve integrálják (igazából aggregálják), és abból jön ki egy egységes kép arra, hogy az a bizonyos dolog, hogy fog viselkedni terhelés alatt. Tehát ez tipikus példája az analitikus, szintetikus módszer-

tannak, ami egyébként elég jól bevált eddig mindenféle tudományban. És úgy látom, ezekre az utakra a művészet is rákanyarodott; a képzőművészet is. Egyébként a zene szintén.

FZ: Nem véletlenül egyébként, mert világossá vált, szerintem, már a XIX. század végén, amikor a pragmatizmus előkerült a filozófiában is, hogy a tudományos ismereteket nem lehet radikálisan elválasztani az esztétikai ismeretektől.

VL: A pozitivisták meg pont le akarták volna szakítani.

FZ: Igen, igen. Az impresszionizmus képfelbontása ezt az analízist célozta.

VL: Igen, hasonlít az előbbiekhez.

FZ: Igen, ez a pointilizmus. Valahogy a gyakorlat, úgy látszik, kipörgi magából ezt a geometriát.

VL: Te ennél annyiban még tovább, hogy kis részletből akarod a ezeket a konzekvenciákat levonni, majd azt a kis részletet fölnagyítani. Nálad nem aprózódik el a lényeg, ebben a nagy méretben ezek meglehetősen nagyvonalúan mutatkoznak meg. Számomra ettől érdekes ez a fajta festészet. Sokkal impozánsabb. Főleg élőben, eredetiben, a megfelelő grandiózus méretekben. A könyv, a fénykép nehezen adja vissza.

FZ: Igen. Most azonban az érdi kiállításon jól lehetett látni.

VL: Egészen lenyűgözőek voltak ezek a nagyméretű képek. Olybá tűnt föl, majdnem azt az élményt hozza, mint egy nagyobb méretű plasztika. Mert a nagyobb méretű plasztikánál is mit látsz? A fölületét látod.

FZ: A képeim minimum ezt a méretet követelik. Kicsiben szimpla esztétikai élmény, nagy méretben interakció. Ez nem ugyanaz. Persze, az esztétikai élmény befogadása is interakció, és nem véletlenül festem én meg mindig a képeknek az oldalát is, mert azt gondolom, hogy ez a térnek egy szelete. Egy szubjektív szelete. És párbeszédbe képes kerülni a nézővel, a befogadóval. Borzasztó fontos dolog. És éppen ezért gondolom azt, hogy nem érdemes egy ekkora léptékű képen most, a XXI. században csatajelenetet festeni. Meg ezek nem ablakok – mondjuk – egy tájra. Hanem ezek az én intuícióim. Nem akarom privatizálni a dolgot, de tulajdonképpen hasonlít ahhoz az elképzeléshez, amit az irodalomban is láthatunk itt-ott, miszerint a szövegek már valamikor régen elindultak, az író csak közbevág, kivesz egy szeletet, és a franc tudja, mi lesz majd egyszer a kifutás.

VL: Ezeknél a képeknél nem tudsz dumába hozzatenni mást, mint ami a képen van.

FZ: Nem véletlen, hogy nincsenek komoly, irodalmi címeik.

VL: Igen, például?

FZ: Például az elkészültének a dátuma, csak azért, hogy saját magam azonosítani tudjam. Ott van a DE, a *dark energy*, sötét energia, de valójában nem számít a cím. Ráadásul meg vagyok győződve, egy képzőművésznek nem az az elsődleges feladata, hogy bármilyen műalkotásának címet adjon, mert az abban a pillanatban költészet. Megjegyezném, Weöres Sándor kiválóan tudta az egysoros, vagy egyszavas versekben ezt illusztrálni. Bizony a képzőművészet költészetté tud válni abban a pillanatban,

ha megcímezzük a képeket. Tulajdonképpen kiderül a rólam most megjelent könyvből.

VL: Érdekes amit mondasz. Született ennek irodalma, mármint a címadásnak a képzőművészetben, és az inkább efelé a lirizáló címadás felé indul el.

FZ: Ez a baj, ez az, ami mesévé teszi.

Igen, a szürrealizmussal is ez a probléma pontosan. Megfestett költészetet. Olvasható.

VL: Tematizálás. A néző elkezd keresni, hogy mi ez? Akkor a gondolta a fene jön ki belőle. Ez olyan, mint a fraktál. Egy fraktálképnek, vagy metszetének adnál nevet? A fraktálról nem tudni, valaki létrehozta-e, vagy ez tényleg egy egyszerű, komplex síkon értelmezett rekurzió, de mégis annyira változatos. A matematikusok azt mondták, lovak közé dobtuk a gyeplőt, mert nem tudjuk, mi ez. Neve is pusztán fraktál, azaz töredék

FZ: Az lényegtelen, hogy mivel hozol létre egy képet. Most nemcsak a festészetre, a grafikára is gondolok. Plasztikára jelen esetben semmiképp. De vajon van anyaga a képzőművészetnek? Ezen ágának aligha. Lényegtelen ugyanis az anyaghasználat.

VL: Megjelenítesz valamit, ahhoz meg anyagra van szükséged. Ez ugyanis fényvisszaverődés.

FZ: Ilyen szikár, tehát ez a fajta új geometria, nemigen tudok rá jobb szót. Bár a konkrét művészetet jobban szeretem, mert tágabb fogalom. Nem taktalista művészet.

VL: Ismerünk ilyen. Kapcsoljunk most egy picit vissza a színekre. Hogy létezik a színek szimbolikussága. Nagyon nehéz levetiközni azt a tudatot, hogy a fű zöld, az ég kék. Nálad ezek nagy színfelületek, nem szabad elfelejteni, hatalmas nagy idők. Leggyakrabban persze fekete, de azért szerencsére más színű felületek is azt jelölnek.

FZ: No, meg az a fekete, soha nem egyféle. Nekem a fekete a tér. A tér szimbolikája. Semmi egyéb. Ebben a térben általában a feketéhez közeli kékek jelennek meg, feketéhez közeli szürkék. Vagy narancs, vagy brillantkék. Ám azoknak sem kerestem soha a szimbolikáját, hanem egyszerűen szimplán festői módon azt az összhangot, azt az összképet hogyan tudod megadni egy képen. Hogy annak jelentése legyen, nem is jelentése, mert ez is rossz szó, hanem érzete.

És a kompozíciótól függ, tehát soha nem tudom előre, hogy ezek a brillant vonalak milyen színűek lesznek. Ezt akkor látom, ha nagy méretben kezdek hozzá. Bár képeimnek többségét előre tervezem, de ezek kis méretek. Kis méretben, mit tudom én, eldöntöm, hogy magenta lesz. Megfestem nagyban, és rájövök, hogy ennek tilos magentának lennie, mert a kompozíció nem engedi. Szándékosan mondtam pont a magentát, mert ez van a legmesszebb a feketétől.

VL: Tehát akkor eljuthatunk ahhoz a koncepcióhoz, hogy a szimbolika itt nem játszik?

FZ: Irreleváns. A színek szimbolikája, szerintem, sokkal fontosabb, bármilyen hülyén hangzik, az irodalomban, mint a képzőművészetben. Tehát a mögöttes tartalomról beszélünk.

VL: Értem, miről beszélsz.

FZ: Nem a színdinamikáról, mert a színdinamika, meg a szintan egész más dolog. Itt a színérzet jelenik meg. Én azt gondolom, hogy nekem egyik fekete képem sem gyászos. Nem sugall gyászt. Sőt, sokkal inkább ünnep. Mint akár Malevics *Fehér alapon fekete négyzete*, ha már egyszer ettől a kályhától szokás kiindulni a geometrikus festészettel kapcsolatosan.

VL: Az ember vagy tudja csinálni azt, amit csinál, vagy nem. Láttam olyan művészettörténészt, aki megpróbált erőltetni képzőművészekre olyan dolgokat, amit csak az ő ízlése diktált. És láttunk épp elég képzőművészt, aki igyekezett megvalósítani. De ez iparművészet, innentől kezdve a dolognak vége. Megszűnt a képzőművészet.

FZ: Na jó, a nagy izmusok mozgalomként lényegében ilyenek. minden nagy izmusban benne van a terror. Ha megnézed a klasszikus avantgárdot, akkor az is. Benne van, olvasható a kiáltványokban. Művészettörténész még nem hozott létre nemzetközi képzőművészeti mozgalmat, képzőművészek, építészek létrehoztak többet is.

A műalkotás létmegoldási javaslat. Minden műalkotás egy világterv tulajdonképpen. A Zeitgeist, a korszellem parancsa. Váltig állítom, az a fajta művészet, amit én csinállok, és számos általam nagyra becsült kolléga, az a jelenlegi tudományos eredmények, filozófiai eredmények, a kortárs zene, irodalom ismerete nélkül nem működne. Ez egy szintetizáló dolog. Mi, képzőművészek a magunk lehetőségei, képességei szerint veszünk részt a szintézisben, általa pedig a korszellemben.

Köszönöm a megtisztelő meghívást. Mindenekelőtt szeretném előre bocsátani, semmiféle művészeti képzésben nem részesültem, csupán néhány gondolatot jegyeztem le, melyeket fontosnak tartottam kiemelni.

A matematika szó hallatán az embereknek csak egy töredéke az, akiknek nem egyből számok, ijesztő képletek, véget nem érő iskolai dupla-számtanórák jutnának az eszébe. Még a tantárgy nevében is benne rejlik a szám szó. Pedig a matematika, legalábbis a görög, eredetileg a formák, alakzatok törvényszerűségeinek felimerését, és azoknak szigorú logikai dedukción alapuló bizonyítását jelentette. Eukleidész *Elemek* című munkájában nem szerepelnek számok. Tehát a görög matematika eredetileg geometria néven született meg. A számok, az úgynevezett algebra, aritmetika csak később került előtérbe.

A mai beszélgetés kapcsán két kérdést tennék fel. Mi köze a matematikának a képzőművészethez? Illetve mi köze a képzőművészetnek a matematikához? Látszólag ugyanaz, de mégsem ugyanaz a kérdés. Először vegyük az elsőt. Befolyásolja-e a képzőművészet a matematikát?

A tudomány és művészet fokozatos szétválása jellemzően a középkor végére, újkor elejére tehető, hasonló módon, ahogy később a fizika és a csillagászat is különvált a matematikától. Persze, régen is létezett rájuk külön elnevezés, de átjárhatóak voltak, aki csillagász volt az matematikus is, gyakran költő, filozófus, teológus, festőművész stb. A görögöktől a reneszánszig nem húzódott szigorú határvonal ezek között, ott van például Leonardo. Sokatmondó, hogy a matematika tanszékek hazánkban a háború előtt még a Bölcsészkarokhoz tartoztak.

A tudástömeg kiszélesedésével és az újkorban egyre inkább teret nyerő taxonómikus szemlélettől vezérelve fokozatosan, de szükségszerűen levált a festészet, a rajz, a szobrászat az úgynevezett tudományokról. Nyilván mindenki ismeri azokat a rajzos tanulmányokat, már-már mérnöki jellegű vázlatokat a reneszánsz idejéből, ahol például az emberi test, állati test, épület, árnyék, fényvisszaverődés perspektíva kétdimenziós megjelenítését vetették tömegesen papírra, mielőtt hozzáfogtak volna a konkrét műalkotás (szobor, festmény) elkészítéséhez.

A perspektíva, azaz a rövidülés jelenségének tanulmányozása elkerülhetetlen volt.

A háromdimenziós világnak („valóságnak”?) kétdimenziós megjelenítése a perspektíva jelenségén alapul, amely lényegében a megfigyelő, jelen esetben a festő szeméből, mint külső pontból a vászon síkjára vetített háromdimenziós tér leképezése, ami a rövidülés illúzióját kelti azáltal, hogy a távolabbi térobjektumok a vetítés miatt kisebb szögben látszanak, mint a közelebbiek. Ez a vetítés indukál egy új geometriát

* Elhangzott az MMA konferenciáján, az Akadémia Klubjában, 2022-ben

a síkon. A matematikusoknak felkeltette az érdeklődését, hogy ilyen módon milyen geometriát nyernek. Az elmélet alapjait egy alexandriai matematikus, Papposz fektette le a 3. sz.-ban, amiből a 17. században Desargues és Kepler kutatásaival kiegészülve egy külön ága fejlődött ki a matematikának, az úgynevezett projektív geometria (két félév az egyetemen). Ez az új sík-geometria az úgynevezett projektív geometria, ami nem-eukleidészi geometria, abban az értelemben, hogy nincsenek rajta párhuzamos egyenesek. Sokat merített belőle később a közkedvelt, bár mérnök hallgatók által inkább nyűgnek tartott ábrázoló geometria, amit azonban nem tekintünk szigorú értelemben matematikának; valójában inkább kissé pontatlan rajzolás-technika, aminek használata a 3D-s szerkesztő programok elterjedésével háttérbe szorult. Az elgondolás lényege, hogy a projektív geometria kiegészíti az eukleidészi teret a végtelen távoli úgynevezett ideális ponttal, amelyből végtelen sok van, hiszen elég arra gondolni, hogy akármerre fordítjuk a fejünket, a rövidülés minden irányban megfigyelhető. Nem csak a sínpárok konvergálnak, de a repülő is kicsi. Az ideális pont arra van, amerre épp nézünk, ahol összefutnak az egyenesek, akár a festett képen, fényképezőgép filmjén, a monitoron, vagy a látóreceptorainkon, ott mondjuk fejjel lefele, és fordítva. Karinthyval szólva: „az egyenesek találkoznak a végtelenben és megisznak egy sört”. A három dimenzió számítógépes megjelenítése nagymértékben támaszkodik a projektív geometriára, és a transzformációcsoportokra. A festő eleve projektíven rajzol, a matematikus (végeredményben a számítógép) viszont előbb kiszámolja a pontok virtuális háromdimenziós térbeli elhelyezkedését (azaz koordinátáit), egy fény-forrás modell alapján a pontok színét, a kitakart pontokat leválasztja, és csak ezután projektálja az így nyert ponthalmazt a képernyő 2D-s síkjára. Ha a matematikusnak nem lenne számítógépe, a festő hamarabb elkészülne, de a versenyt valószínűleg a fényképész nyerné. Egyébként ez a kétdimenziós projektív geometria csak háromdimenziós térben írható le matematikailag. Ennek kifejtése túlmutat a bevezető keretein, de akit érdekel, annak elmagyarázom. Ebben a tekintetben a képzőművészet bizony megelőzte a matematikát, sőt gyanítható, hogy az előbbi ihlette az utóbbit, hiszen perspektivikus festészet létezett Kepler előtt, térbeli ábrázolás a görögök előtt is.

Elmondható tehát, hogy a képzőművészet csakugyan nagy mértékben meghatározta a projektív geometria és ezen keresztül a modern, újkori geometria kifejlődését.

Most térjünk rá a második kérdésre: Mi köze a képzőművészetnek a matematikához? Vagyis mit köszönhet a képzőművészet a matematikának?

Nem kell hozzá túl sok ész, hogy ránézésre belássuk: az absztrakt képzőművészet sokat és mélyen merít a geometriából: háromszögek, négyszögek, körök, gömbök, nyeregfelületek, elliptikus és hiperbolikus felületek, poligonok, poliéderek, majd ezek lineáris transzformációkkal azaz elforgatással, eltolással, vetítéssel, nyújtással, és egyéb projektív és affin transzformációkkal nyert leképezései. Játék a lineáris transzformációkkal, amelyek a geometria jól körülhatárolt területei, a tenzorok úgynevezett Lie-csoportjai. Ezen csoportok matematikai leírása néha kivezet a három dimenzióból,

ilyen például az eltolás. De találkozhatunk például négydimenziós, két-sík körüli elforgatásokkal is képeken.

Sok szó esett a geometriáról és annak kapcsolatáról a képzőművészettel. De hol vannak a számok? Az algebra. Mint korábban említettem, a matematikai szemlélet nehezen nélkülözi a rajzolat, az indirekt gondolkodást. Néha úgy haladnak a matematikusok, mint a rák, hátrafelé. Gyakran megsejtik a végeredményt, lerajzolják, és csak utána dúcolnak alá szilárd, rigorózus állványzatot. Jó példa erre az, amikor Gauss kidolgozta a komplex számok elméletét, először lerajzolta, majd algebrai úton szilárd alapra helyezte, ezután a rajzos mankókat elhajította, nem merete belevenni a publikációba, mert félt, hogy a franciák elmarasztalják érte. Az idealista németektől eltérően a racionalista franciák a számok megszállottjai voltak, szilárd meggyőződésük volt, hogy el kell határolódnium a szerintük félrevezető képektől, formáktól, rajzoktól. Ártettek a ló túloldalára.

Akár a festett kép, a geometria is megáll a lábán számok nélkül, hiszen kör, egyenes, gömb, illeszkedés, metszés számoktól függetlenül is értelmezhetőek. A festők által szívesen alkalmazott aranymetszés lényegében leírható egyetlen számmal, de minek. A kör a π -vel, de a szerkesztéséhez, ábrázolásához nincs szükség a π -re. Descartes-tal viszont beköszöntött a koordináta-rendszer. A kört, egyenest, kúpot, gömböt lefokozták számhalmazokká; egy rakás, végtelen sok szám lenne a kör? Nem igazán, hiszen koordináta-rendszertől függően ugyanazt a kört más és más számhalmaz írja le. Ugyanez vonatkozik a fent említett Lie-csoportokra, transzformációkra, melyek köszönik, megvannak számok nélkül is. Friedrich Riemann differenciál geometriája pont erről szól.

De akkor meg minek? Kérdezhetnénk.

Azért, mert bonyolult rendszerek, folyamatok modellezéséhez szükség van számokra. A számokkal felszerelt koordináta-rendszerek emberi konstrukciók, de konkrét számításokhoz nélkülözhetetlenek. A számítógép nem olvasta Eukleidészt, az informatika már a számok birodalma.

Végül:

Nem jelenthető ki, hogy a matematika a művészetből ered, vagy fordítva, egyik sem tartalmazza a másikat, fellengzős szakbarbár kifejezéssel: nem ekvivalensek. Szerencsére.

Bár a képzőművészek nem számolnak, a matematikusok viszont rengeteget rajzolnak.

A matematikában mindent bizonyítani kell, bár, talán a képzőművészetben szintén. Főleg egy aukción, és akkor ők igencsak számolnak néha. Ha az egybeesés nem is, de az átfedés tapinthatóan jelen van a képzőművészet és a matematika között.

nem élek ha félek
Domonkos István

Négy évtizede, amikor először olvastam *Kormányeltörésben* című eposzát, tökéletesen biztos voltam benne, igazi nagy művet olvasok, elhatároztam, írni fogok róla, nem tudom mi miatt, egyre halogattam (előbb írtam Tolnai Ottóról, de róla is elég későn), talán öntudatlanul arra vártam mindkét esetben, hogy mind az irodalmi kánonban (holott az alig-alig érdekel), mind bennem leülepedjenek az élmények, pedig semmi kétségem sem volt – hangsúlyozom még egyszer – jelentőségük felől; mostanában döbbsentem rá, tartok ezektől a benyomásoktól, mintha befolyásuk fenyegetné alkotói világomat, mára azonban nevetségessé vált vonakodásom: nyolcvanon túl úgyszólván önmaga sem hat az emberre, nemhogy kívülálló, lett-légyen bár a szó nemes értelmében eszmetárs, aki a számomra igencsak lényeges gondolatok körül köröz – netán más aspektusból;

1971-ben, amikor Domonkos műve megjelent, Jugoszláviában (ma már él olyan nemzedék, amelyik azt sem tudja, létezett ilyen állam) bizonyára volt direkt aktualitása, jugoszláv vendégmunkások lepték el az olcsó munkaerőre, a leggátlástalanabb kizsákmányolásra építkező nyugat-európai kapitalizmust, belátták, a kommunista boldog jövő (a huszadik század egyik leghitványabb halandzsája) egyelőre késésében van, Tito pedig engedte őket, hiszen hazavitték keresményüket, másfelől hagyta – legalább bizonyos mértékig – a nyugati eszmék beszivárgását a színvonalasabb áruk mellett; nekünk be kellett érniük a *legvidámabb barakk* státusával, noha vidám éppen nem volt, ha csak az alattomos demagógián nem röhögtünk – kínunkban; minden esetre a vendégmunkás ál-szabadsága nálunk ismeretlen maradt, megkockáztatom: tágabban értelmezhattük a költeményt, alaposabban elmélyedhattünk (persze, amennyiben hozzáfértünk) eszmei, nyelvi, költői radikalizmusában, egyáltalán a megjelenés csodájában (!), szinte irigyelni lett volna kedvünk, jóllehet, ezeket már nem annyira a vers, inkább szerencsétlenebb helyzetünk indokolta –

ma már világosnak tetszik, hogy az említett radikalizmus nem érintette az esztétika alapdogmáját: a minden műalkotás lelkét jelentő *katarzist*, az által, hogy a szerző minden szavával fenyegeti ezt az eszményt, eléri, hogy minden egyes szava katarktikus, folytonosan ez munkál olvasójában – akár megfélemlítve az „önelvű irodalmiság” gögös normatívájáról, amire az alkotó mit sem ad, még ha tisztában van is azzal, hogy az irodalom valósága és valóságossága lényegében különbözik a tapasztalati valóságtól;

kiművelt irodalmárnak valószínűleg másként akad meg szeme a furcsának tetsző címen, mint az átlag versolvasónak; az utóbbinak az egyik pretextus, a mottóként idézett Balassi-hivatkozás árulja el mind a *kormányeltörésben* összetétel eredetét, mind a bizonytalan, nyomasztó és irányíthatatlan hajó helyzetét a háborgó tengeren (nem mellesleg: a metaforában), jelesül, hogy ez az alapmetafora vár kibontásra a továbbiakban, a következő pretextusok a Közgazdasági kislexikon marxista értelmezéseivel írják körül a munkaerejét eladó munkás pozícióját a tőke világában; az embert világba-vetettsége abszurd sorsával szembesíti, nyakába zúditja minden következményét, kiszolgáltatja személyiségét körülményeinek egyéni és társas életében egyaránt, ámbár a kettő szoros együttlétében, viszont a totális rendszerek kizárólag a társadalom elemeként veszik figyelembe; magunkon tapasztaltuk a kommunista üdvtan működését, amely végképp eltörölni vágyva a múltat, a jelent csupán a fényes jövő előképére minimalizálta – megfosztva az egyént alapvető szabadságjogaitól és elnyomással helyettesítve a kormányzást – megkísérelte a hajót (maradjunk a szimbólumnál) legalább a szárazföldön irányban tartani, mert az bizony nem a *csipkebokor tövében* akadt meg, miként a népdal tartja, ám hogy tulajdonképpen el sem indult, az ma már nemigen vitatható; vagyis az un. szocialista gazdaság fölfogható úgy is, mint a világkapitalizmus kissé elnyúlt megtorpanása Kele-Európában, amelynek államai a maguk módján próbálták kihasználni a nemzetközi tőke lélegeztető csövét, Jugoszlávia történetesen a *Gastarbeiter* tömegeken keresztül, Kádárék kölcsönökkel; mindkettő kormányeltörés, az elsővel a magára hagyott egyén viaskodik, a másodikkal az arctalan tömeg –

Domonkos figurája mindjárt az első sorban bemutatkozik: *én lenni/én nem tudni magyar/élni külföld élet*, tömören, túlságosan tömören a ragozatlanság egyértelműségében, amelyben az infinitívusz (mint az ige grammatikai lehetősége) nem hozza igei helyzetbe magát, a sajátos *zeitloses Zeitwort* nem jelöl sem időt, sem módot, ellenben jelenti a lét bizonytalanságát, amennyiben a *lenni* nem bomlik ki létigeként, nem jelenti egyértelműen, hogy vagyok, nem létezés, noha lét; mi több, azonnal „nyelvnélküliségre” utal, miképpen az már – nem éppen érdektelen aspektusból – fölvetődött 1895-ben Korolenkónál, vagy 1957-ben a finn Martti Larninál (*A negyedik csigolya*) – esetükben jól érzékelve a kapitalizmus amerikai fonákságai közt támolygó kelet-európai ember helyzetét, aminek ugyan csak egyik jellemzője a nyelvvesztés, viszont az Domonkos esetében új költői megszólalásformát jelent, előbb határozottan kimondva: *ez lenni vers*, ám marad ingatag a bizalmunk az infinitívusz semlegesége miatt (hiszen mondhatná copula nélkül: *ez vers*); és már a hosszú versnek ebben az első szakaszában elhangzik a később többször ismételt lehangoló konklúzió (ami egyébként ugyancsak igazolható a kelet-európai történelmi sorsból: *mi meghalni mindnyáján/úgyis téves csatatéren*; kevés drámaibb két sorát ismerem a magyar költészetnek, hirtelenjében csak Vörösmartynál akadnék párjára, a *téves* egycsapásra beidézi legalább szerencsétlen huszadik századi történetünket, noha ezúttal a téves csatatér éppenséggel a másik világ hamis csábításaival (hamisak, mivel a vendégmunkás számára elérhetetlenek); a *téves* jelző esetlenségét az előtte használt *úgyis* teszi még

nyilvánvalóbbá – jelezve azt az ambivalens attitűdöt, amivel a beszélő viszonyul helyzetéhez: a magával cipelt – *kofferban szalonna/két kiló kenyér* mellett – lét-tapasztaláshoz, a rázuhanó új élményekhez, megtalálva hozzá azt a finom ironikus ellensúlyt, ami lebonthatja benne a lelket ferdítő kelet-európai komorságot;

finoman szólva tehát nem az átöltözésről, inkább a levetkezésről lenne szó, pontosan *tudja*, számtalan manipuláció alanya: *koponyánkból a habverő/nyele kiáll*

Domonkos már Svédországban írta versét, aligha a nyelvvesztés riadalmában, tőle tudjuk, Tolnai Ottó levelére reagált játékos pidgin-magyarral, aminek azonban hirtelen kitágult dimenziója, költői játékká szélesedett, a (vers)beszéd új lehetőségét kínálta, Danyi Magdolna kifejezésével élve: *agrammatikus* nyelvi közeget teremtett mondandója adekvát kifejezéséhez; ez önhordozó humorán kívül amiatt látszott eleve jó választásnak, mivel igencsak plasztikus esélyt adott a kultúra-szekepszisének megjelenítésére, pontosabban annak a civilizációs agressziónak, amely kulturális felhámként szorongatja a modern ember személyiségét, viselkedési kompromisszumokba kényszeríti – kiküszöbölendő természetes reakcióit a világ, a társadalom elnyomó akcióival szemben, az agyonpátyolgatott illúziókkal, magasztos téveszmékkel, reálisan kiméretlen erkölcsi dogmákkal szemben; a magával vitt jelképekből – himnusz, bélyeg, pénz, zászló, elnökök, vezérek – mindig csak az éppen használhatónak van érvénye, a többi kikopik vagy átalakul (mondjuk: új elnökökké, vezérekké), ahogyan kikopik a nemzet csakúgy mint *életfrázis*, amelyet *emberbőrkötésben/adják ki írók:/nemzeti irodalmak generálisai*; elmegy tőle az étvág: *és nem bírni nemzeti/fogások erős szaga*; alighanem a költő legszemélyesebb közlendőjét rejtik ezek a sorok, irtózását a puffogó közhelyek ürességétől vagy akár sandaságától, helyébe valami innét hazavihetőt keresne; emiatt a hazátlanság vállalása a szegényes elemózsiával (a szalonna képe számtalanszor fölbukkan Domonkos műveiben úgyszólván az otthon toposzaként: a tárgy szimpla valósága az eszmék absztrakciójával szemben) – túl a *szavak kínai falán*;

de vissza kell kapcsolnom a szlogenek hazugságaihoz: *világ/pro-árjai/világ/kontra-árjai* szégyenletes demagógiájához (nem is érdemesek a teljes kimondásra, amelyekkel szemben *ez lenni vers*, amelyben a kapitalizmust is, a kommunizmust is, vagy fogalmazzak úgy: az osztályharc kétes eszméit a költészet degradálja, fosztja meg szintén magasztosságától, ugyanis valamilyen formában rendre megjelenik a józanság kiábrándító realitása: *én menni külföld/talpalni csikorgó havon/élet nercbundában jönni/ vágni engem nyakon*; a konklúziók pedig, miként fentebb említettem, refrénként vissza-visszatérnek (esetleg némi módosulással) – mintegy öncáfolatképpen, ha mélyebben belevesznék az új csodákba, amelyekben hiába keresi a *mi-t* (a közösséget), arra nem rímel semmi és senki semmilyen konvencionális kispolgári életet kínálva, a valóság kíméletlen: *vágni engem nyakon* –

kiábrándultsága korábbi mozgalmi életéből származik, a vélelmezett forradalmi eszmék szertefoszlásából, a lázadás nevetségessé válásából, ahogy ő mondja: *lelkemen nem lenni bugyi*, és a pőre föltárulkozás vége is csak az lett, mint a többi igyekvő gesztusé, noha ezúttal a *szívárványos északon/marx jönni fehér kesztyű/vágni engem nya-*

kon, a szivárványos észak pedig aligha más, mint utalás Svédországra, az emigrációra, amire amiatt is szüksége volt, hogy el- és leszámoljon privát és társadalmi romantikájával;

valamivel korábban *A kitömött madár* című regényében az író főhős szembenézve önmagával megvallja: *valahányszor írni kezdél, a való világ elviselhetetlenül leszűkült számodra, mintha a koncentráció, amelyet az írás megkövetelt, szemellenző lett volna... egyszerre ezer dolog kezdett csalogatni a környezetedből, melyekre talán sohasem figyeltél volna fel, ha nem veszel tollat a kezedbe, mivel – úgy mond, a valóság... csonkjai... csakis akkor jelentettek valamit neked, ha a toll a kezeden volt, ha ezáltal a testedben hőmpolygó illúzió sodrába juttattad őket,* majd pontosan leírja mennyire elidegenedett ettől az idealizáló valóságrajongástól, aminek nyomán *a valóság hulladékait úgy nyelte el valód, mint a tenger a mindenünnen beömlő szennyet, új minőségbe semmisítve valamennyit;* azt hiszem az a hulladékból szervezett új minőség pregnáns megjelenése a *Kormányeltörésben*, lehet-e másként fölfogni igazán nyelvezetét, mint az eladdig használt beszéd tragikomikus hulladékaként?

amennyit ismerek a vers hovatovább kisebb könyvtárnyi recepciójából, az nem érinti összefüggését a jeles regénnyel, jóllehet, már annak is – nem föltétlenül formájában – ez a kelet-európai eszmei/érzelmi zűrzavar, kibeszélhetetlenség a tárgya, szinte kiált a nyelv szótári alakzatainak autonóm jelszerűsége, fukar direktisége után, mintegy félve a grammatikai viszonylatok elbizonytalanító tisztázottságától; fölteszem, mindenképpen van a versnek olyan sugallata, ami szerint ez a struktúrájából csaknem teljesen kibillentett nyelv – jellegzetesen idegen ízü pőreségével – hitelesebb kifejezést tesz lehetővé, mint a grammatikailag/szintaktikailag korrekt köz- és/vagy irodalmi nyelv a maga esendő sztereotípiáival, a használati gesztus időnként ellenőrizetlen kikényszerítésével, ám az is igaz, bizonyos értelemben talányosabb (primer, nyelvtanilag már-már intakt) a szótári alak, fölteszem, ebből (is) ered az interpretációk fantáziadús szabadsága, a vers metaforáinak merész (néha önkényes) átforgatása újabb metaforákba (szép példája ennek Balassa Péter „licitje” Domonkos szövegére), ekként olvashatunk gyanúsán az esztétikai fusztrációból fakadó szakzsargonban megfogalmazott elemzéseket, minden esetre egyik sem közelít mélyebben, megbízhatóbban tárgyhöz, mint a kortársi jugoszláviai boncolgatások – például – Thomka Beától vagy Danyi Magdolnától –

úgy érzékelem, a vers befogadójának mindenekelőtt tudomásul kell vennie a beszélő én (a szerző) stabil kulturális és politikai indifferenciáját, hiszen nem csak a semmiben landoló forradalmi lelkesültséget hajítja maga mögé, de a hazából kirekedő nemzettudatot is, együtt a kispolgári ábrándokkal, csupán valami ad hoc tárgyi (?) kötődés (*kofferban szalonna/két kiló kenyér*), otthoni emlék (*tata leesni bicikli/mentő elvinni*), a libidó (*üzletben lenni dolores...lenni nagy mell.../gatyámban lenni nagy nyomás*) választja el a folyamatosan ólálkodó semmi metafizikai csapdájától, az izolált személyiségtől: *én állni márványtalapzaton/élet lábujjhegyre állni/vágni engem nyakon;* de hiszen – mint látható – rendre érkezik a retorzió, a képzlődés otromba szertefoszlata (*élet jönni inkognitó/vágni engem nyakon*); igen,

az élet, a *hogyhívnak-madár*, az *izé-virágok*, amiben már a megnevezés is gond, helyet-
tük *én megszokni/tökés munkafegyelem/lenni két szabad napom/az elbocsátás*
réme/ülni futószalagon, az új fenyegetettség, a kényszer megföllebbezhetetlen nyo-
masztása, a könyvtárban ott a sok divatos szellemi „megváltó”, marcuse, sartre,
godard, einstein, nietzsche, lukács, és a nagy emigráns elődök: marx, lenin, joyce,
musil, mann, brecht, bartók, picasso, chagall (úgy tetszik, ez valamiféle el-/leszámolás
fönnen tisztelt mesterekkel a szerző részéről), hiszen *én lenni külföldön babon/élet*
patika előtt kapásból/vágni engem nyakon, azaz tőlük többé nem várható az élet gyó-
gyítása;

az egész eposz legenigmatikusabb része: *sarkon állni egy magyar/egész délelőtt/ő*
lenni menekült király/mikor bepíál, kiderül, öt évet ült, akasztással fenyegették, talán
nem tévedek nagyot, ha ötvenhatos menekültre gyanakszom, a magyar bujdosók
egyik legnyomorultabbja csillapíthatatlan félelmeivel, a számkivetettség minden pró-
bájával (pszichiátriai eset), a kivégzés riadalma ragad át a vers beszélőjére, amikor
összefoglalja a maga sorsát: *én lógni öröklétben vizes madzagon*, amiben az öröklét
infinítívusza az igazán fájdalmas; amiből alkalmasint kiútnak tetszett a világforra-
dalom (*lobogatni piros kendő/lenni kommunista*), ahogyan a menekült király (a
magyar szupremácia maradéka) vélhette, akit most csupán a pszichiáter véd valame-
lyest (és inkább önmagától), jobbára szálnalmas kiürülésre ítélve; be kell látnia
a beszélőnek, a világ nyomorúsága alól nincs kibúvó, le kell vonnia töprengései kon-
zekvenciáját: *én lenni kormányeltörésben/ez nem lenni vers/én imitálni vers.../vers*
lenni kérdezni:/bírnai el pici egér/hátán egész-ház/ha bebújni lyuk? vajh, mekkora ter-
het bír el hát az ember, egyáltalán van-e valami, ami legalább időlegesen megsza-
bátja szorongásaitól? talán csak ennyi? *este kemény szivornya/asszony lepedő ágy/cli-*
toris/rátenni ujj/nem gondolni/kollektív nem gondolni privát;

engem éppen ez az őszinte, becsületes belátás fogott meg már a vers első olvasá-
sakor, ez fogadtatta el velem meghökkentő nyersségét, rideg és új hangjának iróni-
ában hempergő tragikumát, de legkivált formátumát, aminek okán szabó dezsői érte-
lemben eposznak fogom föl, létregénynek, ámbár megjelenése idején kétségkívül
plasztikussá tette számomra is a vendégmunkássorsot, amelynek háttérében pimaszul
összekacsint (mint valami hopciher vagy lidérc) a kommunista és a kapitalista rend-
szer (de hiszen egymás fonákjai!) – semmibe véve kollektív és privát sorsokat, meg-
fosztva identitásuktól, elidegenítve eszméiktől, személyiségüket fölszámolva; lehetne
akár a zokogás hangja, de nem az, lehetne akár csupa röhögés, noha az sem, hite-
lesebb, mert megrázóbb a kettő közös szólama a nyelvi/zenei csikorgásban, mivel
olyasvalaki írta, aki egyaránt járatos beszédben és dallamban (de még képből is), mi
több, mestere azoknak...

*

a vers nem egyszerűen a kisodródás dokumentációja a léhelyzetek legbarátságtala-
nabb margójára (pedig az is!), elsődlegesen a kettős kifosztottság plasztikus bemuta-

tása: a kifejező nyelv elragadása egyfelől, másfelől az eszmék (amelyek megvalósulással kecsegtető igérvények voltak egykoron) elrablása, és ezáltal a szabadság-eszményé csakúgy, hát még a szabadság esélyének konkrét, a vesztes által dokumentált elvesztése, személyisége kegyetlen fölsértése és fenyegetettsége (*vágni engem nyakom*), ez pedig egyáltalán nem esetleges intolerancia, hanem a pénz hatalom következetes kíméletlensége éppen a személyiséggel szemben (együgyű példa: a tömegember sokkal könnyebben bepalizható tömegáru fogyasztására, tehát ő a piac ideálja, netán ő káprázik ideált a sanda piaci fogásokból); a ma emberét szemfényvesztő tömegreklám bővíti kritikátlan fogyasztóvá, azaz: nyelvéből tökéletesen kiforgatva a tömeg-pidzsin számkivetettje, futó divattal szedálja magát demokratikus bárgyúságba, szavaz lelkesen hétpróbás kifosztóira; ez már nem is *kormányeltörés*, hiszen sehol, ami eltörhetne, ócska sajkában lebeg a megtévesztés kellemes hullámain – jóval tovább sodródva attól a nyomorúságos vendégmunkás/emigráns horizonttól, amit Domonkos István verse fél-százada meghúzott; a *lenni* horizontját, ami kátyvaszban tartalmaz minden igeidőt, igemódot (*nem gondolni mi lesz / nem gondolni mi volt*), az általános tagadásban *nem gondolni / kollektív nem gondolni privát* – konklúzióképpen (a vers zárósorai); talán csak a rutin, talán nem az önelégültség mondatja: *én megúszni szárazon*, mert ugyan mit úszhatott meg ez a szerencsétlen, ha csak nem a teljes, a menthetetlen személyiségvesztést, amit ötven évvel később korunk peregrinusa – *élni külföld élet* – aligha mondhat el magáról –

milyen egykedvűen jegyzi meg a költő *Újvidéki elégia*. című versében saját lelki-állapotáról és milyen öngúnnal egyúttal: *szégyenlem hogy verset írok*, netán éppen a tett helyett, holott arra annyi esély sincs, mint a versírásra! az említett elégiában Füst Milánt hivatkozva, a próféták utódát, a leírt szó biblikus revelációjának hitével, alighanem ezáltal még súlyosabb a blama, noha semmi esetre sem a *Kormányeltörésben* „agrammatikus” dadogása, aminek hitelesítését ugyancsak az elégiában olvashatjuk: *skorpiók mozognak bennem*, az önmardosás fájdalmas kényszere; tulajdonképpen szintén ebből a versből kapunk eligazítást Domonkos egyrétűnek tetsző alkotói bonyolultságáról: *metaforák árnyékában állok*, miképpen minden valamire való költő, hiszen a költészet a reflexió valóságossága, nem pedig maga a valóság, emiatt aztán a szégyen kételye akár átfordulhat a kétely szégyenébe: *nem látok soraim közé*, szinte magától értetődik olyan bölcséletileg fölkészült szerzőnél, mint Domonkos István; a mai olvasó akár próféciaaként olvashatja a hajdan már-már alkalminak tetsző eposzt (nem volt az, mélyelemzés volt a javából), még ha a morál, a szellem ilyen meghasonlása, aláhullása a démoniba (a *lenni* sivárságába) fél évszázaddal korábban még nem látszott a kommunista fertő ellenére sem, nem is biztosította jelenlétét olyan tragikus társadalmi indolencia, mint manapság; csupán ismételni tudom a bevezetőben megkockáztatott ítéletemet: tragizmusában – ámbár más hangfekvésben – kizárólag Vörösmartyban látom méltó párját...

Jórészt elhangzott Badacsonyan 2021 őszén – a határon túli magyar irodalom konferencián.

Egynyári történet

Dinnyés Jóskaival Tatán találkoztam először. Régen történt, mindegyikünk élt még akkor, de erre egészen biztosan nem gondoltunk. Mármint hogy élünk mindannyian, akik ringatózunk ott félig a szárazföldön, félig a vízen az Öreg tó egyetlen hajójának támaszkodva, mert ez nem tartozott a kérdéskészlet darabjai közé. Meghalni? Marhaság, és milyen távoli, értelmezhetetlen marhaság! Meghalni mindig mások szoktak és máshol, szállt el egy angyal felettük közhely-konfettit szórva könnyed mozdulatokkal ránk.

– Mekkora tollsöprűk! – libbent utána az evezőtollak láttán szárnyaszegetten egy felismerő sóhajtás.

Amolyan ifjúsági semmittevőként igyekezett megnyilvánulni az összes odatévedt lézengő, a valódi és a hétvégi is. Legtöbbje kereste a szocializmusból kivezető utat. Ha nem is tudatos elszántsággal, de ahogy mondani szokás; önmagával szemben ellenállást nem tanúsítva. És éppen egy kommunista utánpótlás nevelésében tette mindezt. Egy KISZ működtette kiképző táborban, ahol aktivistává szeretnék volna formálni az ifjúság édes madarát. A KISZ, a Kommunista Ifjúsági Szövetség egybe forrasztott kezdőbetűinek mozaikja volt. Hol volt, hol nem, miként azokon a bizonyos üveghegyeken túl fellelhető dolgok. Iramgyíkok, bakonysárkányok, balmenetek, rozogányok.

Ifjúsági tábornak nevezték ezeket a létesítményeket, amelyeknek erre felé az egy négyzetkilométerre jutó mennyisége messze meghaladta a bárhol mért *bármikori* átlagot. Az Öreg tó partján, néhány méternyire a víztől volt a kerítésük, a másik pedig a Vértesszőlős irányából befutó országútnál. (*Az országút városból kifutó kigyója* –) Faházak voltak a szálláshelyek, odabent két darab emeletes ágy, amelyekben alvó ember csak elvétve akadt, meg valami rakhelyek is, éjjeliszekrényre emlékeztető bútordarabok, fiókkal, polccal.

A tavon – nem messze a rendszeresen felgyújtott műemlék vágóhídtól – lassú mozgásába merülve ringatózott ez a motoros ladik, aminek néhányan nekitámaszkodtunk. Tavi ladik ponyva tetővel. – Papucs típusú átkelőhajó! – teremt le nyomban a tavi szellem valahonnan a mennyekből. Érzékeny a lelke és a tények körötte az aprószentek. Meglepetésben majdnem visszaszólok neki, hogy: – Varangyoskám, söprögess a magad portája előtt! –, de aztán inkább hallgatok ugyanezen megfontolásból. – A bugaci pók a légynek sem árt – érkezik az istenek ajándéka.

Ez a vízen kullogó legszebb álmaiban velencei gondolára szeretett volna emlékeztetni, de sosem állt meg a csalódás kapujában, hanem elszántan belépett rajta. Én *gondolom forma gondolának* is neveztem egyszer teljesen feleslegesen. Elszántság ellen nem hatásos.

A műemlék vágóhíd teteje egy nádból rakott igazi mestermunka volt mindenkor. Vastag, tömött nádsorok egymáson, ilyen egy tökéletes nádtető. Ezért vonzotta mindig az arra tévedt idiótákat, akik a rontás egyszerű gyermekeiként szorgalmasan tet-

tek tönkre bármit, ami a látókörükbe került. *Szépérzékenyek* voltak. – Micsoda nádtető! – és már repült is a cigarettacsikk. – A lappangásos agypangásos népek – aján-dekóz meg újfent a tavi szellem. Játékos kedvében van, nem vitás.

Ez a lélekvesztő az Ajtony nevet kapta és negyvenen ringhattak rajta a fedélzeti táblácska szerint. – Ajtony II. – pontosít a szellem. – Szállítható személyek száma harmincnégy, személyzet kettő. A Hajóhorgony Kft. Tata tulajdona – folytatja tájékozottságának fedezékéből. Munkácsy utca húsz – teszi hozzá végül, aztán elenyészik a távoli nádbugák felett. Vagy valahol arrafelé, ahol a látóhatár is véget ér. Jól látni a vaskorlátnak támaszkodva.

Dinnyés Jóska az ilyen táborok kedvelt meghívottja volt, amolyan szabadságfokozóként fűszereztek jelenlétével a nyári este kínálatát. Szerke a hazában léteztek táborok, ahol a kor szelleme kísértett mindenféle alakjában és ezekben a táborokban énekelt költeményeket, saját dalokat amolyan horizontnyitogató módra. Mások is énekeltek *egyszálgitáros* köpönyeget öltve, de másodikként. *Bobdinnyés* csak egy volt, de aztán megmagyarosodott mindenki tőle és *Dinnyésjóska* lett a neve valamennyi táján a hazának és azon is túl. Dinnyés Jóska daltulajdonos és hasznos csavargó. De mert üveghegyek csak a mesékben vannak, maradjunk ennyiben.

– Üveghegyek a bejárat ajtód mögött is vannak – kotyog a dolgokba megint a szellem. – Ne törődj vele! – hallani a földkerekség egyik legjobb tanácsát Dinnyés Jóska hangján.

Valahogyan akkor mindenki szeretett szabad lenni, azaz arra gondolni, hogy szabad és független mindentől, még a négyharmincas Kőbányai Sörtől is, bár utóbbinak az égvilágon semmi jelentősége nem volt. A sörfüggetlenségnek. A sörfüggetlenséget még nem kiáltották ki, de megtehetette bárki egy ilyen nyári táborozás alkalmával is, ha szükségét érezte. Megtehetette akár kizárólag saját magának is. Szóval bármikor. A kísérlet kísértete, tollfosztott angyalmaradék. Szólt az *Instant karma*.

Végül nyolcan, tízen maradtunk ott beszélgetve. Hamarosan szedtük a sátorfánkat, lementünk a tópartra. Ott várt a kikötött Ajtony. üldöhelyül kínálva fel az időnként parthoz koccanó oldalát. Egymás mellett ültünk a perem domborulatán, meg a hajóval szemben a fűvön is néhányan. Ady, Pilinszky, Leonard Cohen. Suzanne. Tűz, te gyönyörű, jegeken győztes öröme és mindenféle rokonlelkű szófürtök és hangfüzérék. Ekkoriban szállt el arra az a bizonyos angyal. Vagy talán egy másik, de a szükséges légifolyosó akadálymentes volt, annyi szent!

Ringatózunk ott félig a szárazföldön, félig a vízen, talán ott is maradtunk: – Monica Vitti, élve vagy holtan holnap légy a bejáratnál! *Egy Rajongó*.

Aztán sok évvel, élettél, kilométerrel odébb Veszprém szélén sötétedett ránk a nyáreste. A dalok eldalolva, énekek énekelve, előttünk az éjszaka, *sötéten úszó és laza*, hullámaiba lépve beleveszünk a lejtős tájba. Akali felé tartunk, ott lenne szálláshely az egyik gyerektáborban, táboroztató ismerősnél. Majdcsak megáll valaki, iszunk egy korsóval útravalóul, aztán nekiindulunk. Húznak el az autók mellettünk rendesen, de semmi. Eleinte nem is érdekel bennünket, egy új dal szövege és dallamvázlata kerül terítékre, viszem a gitártokot és hallgatom, hogy *elkártyáztam a gyenge*

szívem, Jeszenyinnek Hell Istvántól, hallgatom az írásból dallá váló Hajnali éneket. Aztán ne csak mi, a gitár is botladozzon! Valami szirtaki jellegű ritmusra, Zorba táncol, a zene ott libeg a levegőben, érezni lehet, tapintani lehet. És botladozik is a gitár egyre inkább magára találva, feledve görögöt, feledve mindent, fővegét földhöz vágja a dal, és indul újra és újra és egyre biztosabban járja azt a hozzá illő táncot. Aztán előlről és megint és újra. Ahogy beérünk az utunkba tévedt következő faluba, ajtaját tárva int felénk a kocsmá, és ott is táncol Zorba, eltáncolja Anthony Quinnt, vendégek vagyunk, és aztán megyünk tovább, mint mutatják; arra. Hát így. Simogasd le, suhogasd le a szoknyád hajnal. *Pálinkát lebelek rád szelíden, megháglak nehezen, hal-kan.* Vodka virág. Jöjj Oroszország, nevetés nékem a véred. Mint a gördülő kő. Lefelé a lejtőn botladozunk, néha kiérünk az országútra, aztán letérünk róla. Túl bizonytalan már, hogy mennyi az árnyék és mennyi nem az, elrobognak a messzire elvilágító autók. Nálam a gitártok, mellettem az ének. Baktatunk lefelé a lejtőn, valahol arra, odalent a tó, de csak sejteni lehet. Legyints rá, nem érdekes.

Aztán marad újra az országút (kifutó kígyója) és a csak sejthető távolság. Szerencsénk van, mert nem kapkodnak a legények, nem nagyon szorgalmazták a hazatérést az otthonos kocsmákból. A falu végén, szélén, oldalán vagy közepén mindig akad egy élő kocsmá. Van rugalmas nyitva tartás és vannak erőt adó korsók meg mindenféle frissítő beszédek. Hajnal egy felé járhat, a dal készen, célba érünk, megtalálva azt a táborot odalenn a tó közelében. Odalenn Délen, ahogyan az írva vagy.

A táborvezető tanárnő az ismerősöm, a parancsnoki faházban ő van egyedül, úgy azonban három. Már ránk is fér valami alvás, egyéb nem is jut eszünkbe. Az ajtó tárva, némi hűvösség is akad már, tereli kifelé a nappali levegőt. Amint a fej lehanyatlik, ott sem vagyunk. Irány a csillagteli égbolt, zuhanunk bele egyenesen a legközelebbi csillagképbe. Halmazba. Csillaghalmazokba.

Nem sokáig. Szállásadónk felráz. – Ezt nem gondoltam végig. Ma jön a férjem reggel, ördög tudja, mikor. Nem féltékeny fajta, de azért mégis mondanom kellene majd valamit neki, ha itt talál bennünket. Három ágy, két férfi meg én. Lehet, hogy semmi hülyeség nem fordulna meg a fejében, de ki tud gondolkodni más fejével?

Kitelepedtünk az ajtótól pár méternyire, a földre. Lejtett a tó irányába a talaj, de nem számított. Mire földet értünk, már aludtunk is. A tücskök kitettek magukért, a *tó szelleme* felénk és fölénk fújta a víz, a nád és a nyári éjszaka minden helybéli illatát, feloldva az égben azt a kicsiny mindenséget, amelyik bennünk nyugovóra tért. Kevésbé emelkedetten; a fáradtságtól fahasáb módjára hevertünk mozdulatlanul az udvar fűvén a faház előtt, a táborút helyétől és az ágyaktól ugyanakkora távolságra. Személyes koordinátáink szerint pedig egészen pontosan nem voltunk sehol.

Nem tartott sokáig. Dinnyés Jóska váratlanul felpattant: – Elmúlt három, indulok, hogy hazaérjek, mire felébrednek a lányok. Megígértem nekik, hogy otthon leszek –, aztán néhány pillanat múlva látni sem lehetett.

Szedd össze csontjaid barátom, koccant valahol a tavi ladik pereme és én meg elindultam a hang irányába. Egy nyári történet holnaplopóval, firkantottam fel egy papírdarabra, amit aztán zsebbe gyűrtem és nem találtam meg azóta sem.

ZALÁN TIBOR

Tőzsér Árpád imágói

Erős meggyőződéseem volt, amikor letettem ezt a kötetet, hogy itt valami végzetes tévedés történt. Nos, aki hazudozással kezdi a könyvismertetőjét, az persze ne is panaszkodjék tévedésről. Nem volt mit letennem ugyanis, mert hol a számítógépet bámulva, hol a laptopomra meredve, hol a tabletemre tapadva igyekeztem abszolválni mindazt, amit önök már egy kötetbe zárva, esztétikus környezetben élvezhetnek. Ha könyvet letenni nem is, de az előre megkapott kéziratot befejezni/kivégezni volt módom, tehát a tévedésbeli meggyőződéseim teljesen hiteles is lehet az önök számára. Arra jöttem rá ugyanis, hogy nem nekem kellene itt állnom, hanem, mondjuk, másnak. Egy filozófusnak, vagy egy filozófia-történésznek. Vagy, egyenesen másoknak. Egy filozófusnak, meg egy filozófia-történésznek, meg egy irodalomtörténésznek, meg egy esztétának, meg egy történelemtudósnak, meg egy pszichológusnak, vagy netán pszichiáternek, meg egy analitikusnak is, mindenképpen, valamint egy történésznek, meg egy politológusnak, meg egy antropológusnak – vagy egyszerűen csak, mind helyett egyetlen egy polihiszturnak, valami olyasmi félek, mint amilyen e könyv szerzője.

Lévén magam csak mezei költő, egyik nagy tudománynak se a beavatott ismerője vagy szaktekintélye, így gondolkodója sem, fogalmi tisztázással akartam kezdeni megtisztelő dolgomat, mielőtt a könyvet a kezembe vettem volna, akarom mondani, valamelyik szerkezetemen az elküldött file-ba beleolvastam volna. Ugye, a dolgok lényege a fogalmi tisztázással való kezdés! Hogy – mi is ez az imágó? Nos, elgépesített ezredünk kiöregedett gyermekeként, a gépeimen felbukkanó magyarázatokkal akartam előbbre vergődni. Elsőként az Idegen Szavak Gyűjteménye dobta fel a szómagyarázatot: *teljesen kifejlődött, nemzőképes szárnyas rovar*. Ez, mondjuk, kiváltképpen tetszett nyitásnak, igyekeztem minden tiszteletem mellett elképzelni tanult kollégámat, és sokban mesteremet, az Imágók szerzőjét nemzőképes szárnyas rovarként a sok más nemzőképes szárnyas rovar között. Ha éppenséggel tudni akarják, szárnyas rovarként nehezen ment ez a képzelgés, de a többi, a legnagyobb tisztelettel, helyén valónak látszott. Ámbár sejtettem azt, hogy még nem jártam a dolgok végére. Tovább botorkáltam e göröngyös úton, ami a fogalmi tisztázáshoz kellett volna elvezessen, és az angol–magyar online-szótárban nemzőképes szárnyas rovar helyett ezt találtam: *beképzés*. Mivel a beképzés hangtanilag nagyon emlékeztetett a bekapás képzett főnévre, valamint, mert ezt a nyakatekert szót egyetlen magyar nyelvérzékkal rendelkező egyén sem használja felelőssége teljes tudatában, egy lyukkal odébb álltam. A latin–magyar online-szótárban szintagmákba helyezett formáin túl a következő lehetséges jelentéseit találtam az imágó szónak: *alak, álmokép, arckép, árnykép, csalóka kép, elképzelés, gondolat*, (most figyeljenek!) *halott árnya, hasonlat, hasonmás, imágó* (ez amolyan mórliczkás itt, hogy a szög leginkább azzal magyarázható, írható le, hogy

olyan, mint a szög...), *kép, képmás, képzet*, (visszatért nemzőképeség és szárny nélkül a) *kifejlett rovar, látomás, látszat, látvány, mellszobor, rémkép*.

Ezen a ponton éreztem azt, hogy nem volt teljesen hülyeség okostónit játszanom a gépeken. Aki végigolvassa ezt a könyvet, rá fog döbbsenni, hogy az imágóknak legalább ennyi, ha nem több variánsa keletkezik meg a versszövegekben. Szövegeket mondok, mert leginkább szövegtest-szerűek ezek a mostani Tözsér-versek, de mondhatnék vers-esszéket is, vagy elménckedhetnek a gyermekkorra emlékiratait író idősödő költőről, aki Őszikék helyett lányszagú hóvirágokat rajzol a hajdani dombok lejtőire. S mi más, ha nem rémkép a Bosch és Joyce rettenetesre mázolt-kevert káoszvilágában megjelenő Hitler vagy Sztálin, nem beszélve néhány egyéb torz alakról, akik egy lehetetlen nevű ország létrehozásán és léten tartásán ügyködtek, amelyet úgy hívtak, hogy Csehszlovákia, ahonnan magyaroknak ki!. De most meg hirtelen nagyon a végére szaladtunk a könyvnek.

Ahogy az várható volt, a könyv első nagy ciklusa az imágó-megképzéssel foglalkozik. Melynek sokféle módja, alakváltozata, nehézkes szóval, lehetőségessége van. Tözsér nem tagadja, miért is tenné, hogy az imágó-teremtésnek, egyáltalán, az imágóra felfigyelésének Carl Spitteler ilyen című kötetének alapos tanulmányozása volt a kiváltó oka. Ebben a ciklusban szinte megmámorosodik szerzőnk az imágó adta világfelfedezésektől, az imágó által lehetővé vált világmegsokszorozódhatóságoktól. Az *imágó kettős játéka*: – tűnődik el –, *ki / csit a megfigyelő is multiplex személyiség, / s ha nem az, akkor megfigyelés közben az / zá válik. Na, hogyan is van ez akkor? Én / Spittelernek nézem a völgy aljában kaszá / ló papot (a pszichoanalitikusok szerint ol / vasmányaink hősei is lehetnek imágóink), / Bata-háznak látok egy sötét foltot (az egy / kori vámház helyét), Spitteler pedig mond / juk Viktornak (az Imago egyik szereplője / nek) néz engem.* Majd ennek folytatásaként, rögtön a következő versben, melynek már a címe is árulkodó: **Az imágó vallomása**, különös következtetéshez jut el: *Az imágó személyiség-tévesztés: elfojtott / vágyainkat megszemélyesítjük és összeté / vesztjük magunkkal. (Az imágó és a dop / pelgänger tehát csak úgy különbözik egy / mástól, mint két tojás.*

Mielőtt azonban belevesznénk, és hagynánk magunkat beleveszteni a szerző által az imágó az ördögítő csöppet sem távol keresendő örvényeibe, ugyanő kitűnő arányérzékkel adagol mellé kultúrfilozófiai tapasztalatot, elméletet – saját elméleti megfontolásainak kifejtésére gondolok – és élmény-emléket, emlék-élményt. Élete nyolcvan éves teniszcsatáját vívja rendületlenül, magát szerényen dilettánsnak tartva Tözsér költő, miközben az erőművészek megcsodálni való könnyedségével dobálódzik nevekkal, művekkel, művek hőseivel, hősök kultúrhistóriai műveivel. Az ő fölényesen könnyed és biztos és költői filozófiája számára nincsenek fontosabb vagy kevésbé érdemes történetek tapasztalásban, legyenek azok az élet reáliái, vagy az olvasmányok irreálitásban magukat föltaláló, más dimenziókban helyükre találó, reáliái.

Az ember indul, kikanyarít egy karéjt a vi / lágból és visszatér zsákmányával önmaga / ba. Köröket ír le, zárt totalitásokat képez, / míg végső körként be nem fogja valamenny / nyi korábbi szerzeményét, s vissza nem tér / a kezdeti körökhöz. Minden kör egy totali / tás, s mindegyik totalitás egy imágó: komp / lett személyiség. (Komp lett

a személyiség – játszhatnék el a gondolattal, ha engedné...) Az *én legkorábbi imágó / im most itt tolognak a Nagyjjászolban* – tűnődik el Plátón barlanghasonlatán. Az olvasó pedig tovább töprenghet, pontosabban, tovább szövegetheti versről versre, szövegről szövegre az imágókat, amelyekben a szerző fölismerni véli önmagát, tojásban a tojás másságát. Hiszen aligha véletlen, hogy az első imágó-játékot, amiből rengeteg van, mondhatni, végigkíséri a könyvet ez a játéktól játszmáig húzódnó vonulat, épp a sokféle másba belebújó, elrejtőző Esterházy Péterrel játszva, hogy aztán Esterházy eljuttassék a maga Hrabal-imágójával, visszajutva így Hrabalon keresztül a vers írójáig, Tözsérig. Arcokban az arc, sorsokban a sors, valahol itt bomlik ki Tözsér imágóinak a lényege, bár az is lehet, tévedek. De abban feltétlenül igaza van, hogy a *tárgyak szívébe lőni: ez a vers*.

Minden önéletrajzi regénynek egyetlen és végső problémája: művészet és valóság, művész és élet viszonya, tragikus és soha véget nem érő birkózása. Ez a problémája az Imagoknak is. A világ csak a művész lelkében él olyannak, amilyennek talán már nem is a művész, hanem a Mű akarja – írja Rónay György Spitteler Imágójának az előszavában. Kérdezhetik, hogy jön ez ide ilyen hirtelen. Nos, egyszerű a magyarázat. Az idő halad, ezáltal fogy is számomra itt a pulpituson, nincs módomban tovább magával az imágó-problematikával foglalkozni. Inkább eltűnődnék azon, hogy mit is akar ezzel a könyvével Tözsér Árpád, de a kérdést úgy is feltehetem, mit is akart az eltelt négy vers-év Tözsérről! Feltehetően költőnket elérte a számadás ideje. Naplóiban már régen jelen van ez a természetes reakció korára és a világra, költészetében azonban mintha most akarná rendbe rakni, láthatóan erős és tiszteletre méltó tudatossággal az életében viselt, másokban meglátott, vagy felismert arcait. És ez már túlmutat számomra az imágó-kérdésen, illetve annyiban mégsem, hogy valamennyiünk élete imágók viszonylagosan rendezett, vagy viszonylag rendezetlen halmaza. Felfog a múlt a felejtés hamujából, vagy az élés egymás mellé rakott kövei alól, és jelenné, valóságossá válik – az emlékezet elfoglalja méltó helyét a történéseit veszíteni látszó jelenben. A költő világában, aki már nem kisebb távlatokban gondolkodik, mint a mindenség, melynek semmi-formája a halál, minden-formája az univerzális gondolkodás szintjére magát el- és felferekedő elme és lélek, természetességgel keverednek emlék-élmények, élmény-emlékek, olvasmány- és/vagy kitalált helyzetek, melyekhez nyilvánvalóan csatlakoznak a rég megholt élők, a sohasem élt feltámadottak, a szövegek általában egyes szám első személyben beszélő lírai hőse nem ismeri a reáliák és az irracionális világ egymástól elkülönítő határait.

Jung írja Spitteler kapcsán egy Wagnert és Nietzschét is tartalmazó felsorolásban: *régi neveket vesz kölcsön új alakjai számára, melyeknek szinte félelmetes gazdagsága árad költészete bőségszarujából. Semmi sem hiányzik erről az egész skáláról, mely a felfoghatatlan-magasztostól a perverz-groteszkig terjed*. Ez a megállapítás teljességgel vonatkoztatható Tözsér mostani versvilágára is, és még a perverz-groteszk is találó, ha csak az állatok nemiszervével foglalkozó szöveget vetítjük magunk elé. Alakok, alakot és személyiséget váltó figurák, nevek, idők és időtlenségek kavarognak kiszámíthatatlan változatosságban ezekben az új művekben, így érdekes, hogy módon nem az összegzés

szándékán kapjuk rajta alkotónkat, hanem a történetben, történelemben, történetiségben tobzódó, világport taposó, de mindeközben a szülőföldjén álló világpolgárt látjuk magunk előtt, aki tagadhatatlanul élvezkedik gazdagsága jussán.

Még mindig Jung, Spitteleren keresztül, Tözsér mostani költői és emberi állapotára utalva: *Nietzsche Isten halálát hirdeti, míg Spittlernél az istenek virágzása és hervadása az évszakok mítoszává válik.* Isten, a vele való találkozás, ember, a sok kapott és adott arc, költő, aki mindig a más, mint erről később hamarosan szó lesz, diktátor, aki múlhatatlan része az ember alkotta világ gyöngeségének, halál, mely mértékegysége immár az élet fennmaradó részének, öröklét, mely sokféle emberi bánásra és alkotói sérülésre hozhat írt, kifosztott múlt, mint történelem, és felragyogó emlékezet, mint az élet méltóságának a kísérlete; értékek és ártértékelések, tárgyak, művek és műtárgyak, kortársak, sortársak és sorstársak, ironia és önironia, bölcsélet és a valahai gyermek érdeklődése, mérhető és mérhetetlen távolságok; végtelennek tűnő felsorolás következne, de nem következik. A költő kiszabadulni látszik társadalom-emberi determináltságából, és átlép a dimenziók csak ő általa ellenőrizhető, egymást átjáró, és őket átjárható rendszerébe. S mint ilyen, nem az öregség elodázhatatlan pusztításaitól fél, nem is a haláltól – a költészetet félti, mint minden, morálisan akár degenerálnak tekinthető, értelmiségi: *ó, költők, barátaim,* / bizony mondom, elhagy minket a vers, / mert elhagytuk orfikus emlékeinket, / Mnemoszünének, a múzsák anyjának, / ki eredetileg nimfajószág volt, kilenc / leánya (a kilenc múzsa) szakadatlanul / a születés-elmúlás rejtélyére emlékez / tette az emberiséget, mi már, Hölder / lin tengerészei, félünk a forráshoz ha / tolni; s félünk a szemfödél túloldalától; / közben köröttünk új ezredév árja forr, / s még mielőtt az éjmadár végleg a vers / re s ránk telepedne, volna mit emlékké, / tisztos múlttá tennünk, kiérdemelve a / méltóbb isteneket és az igazabb létet. Nos, Tözsér Árpád ezzel a könyvével (is) közelebb került ahhoz a kiérdemeltséghez, mely méltóbb isteneket és igazabb létet ígér a számára, s nem csak róla van szó, hanem a mi kiérdemesülésünk lehetséges útjairól is talán.

A daráló unikornis

MERT TE NEM A BIRKA VAGY, AKIT

A VÁGÓHÍDRA VISZNEK. TE VAGY A MÉSZÁROS.

(REGÉNYRÉSZLET)

Vadul csörömpölve közeledik a vészfékező villamos, hallom a sínek közül a villanyenergia hajtotta kerekek sípoló zúgását, a fejem fölötti kábelek megrogynak a rajtuk függeszkedő antennák súlya alatt. A körülöttem izgó-mozgó, hevesen gesztikuláló emberek kemenceszájából arra következtetek, hogy kiabálhatnak, de hozzám most a világ hétköznapi dolgai, úgy, mint a rajzó porszemeket kerengető, délelőtti napsugarak, a körúti csirkés étteremből elszabaduló, orrcsiklandozóan fűszeres illatok, vagy a rövidáruboltok által kínált gálaanyagokba bugyolált próbababák arctalan testének szomorúsága csak valami különös, mindentlepergető filmrétegen keresztül jutnak el. A legközelebb álló nő koszlott, fonott-műanyag bevásárlószatyrából két napja lejárt szavatosságú, leakciózott darálthús kandikál ki. És ahogy feltartóztathatatlanul, akár egy lassított felvételtől pergő filmjelenetben, közeledik a villamos, eszembe jut a költő, aki a sínekre kuporodva, tenyerét párnaként arca alá fektetve várta élete utolsó vonatát, aztán az a szerencsétlen, megbomlott elméjű fiatalasszony, aki nagyanyám falujában vetette magát a zakatoló szerelvény elé, négy árva gyereket maga után hagyva. Ebben a pillanatban tompa ütés éri a lábamat. A kemenceszájak, ha lehet még nagyobbra nyílnak, izgága karok tárulnak felém, miközben a testem nagy puffanással a már vérben tocsogó síneken landol, arcom egyenesen a pár centiméterre lévő kerekek előtt ütődik a betonba. Tekintetem összetalálkozik egy a peronon álló, harmincas nőével. Szemeiben a szánakozáson kívül valami mást is látok, mintha egy pillanatra átsuhanna rajtuk valamiféle egyetemes, a létezés mikéntjével és kiterjedésével összefüggő kifejezés, hogy aztán sietve összerosolyogjunk annak tudatában, hogy tíz perc múlva már mindez elfelejtődik és azon fog idegeskedni, hogy az élelmiszerboltokban már megint kigyóznak a sorok, valaki megint a járdára szaratta a kutyáját, vagy, hogy a kereszteződésben egy rolleres, mint már annyiszor, újfent majdnem elütötte. Én pedig a magam részéről hagyom, hogy lepereregjenek előttem azok a híresen patetikus képek, amik az ilyen pillanatokban szoktak, látom magam bilifrizurájú kisgyerekként, szaloncukrot csenek titokban a karácsonyfáról, hogy aztán visszacsomagoljam az üres papírt, mintha mi sem történt volna, bármiféle ok nélkül üvöltözve tépem a nővérem haját, csokit lopok az iskola melletti boltból, hiperventillálok a parkban életem első cigije miatt ... és csak jönnek és jönnek, minden összefüggés nélkül az újabb és újabb, egyszerre ostoba és káprázatos, mindennapiságukban is rendkívüli snittek, mígnem egyszer csak a tudatom falának vetítővásznára, a rendelkezésre álló helyet teljes egészében elfoglalva, rá nem merevedik ostoba

szemeivel egy roppant, pirosra sült királyrák, aztán egy fehér vízibicikli az alattam lágyan hullámozó tó vizével és a felettem, legkevésbé sem lágyan hullámozó, kidolgozott testű vízimentőfiúval ... és ez az a pillanat, amikor rájövök, hogy ezt bizony kegyetlenül elbasztam ... de már késő, koponyám nagyot roppan és a lejárt szavatosságú, akciós darálthús nejlonsomagolását, valamint az időközben odasereglett, az incidenst közösségi oldalaikon élőben közvetítő katasztrófaturisták telefonkameráinak lencséit beborítja a gejzír módjára spriccelő vér ...

– Élsz még?

– Hát, nézőpont kérdése ... – válaszolom rezignáltan és végignézek a nagyelőadó előtttem terpeszkedő, meredeken lefelé lejtő padsorain és a tőlem legtávolabbi pontban elhelyezkedő pulpituson nagy beleéléssel hadonászó, zakó-kötöttpulóver összeállítást viselő fickón.

– Szard le, úgysem maradtál le semmiről az elmúlt ... négy órában, mióta falfehér fejjel stírolód Brútusz prof seggét.

Ez több, mint valószínű, hogy így történhetett (a kijelentés első elemét tekintve legalábbis biztosan), ugyanis Brútusz professzor a tripla római jog előadást rendszerint arra használja fel, hogy betűről betűre felolvassa az általa vagy róla a témában közölt valamennyi, természetesen a kötelező olvasmányok kilométeres jegyzékének részét képező, könyvet, cikket, kritikát és recenziót, az ismertetetteket időnként latinul, ógörögül és perzsaül is megismételve, hogy még az első sorokban ülő, csillogó tekintetű eminensek is lehetőség szerint elveszítsék a fonalat (mert hát milyen professzor az, akit értenek a tanítványai).

A padtársamról, nyolcszáztizenhámasról, aki a legjobb és egyben egyetlen barátom az egyetemről, mindössze két dolgot tudok. Egyrészt azt, hogy piszkosul tehetséges szológítárosként rendszeresen fellép ilyen-olyan földalatti klubokban a „Zombibarbi és a Vadkender” elnevezésű, beazonosíthatatlan stílusú számokat játszó zenekarával, amelyek létezéséről csak bizonyos szubkultúrák kiváltságos tagjai tudhatnak (akik közé én persze nem tartozom). Másrészt meggyőződése, hogy legkésőbb harminchárom éves korában meg fog halni. Más egyéb jelentéktelen részletekre a barátságunk kezdete óta eltelt két évben (ami akkortájt indult, amikor épp negyedízben vágott bele a másodév abszolválásába), nem derült fény. Így például fogalmam sincs, hogy hívják, ugyanis valamilyen furcsa adatvédelmi okból az összes egyetemi dokumentumában név helyett a nyolcszáztizenhámas kódszám került feltüntetésre, a személyi iratait pedig, állítása szerint már rég elhagyta (ha egyáltalán voltak neki ilyenek). A nemét sem tudja senki megállapítani, ugyanis teste egy tízéves gyerek testéhez, arca egy (akár férfi akár női) szépségverseny első helyezettjének arcához, hangja pedig egy éppen mutált kamaszfiú hangjához hasonlatos (ezen az sem segít, hogy mosdóhasználat tekintetében teljesen eshetőlegesen jár el). Végül az is rejtély, hogy hol lakik, ugyanis télen-nyáron, hóban-sárban egyszál ingben, gyalogosan indul haza az egyetemi előadások után, de még egyszer sem láttam egy árva porszemet vagy koszfoltot sem a cipőjén.

– Amúgy még mindig azzal a szaros zárójelentéssel vagy elfoglalva? – mered rám.

– Konkrétan nem merek hazamenni ...

– Most a sperma a gond, vagy a nemibetegség? – kérdezi szórakozottan végigsimítva a csuklóján lévő vékony, szalagszerű sebhelyek egyikén, olyan hangerővel, hogy még Brútusz professzor is félbehagyja az elszabadult luftballonként már tíz perce a terepszínnő fejek fölött röpködő, mindeddig megzabolázhatatlannak feltűnő ógörög körmondatát.

– Szard le, örülj neki, hogy nem vagy terhes, valamint, hogy nem a tizennyolcadik században élsz és nincs tehetséged a versíráshoz. Na, azok a költők aztán halomra haltak mindenféle vérbajban – folytatja a megkezdett értekezést, türelmesen kivárva, hogy a padsorokból kíváncsian hátra forduló fejekhez tartozó nyakak egy idő után begörcsöljenek és minden visszatérjen a megszokhatatlanul unalmas kerékvágásba. Egyébként fogalmam sincs, honnan ért a nemi betegségek történelmi aspektusaihoz, tekintve, hogy magát aszexuálisnak vallja, ami nála azt jelenti, hogy mind a nőktől, mint a férfaktól, illetve ezek tetszőleges kombinációit magukon viselő egyedektől undorodik.

Én eközben visszagondolok arra az igencsak kellemetlen jelentre, amikor ...

... – *Maga jött halszagú, libazöld folyásra és lapostetű csípésre emlékeztető, intim furunkulusokra hivatkozással? – üvölti a folyosóra kipenderülő fehérköpenyes asszisztens nő. – Igen, a szőke kishölgy miniszoknyában és térdzoknijban – folytatja a végzálását úgy, mintha nem méregetne titkolt kárörömmel már így is a kórház „Bőr és nemibeteg-gondozó” részlegén várakozó valamennyi páciens.*

– *Nem csodálom, hogy ilyen lenge öltözetben mindenfelét bekapkod – kacsint rám – na jöjjön velem – és berángat egy levegőtlen rendelőbe. Szerencsére már a megelőző héten megvolt a vizsgálat („vetközzön csak le kishölgy, igen, a fűsőt is, lyukas zokni maradhat, ha már máshol nem volt szégyenlős itt se legyen az”), így most csak az eredményekért jöttem.*

– *Nos, ilyennel még egész pályafutásom alatt nem találkoztam, – mondja bepárasodott szemüvege mögül a lappadthajú doktornő, miközben úgy méreget, mint egy egzotikus, mérgező rovar – pedig ide jár kötelező kontrollvizsgálatra valamennyi hivatásos a kerületből. Kérdeznék párat.*

– *Rendben – válaszolom, bár nem sok jót sejtetek.*

– *Hány partnere volt eddig?*

– *Tánc és levelezőpartner is beleszámít? Esetleg ügyvédi irodai partner? Az utóbbiból még egy sem volt, még csak most fogok diplomázni.*

– *Nem vicces.*

– *Mert nem is annak szántam.*

– *Válaszoljon, ha akarja tudni, mi baja.*

– *Rendben. Amúgy milyen időtávra készítsem el a számítást? Napos, hetes, hónapos, éves? Vagy esetleg haladjunk az ABC betűi szerint? És az ér, amire nem emlékszem? – ez kivételesen tényleg releváns kérdés, ugyanis a nemrég megnövelt antidepresszáns adagomra megivott sörök hatására teljes randevűk vesztek el az elmúlt időkben a jótékony feledés homályában.*

– *El sem merem képzelni mit művelhet maga – horkantja mogorván. – Szed valami gyógyszert?*

– *Antidepresszáns, nyugtató, altató, fájdalomcsillapító és mindezek tetszőleges kombinációján kívül nem.*

– *És mit szól mindehhez a férje? – kérdezi már szinte üvöltve, miközben pár, elektromosságtól feltöltődött hajszála a koszftolt falra kenődik.*

– *Nincs férjem.*

– *Akkor mi az az ujján? – mered a gyűrűsujjamon lévő karikagyűrűre kikerekedett szemmel.*

– *Valami párforintos bizsu, egy automatából szereztem pár éve egy nyaraláson, amire a változatosság kedvéért nem emlékszem – válaszolom teljesen őszintén, de látom, itt már nem fognak nekem megkegyelmezni ... és valóban, a doktornő az egyébként is meglehetősen zavarbaejtő tényeket bármiféle együttérzés nélkül, gyér hajkoronájának immár nagyrészt a falra kitergetve, szenvtelen hangnemben darálja el. Kiderül, hogy nem volt teljesen alaptalan az abbéli aggodalmam, hogy a mintegy két hete fellépett kellemetlen altesti tüneteimnek nemcsak valami ártalmatlan oka volt (legutóbb például azért kaptam el egy pitiáner fertőzést, mert, tudomon kívül, túl közel merészkedtem egy úszómedencebe belepisilő sunyihoz). A felvett szövetminták alapján, ugyanis, tizenkétféle, különböző hímegyedtől származó örökítőanyagállományt azonosítottak bennem az orvosi labor munkatársai ... és ötfajta, a közepesen súlyostól a súlyosig terjedő nemi betegség kórokozóit ...*

– *Biztos vagy benne, hogy az úszómester volt az utolsó, az a Bendegúz? – kérdezi nyolcszáztizenhármás.*

– *Benjámin. És vízimentő – válaszolom sértődötten – egyébként igen.*

– *Mindegy, le van szarva. És mi van a végbeles formával? – nyolcszáztizenhármás itt bizonyosan arra a fickóra gondolt, akinek hozzá hasonlóan kiforrott elképzelése volt a saját, közeli haláláról, de amíg nyolcszáztizenhármás elmélete szerint a vég valamilyen rejtélyes és feltartóztathatatlan metafizikai okból fog elkövetkezni pontban a harmincharmadik születésnapján, addig a végbeles fickó sziklaszilárd meggyőződése az volt, hogy már a pusztá életbenléte is rendkívüli orvosi csoda, hiszen olyan akut panaszok, mint például a százug felrepedése, a harminchétegészegynéhány celziusz fokos magasláz, a rák különböző, előrehaladott formáit teljes bizonyossággal előrevetítő ilyen-olyan viszketések, foltok és egyéb kellemetlen testérzetek tükrében már rég alulról kellene szagolnia az ibolyát (azzal, hogy halálában a virágpor allergiája vélhetően jóval enyhébb lefolyású lenne). Mindezek folyamányaképpen rövid, de annál dicstelenebb kapcsolatunk időtartama alatt mindössze kétszer találkoztunk személyesen. Az első alkalommal, annak ellenére, hogy a randevúra egy plexiüveggel elválasztott szoba két oldalán került sor, orvosi maszkot és gumikesztyűt kellett hordanom, míg a második találkozáskor, bár eljutottunk az ágyig (amelynek fertőtlenítése egy egész napomba került), az ügylet nyélbeütésére nem került sor, tekintve, hogy a fickó, aki végsősoron innen kapta a nevét, végbélgyulladásra hivatkozással mentőt hívott.*

– Már több, mint egy hónapja nem tudok róla semmit – válaszolom – többször próbáltam elérni telefonon, de rohamosan súlyosbodó halláskorosodása miatt ezen próbálkozásaim rendre kudarcba fulladtak, míg az internetes beszélgetőprogramok által küldött üzeneteimre időközben kifejlődött halálos kötőhártyagyulladás és szürkehályogja miatt nem volt módjában válaszolni.

– Egy perces néma csönd? – kérdezi nyolcszáztizenhármás egykedvűen.

– Nem tagadom, volt idő, mentségemre szolgáljon, hogy csak pár pillanat, amikor nem bántam volna, ha részt vesz az örökítőanyagprojektben, de teljességgel bizonyos vagyok benne, hogy a mostani partiban nincsenek lapjai – rázom a fejem.

– Oké, de akkor kinek vannak? – néz rám tőle szokatlan kíváncsisággal, egy ragyogó szemű, kényes póniló ábrázatával.

A helyzet az, hogy ez a kérdés engem is zavarba ejt. Nem mintha nem tudnék az elmúlt tíz éves, a piacon töltött keserves időszakból nagynehezen ennyi figurát előkaparni. Kedvenceim, a sorrendre tekintet nélkül, a fickó, aki rendszeresen pánik-rohamot kapott a kiegészítendő kérdésektől, a pasi, aki a tengeri étteremben jelenetet rendezett, mert nem hoztak neki sültkrumplit és rántothúst, egy másik, aki kizárólag gyerekrajzfilmekre vagy darabolós horrorra volt képes elaludni, illetve az, aki a kávé taktóz nélkül, az édességet cukor nélkül, a kávé koffein nélkül, az idegszállaimat pedig mindenféle kémélet nélkül fogyasztotta. De, hogy az elmúlt egy hónapban hogyan kerülhetett elő egyszerre tizenkét pasas, egyelőre teljes rejtély volt számomra is. Bár Benjámín férfierőtől duzzadó, kirobbanóan egészséges hímegetednek tűnik, még tőle is túlzás lenne azt elvárni, hogy ilyen mennyiségű és mintázatú déenest produkáljon. Apropos, Benjámín, a maihoz hasonló fostalicska napon ő az egyetlen ok, amiért örülök, hogy végül nem végeztem a villamos alatt ... és egy hét múlva újra látom ...

– Na mi van, kiakadt a számláló? – vigyorog kárörvendően nyolcszáztizenhármás.

– Mondjuk említettél valami rendszerhibát is, nem?

– Igen, kábé az egyetlen reményem. A dokinő szerint pont az eredményhirdetésesem gyászos napján omlott össze a kórház teljes digitális betegellátórendszerét működtető szerver. Bár szerinte ezzel csak azt a három órát lehet magyarázni, amíg arra kellett várnom, hogy az egyoldalas ambuláns lapot kinyomtassa és, mint egy szaros klozetpapírt, a kezembe nyomja, nekem azért komoly reményeim vannak a tekintetben, hogy összecserélték a lapomat valamely hivatásosával a kerületből – válaszolom egyszerűen.

– Egy tanú nem tanú! – üvölti eközben Brútusz professzor az általa ismert összes nyelven, egyik lábáról a másikra szökdécselve – aki ezt nem tudja, azt a csukott ablakon keresztül vágom ki a vizsgáról!

– Egy nem, de tizenkettő már igen – kacsint rám kárörvendően nyolcszáztizenhármás. – Amúgy szard le az egészet. Ha Brútusz prof szíveskedik még ma abba hagyni a tripla előadás negyedik körmondatát, elpályázunk és megvesszük a húszféle gyógyszer, amit felírt a doki a betegségeidre. Minden rendben lesz.

Én pedig, tekintve, hogy egyébként újabb és újabb rémképek nyomakodnának a fejembe a villamosról és az akciós, két napja lejárt szavatosságú darálthúsról, jobb-

híján, az egyetemen töltött évek alatt először, megpróbálok odafigyelni arra, amit Brútusz professzor mond. Ezt nagyon jól teszem, hiszen kiderülnek olyan életbevágóan fontos dolgok, amelyeket a kötelező olvasmányok listáján lévő könyvekből, de még a cikkekből, recenziókból vagy kritikákból sem tudhattam volna meg, mégpedig, hogy Brútusz professzornak van háziállata, ez a háziállat egy kutya, és ennek a kutyának éppen székrekedése van. Ráadásul mindez perzsául.

– Gyere, húzzunk innen – ragadja meg a karom nyolcszáztizenhármassal, amikor már az első sorokban ülő, az oktatóval való kötelező jófejkedésen túlesett eminensek is szedelőzködni kezdenek, ami biztos jele annak, hogy több körmondat a mai napon már nem zengeti meg az igencsak jó akusztikájú előadót. Oldaltáskámat a vállamra kanyarítva, amiben a sminkcuccomon kívül más hasznos tárgy nemigen lapul, a hátsó bejárat felé venném az irányt, amikor azonban eláll a lélegzetem és kiláptított sörösdobozzá préselődő mellemem, akár egy elborult horrorfantáziára hangszerelt metronóm, örült ritmusban kezd kalapálni a szívem ...

– Szard már le azt a hülye, baszatlan picsát! – kiabálja nyolcszáztizenhármassal a rámereszkedett ködön keresztül, azzal, hogy ő még kiabálás közben is egészen úgy fest, mint egy köztársasági elnök kabinetjének protokollvezetője. – Oké, hogy egyesek totál rá vannak gyógyulva – mondja, miközben az előttünk lévő padosorban táskáikat féldisznónyi karjukra lendítő, hormonzavaros fickókra sandít – de ettől függetlenül nem nagy vasziszdasz a csaj – fejezi be vigasztalóan, pont úgy, mintha nem tudnám, hogy számára az univerzum szépségkirálynője (vagy szépségkirálya) sem bizonyulna vonzóbbnak Brútusz professzornál (vagy annak székrekedéses kutyájánál).

Én pedig, visszanyerve az eszméletemet, még éppen látom, ahogyan az első sorban ülő, tökéletesen szabott kosztümöt és ránézésre öt és fél centis sarkú körömcipőt viselő lány, hideg, szinte feketébe hajló hajzatát, akár a samponreklámok lassított felvételein, visszafordultában vízesésszerűen hátraveti. És ösztönösen tudom, hogy a csaj szabályos, kerek arca, apró orra, valamint nyugtalanító mosolya és a tekintetében egy pillanatra felvillanó kegyetlenség nem a konstans módon nullához konvergáló önbizalmam miatt ég rá a retinámra, hanem mert megint lehet valami olyan a háttérben, amiről szokás szerint fogalmam sincs. Viszont a mai történések tükrében ezúttal úgy döntök, egyelőre megfogadom nyolcszáztizenhármassal tanácsát, akinek, egyébként erősen vélelmezhető, hogy a „leszarom” / „szard le” / „szarok rá” vagy ezekhez hasonló hangsorok közül kerülhettek ki az első szavai, és nem is firtatom tovább a kérdést.

– Mit parancsol, hölgyem? – kérdezi gyanútlanul a patika kiszolgálópultjában álló, mosolygós alkalmazott. És ahogy sorolni kezdem a receptemen sorjázó egzotikus gyógyszerveket, úgy torzul el fokozatosan az egyébként roppant joviális arca, hogy végül olyan ábrázattal vicsorogjon ránk, amit egy ellenséges fogolytábor vallatótíztje is megirigyelhetne. Mi pedig kihasználjuk azt az egy-két órát, amíg a gyógyszerár az ügyfélszolgálat átmenetileg szünetelteti arra tekintettel, hogy az általunk igényelt vakcinák raktárból történő kitérítése, kikeverése, összevegyítése és még ki

tudja milyen ezzel kapcsolatos tevékenységek a létesítmény valamennyi munkavállalójának kapacitását igénybe veszik, és beülünk a közelben lévő, kedvenc kínai éttermünkbe.

– Vajon Olgika mindehhez mit fog szólni? – pillant fel hirtelen az ebédjéből nyolcszáztizenhármassal, amely, bár teljesen mást kért, pontosan úgy fest, mint az enyém. A hely specialitása ugyanis az, hogy tizenöt különböző néven kínálja ugyanazt a kaját, így legalább utólag senki sem bánkodik azon, hogy mást kellett volna rendelnie.

– Olgika szerint a dugásnál csak egy jobb dolog van az életben – válaszolom – mégpedig a vodka nyugtatóval, szigorúan füstszűrő nélküli cigaretta kíséretében.

Mivel több kérdés, észrevétel, hozzáfűznivaló a továbbiakban egyikőnk részéről sem érkezik, néma csendben fogyasztjuk el az ebédünket, amelyet csak nyolcszáztizenhármassal szórványos szentségtörés tör meg, aki a maga visszafogott stílusában többször is kilátásba helyezi, hogy az evőpálcika a pincér végelében végzi, ha nem hoznak neki tüstént kést és villát. Evés közben figyeljük az ablaküvegen túl elterpeszkedő teret, ahol a gigantikus, Isten tenyerét formázó márványpadokon arcukat a bágyadt késő őszi napsütésben fürdető diákok heverésznek. Egyeseknél tankönyv, másoknál kövérhasú, égetthússzagot eregető cigaretta, megint más szerencsésebbek ujjai jobbiknak remélt felük kezén, arcán, vállán, combján vagy egyéb, a szituációt tekintve szalonképes, de leginkább szalonképtelen testrészein (egyeseknél testrészeiben) pihen (vagy nem pihen). Mi sohasem ülünk ezeken a padokon, én a helyzettől függően a közepesen súlyostól a súlyosig terjedő szociális szorongásom miatt, nyolcszáztizenhármassal pedig azért, mert az összes diáktársunktól undorodik (legtöbbször engem is beleértve). Így csak nézzük, ahogy a menő lányok oldaltáskáinak láncán megcsillan a fény, hajukban szép rendben sorakoznak a gyöngyökkel kirakott csatok, márkás blézereik hajtókáján ott feszítenek a különböző elit szakkollégiumok jelvényei, miközben a fiúk, kezükben a lányok táskájával és könyveikkel, hajukban lehetni zselével, szívükben pedig egy esetleges könyvtári numera reményével, édesdeden körbezsongják őket.

– Bellácska, édes, szívemben rémisztő, sötét kígyóárnyakkal lopakodik egyre közelebb és közelebb az éjszaka – szakítja félbe a nyugalmunkat egy félig síró, félig huhogó hang, amelyet, annak köszönhetően, hogy rányomtam a kihangosító gombra miszlikbe tört képernyőjű telefonomon, az étterem egész közönsége direktben élvezhet. – Félek, egyedül fogok meghalni, anélkül, hogy létezésem emlékét és legnagyobb szerepeim dicsőségét az ablaküvegre időnként rászáró verében kívül bárki is megőrizné – csuklik el a hangja. Mondanám, hogy Olgika szerint, ha a gyönyör a kis halál, akkor a tényleges vég az maga a fantasztikus, orgazmikus csúcstűzijáték, illetve ismertetném nyolcvanhármassal, esetleg a végbeles csávó elmúlásról szóló, különböző elméleteit, de úgy érzem, ezek annyira nem nyugtatnák meg a telefon másik végén éppen hiperventilláló Dezdemónát, a kilencvenhárom éves operánekessőt. Az igazságot pedig végképp nem kívánom vele megosztani, hiszen úgysem hinne nekem, miszerint Dezdemóna nem más, Bonifác (aki nyolcszáztizenhármassal mellett a másik

barátom) tizenkét énje közül az egyik. Mivel Bonifác huszonöt éves és már több mint egy évtizede nem mozdult ki a hipermodern luxuslakásából, sem Dezdemónát, sem a többi ént nem fenyegeti semmiféle vég, kivéve, ha egyszer egy jóféle dilidoki megkísérel rendet tenni Bonifác pszichéjében. Így tolok neki valami átlagos udvariassági dumát, amit magam sem hiszek el.

– Persze, szard csak le a barátaid – hadonászik fenyegetően nyolcszáztizenhármás még mindig egy pár evőpálcikával. – Végülis, egyáltalán nem gáz, hogy én vagyok az egyetlen, aki csinál is valamit, ha mások szarban vannak – azzal beszúrja a pálcikákat a félig elfogyasztott, valamilyen húsnak kinéző ebédem maradékába és kirángat az étteremből, felmarkolja a patikában a négytagú családok hétvégi nagybevásárlásával vetekedő méretű szatyorba időközben összekészített gyógyszereim, hogy aztán a kényes nagymacska módjára hempergő, lusta délutánban határozottan meginduljunk egy (számomra legalábbis) teljességgel ismeretlen cél felé.

– Ez meg ki a faszom? – mered rám egy nagydarab, széttetovált fickó, akinek nyaka körülbelül olyan vastag, mint a feje.

– Szard már le, velem van – válaszolja egykedvűen nyolcszáztizenhármás, miközben jobb csuklóját a figura roppant orrkarikája elé tolja, aki a mindenféle furcsa hegekből kirajzolódó számsorozat láttán visszavesz a vicsorgásból. – Te meg ne szarjál már be mindenben – mordul rám és megindul egy cseppet sem bizalomgerjesztő földalatti folyósóra vezető meredek lépcsőn.

Egy laza fél órát menetelünk a cigi, pia és fű áporodott szagától dögnehez levegőben, mire a kizárólag a fekete különböző árnyalataival operáló létesítmény egy még az előzőeknél is elhagyatottabb szárnyába jutunk, ahol a plafonról imbolygó lámpákban az izzók már csak bágyadtan pislákolnak, a falak melletti, törött üvegű vitrinekben pedig bizarr tárgyak sorakoznak (a browning géppuska és a mosómedvefarokban végződő, felcsatolható műbráner még talán a legkonszolidáltabbak közülük). Elég elmebeteg ötletnek tűnik egy tisztességes idős hölgy kínzó magányát valami elborult fétispartival enyhíteni, azt pedig csak merem remélni, hogy a nagy terv nem pusztán annyi, hogy veszünk neki egy fegyvert, ami olyan nehéz, hogy Bonifác tizenkét énje együttesen sem tudja majd megemelni. Mondjuk egy kis drog akár még jól is tehet ...

– Ne álmodozz, nézz magad elé, meredek ez a szaros lépcső – förmed rám előzőeken nyolcszáztizenhármás. A csigalépcső voltaképpen olyan keskeny, hogy meggörnyedve, egymás után tudunk csak előre haladni. Elveszítem az időérzékelem, lehet csak percekig, de az is lehet, hogy órákig, sőt napokig menetelünk az egyre fullasztóbb mélységekbe. Az elején még egybefüggően hallok az élvezettől és/vagy a fájdalomtól rekedt, a felsőbb emeletekről lehallatszó üvöltéseket, de később már csak néhány hangosabb kiáltás, majd mindössze némi tompa dobogás szűrődik át a vastag falakon, végül teljesen elveszítem a kapcsolatot a külvilággal. A vakolatlan téglák rései közötti piros derengés az egyetlen, ami megtöri a sötétséget. Egyszer csak elfogynak a lépcsők és egy újabb földalatti folyósóra érünk, amelynek egyik oldalán résnyire nyitott ajtót pillantok meg. A hasadékon át nyikorgó hang szűrődik ki, mintha csak rozsdás fogaskerekek feszülnének egymásnak. Aztán velőtrázó sikoltás tölti be a föld

fényben egy pillanatra láthatóvá válik a papíron egy meglehetősen szemérmetlen összeg, amely nem sokkal később egy üres cigarettásdobozban gazdát is cserél.

A következő fél órában, amit a földalatti folyosókban bolyongva töltünk, egyrészt a szerencsétlen földimalac úgy nyüszít a hordozójában, hogy attól nagy eséllyel én is poszttraumas stressz szindrómában fogok hamarosan szenvedni, másrészt a későbbi etetés céljából elcsomagolt két kukászsáknyi termés (a kisdéd mai adagja), amely faj egyedei őszintén remélem, hogy emberre tényleg nem veszélyesek, vidáman menetelnek ki és be valamennyi testnyílásomon, beleértve olyanokat is, amelyek létezéséről mindeddig még én sem tudtam.

– Madam Chauchat! – kiáltja üdvözülten Teó, Bonifác férfiakhoz vonzódó, második domináns énje (aki úgy tűnik elég gyorsan lekavarta Dezdemónát), amikor meglátja a konstans üvöltéstől kóma közeli állapotban lévő, a buborékfotelekkel és amóbaszerű, futurisztikus plüsskanapékkal berendezett óriási, egylégtérű nappali padlóját beborító, leginkább korallzátonyra emlékeztető szőnyegen heverő földimalackölyköt. A tetőtéri, háromszáz négyzetméteres penthouse lakás mennyezetéről lecsüngő, krómozott medúzalámpák fényében a csupasz kis kreatúra egészen úgy fest, mintha apró tagjait üvegből öntötték volna, riadtan verdeső, parányi szíve szinte tapinthatónak tetszik tejszerű bőre alatt.

– Ahogy Bokros Bonifác Madam Chauchat testén ...

– ... hadd lássunk át mi is magunkon itt ez estén! – fejezi be Teó mondatát nyolcszáztizenhármas elfogódottan. – Beszarás, öregem! Azt tudtam, hogy tanulsz franciául, de hogy még a németet is tolod – csettint elismerően, utalva arra a tényre, hogy a földimalac névadó karaktere egy kora huszadik században alkotó, egzisztencialista német író tollából származik (amit én csupán onnan tudok, hogy amíg a srácok a regényről beszélgetnek, gyorsan beírom az iménti idézetet a telefonom keresőjébe, hogy azért mégse tűnjek teljesen agyhalottnak). Egyébként a fiúk (vagy fiú és lány vagy fiú és non-bináris személy, de az egyszerűség kedvéért maradjanak mégis inkább fiúk) meglepően jól kijönnek egymással, ami leginkább abban nyilvánul meg, hogy Teó semmiféle vonzalmat nem érez nyolcszáztizenhármas iránt (eltérően a többi férfismerősmőtől, akik közül párat már a különleges osztag embereinek kellett kimekítenie a penthousból egy-egy rosszul elsült találkozás után), nyolcszáztizenhármas pedig egyáltalán nem undorodik Teótól (aki ezzel köröket ver rám a népszerűségi listán).

– Nos, mindannyian elég hervasztóan festünk – rajtam az indokoltnál némileg hosszabban időz el a tekintete – ezért az átlátósdit inkább a tíz évvel későbbi önmagunkon próbáljuk ki – javasolja nyolcszáztizenhármas magához képest lelkesen. – Teó?

– A többi énünk nevében nem beszélhetek, de ami engem illet, most még én ringatom álomba Madam Chauchat-t, de tíz év múlva ez már fordítva lesz – affektálja, miközben könnyes szemmel bámulja a karjában gyalogbékaként kiterült földimalackölyköt.

– Ja, főleg, hogy nem is él tíz évig, de szard le – mondja nyolcszáztizenhármas kivételes empatikus készségét megvillantva.

– Egyes fogságban tartott egyedek huszonhárom évig is élélhetnek – vágom közbe diadalittasan és ebben a pillanatban áldom az eget, hogy valamennyi kapcsolatom közül a legintimebb egy szerver keresőmotorjához fűz (mondjuk, a doktornő a nőgyógyászatról a mai leletem tükrében lehet, nem így vélekedne).

– Ennyi! – sóhajt Teó megkönnyebbülten. – És a nagyokosunk hol lesz tíz év múlva?

– Magasfényű fehér bükkfa, belül szaténzsabózással és rojtokkal, kívül aranyzsánerókkal.

– Aazta, micsoda luxusjacht – ámuldozik Teó – de minek azok a rojtok a belső térben?

– A koporsójára gondol – ábrándítom ki.

– Miii? Fialat vagy, tehetséges, előtted az élet! – méltatlankodik Teó, miközben nekem a szemem sem rebben, annyiszor hallottam már nyolcszáztizenhármast a témában hagnizni.

– A létezés még csak-csak elmegy, de a szaros élet, na az már nem nekem való buli. Oké, szeretem a steak-et, a rumot és a kokaint, de elég volt már belőlük az eddigi négyezerháromszáznolcvan alkalommal, semmi szükségem arra, hogy mondjuk hatvanévesen ez a szám már tizennyolcezerkétszázötvenre emelkedjen – lamentál borongósan nyolcszáztizenhármast, akinek számokból álló neve az elhangzottak tükrében egyre inkább értelmet nyer. – Az meg pláne nem hiányzik, hogy mindezekért el kelljen végezni minden egyes nap megcsinálnak csak azért, hogy valami értelmessé is tudjanak a maradék időben foglalkozni (persze már aki) – fejezi be rezignáltan. Én pedig mondanám, hogy Olgika szerint a repetitív dolgok, úgy, mint a napok, napszakok, évek, de akár a zenében a ritmus is, az élet egyetlen értelmének, vagyis a szaporodás (ki-be-ki-be / előre-hátra-előre-hátra) mechanikájának varázslatos létfilozófiai megnyilvánulásai, de egyrészt nem kívánom a kedélyeket tovább borzolni, másrészt:

– „Bébi, lefoglaltam a wellness hotelt két éjszakára. Aztán otthon ne felejtse azt a piros, féltangás fürdőruvidat”! – villan fel a telefonom kijelzőjén Benjámint üzenete. Ennyi már elég is ahhoz, hogy működésbe lépjen a valamilyen furcsa oknál fogva minden nő tudatában alapértelmezett programként funkcionáló esküvőiruha szerkesztő program, de sajnos még a színt sem tudom kiválasztani, nemhogy a szabást, ugyanis Teó fenyegetően, egy igencsak gyanús ketyerét lóbálva közeledik felém. Csak remélni tudom, hogy Teó nem Bonifác rég nem látott fül-orr-gégész énjének adta át a stafétabotot, ugyanis a vele való első találkozásom fájó emléke még mindig élénken él bennem, amikor is Bonifác rutinvizsgálat címén kishíján szilánkosra törte az orrsontom egy furcsa fogóval, ami azóta sem derült ki, miként kerülhetett hozzá.

– Bellácska, kimondhatatlanul megtisztelne kegyed, ha elsőként tesztelné a frissen kifejlesztett gondolatprojektoromat – kántálja Bonifác, akiből egyértelműen az informatikus zseni és melodramatikus hősszerelmes, egyébként mind között a legdominánsabb én bűjt elő sokkoló hirtelenséggel, miközben a fejemre tuszkol egy

sisakszerű valamit, amiből mindenféle polipkarok meredeznek a szélrózsa valamenynyí irányába. Még mindig jobb ez így, mintha a fül-orr-gégész környékezett volna meg, vagy a porszívóügynök szándékozna rámtukmálni egy újabb teljességgel fölösleges szerkentyűt (ilyenekből egyébként a szombat reggeli félkómáimban már több tucatot sikerült az évek során bevásárolnom).

– Szaros klisé – fintorog nyolcszáztizenhármás, amikor megjelenik előttünk a háromdimenziós, szigorú kontyos szőke ügyvédnőt mintázó avatárom, amint szűk fekete ceruzaszoknyájában egy kávégép előtt várakozik férfikollégája társaságában, fekete, hátul hosszanti csíkos harisnyába bújtatott gazellalábait hanyagul keresztbe vetve.

– Na, ez már izgalmasabb ... egy szaros fokkal legalábbis – folytatja, amint feltűnik egy gigamagas, strasszokkal kirakott sarkú körömcipőt és hatalmas, szögletes nap szemüveget viselő lány, akinek fekete, tömött halszálkába font copfja vége úgy passzol a fenéke és a dereka között megképződött áramvonalas mélyedésbe, mint az okostelefon a hozzá való gyári tokba. Ez a reakció csak megerősít abban, amit mindig is tudtam. Noha a szőke nőket ötven százalékkal több pasi nézi meg, a más hajszínekről kétszáz százalékkal többen hiszik el, hogy meg tudnak oldani akár egy bonyolult, nulla ismeretlenes egyenletet is.

– Bellácska, neeee! – veti rám magát Bonifác és még időben sikerül eltávolítania a fejemről a sisakot, amely egy töredék másodperccel később diszkréten felrobban. Én pedig felocsúdok rózsaszín flitteres álmaimból (esküvői ruha szabása), amelyekbe akkor sikerült belecsusszannom, amikor az imént megjelent előttünk Benjámín avaratárja (karjain rózsás arcú kisdedet ringatva), amint szemérmesen átkarolja az enyémet ...

– Szép munka! – fuldoklik nyolcszáztizenhármás a röhögéstől. – Nem mintha a szaros életemet félténém, de talán mindannyian jobban járunk azzal, ha azt mondd inkább el, ami tuti nem akarsz lenni.

– Hát jó – vágom rá elszántan. – Lőjetek le, ha valaha olyan elvetemült spiné válik belőlem, aki hajnali nyolc előtt ébresztőóra nélkül vagy az első csörgésre rögtön felkel és első teendőjeként a hatályon kívül helyezett, új és/vagy módosult jogszabályok jegyzékét csekkolja le, vagy azt ellenőrzi, hogy akinek ezt a feladatot kiadta, maradéktalanul elvégezte-e, és ha nem, kíméletlenül lecseszi a szerencsétlent – fejezem be ünnepélyesen, fejemet vadul rázva. Választ nem várok, nyolcszáztizenhármás ugyanis tíz év múlva (legalábbis a saját elmélete szerint) nem lesz az élők sorában, Bonifác pedig (legalábbis, ami a hősszerelmes informatikus énjét illeti), előbb lőné le magát, mint engem. Így megelégszem azzal, hogy itt és most együtt ücsöröghetek mindkét (illetve más alternatív számítási módok szerint mind a tizenhárom) barátommal, miközben a párducként belopódzó éjszaka puha paplanba csavar bennünket és az iménti incidens által okozott felfordulás közepette feltámadt földimalackölyök, a számára gondosan kiporciózott természetadagjára rá sem hederítve, újra és újra megkísérel kiharapni a vádlimból egy-egy darabot.

HEGYI BOTOS ATTILA

A Tűz Igazgyöngyei

DARUTÁNC

A venyigék hegyén

Húgocskák, fivérek,
mi hír az égen?
Fordult az Év –
délre tartanak
ünnepe hangjai.
Fordulok: fordultok
üdvözlő ívvel –
lenn, szőlőn túl
már határfolyónk
higanya csíkja,
tavain taluzó, illír éjjel.
Ó hűség, lesz még dal.
S micsoda darutánca
udvarán a fénynek!
Ti csak húzzatok, húzzatok
szárnyak, mint húzom
az arany avart, mind
összebb magam is –
jajj, legkisebb szándékot
se sértsek. Hajlunk
egymás előtt még.
Addig: csitt, te szív.
Maradok – venyigék
hegyén dalra gyúlt
ég veletek.

MANNAKABÓCA

Υρὸ Πυρ

S mondd, te, el
mikor jön a te napod?
Jön, hogy jött!
Égtövön, kert alatt:
kibomlott-elomlott
színein a víznek.
S míg járta hegyeit,
delelő, jón jószága,
e szárnyas, lenge lant:
hátán megült.
Tenger napra gyúlt
e szellőnyi test.
S illatozott! De úgy,
de úgy!
Sziklagerincen a
parti fenyők.

AUREOLA SZIGETE

Királyok leánya vagy!
S mennyek legfényesebb
ékessége királyságod.
Rózsálló partjaid,
lagúnád csepp tava,
hol bimbózó valódban
csak a hajnal látott.
Zsendülő földeden
csillámló folyód, körül
hegyek koronája –
napok aranya,
éjek ezüstje s Tű,
Tűz Igazgyöngye:
Királyok Leánya.

Hegyi Botos Attila: Darutdanc (freskó)

BALÁZS KATA

Agyagybagyagy*

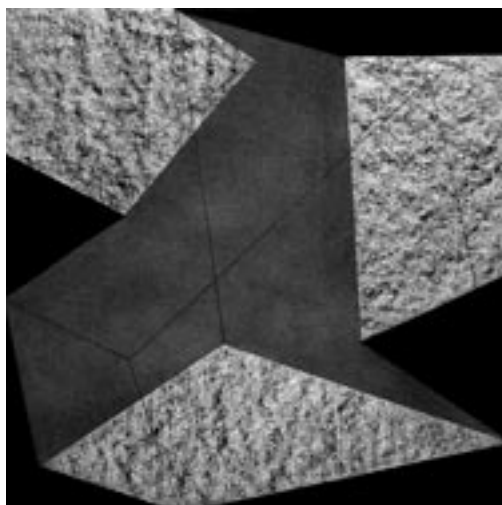
Agyagybagyagy szeretett a magas fűben feküdni. Annál szívesebben csak a pipacsok között heverészett, mert hosszú órákra belefeledkezhetett a bogárhangokba, bele-takarózhatott a virágok közt matató állatok neszeibe. Néha hallotta, ahogy a forró napsugarak mentén fölreped a föld, aztán a tátongó sebeket betapasztja a sár egy-egy eső után. A pipacsmezőn érezte magát a világon a legjobban, a legeslegjobban pedig azokon a júniusi reggeleken, amikor a pipacsok pirosa a legragyogóbb, az ég pedig a legkékebb, és minden az induló nyár várakozásával telik meg. Agyagybagyagy nagyon szerette volna az impresszionizmust, de vagy nem tudta, mi az, vagy nem emlékezett rá, mert 1944. december 19-én, a szovjet offenzíva első napján Székesfehérváron egy repeszt kapott a fejébe, és olyan légnyomást, hogy az agyában a beszédért felelős rész visszafordíthatatlanul megsérült. Az afázia és a sokk mellé valószínűleg elvesztette a strukturált gondolkodás képességét is, bár ezt sosem tudták kétséget kizáróan igazolni azok az orvosok, akik az évek során kapcsolatba kerültek vele. Agyagybagyagy neve valójában Hős Mihály volt, és 1918. november 2-án született Székesfehérváron. Három, csecsemőkorban elhunyt testvére született, az utolsóval az édesanyja is elment, az apja pedig májrákban halt meg 1936. december 4-én. Agyagybagyagy ipariskolába járt Székesfehérváron, aztán a vasútnál kapott munkát. Évekkel később, amikor a saját kezét emelte a tűző nap elé a fűben fekvő csendes nyári délutánokon, sokszor felderengett előtte egy régen élt király megkövesedett jobb keze, amit vonattal vittek városról városra. Bár erre már nem emlékezett, a tömegből nézte azon a kora nyári napon Fehérvár állomásán, ahogy a vagon üvegfalát lehajtva kivették a tornyokkal díszített dobozkát, benne az ökölbe szorított kézzel. Emlékezett még néhány dologra, de ahogy a szavak után, ezek után is hiába kapkodott, ahogy folyamatosan egymás helyére lépve kavarogtak valahol a homloklebenye belső oldalán, mint egy szakadozó mozifilm egy sötét és kényelmetlen mozi délutáni vetítésén. 1941. június 26-án házasodott meg Seregélyesen, a feleségét Kálmán Borbálának hívták. Két gyereke született, gyorsan egymás után, Gyula és Magdi. A születési dátumukból kiderül, hogy az első már úton volt, amikor a házasságot megkötötték. Agyagybagyagy minderre nem emlékezett, a székesfehérvári jegyző viszont utánanézett a papírjainak. A hatvanas évek vége felé ugyanis hozzá érkeztek meg az első bejelentések egy sovány, magas, katonai sisakos férfiről a Velen-

* November 20-án emailt kaptam Kulin Ferentől, egy novellamelléklettel: „...átküldök egy – szerintem zavarba ejtően súlyosnak tűnő – szöveget, s ha van időd, hogy vélekedjél róla, megmondom azt is, kitől kaptam.” Az írás engem is elképesztett, olyannyira, hogy dicsérve nyugtázó mondataimban még Petelei és Kosztolányi neve is előkerült... Tehát hadd mondjam ki: a szerző hajdani kedves íróbarátunknak – aki már éppen negyedszázada nincs köztünk –, a Fábán Bálint találkozása Istennel, a Koportos és a Magyarok írójának, Balázs Józsefnek a leánya. (A. K.)

cei-tó környékén, aki kiszámíthatatlan időközönként megáll az út mellett, és hosszú percekre ott marad, néha órákra is, máskor meg minden járókelőt, kerten belül üldögélőt megszólít, kezét tördeli, hosszú, vékony mutatóujját az égnek emeli, és azt motyogja, hogy agyagybagyagy. Néha nem motyog, hanem nevet, néha könnyes szemmel, kétségbeesetten kapkod, és néha még az öklét is rázza hozzá. A székesfehérvári jegyző mindennek utánanézett, és mappát nyitott Hős Mihálynak. A borítójára akkor írta rá, hogy Agyagybagyagy, amikor egyszer személyesen találkozott Hős Mihállal, akinek a kék szeme összeszűkült az erőlködéstől, miközben néhány szót megpróbált kipróbálni a torkán a tompán visszhangzó, dohányfüsttel teli irodában. Hosszú, kinkeserves percek után könnyűt sóhajtott, és agyagybagyagy, ezt mondta. Még egy mosoly is átsuhant az arcán, és legyintett is hozzá, legalábbis a jegyző úgy látta, de másnap már nem vett volna rá mérget. Agyagybagyagy senkit sem bántott, csak néha megijesztett egy-egy gyereket, párt, nőt, és néha a sötétben hazafelé baktató férfit is, főleg átutazókat vagy nyaralókat. Egy idő után a bejelentések csak tőlük érkeztek, mert az állandó lakosok és nyaralótulajdonosok megszokták Agyagybagyagyot. Hős Mihályt hadikórházban kezelték, aztán pedig szanatóriumba vitték, utána pedig pszichiátriára. A kórház vaságyán fekvéskor még emlékezett a házra és a fehér kerítésre Seregélyesen, és elalvás előtt egy fénykép sejtett fel a szeme előtt, amin egy katonaruhás fiatalember egy hosszú, sötét hajú, fekete szemű és kerek arcú lány mellett áll, még a fehérvári fényképész pecsétje is megjelent a bal sarkában, homályosan és kiolvashatatlanul. Aztán a sima arcú, sötét szemű lány is eltűnt, ahogy a katonaruhás fiatalember is, meg a fehér kerítés, és a két szőke gyerekfej. Pedig éveken át az ujjai között érezte a puha babahajat is, ahogy a félálom egyre növekvő csendje körbefonta. Hős Mihály házat bombatalálat érte 1944. december 21-én, feleségét és két gyermekét pedig arccal a sárban találták meg másnap az udvaron, a kapu mellett. Futás közben érte őket a robbanás, az asszony kezében az egyik, hátára kötve a másik gyerek, miközben a községháza felé szaladtak, a pincébe, legalábbis ezt gyanították a faluban, és nem értették, hogy miért nem mentek oda már napokkal korábban, amikor a harcok elkezdődtek a megyében. Hős Mihálynak hónapokkal később mondta el a Molnár doktornak nevezett sebész, hogy a családja sajnos meghalt. Agyagybagyagy szeme vonallá keskenyedve meredt az arcába, és ő hiába volt tapasztalt, az emberi szenvedéshez addigra alaposan hozzáédződött orvos, nem tudta eldönteni, hogy Agyagybagyagy értette-e, amit mondott neki. Agyagybagyagy 15 évig volt kórházban, aztán szanatóriumban, aztán pszichiátrián. Aztán elvitték a még elő nagybátyjához, aki igyekezett tisztességesen ellátni, mert örökléte büntudata volt, hogy az ő családja túlélte, és nemcsak a háborút, hanem Rákosit meg ötvenhatot is, Agyagybagyagyé pedig nem, de 1965-ben szívrohamot kapott egy áprilisi kedd délután kávéfőzés közben, miközben megszólalt a fehérvári Szent Imre templom harangja. Agyagybagyagy egy távoli rokonhoz került Velencére, aki a kert végében álló kamrát kiséperte, belerakott néhány szalmapárnát meg egy széket és egy farostlemezből készült asztalt, egy vaskályhát és gyertyát, és megmutatta Agyagybagyagnak, hogy innentől ott fog lakni. Enni vitt neki, lavórban a kertben fürödhetett, télen

a jeget is fel kellett törnie a mosdóvíz tetején. Néha segített valamit a kertben. A sisakról, amivel eleinte annyi gyereket ríkatott meg, sohasem tudta meg senki, honnan szerezte. A jegyző szerint egy katonatársa adta neki még a szanatóriumban, kicsit önkínzásból is, mert Agyagybagyagy jelenléte a fejére szíjazott rohamsisakkal soha nem engedte a felejtést senkinek, aki nap mint nap látta magas és vékony alakját lendületes léptekkel keresztül-kasul cikázni az épületen vagy a kertben. Agyagybagyagy egy idő után felfedezte a számozott utcákat Velence déli részén. Benézett a parcellázott telkeken épülő nyaralókba, Budapestről érkezett Trabantok mögé, hobiból nevelt szőlőlugasok alatt, téglákból épített tűzrakó helyek körül ülő családokat lesett a cseresznyefák törzsének lapulva, és nagyon sok mindent szeretett volna mondani. Aztán a X. utca végén rátalált a pipacsmezőre, napraforgóföldre és kukoricásra. Agyagybagyagy ezeken a helyeken szerette az időt tölteni. A gyerekek szeme belekápázott a virágszirmok között felemelkedő fémsapkán megcsillanó napfénybe, amikor ebéd után csapatosan, biciklizni indulva elszáguldottak a kátyús sávon az utolsó házak és a messzeségbe vezető mezők között, és vissza kellett húzniuk a kormányt, nehogy elessenek. Ilyenkor Agyagybagyagy mérges volt, mert közben kiabáltak, pedig szerette a gyerekeket. Idővel mindenki megszokta az áporodott szagú Agyagybagyagyot, és kóstolót adtak át neki a kerítésen, meg meleg zoknit, lehordott, de még jó állapotú kabátot, kerti cipőt, és a gyerekek és a részegek sem gúnyolódtak vele olyan gyakran. Néhányszor a védelmére keltek, amikor a kötelességből kiszálló rendőrök igazoltatni próbálták. Agyagybagyagyot betakarta a természet, miközben a fejében foszladozó, megmaradt emlékeit az augusztusra mákgubóvá érett pipacsok között hagyta, évről évre, hosszú-hosszú időn keresztül.

Agyagybagyagyot 1989. június 16-án ütötte el egy út menti megállóhelyet kereső szerelmespár. Belehajtottak a pipacsmezőbe, Agyagybagyagy pedig éppen ott feküdt, és hallgatta a föld mozgását. A rohamsisak a fáskamrába került, 1990-ben pedig egy budapesti régiségboltba, de sohasem vette meg senki.

Szabófalváról sok mindent kell (kéne) tudni. Talán még annál is többet, mint amennyit Moldova magyar gyökerű-múltú-karakterű többi településéről. Mert Szabófalva jelkép és felkiáltójel, szindróma és mélyen, a hamu legaljába temetett parázs. És ezeken kívül is még jócskán egy és más.

Azt hihetjük, esetleg még az sem véletlen, hogy a falu közepén található tágas, modern, nyugat-európai pubokat-bárokat vagy közép-európai elegáns-belvárosi klubokat idéző műintézet a Club Heaven (Mennyország) nevet viseli. Ebbe a mennyországba – hol felüdülés-, hol menedék-, hol feledésképpen – időről időre meg- és visszatértünk, makacs és érthetetlen alkalmi és átmeneti törzsvendég-kísértetek gyanánt. Mint akik maguk sem tudják, mit is keresnek ily kitartóan erre felé. Vagy éppen ellenkezőleg: nagyon is tudják, de minden okuk megvan rá, hogy olykor – meglehet, mind sűrűbben – a szép, napsütéses, fehérre festett fa-burkolatokkal és csillogó üvegekkel ékes, szórakozóhelynek becézett létesítmény oltalmába siessenek. A mennyország szabófalvi képébe egész Szabófalva több mint sajátos mennyországából.

Mikecs László szerint egykoron a teljes moldvai magyarság súlypontja itt az északi területen, Szabófalva körül volt, s a népesség „a Szamos kapuján át kiáramlott magyarság ágát képezi.” Még Iorga is elfogadja, hogy – akárhonnan vesszük a származást, akármilyen réginek tekintjük az itteni magyarságot – ez a magyar népesség Moldova legeslegrégibbi magyar csoportosulása. „Nem kizárt, hogy ez a népcsoport még az első évezredben telepedett le itt, megelőzve a magyarok Kárpátokon belüli honfoglalását, őshazája, Etelköz pedig éppen Moldova területére esett, a Szeret és a Dnyeszter közé.” Tény, hogy az északi csángóság központja a legeslegarchaikusabb magyart beszéli még a moldvai csángó nyelvjáráson belül is (jóformán semmi székeles vagy déli csángós nincs benne) és hogy a maga több mint tízezer – egyes források szerint már közel tizenötezer – lakosával a legnagyobb csángó helységnek számít. Innen származik a legelső moldvai csángó magyar nyelvemlék: 1585-ből az a folyamodvány, amelyben török fogságból szabadultak „gyárá levelet” (járó levelet – úti-levelet, menlevelet – D.L.) könyörögnének a császári kamarás(ok)tól. És az elszakított magyarság millióinak sorsát drámai szépséggel megjelenítő nagy vers egyike, a mára szintén emblematikussá lett, az 1978-as Szürkület-kötetben megjelent Kányádi Sándor-vers, a híres-neves Halottak napja Bécsben emblematikus sora is Szabófalvát idézi, enyhén szólva sokat – mindent – megmondóan: „szóródik folyton porlódik/él pedig folyton porlódik/szabófalvától san franciscoig/szabófalvától san franciscoig.” A folytatással együtt: „Uram ki vagy s ki mégse vagy/magunkra azért mégse

* Részlet a szerző megjelenés előtt álló, Magyar Moldova – Helyzetjelentés az erózió állásáról címmel a Jogar Kiadó által megjelentetett szociográfiájából

hagyj/ajtódon félve kaparász/kis szárnyával e kis fohász/gyermeki hangon gügyöget/dicsértessék a te neved.”

Hogy Szabófalva igen régi moldvai vásárhely, az ország egyik legnagyobb községe, „Szabónak” – egy valamikori Szabó nevű magyarnak, illetve a Szabóknak – a „faluja”, melynek lakói mindig szabad parasztokként éltek, a lakosság pedig, akármikor akár-mennyi volt is, elsöprő többségében mindig katolikusnak vallotta magát, s innen került ki a legtöbb neves csángó értelmiségi: szinte mindenütt gyakran leírják róla. Mást – már nem annyira. Egy embert kell itt keresni rögtön, úgy mondhatnánk talán: az embert.

Perka Mihálynak hívják. 85 éves. Úgy illene fogalmaznunk, hogy egykori történelem szakos tanárként nagy tisztelet övezi, de inkább úgy kell: övezte. A rendszerváltozás után rövid ideig a falu első embere is volt, de a hatalmas külső nyomás miatt ez még epizódnak sem igen nevezhető. Legnagyobb, a maga nemében itt Moldvában páratlan tette viszont – az a magánmúzeum, amit Mihály bátyánk még a Ceaușescu-rendszerben, 1985-ben hozott létre – máig állja az idők próbáját. Elképesztő ritkaságok, az északi csángó népelet olyan sajátos tárgyi relikviáinak gyűjteménye látható itt, ami nemcsak néprajzosoknak egészen elsőrendű, kivételes csemege, de a moldvai magyar múlt népviseletének, hétköznapi életének döbbenetes mutatvány-foglalata is, a katrinca-típusoktól a szövőszékig és Szabófalva 1792- ből való térképéig. (Abba most, ajánlom, ne gondoljunk bele, mi lesz a sorsa, miután a Fennvaló magához szólította az alapítót.) Perka Mihály viszont ellenség. Akkor is, azóta is. Máig. „A hatóságoktól jóra nem számíthattam soha... De az egyháztól sem. Ha valamit kifogásoltam a pap viselt dolgai közül, máris jött a válasz: nem számít! Ő pap...Isten neki megbocsát. Nekem nem bocsátanak meg. Ők... Nem nagyon mert senki kiállni mellettem. Egész életemben azt láttam, hogy a párt nélkül semmi sem működik, semmit sem lehet. Mióta ez megszűnt s megváltozott a rezsim, nem tudták hirtelen, a párt helyett hová menjenek... ott vannak a papok. Hatalomváltás.... Mikor ezt a hosszúkas termet berendeztem a múzeumnak, kellett legyen az utcára nyíló ajtaja. Tudtam, hogy jó szomszédokra van szükség... Majdnem két évig vártam, mert fenyegettek folyamatosan, hogy elégetik itt a dolgokat, kidobálják....Azután rájöttek, hogy mégiscsak a falu becsületéről is szó volna. Eljött a polgármester, ő fizette a tárlókat a kiállításhoz... Több berendezési tárgyat én hoztam el, ahonnan lehetett. Egy nap otthon vagyok az udvaron, jön be egy asszony egy fiatal gyerekkel. Román asszony volt. Mondja, hogy már járt Szabófalván és látott az iskolában valami múzeumba való anyagot. Tudják, hogy van ez a kis kiállításom itt a múzeumban, s akar átvenni dolgokat. Közben rájöttem, hogy a fiatal gyerek, aki vele van, pap. Azt mondják, közös a célunk. Mondom én, dehogyan közös. Csináljanak ők abban múzeumban amit akarnak, az egyházzal vagy anélkül, de ez az enyém, illetve a miénk. Nem adok oda semmit. Legalább hadd nézze meg, mi van nekünk, mondják. Mondom, jöjjenek ide másnap reggel. Csak az asszony jött, a papocska nem. Kérdezgetett erről-arról, de látszott rajta, hogy ismeri az anyagot. Másnap megjelent a megyei rendőrség. Valaki panaszt tett, azt mondják, hogy én ezeket a tárgyakat, holmikat gyűjtöm és

árulom. Elvittek az itteni rendőrségre. Mondom azoknak – ismertek –, jöjjenek, nézzék meg. Meglátták, itt van minden, szépen kiállítva, elrendezve. A tiszt nem szólt semmit, megírta a jegyzőkönyvet, aláírtam, azt se tudtam, mi van benne. Mert láttam, rájött, hogy ezek be akarták csapni... Így maradt tovább a múzeum, minden. A fenntartáshoz már régóta nem kapok semmilyen segítséget. Ahogyan időről-időre változtak a vezetők a kommunizmus alatt és után, láttam, hogy mindig egyre hülyébbek és egyre több, sokkal több rosszat tesznek, mint a régebbiek, az előzők. Egyszer az egyház nyíltan felajánlotta, hogy adjam át nekik a múzeumot, engem is átvesznek, kapok fizetést, ők majd gondoskodnak mindenről. Nem. Nem akartam. Máskor jött ide egy volt tanítványom Szebenből, itt tanult Szabófalván. A pap rögtön áthívta a másik múzeumba. Mert azt is csináltak. A saját ízlésük szerint összeállított gyűjteménnyel. Így az én múzeumom már végképp senkié, tehát fennmaradását illetően nincs is mit kezdeni vele... Amíg tanítottam, az iskolából minden osztályt elhoztam ide, mióta nyugdíjas vagyok, már senki sem hozza ide a gyerekeket... A legtöbb ember fél itt Szabófalván. Főleg a tanárok között, hiszen az állásuk, ugye, a hatóságoktól függ. Akivel kezdtem mindezt gyűjteni, tanárnő itt a faluban. A segítségével eljutott Szegedre és ott elvégezte a tanárképző főiskolát. Hatvan darabot hozott a múzeumnak. Több mint húsz éve nem áll szóba velem. Fél ő is... Ráadásul aki Magyarországon végzett, csak úgy tehetett ezt meg, csak úgy engedték meg neki, ha kötelezte magát erre-arra... Az öregek közül még elég sokan beszélnek Szabófalván magyarul. És mivel egész Moldvából a csángó fiatalok többsége az 1989 utáni első években Magyarországra ment, legtöbben még most is tudnak, csak azóta jó harmadrészüik már Olaszországban van... Több szabófalvi gyerek van Itáliában, mint Szabófalván. Két-három ezer... Van család, ahonnan elmentek hárman-négyen. A magyarságát az itt maradtak közül csak az vallja meg, akinek olyan helyzete van, hogy nem kell félnie senkitől. De ilyen nagyon kevés akad... Hivatalosan senki. A 92-es népszámláláskor legjobb tudomásom szerint ketten voltunk a feleséggel... Az én üldözésem elsősorban nem is a hatóságoktól jött. Hanem a klérustól. Az egykori hírhedt jászvásári püspök a két háború között, Rab Mihály, akit persze csak Mihai Robunak hívtak és ő is így hívta magát, nagyapám testvére volt... Ő volt az, aki egyszer azt mondta egy erdélyi újságírónak, hogy legszívesebben bicskával eresztené ki ereiből a magyar vért. Nagy síremléke van a jászvásári templomban... (A Rab-Robu-metamorfózis akár az egyik jelképe is lehetne a csángó sorsnak: talán ott – is – kezdődött, midőn az 1850-es évek végén, Moldva függetlenné válása közeledtén, az élenkülő politikai életben a szabófalviak is részt kívánván venni, 23 falu 66 küldötte 1857. augusztus 2-án az úgynevezett egyesülési országgyűlés jelöltjei közé választotta a falu Rab János nevű bíróját, kinek jelöltségét azonban az ortodox püspök és megyei prefektus hevesen ellenezte, nem lévén a bíró ortodox, azaz román; ezt a csángó „máságot”, e kinyilvánított különbözést nem lehetett elfogadni – a csángó magyar máris kirekesztve a közéletből, alsóbb rendű polgárrá lefokozva. Rab János, nem lévén Ioan Robu, sohasem lett képviselő ... – D.L.) De például vannak még asszonyok, akik beszélnek. Igen szépen... A többi északi falu között mégiscsak itt maradt meg a nyelv

legtovább. Nagy, népes település, itt volt templom, jöttek papok, a kántor jó darabig általában magyarul beszélt...Ma már aki tudna sem beszél szívesen. A fiatalok sem kockáztatják, hogy a szemükbe vágják a bozgot. (Említettük már: közismert magyar-
galázó román szó, hazátlant jelent – D.L.) Én viszont szembe kerültem mostanra szinte mindenkiel. Nem is megyek én már senkihez a faluban, más se igen jön hozzám. Uszítják őket. Halkan mondták már nemegyszer: költözzön el! Költözzön el! Nem megyek!”

Sok-sok érdekes dolog tudható meg Perka Mihálytól.

Például az északi csángó vidék alapvető különbsége a középső és a déli részekről: „ott más a helyzet. Mi teljesen el vagyunk zárva Erdélytől. Ott a közelben telepedtek le a székelyek, s aztán megvolt az út Csíksomlyóra. Nálunk nem volt kapcsolat. Ez a hat falu – Dumafalva, Zsudafalva, Tamásfalva, Kickófalva, Lökősfalva és Szabófalva – úgy lehet, IV. Béla idejéből maradt itt. Ő kezdte akkor szervezni a határvédelmet. A Szeret volt akkor a határ...”

Elképesztő életút a kőszikla-ember mögött: Perka Mihálytól azt is meg lehet tanulni, hogy a magára hagyott lélek ereje alighanem mindig valahol az elszánt elhatározás és a véghez vitt teljesítmény kölcsönhatásában lehet: minden róla szóló beszámoló eltökéltségét, lenyűgöző szilárdságát, küzdőképességét és népe-közössége iránti önzetlen odaadását emeli ki. Iskolaigazgatóként – volt az is, 1976-ban váltják le, mert nem hajlandó megtiltani intézménye diákjainak, hogy anyanyelvükön beszéljenek – ugyanaz munkálhatott benne, mint a rendszerváltás után, amikor feleségével ketten küzdenek az 1992-es népszámlálás adatainak közös, állami és egyházi közreműködéssel történt meghamisítása ellen – vagy amikor megfogalmazódott benne a szintetizáló-enciklopédikus, összegző-summázó-betetőző, intellektualitásán túl is hősies elhatározás: a maga szabófalvi látókörén és tapasztalati együttesének szűrőjén keresztül egybegyűjti és közreadja a falu és a csángóság történetét, helyzetét-állapotát, sajátos szerkesztésmóddal és különleges – igen rokonszenves, elgondolkodtatóan elmés,mély és átfogó – szempontok, rendező elvek szerint. Így jelenteti meg 2012-ben – akkor már nyugdíjasként, saját költségén – a Radacini. Despre maghiarii din Moldova (ceangaii) (Gyökörek. A moldvai magyarokról. A csángók) című munkát, 200 példányban, románul , hogy a magyar nyelvű oktatás teljes hiányában erodálódó csángók is elolvashassák. (Magyarul 2020-ban a Kairosz Kiadó jelentette meg – fordította, szerkesztette és az utószót írta: Iancu Laura....) Halász Péter úgy összegzi a kötet felépítését, hogy „a közölt szövegeket a szerző két nagy fejezetre osztotta: az elsőbe azok kerültek, amiket a moldvai csángó magyarokról mondtak vagy írtak, a másodikba pedig, amiket csángó vagy csángó származású emberek mondtak vagy írtak egymásról, magukról. (...) a könyv anyagának túlnyomó része már megjelent vagy legalábbis leírt szövegek idézete”, s Halász hozzáfűzi: Perka Mihály igen ritkán fűz megjegyzéseket a közöltekhöz. Az eredendő pedagógus véna előbúj, a tanári-tanítói, nevelői szándék nyilvánvaló: így és ezekből tájékozódjon és okuljon a célba vett közösség – a sajátjaink...(Az első fejezet a Kik a csángók? címet viseli, nyolc idézetet tartalmaz, „mintegy fölkészítve az olvasót a könyv témájára és a szerző elszánt-

ságára.” A 70 oldalnyi Bevezető voltaképpen nem más, mint tömény és koncentrált panaszáradat a csángó sors keserveiről, egész nyomorúságáról. A következő fejezet a csángókról szóló különböző dokumentumokat tartalmazza, 42 szerzőtől. A mű másik nagy egysége hat kiváló csángó személyiséget bemutató írásokat ad közre – Petrás Incze Jánostól Lakatos Demeteren át a moldovai Kisinyovban élő, nagypataki születésű Kósa Antalig – azon, enyhén szólva ritka papok egyikéig, akik püspöki létükre képesek az igazságot megvallani és nem röstellik magyar származásukat... Mellettük a Csángó krónika című egység Gazda József Hát én hogyan siratnám című kiváló gyűjteményéből publikál egy csokorra valót, végezetül pedig a moldvai magyar kultúra egyik legfényesebben ragyogó kincséből, az archaikus népi imádságok páratlan gazdagságú tárházából közöl válogatást.) Túl az elismeréseken (Perka Mihály feleségével, Margit asszonnyal 1993-ban Márton Áron- emlékérmét kapott, 2021 Szent István napja alkalmából Bákóban Áder János köztársasági elnöktől a Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetését vehette át): csakis megrendült főhajtás illetheti ezt a vállalkozást – egy Isten háta mögötti településen, jóformán minden érdemi forrástól elzártan, saját közössége igen jelentékeny részének állandó, folyamatos rosszállása, gáncsoskodása-rosszakarata közepette született, közkinccsé téve a moldvai magyar fátumot, a maga totalitásában. Halász Péternek a népköltő Lakatos Demeter mondatát juttatja eszébe, méltán: „egy nép nagyon nehezen pusztul el.” Ennek egyik megtestesülését Perka Mihálynak hívják. És lehet filozofálgatni nagy bölcsen és realistán azon, hogy a végzet ellen nem lehet a siker reményével küzdeni és az erózió természete olyan, hogy lerombol, letarol, pusztítása ellenállhatatlan – ám Babits igazán túl, miszerint „vétkesek közt cinkos, aki néma, atyjafiáért számot ad a testvér” ott vannak még a költő egyéb, nem kevésbé fontos, ha úgy tetszik, Perka Mihályt köszöntő-méltató sorai is: „te csak prédikálj, Jónás, én cselekszem. /Ninive nem él örökké. A tők sem,/s Jónás sem. Eljön az ideje még,/születni fognak újabb Ninivék/és jönnek új Jónások, mint e tőknek/magvaiból új indák cseperednek...”

*

Kósza, céltalan sétára indulni mindig különleges izgalmakat sejdítő vállalkozás. A váratlan, a spontán, a kiszámíthatatlan elem minduntalan elénk tolakodik, mi pedig kellemes izgalommal, elégedett várakozással tekintünk feléjük: hát csak jöjjenek azok a hirtelen- robbanó, újdonság történések – lelkünk bizsergető, örömteli kalandor-fele máris elemében, Mégiscsak Karinthynek volt igaza: minden másképpen van. A szabófalvi mennyországban pláne. Napsütéses, meleg, álmos vasárnap délután. Áldott nyugalom, csend és elhagyatottság mindenfelé. Már rég megszoktuk – ezeket minden csángó faluban tucatszámra látni – a klasszikus erdélyi székykapuk egészen satnya, bizarr-randa itteni változatait: ha nem volna bántó, akár csángókapuknak is lehetne őket nevezni – formájukban, felépítésükben nagy vonalakban, úgy-ahogy, igen leegyszerűsítve, erősen eltorzítva, mindenféle kókányolt módon – utánózni igyekeznek a székyföldi faragásos remekeket. Csakhogy többségük nem

is fából, hanem fémből meg még ki tudja, miféle – hulladék? – anyagból készült, ormótlan és jellegtelen, szánalmasan összetákolt vagy egyszerűen csak ronda, a faragott galambdúc helyett sok esetben karikatúrába illő tákolmány-féleség odafönn, riktó festékkel lekent vasak és vasrudak, a Kárpátokon túli remekekre legtöbbször, leggyakrabban éppen csak nyomokban emlékeztető kis- és nagykapuk. Nem tehetünk róla, de eszünkbe jut, ki kell mondani: mintha jelképei, bejáratí jelzései lennének egyféle erdélyi, székely „elfajzásnak” – szívszorító- elkeserítő, speciálisan helyi csángó változatban.

Mint faluhelyen mindenütt, itt sincs sehol semerre semmi sietség, izgalom, zaj, semmiféle felfordulás. Jó tíz percbe telik, míg az első embert megpillantjuk. Szóba kell elegyedni, ha nem is olyan sietős. Múlnak a percek, a negyedórák, az utcák fogynak, a nap heve mintha erősödne. Azután – erősödik más is. Egyre jobban, egyre hevesebben. Mintha Szabófalva hírt kapott volna felőlünk – három kóbor messziről jött rója az utcákat konokul, már vagy egy órája – , itt is, ott is fel-feltűnnek emberek, kicsit sűrűbben, mint korábban, de azért nem feltűnően.

Néni. Végig sem mondhatjuk. „Nu stiu ungureste.” Fiatalasszony, elég csinos, bringával. Integetünk, éppen csak odapillant, még csak nem is lassít. Másik néni. No, ez megáll. Beszélni kezd, szemlátomást oktatólag. Annyit ki lehet hámozni: ha magyarok vagyunk, szóljunk hozzá az ő nyelvén, anyanyelvén. („Limba materna.”) Értettük, kérünk engedélyt majrézni. Másik asszony, olaszul válaszol, elég jó kiejtéssel. Megmutatja, merre van a templom...Menjünk, menjünk oda. (?) Imádkozni – értettük...? Az idős pár, a bácsi meg a néni amott meg se vár bennünket, amint közeledünk, sietősen szedelőzködni kezdenek, be a kapun, mire odaérünk, már a zár kattanását sem hallani, sehol egy lélek. Lélek viszont jócskán van abban a röpke, hangosan odakiáltott, hallhatóan mélyen átélt megjegyzésben, amit már az autónál vág oda egy lassító kocsi vezetője: „kurvá mágyár!”

A távolban – körbeértünk – feltűnik a Heaven üvegfa és felirata. Mennysországból mennysországba. „Közben pedig minden másképpen van; másképpen van a Newton-féle törvény, és másképpen van a Darwin-féle elmélet. Másképp áll a dolog a szerbekkel (hajjaj, de mennyire – D.L.) , mint ahogy mi hisszük, és másképpen van velünk, mint ahogy ők hiszik. Másképp van az ég, másképp van a föld, másféle emberek laknak a Marson, másképp szeret minket a jó barát, mint ahogy másképp gyűlöl az ellenség, és a nő, akiről azt hisszük, hogy másképp van, másképp van és nem másképp.”

Minden másképpen van, igaza van Karinthynek. És a mennysországi szabófalvi képebe belemennydörög Perka Mihály el nem múló képe és múzeumából az egyik dokumentum címe: Tanúsítvány a Háborús emlékkereszt jogosultságáról, 1916-1918.

Potya sör a géplakatosnak*

Rendkívüli esemény tartotta éberen a magyarokat 1980. május 26-ának estéjén: 20:20-kor az Interkozmosz program keretében a Szojuz-36 űrhajó, fedélzetén az első magyar űrhajóssal összekapcsolódott a Szaljut-6 űrállomással. Ebből semmit nem látott Olmányi János és Seszták Ferenc, aki azokban a pillanatokban, amikor a három orosz és a magyar űrhajós végre üdvözlőleg megölelhette egymást, a kőbányai sörgyár területén tartózkodott, és egyikük sem sejtette, hogy tragikus estének néznek elébe.

Olmányinak már a napja is rosszul indult. Mindketten rakodóként dolgoztak a gyárban, ami remek lehetőséget adott számukra, hogy éljenek legfontosabb szenvedélyüknek, az alkoholizmusnak. Olmányi jött rá a megfelelő módszerre, már aznap, amikor annak idején felvették. Mindig tartott magánál sörnyitót, munka közben olykor kikapott néhány palack sört a rekeszekből, és körbe kínálta. Két dologra mindig ügyeltek: a palackokat nem egy rekeszből vették ki, hanem több rekeszből egyet-egyed, az üveget pedig sohasem itták ki egészen, a kupakot visszaütötték rá, és betették a rekeszbe. A sofőröknek nem állt érdekükben ezt szóvá tenni, mindig került néhány palack a raktárból, amit ők is magukkal vihetek, a rendész pedig nem állt folyamatosan a rakodók mellett. Abból lett probléma, hogy egyre több visszajelzés érkezett a vevőktől a hibás áru miatt, így a rendészet vizsgálatot indított. Először nem gyanakodtak szabotázsra vagy lopásra, a palackozót vizsgálták át, ahol mindent rendben találtak. Csak eztán merült fel a gyanú, hogy esetleg valaki belenyúl a már lepalackozott áruba. Több hetes kutakodás után jutottak el odáig, hogy minden bizonnyal a rakodást kell figyelniük, máshol mindent rendben találtak.

Ezen a bizonyos utolsó májusi hétfőn Olmányiék a szokott útvonalon és módon érkeztek a munkahelyre. A kisboltban, ahol a 9 előtti tilalom ellenére pult alól mindig be tudták szerezni a két decis, fekete címkés cseresznyét, most is megvették az adagot, amit egy mellékutca oszlopa mögött gondosan elosztva üvegből felhajtottak. Ezzel ki lehetett bírni a első teherautó megérkezéséig. Azonban most nem úgy alakultak a dolgok, ahogy korábban. Amikor Olmányi benyúlt a rekeszbe a palackért, Seszták rászólt:

– Vigyázz, Jani!

Olmányi hátrafordult, és először nem értette, mi a baj. Faragó Tóni, az ősz targoncás, aki minden egyes raklap felrakásakor ezt mondatot mondta el: „mi van, Tajvan?”, ebben a pillanatban farolt ki a teherautó mögül kopottas sárga gépén. Olmányi csak ekkor látta meg, amit a vele szemben álló Seszták már előbb észrevett: a sánta rendészt.

* Mutatványok a Fekete fény ciklusból

– Kívánok, Tibi bá'! – vetette oda. – Égett szombaton a Dózsa! Hármat kapni a Salgótarjántól?

– Az apád tökit – futotta el a pulykaméreg az öreget. – Négyet rúgtunk.

– Még jó, hogy sikerült. Fogadok, hogy a Pécset nem verik meg, Tibi bá'!

– Na, majd csak figyeljél!

– „Hajrá, Fradi, hajrá, Fradi, hajrá, fiúk, mert fő a győzelem” – kezdte énekelni a jól ismert indulót Olmányi, mire a rendész meggyszínűvé vörösödve rivallt rájuk:

– Na, tűnés dolgozni!

A rakodókat, és különösen Olmányit az borította ki, hogy csak átmenetileg szabadult meg a sánta ellenőrtől. Ahányszor megérkezett egy teherautó, ő feltűnt, és figyelte a munkát. Délelőtt 10 felé az alkoholhiány már komoly feszültséget, és bosszúságot okozott Olmányiban, érezte, az a reszketés, amitől rettegett, kezdi átjárni a testét. Tudta, hogy már nem sokig bírja, kockáztatnia kell. Így hát amikor a következő teherautó beállt, körbenézett, és rácsapott egy palackra. Seszták és a többiek próbálták biccentéssel és hunyorgással jelezni neki, hogy most ne, de ő már nem tudta megállni. Épp az üveg tartalmának felénél tartott, amikor Tibi bá' elé lépett!

– Na, gyere!

Olmányi becsületére legyen mondvá, hogy nem mártott be senkit, beismerte, hogy a lopásokban ő volt a felbujtó. A rakodók figyelmeztetést kaptak, neki azonban azonnali hatállyal távoznia kellett a gyárból. Valójában nem a károkozás miatt döntöttek úgy az illetékesek, hogy kirúgják, hiszen a gyár nem vesztett el ügyfelet, soha nem tudott annyi sört gyártani, amennyi elég lett volna, viszont példát kellett mutatnia: ez még egyszer nem történhet meg. Az elbocsátott rakodó szörnyű haragra gerjedt, elhatározta, hogy bosszút áll. A műszak végén ott várta Sesztákot a bejáratnál, addigra megivott újabb két deciliter cseresznyét és két sört. Részletesen előadta Sesztáknak, hogyan fognak este bemászni a kerítésen át. Mindketten ismerték azt az egy pontot, ahol valóban észrevétlenül át lehetett jutni.

– Ne csináld már, Jani – húzódozott Seszták. – Engem nem rúgtak ki, bajom lehet ebből.

– Most haver vagy, vagy nem?

Erre nem volt mit felelni. Eldöntötték, hogy addig már nem mennek haza, valahol esznek egy pörköltet, aztán visszatérnek. A Szojuz-36 már rendkívül közel járt a Szaljut-6 űrállomához, amikor jóllakottan, és két újabb sörral a hasukban elkezdtek átmászni a kerítésen. Seszták le volt maradva barátjához képest, így neki könnyebben ment, de Olmányi már ekkor érezte, hogy kevesebb ital is elég lett volna. A terv az volt, hogy odabent annyit megisznak a palackozott és zöld rekeszekben előkészített sörből, amennyit csak tudnak, utána pedig telerakják azt a két zsákot, amelyet délután szereztek, és hazaviszik. Olmányi valamiért úgy érezte, ezzel revansot vehet jogtalannak érzett elbocsátásáért.

Az akció addig jól sikerült, hogy megitták, amit csak tudtak. Arra azonban csak itt, menet közben jöttek rá, hogy nem tudnak annyi sört elcipelni, amennyi a zsákokba befér, főleg nem részegen és egy kerítésen keresztül. Tántorogva mentek visz-

sza a téglafalhoz, és tulajdonképpen akár ki is juthattak volna, ha Seszták a kerítés tetejére érve nem ejti vissza a teli zsákokat. Bizony, az éjjeliőr a terepen körbejárva éppen azon tűnődött, milyen magasztos pillanat lehetett, amikor Leonyid Popov, Valerij Rjumin, Valerij Kubászov és Farkas Bertalan végre üdvözölhették egymást, amikor meghallotta a csörömpölést. Seszták nem tanúsított ellenállást, annyira megijedt az ellenőrzéstől, hogy visszaugrott a kerítésről, és feltartott kézzel várta, mi történik. Olmányi nem hagyta magát. Benyúlt a zsákba, és a teli sörösüvegekkel kezdte hajigálni az őrt, aki erre hanyatt-homlok menekülőre fogta, hogy a fölkéből telefonon kérjen rendőri segítséget. Olmányi közben odavetette barátjának:

– Gyere már!

– Én nem. Az őr még hagyján, de ha ez rendőrt hív...

– Akkor legalább segíts!

Olmányi háromszor próbált Seszták vállán át felkapaszkodni, és háromszor esett vissza. Negyedszerre valahogy elkapta a felső peremet, és Seszták segítségével feltornászta magát. Épp jókor, a rendőrautó ott halad el előtte, ez volt a legjobb alkalom a túloldalon leugrani, és az Élessarok felé futni. Tántorogva, botladozva, szédülve bukácsolt át az úttesten, majd az első sínpáron. Érezte, vizelnie kell, de egy másik kényszer még erősebb volt. A futástól és az izgalomtól felkeveredett a gyomra, előre hajolt, hogy kiakádjia magát. Ekkor gázolta el a köztemető irányából érkező villamos, amelynek vezetője csengetett a vágányon görnyedő alaknak, de hiába, annak részegsége és öklendezése nem engedte, hogy meghaljon.

Az egyetlen épen megmaradt palack sört, amely futás közben esett ki a vágány mentén, a villamosról leszálló, bámészkodó utasok egyike, egy délutános műszakból hazafelé tartó géplakatos vette fel, és csúsztatva gyorsan műbőr táskájába.

A cremónai nejlonkrisztus

A Plothár fiúk ikrek voltak, de nem testvérek. A látszólagos ellentmondásnak rém egyszerű a magyarázata: a hatvanas évek elején, amikor Plothár Géza és neje, Plothárné Ücsmegi Rozália feladták annak reményét, hogy a gyermekáldás örömeiben részesüljenek, örökbe fogadtak egy intézetes kislányt, az alig több mint egyéves Bénikét. Ám ekkor kiderült, hogy Plothárné várandós! Hat hónapra rá egy egészséges fiúgyermeknek adott életet, aki már a bölcsőben is szakasztott úgy nézett ki, mint fogadott bátyja, a kissé kreolos Bénike. Rossznyelvek szerint ebben a csodában a vándorköszörűs Bicskás Samunak is kiemelt szerepet juthatott, olyannyira, hogy a genetikában jártas bábaasszonyok meg mertek volna rá esküdni, hogy Bénike és Bécike – ezt a nevet adták a kettes számú fiúnak – valójában az ő gyerekei. De mert az alkoholista Plothár Gézát ez a körülmény nem foglalkoztatta, egy idő után már senkit sem érdekelt a Plothár ikrek körüli furcsaság.

Azt azért nem árt megjegyezni, hogy Plothárék életkörülményeit a velük egy fedél alatt lakó nagymama, idősebb Plothárné Matilka néni is negatívan befolyásolta. A két asszony folyton veszekedett, ami hosszú távon lepusztult csatatérre változtatta az amúgy sem irigylésre méltó állapotban lévő parasztházat. Kész csoda, hogy ebben a fészekben a fiúk valahogy megúszták a teljes züllést, és legalább a téészen el tudtak helyezkedni. Ám az ikrek egyik jellegzetessége, hogy nem tudnak meglenni egymás nélkül az ő esetükben a visszájára fordult: szünet nélkül marakodtak, sőt el is csépeltek egymást, ha úgy hozta a helyzet.

Ki tudja, hová vezetett volna mindez, ha a nyolcvanas évek elején a helyi Vörös Lobogó MGTSZ nem épít ki testvéri kapcsolatokat egy jugoszláviai magyar faluban lévő szövetkezettel, és azok nem hívnak meg adriai nyaralásra egy népesebb vállalati különítményt. Abban reménykedve, hogy a levegőváltozás jobb belátásra téríti majd az ikreket, a vállalat vezetősége Bénit és Bécit is beválogatta a csapatba, aminek következtében a Plothár ikrek az augusztusi hőség kellős közepén egyszer csak ott találták magukat a mesés horvát tengerparton, egy olyan világban, amiről ezidáig álmodni sem mertek. Ténykedésüket azzal kezdték, hogy a buszból kilépvén ruhástól seggest ugrottak a kikötő olajos, mocskos vizébe. Ott lubickoltak vagy fél órán keresztül önfeledten, abban a mocsokban, miközben a német turisták halomra fényképezték őket. De ahogy múltak a napok, ez az öröm lassan lekopott róluk, és mire elérkezett a hazautazás fájdalmas pillanata, már semmiben sem különböztek a lengyel és csehszlovák turistáktól, akik szuvenír gyanánt belakkozott sonkakagylókat meg tengeri csillagokat tömködtek az utazótáskájukba.

A Plothár fiúk életét ekkor, a szuvenír vásárlás időszakában pecsételte meg egy véletlen találkozás, amelyről később azt hitték meghozta nekik a szerencsét. Az egyik bővít kínáló standon, több velencei műanyag gondola között fölfedeztek egy Jézusszobrot, amelyről úgy vélték, megfelelőbb ajándék lehet a mamának, mint egy halom furnérlemezeze ragasztott kagylóhéj. Aránylag baráti áron – hetvenöt dinárért – meg is vették ezt a szobrot, és csak ezután fedezték föl, hogy nem porcelán, de még csak nem is festett cserép, hanem nejlon az istenadta. Forgatták, nézegették, és az alján meglátták a föliratot: Fabbricato in Cremona. Nyilván Triesztből került jugóba, sok más olasz holmival egyetemben, ám ez az esztétikai értékéből nem vont le semmit. Főként, ha figyelembe vesszük, hogy éjjel ugyanúgy világított, ahogy a foszforeszkáló órák számlapja. Ez megnyugtatta az ikreket. Önmagukkal és egymással is megbékélve tértek haza a cremónai nejlonkrisztussal a hátizsákjukban.

A különös ajándék be is váltotta a hozzáfűzött reményeket, de nem Plothárné vonatkozásában, hanem a nagymaminál, mert ahogy ránézett, csak annyit mondott: szentséges Habakuk, aztán a szívéhez kapott, lefordult a székről és meghalt. Sem az orvostudomány, sem az egyház nem tudott magyarázatot adni erre a hátborzongató eseményre. Később, az ördögűzésben járatos helyi pap, Isti atya, azt kezdte pedzegetni, hogy a Krisztus képmás talán a gonoszt üzte ki a nagymamából, de mert az erősen kapaszkodott az öregasszony lelkébe, azt is magával rántotta. Ez hihetőnek tűnt. Annál is inkább, mert két héttel később, a szomszédban lakó vénasszonynak is

megmutatták a Krisztust, és ő szakasztott úgy reagált rá, ahogy a nagymama: a szívéhez kapott, s azt mondta: szentséges Habakuk, és meghalt. Eztán már mindenki meg volt győződve róla, hogy a cremónai nejlonkrisztussal nem árt csínján bánni.

A Plothár ikrek ekkor félretolták a köztük feszülő ellentéteket, és miután alaposan meghányták-vetették a dolgot, fölmondtak a téeszben. Hivatalosan egy féregirtásra szakosodott GMK-t kezdtek működtetni, ám ez csupán elterelő hadművelet volt. A vegyszeres táskájukban a cremónai nejlonkrisztus is ott lapult, amelyet jó pénzéért megmutogattak azoknak a személyeknek, akiket a rokonságuk el kívánt tenni láb alól. Nem mondható, hogy a hatás minden esetben meghozta a kívánt eredményt, de erre a Plothár ikrek nem is vállaltak garanciát. De így is annyi volt a munkájuk, hogy alig győzték teljesíteni.

Mivel a tudomány állítása szerint egy műanyagszoborral lehetetlenség meggyilkolni valakit anélkül, hogy az illetőt ne vernénk vele agyba-főbe, mindig megúszták a rendőrségi felelősségrevonást, pedig a hatóságoknak egy idő után már föltűnt, hogy ha valahol megmagyarázhatatlan haláleset történt, a helyszínt általában Béni és Béci kedvelt Pitralonjának illatfelhője burkolta be.

Az viszont kétségtelen, hogy az ősi Plothár-házat soha nem látott felvirágzás vette birtokába. A nagymama nyomainak eltüntetésé után még az örökké fonnyadt árvácskák is fölemelték a fejüket a gangon, a futórózsa pedig rekordot döntött a kert végében. Egy idő után pedig már Trabant hivalkodott a kutyaól mellett, aztán meg Skoda 110-es, és végül, Lada 1200-as. És ekkor, szinte törvényszerűen, bekövetkezett a tragédia.

A történeteket illetően Isti atya is csak tapogatózott, és amikor a hívek magyarázatért faggatták, mindössze annyit mondott, hogy ebben az egészben nincs semmi természetfeletti. Gondoljunk csak arra a népi bölcsességre, amely szerint a kutya is akkor veszik meg, amikor a legjobban megy a sora. Arra utalhatott, hogy a Plothár ikrekből a nagy jólét közepette egyszer csak felbugyogott az a régi, verekedős ösztön. Mivel a tűzvészben, ami a birodalmukat porig égette, a szüleik is elenyésztek, tényleg csak találgatni tudunk az igaz valóságot illetően, de nem járhatunk tévúton, ha afelé tapogatózunk, hogy a pénzen, pontosabban az akkor már tekintélyesre duzzadt vagyonon kaptak össze. Mindössze néhány év alatt valóságos irtó hadjáratot vittek végbe a rossz lelkek körében, megszabadítván az ügyfeleiket azoktól a társaktól, kapcsolatoktól, amelyekkel a jog és az igazságszolgáltatás tehetetlennek bizonyult. Elég volt kieszközölniük, hogy a kiszemelt áldozat fizikai közelségbe kerüljön a sejtelmes fényt sugárzó szobrocskához, máris hívhatták hozzá a halottkémet. Viszont nem számoltak azzal, hogy ez a fertelmes tevékenység az ő lelküket is a romlottak közé taszítja. Nem kaptak ugyan szívszélhűdést a saját fegyverüktől, de egyre többet kurváztak, szipóztak meg lóversenyeztek, aminek szinte törvényszerűen végzetes következményei lettek.

A szóbeszéd szerint Béci volt az, aki a többiekre rágyújtotta a házat, bár többen vallották meggyőződéssel azt, hogy a cremonai nejlonkrisztus öngyulladás útján nyújtotta be a fölmondását. Tény, hogy egy őszi hajnalon a falu népe arra ébredt,

hogy tűzpiros fényben fürdőzik a nyugati látóhatár. Az ágyukból kiugráló emberek hamar ocsúdtak, és miután rájöttek, hogy a cigányromantikus stílusban kibővített Plothár kúria lángol, azonnal riasztották a tűzoltókat meg a katasztrófavédelmet.

De a sok stukkó és lambéria olyan gyorsan kapott lángra, hogy mire a tömlőket letekerték, és a sok kerti törpe között meglelték a vízcsapot, már a kúpcserepek is pattogtak, akár a popkorn. Akik elég bátrak voltak ahhoz, hogy közelebb merészkedjenek a tűzhöz, később azt vallották, a vitustáncot járó lángok között a két Plothár fiú birkózott. Görcsösen szorongattak egy kicsiny, de minden bizonnyal értékes tárgyat, amit még akkor sem engedtek el, amikor nagy robajjal nyakukba szakadt a mennyezet. Ekkor következett be az a jelenség, ami Cremónai Káprázat néven került be abba a titkos beszámolóba, amit Isti atya írt a Vatikánnak. Beszámolója szerint a tűzoszlop közepén egy duci gömbvillám, vagy inkább zöldes fénnel, foszforeszkáló plazmafolt jelent meg, és jókora pukkanás következtében sejtelmes fénybe borította a démonok fészkévé változott házat. Ebből a felhőből bontakozott ki az a légköri képződmény, amely a riói Krisztus utánzataként emelkedett a magasba. Mindez csupán egy pillanatig tartott, aztán a rémisztő látomás egy hosszú sóhaj kíséretében elenyészett.

A jelenlévők mindezek után biztos, ami biztos alapon keresetet vetettek, és ez alól a kommunisták sem voltak kivételek, bár ők ezt kabát alatt tették. Sokak szerint ettől a pillanattól eredeztethető a rendszer megállíthatatlan züllése, mert a tűzvész híre, és a mindezt körbelengő tömény balsejtelem Pestre is fölgyűrűzött, olyannyira, hogy az ügyet a Központi Bizottság is megvitatta egy KGST-megbeszélés szünetében. Ám arra, hogy mit határoztak, nincs tanúvallomás, a levéltári anyagok pedig még hosszú ideig titkosak lesznek. Az utólagos találgatás innentől hiteltelen, és nem is biztos, hogy megfelel a valóságnak. Az viszont cáfolhatatlan, hogy az ikrek megszenesedett holttestét mintha egy karjukra olvadt nejlonbilincs forrasztotta volna össze. Így is temették el őket: egy otromba, kétszemélyes tölgyfakoporsóban, amelyre sem előtte, sem utána nem akadt példa a falu ezeréves történetében.

A szüleik hullája viszont sohasem került elő. A helyi legendagyártók szerint ma is élőhalottként kóborolnak a téesz könnyű kézzel elprivatizált földjein, és az ürgéket abajgatják. Tavasz végén, gabonaéréskor ezért van az a nagy visongás a búzaföldeken.

Kongresszus előtt

Honnan is sejthette volna a politika nagy horderejű eseményeiben nyakig elmerülő Kővári Péter 1989. október 2-án, hogy édesanyja azért hívja, hogy meggyilkolja őt? A negyvenen bőven túl járó derék ember igazság szerint nem is nagyon figyelt oda özvegy Kőváriné Kohári Ilona szavaira, amelyek úgy törtek rá a katonai zöld telefonkagylóból, ahogyan minden más hétfő reggelen. Kővárit az foglalkoztatta, vajon lesz-e még a jövő hónapban állása? A hírek ugyanis nagyon ijesztőek voltak: mindenféle

reformkommunista mozgalmárok hallatták a hangjukat a sajtóban, közben a régi vonalások is megmozdulásokat szerveztek, például az előző péntekit, amikor a Bem téren tüntettek a munkásország mellett. Kővári úgy vélte, függetlenített pártitkárként jogosan aggódik a baloldal, szorosabban a párt sorsa miatt. E pillanatokban sem fontosnak, sem érdekesnek nem találta anyja mondatait.

– Olyan kosz van itt, gyerekem, nem látok már ki az ablakon – mondta az asszony a telefonban. – Nem akarhatod, hogy majd karácsonykor mindent egyszerre csináljak meg.

– Hol van még az, anyuka? – felelte Kővári kelletlenül a Népszabadságot lapozva.

– Én nem vagyok olyan, mint te, nem hagyok mindent az utolsó pillanatra. – Kővári a legszívesebben lecsapta volna a kagylót, de nem tette, továbbra is a vállgödrében tartotta, csak éppen nem figyelt oda arra, amit hallott, félretolta az újságot, és megkeverte a kávéját. Az anyja folytatta. – Akkor átjössz?

– Nem tudom, mikor?

– Amikor gondolod.

Kővári gyűlölte ezt a meghatározást. Az „amikor gondolod” az anyja szótárában azt jelentette, hogy „most”.

– A hétvégénél előbb nem tudok – nyögte.

– Jó lesz úgyis. Főzzek valamit? Nem ennél egy kis húslevest?

– Húslevest, anyuka? – kedvetlenedett el a fiú. – Amíg apa él, állandóan azt kellett enni.

– Nem lehet a te kedvedben járni. Akkor mi legyen?

– Mindegy.

– Most mondtad, hogy nem mindegy, hogy a húsleves nem jó.

És ez így ment hosszan, amíg Kővári végül valóban el nem vesztette a türelmét, és ki nem talált valami okot, hogy letegye a kagylót. Feszült volt, a konyhába ment, hogy igyék egy pohár vizet, egy perccel később nem tudta eldönteni, az ivás nyugtatta-e meg, vagy az, hogy vetett egy pillantást a szarvasi Dózsa Mezőgazdasági Termelőszövetkezet kredencre ragasztott az évi kártyanaptárjára, amelyen egy, az intim helyeken kitakart, de mégiscsak meztelen nő pózolt a kukoricásban. Kővári tudta, hogy nem ússza meg, el kell mennie az anyjához. Legutóbb ezt nem tette meg, mire az asszony nekiállt maga takarítani, megcsúszott, és jól megütötte magát a padlón. Kis híja, hogy komolyabb baja nem esett.

Kővári úgy tervezte másnap visszahívja édesanyját, de odabent a gyárban annyi minden történt, hogy teljesen elfeledkezett róla. Az emberek egy része tanácstalanul nézett rá, mások, a kajánabbja (köztük a kifejezetten reakciós Beleznaival, aki gyakran kérkedett azzal, hogy ő még úttörő sem volt, mert nem voltak hajlandók őt felavatni) megjegyzéseket tettek. Kővári megállapította, hogy általában véve el van itt mindenki szemtelenedve, mióta Csernobil volt, meg Gorbacsov van, glasznosztly és peresztrojka, éppen ideje volna, hogy valaki rendet tegyen. Erre azonban nemigen utalt semmi, a budapesti központot is hiába hívogatta, akit keresett, többnyire házon kívül volt.

Szerdán reggel még idegesebb lett, amikor a hírekből arról értesült, hogy Grósz elvtárs kedd este nyilatkozott a szovjet tévének. Olyasmiket mondott, hogy „a magyar kommunisták jó része tanácsalanná vált”, meg hogy „nincsenek teljesen pontosítva az elméleti álláspontok, amelyeknek pedig a párt, a magyarországi szocializmus megújulásának, fejlődésének alapját kell képezniük”, és kiderült, mindenki a hétvégi kongresszustól várja a megújulást. Ezek a nyilatkozatok még erősebb feszültséget keltettek benne, és elhatározta, bár nem delegált, de az ismeretségek révén valahogy bejut pénteken a kongresszusra, és Somos ígéretet is tett, hogy meg tudja oldani a dolgot. Ezért lett Kővári különösen ideges, amikor csütörtök délután anyja megint felhívta.

– Akkor csinálók egy pörköltet, az mindig jó – mondta. – Disznó legyen vagy csirke?

– De nem is mondtam, hogy mikor tudok menni – méltatlankodott Kővári.

– Én már nem tudok rád várni. Ha holnap nem jössz, elkezdem egyedül.

A férfi rettentő bosszúsán szállt be másnap az autóba. Még hatvan kilométert sem kellett mennie, de semmi kedve nem volt vezetni, takarítani végképp nem. Mogorván lépett be a kisvárosi lakótelep hatodik emeleti lakásába, levette a kabátját, nejlonzacskóból egy vadonatúj, hosszú, barna színű műhelyköpenyt húzott elő, amely a gyárban valahogy, rejtélyes módon a felszerelési készletlistáról átkerült a selejtlistára.

– Talán jó napot! – jegyezte meg Kőváriné, de fia nem szólt egy szót sem. Nem beszéltek egymással, úgy láttak munkához. Kővári a folyosóról nyíló szárítóhelyiségből, amelyet az emelet lakói már a kezdet kezdetén egyenlő részben felosztottak egymás között, hogy aztán telerakják azzal a sok semmire sem jó lommal, ami a lakásban már nem fért el, behozta a alumínium létrát. Fel akart mászni, hogy leszedje a függönyöket, de anyja rárivallt:

– Nem kértelek, hogy csináld meg helyettem, csak azt kértem, hogy segíts – dörögte, és még hozzátette: – Annyira vén azért még nem vagyok.

Kővári megpróbált magának valami értelmes munkát találni, hogy ne töltse itt fölöslegesen az idejét. Előhozta a mosogató alól a vegyszereket, a törlőrongyokat, újságpapírt az ablakokhoz. Anyja közben leszedte a függönyöket a nappaliban, és amíg a fiú azokat ügyesen összefogva, hogy minél kevesebb por szóródjék szét a lakásban, a mosógép felé vitte, már nyitotta is a forgóablakot, hogy hozzálasson a tisztításhoz.

– Add ide az ablakmosót, meg a többit! – szólt fiára, amikor az visszatért. Amaz felnyújtotta a szükséges eszközöket, majd a WC irányába indult, rájött a vizezhetnék. Amikor megint a szobába lépett, elállt a lélegzete. Anyja a létra legfelső fokán állt, és kifelé ívelő, nagy, körkörös mozdulatokkal tisztította a kilencven fokban kifordított ablak üvegét.

– Anyuka! – kiáltott riadtan Kővári.

– Mi az? – fordult felé az asszony, de a mozdulattól elvesztette az egyensúlyát, a létra megbillent, ő pedig kifelé dőlt.

Kővári egyetlen ugrással termett ott, elkapta a létrát, és felnyújtotta a kezét az anyjának. Az ugrás közben azonban feldöntött egy vaskos széket, amelynek támlája éppen az élével vágódott a férfi sarka és vádlija közé, épp akkor, amikor a láb előre feszült. Kővári pattanást és fájdalmat érzett a lábában, de nem foglalkozott vele amíg, anyját le nem segítette. Amikor az asszony már biztonságban volt, szeretett volna valami nagyon csúnyát mondani, de visszatartotta magát.

– Mi van? – kérdezte Kőváriné.

– Elszakadt az Achilles-inam.

– Jaj, te mindent eltúlzol.

De az Achilles valóban leszakadt, Kővári képtelen volt jobb lábfejét mozgatni, vonszolta maga után, hogy le tudjon ülni.

– Most akkor hívjak mentőt? – kérdezte kelletlenül az anyja.

– Nem, visszamegyek Pestre, majd bemegyek a kórházba.

– Csinálhatok megint mindent egyedül – zárta le duzzogva a beszélgetést Kőváriné.

A férfi nagy nehezen eljutott a parkolóig és beküzdötte magát a Zsiguliba. Sejtelve nem volt, hogy indul majd el, de megtörtént a csoda. Mozogni nem tudó lábfejét a gázra tette, ahogy térdből lefelé nyomta a lábszárát, tudott fröccsöt adni, közben a ballal kezelte a kuplungot. Óvatosan indult el, de hamar belejött, a főútra kiérve már egészen bátran hajtott. Sőt előzést is bevállalt. De csak kettőt, a harmadiknál elszámította magát, rosszul váltott vissza a gyorsuláshoz. Fékezni akart, hogy vissza tudjon húzódni a megkerülni kívánt teherautó mögé, de amint a kuplungról feleremelte a bal lábát, a jobbal véletlenül a gázba taposott, így frontálisan ütközött a szemből érkező, libafoszöld Wartburggal. Könny szökött a szemébe a karambol előtt, és egy pillanatra azt hitte, életében először imádkozni fog, de csak annyi jött ki a száján:

– Anyuka, bassza meg!

A kongresszuson a Magyar Szocialista Munkáspárt bejelentette saját jogutód nélküli feloszlását, majd néhány perccel később nagyjából ugyanazok az emberek ugyanott deklarálták a Magyar Szocialista Párt megalakulását. Az élet ment tovább.

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY

Pentapolis avagy a halhatatlanok városa avagy Jelentések a Lófej-köd nyolcadik bolygójára

(RÉSZLET A KÉSZÜLŐ REGÉNYBŐL)

Hogy ki vagyok? Már nem is tudom. Végtelen bolyongásaim alatt találkoztam párthus varázslókkal Hekatompülosz bűvös kertjeiben. Tapostam a havat Alexander bég lába nyomán Tibet égbenyúló hegyei közt. Sakkoztam királygyilkosokkal Szamarkand börtönudvarán. 1638 nyarán Kolozsvárott, Erdély fővárosának főterén végignézttem, ahogy zsidózó szombatosok testéről nyúzzák az eleven bőrt. 1541-ben láttam a Rózsák atyjának örült dervistáncát a törökké lett Buda roppant falai alatt. Róma császára a vadkan-ölő Diocletianus volt, amikor 304-ben Sopianae egyik dombján a megfeszített keresztények hörgését hallgattam, és még ugyanaznap tanúja voltam a messi Hispániában Szent Vince kinhalálának.

Utolsóelőtti utamon találkoztam egy geronai régiségkereskedővel, aki tizenhét nyelven beszélt folyékonyan, úgy váltott arabról kínaira, görögről az andalúziai Alpujarras hegyi mórjainak cigányos spanyoljára, hogy észre sem vette.

1931 tele volt. Együtt utaztunk a Rex fedélzetén. Én Barcelonában, ő Ariminumban szállt fel a hajóra, hatalmas ládáit, baljós koffereit hat szolgál cipelte utána. Magyarországról érkezett: Fiumén, Velencén át igyekezett minél délebbre, mert félt a tengertől.

– Csak akkor szállok hajóra, ha muszáj – vallotta be az első közös reggelink alkalmával, és olyan figyelmesen bontogatta a lágytojás kupoláját, mint egy restaurátor. – Egy havasalföldi cigány rabszolganő megjósolta nekem, hogy a tengeren ér a halál.

Rám pillantott, kezében megállt az ezüst kiskanál.

– Nem a kaszás riaszt – mondta. – Születésem óta víziszony gyötör.

Vén volt a geronai, akár az országút, felismerni véltem arcán a halhatatlanok fáradt vonásait, mégis elhagyott minket, mielőtt Alexandriába értünk. Utolsó óráján derűs volt, hajókofferjeinek és ládáinak tartalmát rám hagyományozta.

– Nem szíviesen terhelem vele – mondta, és fakó, vizenyős szemével bocsánatkérően nézett rám. – Papiros mind. Csupa kacat. Ha úgy ítéli, szórassa mindet a tengerbe.

Paros szigetén temettük el egy eukaliptusz tövében, abban a jelöletlen sírkertben, melynek sziklás földjébe a Kykládok szigeteinek gyilkosait és öngyilkosait kaparják el évszázadok óta.

Hogy a ládák sorsa mi lett?

Alexandriában, a hotelszobámban felnyitottam az egyiket, aztán három nap és három éjjel nem ettem semmit, hús limonádét kortyolgattam üvegkancsóból szalma-

szálon át, és csak olvastam és olvastam meztelenül elterülve a széles kereveten. A teraszra forró afrikai nap zuhogott, a Nilus felől parázna galambok burukkolása és tevehajcsárok ordibálása hallatszott, egy palaszürke bőrű, karcsú abesszin lány úgy suhant át időről időre a szobán – kezében a mentaleveles kancsóval –, mint az árnyék... Én pedig olvastam, olvastam és olvastam... Gregorius de Hungaria ismeretlen beszámolóját a tizenhárom esztendeig tartó útról, melynek során – 1350 körül, XII. Benedek pápa megbízásából – harmincegy társával együtt Pekingig, a mongol Togontemür nagykán, az utolsó Jüan uralkodó udvaráig jutottak el. olvastam a titokzatos granadai szent asszony, María de Jesus Yepes megindító Krisztus-fohászait, melyekből máglyája tüzésénél is forróbban süt a testi vágy. olvastam Pedro de Valencia boszorkányokról írt tizenharmadik értekezését – melyet a logroñoi inkvizíció áldozatainak vallomásaira támaszkodva írt 1619-ben, a halála előtti esztendőben, s melynek egyetlen példányát, úgy tudtuk, saját kezűleg semmisítette meg –, s melyből megtudtam, hogy a Baszkföld sátánjának hangja halk és szomorú, mint az olyan emberé, aki túl van mindenben, akit semmi nem érdekel és semmi nem lep meg.

A lány fáradhatatlanul hordta, töltötte a mentával, banánnal és pirosló dinnyével ízesített limonádé kancsót, mígnem a második éj hajnalán ellankadt, és a lábamhoz kuporodva elnyomta az álmot. A földkerekség legöregebb állatkertje felől majmok és gyöngytyúkrok rikoitozását hozta a szél. A szálloda alagsorában egy cső sípolt a falban, akár a messze robogó vonat. Én pedig Andreas Pannonius 1460 körül írt, elveszettnek hitt Paraphrasis in librum sententiarumának, Petrus Lombardus szentenciáskönyvéhez készített kommentárjának sorait fáltam a tekintetemmel: »Ama szeráfi Pannóniai Jánosnak, Pentapolis püspökének ékesszólása latin és görög nyelven is csodálatos, a bölcsesség úgy árad szájából, mint az aranyrögöket és drágaköveket görgető paradicsomi folyó, a Physon.«

A karthauzi sorait olvasva előbb honvágy lett úrrá rajtam, majd rég elfeledett nyugalom telepedett rám, mert tudtam, hogy attól fogva úgy akarok élni, megöregedni és meghalni, mint bárki más.

Kétezer évvel és negyven nappal az után, hogy Apostol András egyik ósapja felkötötte a saruját, kézen fogta egyetlen gyermekét, és a forró Szíriából elindult a távoli Pannónia felé, egy júniusi borús délelőtt, valamivel tizenegy óra után a pentapolisi Szent Péter székesegyház egyik tornyán dolgozó tetőfedő munkások időkapuszulára bukkantak. A légmentesen lezárt üveghengert a dóm négy hatalmas tornya közül a délkeletiben, hatvan méter magasságban, az aranyozott keresztet tartó gömbben rejtették el.

Történetünk szempontjából nem lesz jelentősége, mégis említsük meg, hogy a fiatal ácsnak, aki először pillantotta meg a gerendák és lécek közt elhelyezett üveghengert, nem hozott szerencsét a lelet. Lelkiismeretes, megfontolt ember volt, mielőtt bármit tett volna, telefonon értesítette felfedezéséről a főnökét, majd – hogy az ácsolat szerkezete közt a hengerhez férjen – kikapcsolta a biztosító kötele karabinerét. Említettem, ugye, hogy napok óta borús volt az idő, nem zuhogott, de kitartóan és

kiábrándítóan permetelt az eső, akkor mégis felragyogott a felhők résén a nap, és bár Pentapolisban a június nem szeszélyes, hirtelen szélroham kerekedett. Akik látták az esetet, azt mondják, a férfi megbillent, majd széles ívben, egyetlen hang nélkül zuhant le a szédítő magasból. A felhők résén a nap rendületlenül ragyogott, és estig már meg sem mozdult a levegő. Mondom, nincs jelentősége, bár ahogy öregszem, egyre inkább úgy vélem, hogy vagy semminek nincs jelentősége, vagy mindennek van, most azonban az elbeszélő sajátos szempontjait figyelembe véve mégis azt mondom, nem fontos, de nem is baj, ha tudják, hogy az ács három gyermeke közül az egyik, hát persze, hogy a harmadik, a legkisebb fiú, világhírű kutatóorvos lesz, és negyven évvel később markáns alakja lesz annak a nemzetközi teamnek, mely felfedezi egy olyan halálos kór gyógyszerét, melyet ma még nem ismerünk.

Vissza a palackhoz. Ebben is, mint más efféle üzenetekben, találtak pár nagy címetű bankót, néhány arany- és ezüstpénzt, rajtuk I. Ferencz József császár pofaszakállas portréjával, meg egy cikornyás kézírással pergamenre írt beszámolót, mely a templom legutóbbi, százötven évvel korábbi renoválásakor végzett munkákról adott számot. Ha csak ezeket találják a vörös viasszal lepecsételt üvegben, az emberek hamar elfelejtik a dolgot. Ám a palackban ott volt – szándékosan kerülöm a *lapult, rejtezett* vagy *bújt meg* kifejezést –, ott volt a fentebb idézett, zavarba ejtő levél is. Számítógéppel írták, lézernyomtatón nyomtatták, így aztán elképzelni sem tudta senki, hogy miként kerülhetett a megközelíthetetlen toronygömbbe és a sértetlen pecsétű üveghengerbe.

Templomtorony, halálos baleset, titokzatos levél – ez ám a szenzáció. Június közepe volt, uborkaszazon, az újságírók boldogan vetették rá magukat a témára, napokon át részletekbe menően tudósítottak a leletről. Az emberek felvillanyozódtak, találgattak, ufórajongók és szkeptikusok kaptak hajba a kocs mákban. A rejtélyes szöveget általában beugratásnak minősítették, ám többeket is megragadott az a mozzanat, amire egy idős kanonok hívta fel a figyelmet a városi televízióban.

– Kisebb csodának is vélhetjük – mondta mosolyogva az öreg pap –, hogy ez a sok éven át türelmesen várakozó üvegekapszula sértetlenül érkezett meg hozzánk. Kevesen élünk már, akik emlékezhetnek rá, de én láttam, amikor 1944 telén egy orosz géppuskás rálőtt a toronyra. És nem ám akármelyikre, hanem éppen erre, a délkeletre. Tatárképpű férfi volt, szinte még gyerek. Társaival együtt jól felöntött a garatra a püspöki pincészetben, aztán fergeteges jókedvében lövöldözni kezdett. Golyói többsége az égbe szállt, de az utolsó sorozata ementáli sajtaként lyuggatta ki a másfél méter átmérőjű gömb lemezét, az üveghengeren mégsem esett egyetlen karcolás sem.

Két hét telt el, lassan elült a szenzáció, az emberek kezdtek napirendre térni az eset fölött, amikor egy éjjel, hajnali két óra tájt megrendült a föld, és a pentapolisi Szent Péter székesegyház altemplomának mélyén megnyílt az az ezerhétszáz esztendejé elfalazott alagút, mely egy ókeresztény püspök sírkamrájához vezetett. Sokan a véletlenek szerencsés egybeeséséről beszéltek, de akik szerint véletlenek nincsenek, mert a világ történéseit felsőbb akarat irányítja, azok is egyet értettek abban, hogy a lépcsőlejáró előbukkanásához arra is szükség volt, hogy az altemplomban néhány

hete bizonyos szigetelési munkákba kezdjenek, melyek elvégzését fél évszázada halogatta a püspökség, ám amelyeket tovább odázni nem lehetett. A rengés centruma délen, valahol a boszniai Visegrád környékén volt, a földmozgás Pentapolisban nem okozott károkat, ám ahhoz elég volt, hogy megmozdítsa a mélyben egy gyámkövet, aminek eredményeként egy elfalazott lépcsőlejáró boltozata beszakadt, és az egyik munkagödör alján tátongó lyuk keletkezett. Az első ember, aki a közel kétezer éve lezárt sírkamrába tette a lábát, és újra a levegőjébe szippantott, Apostol András volt.

1. A SZÉKESEGYHÁZ

Pentapolis székesegyháza több mint ezer esztendeje áll. Szent István király alapította, Szent Péter tiszteletére szentelték fel, és vastag falai közt az évszázadok során számos ereklyét őriztek. Szent Vince maradványait a város hatvanötödik püspöke, Alvarez Cienfuegos bíboros küldte Rómából 1738-ban. A vén jezsuita nem az egyetlen püspök, akinek a lába sosem érintette a város utcáinak követ. Vincét 304-ben, a Diocletianus császár idején zajló keresztényüldözések idején kínozták halálra Valenciában. Emléknapját január 22-én tartják, és ezerötven évvel később Pentapolis szőlősgazdái a borzalmas szenvedések közt, lassan kimúló mártír bőven zubogó vérére is gondolva mondogatták: „ha megcsordul Vince”, vagyis aznap olvad, akkor „tele lesz a pince”, bő termés várható, őszre megtelnek újbórral a hordók.

A krónikások szerint a székesegyház falai közt királyt is koronáztak. Ezt sokan kétségbe vonják, pedig igaz. 1064. április 11-én, húsvét vasárnapján a vitéz, ám ingatag természetű Salamon fejére saját öccse, Géza herceg helyezte a koronát. Így van, bólogatnak a kétkedők is, csak hogy a fényes eseményt követően néhány órán belül tűzbe borult a város. „A következő éjen – írja a krónikás – megjelent a jövőendő viszály és zűrzavar előjele. A székesegyház hirtelen lángba borult. A sistergő lángok szörnyű csattogása és a tornyokból alázuhanó harangok rettenetes robaja miatt mindenkit félelem töltött el. Számos épület, köztük Mór püspök palotája és a bazilika is, leégett.”

Akkor hogy lennének ugyanazok a falak?

Ne bonyolódjunk kicsinyes vitába arról, hogy hány kő ugyanaz, hogy melyik bolt-hajtás vagy oszlopköteg eredeti. Különben is, mi az, hogy eredeti? Ha az emberek várost építenek, mindig ugyanazt a helyet szemelik ki maguknak. A városok alatt mindig régebbi városokat találunk, a templomok alatt régebbi templomokat. A nép változik, a vallás változik, de a piacok és a szent helyek a régiéik maradnak. Isis helyét átveszi Vénusz, az övét a Szűzanya, az övét meg a fantáziátlan materializmus különféle kiábrándító istenei, ám az élet változatlanul folyik tovább.

A magyar püspökség határait Szent István király jelölte ki 1009-ben.

Hogy miért éppen akkor?

Mert a térítés és egyházszervezés akkorra tette lehetővé. A kereszténység felvétele lassú, nehézkes folyamat, eleinte csak a fejedelmek, törzsfők és előkelők családjaira korlátozódik. Az előző évezred utolsó éveiben Adalbert prágai püspök tesz sokat a magyarországi térítés ügyében, 1000 után pedig Querfurti Brúnó végez missziós tevékenységet a Dunántúl és a Duna-Tisza köze déli vidékén, a pogány fekete magyarok szállásterületein. Levelezéséből megtudjuk, hogy a térítés tűzzel-vassal zajlott, a vonakodókat elrettentésül megvakították vagy megcsonkították. Krónikájában a kortárs Chabannes-i Adémar így ír erről: *„Magyarország uralkodója, a jó István király háborúval támadt a Fekete Magyarországra, és Ungriam Nigram megátalkodottjait tűzzel és vassal, erőszakkal és megfélemlítéssel az igaz hitre térítette.”*

A római Pentapolis egyik ókeresztény sírkamrájának főfalára Szent Péter és Szent Pál alakját festette fel a hajdani pannon mester, és úgy látszik, István király is kösziklára kívánta építeni pentapolisi egyházát, mert az egyházmegyét és a székesegyházat is Szent Péter óvó figyelmébe ajánlotta. A magyar idők első pécsi püspöke egy nyugati frank pap, Bonipertus volt, akit még valamikor 1000 körül küldött Magyarországra II. Szilveszter pápa. A lombardiai bencés szerzetesből lett püspök egyéb teendői mellett nem felejtkezett el a kisebb dolgokról sem: 1020 körül például nyelvtankönyvet hozatott káptalani iskolája számára Európa távoli szegletéből. Priscianus híres grammatikáját kérte püspöktársától, a chartres-i Fulberttől, aki válaszlevelében így fuvoláz: *„Azt jelentette nekünk fiunk, a te híved, Hilduin, aki irántunk való szereteted jeleinek hűséges közvetítője, hogy szeretnél egyet Priscianusainkból. Szívesen küldjük el általa. Tudd meg, bármit kívánj is a mienkből, ha lehetséges, a legboldogabban fogjuk azt elküldeni neked...”*

A második püspök Boldog Mór volt, akiről 1036-ban a Szent Imre legenda tesz említést, és aki a ma ismert legkorábbi magyar legenda-életrajz, a Nyitra környékén élt két szentéletű remete, András és Benedek legendájának szerzője. Sokan őt tartják ez első ismert magyar költőnek is. Ezek szerint Mór püspök lehet a címzettje Jorge Luis Borges költeményének, melyet az első magyar költőhöz írt?

*„...mily folyókban tükröződött
arcod, mely mára por és hamu lett,
s mily kardok, mily bálványok és királyok,
végtelen alfölded mily fényei
kapatták hangod első énekedre.
Éjszakák s tengerek állnak közöttünk,
a századok nagy változásai,
és fájták, éghajlatok, birodalmak,
de valami megfoghatatlanul
összeköt, a szavak titkos szerelme...”*

(Somlyó György fordítása)

Mór, a hajdani pannonthalmi bencés szerzetes szerény volt és megingathatatlan. Szerzetesi reguláját, az időszaki némaságot, még uralkodója felszólítására sem szegte meg. Mór és a szent király valóban legendába illő párharcot vív. Az éjszakai templomban váratlanul megjelenő uralkodó sorba jár a szerteszóródva imádkozó szerzetesek közt, fesztelenül kérdez, a szerzetesek pedig lépre mennek, megilletődötten válaszolnak neki. Mór az egyetlen kivételével: ő néma marad. A bölcs király fenyegetéssel próbálkozik, ám a fiatal szerzetes Isten oltalmába ajánlja magát, és kitart, ellenáll az öt próbára tevő uralkodó akaratának. A királyával dacolni merészülő pap száműzetést, halált érdemel, ám a Krisztus és királya közti választásra kényszerített alattvaló jutalma a pécsi püspökség.

Hogyan is beszél a földkerekség egyik legnagyobb írója, a mór Cide Hamete Benengeli? „A költött történetek akkor jók és érdekesek, ha valóság vagy valószínűség van bennük; az igazi történetek pedig annál jobbak, minél igazabbak”.

Tudja ezt a mi Mórunk is, az András és Benedek legendáját író püspök. Arról ír ő is, amit ismer, amit átélt. Gyerek volt még, amikor két majdani remete-hőse egyikével, Andrással találkozott. Benedekkel pedig, a később szentté avatott két remete közül a fiatalabbikkal, a Szent Márton-hegyi monostorban ismerkedett meg. Az ősz loboncú, vén szerzetes sokat mesélt neki halott társa, hajdani tanítómestere életéről.

Mi talán már nem érthetjük annak a remetelétnek az „örömét”, amit András magára mért. Igaz, mi már semmit sem értünk, csak amit ésszerűnek mondunk. Nem értjük az imát. Elvárunk, követelőzünk, nyavalygunk. András a bűnös gondolatokat igyekezett kizárni az elméjéből. Szinte beleőrült. A negyven napos böjt alatt napi egy szem diót evett. Mór püspök tisztelettel teli viszolygással írja le a rafinált önkínzások egyikét, mellyel a gondolatai elől menekülni igyekvő szerzetes kínozza magát: *„Az egész napos munka után csak olyan éjszakai nyugalmat engedett testének, hogy azt inkább lehet kínzásnak és gyötrelemnek nevezni. Egy tölgyfa tönköt kerítéssel vett körül, és ebbe a kerítésbe éles nádszálakat rögzített minden oldalról, majd a tönkön ülve olyan helyzetet foglalt el tagjai felüdítésére, hogy ha teste álomtól elnehezdedve, véletlenül valamerre eldől, a nádszálak hegyétől súlyosan megsértve felébredjen. Ezen kívül faabroncsot erősített a feje fölé, amire négyfelől négy követ függesztett, hogyha álmos feje bármerre elbillenne, a kövekbe beleverje.”* Ha az aszkézis ilyen példaitól sem rendülnénk meg, akkor gondoljunk arra a vezeklő övre, melyet a remete holttestén fedezett fel a közeli monostor apátja. *„Megtalálta a vasláncot, amely már belső szerveit érintette. Ó, csodálatos és hallatlan dolog! A húsát belülről bomlasztó övet a bőre kívülről elrejtette.”*

Mórt Pentapolisban még a 15. században is szentként tisztelték. Nem tudjuk, pontosan hol, mikor és hogyan halt meg, és azt is csak feltételezzük, hogy székesegyháza altemplomában temették el. Ereklýje nem maradt fenn. Nagy tehetséggel és diplomáciai érzékkel megáldott, okos férfi kellett legyen, ha egyházi méltóságát nyolc uralkodó trónolása alatt is sikerült megtartania.

Az 1064 húsvétján leégett székesegyház felújítását Szent László kezdte meg, és 1090-től egy bő évszázadon át magyar, lombard és páviai mesterek százai dolgoztak rajta. Amikor 1543-ban elfoglalta a várost a török, a főtéri Szent Bertalan templomot

elbontották és dzsámit építettek a helyébe, de a székesegyház átvészelte a hódoltság százötven évét. Altemplomában gabona-, szentélyében fegyverraktár volt, hajójában medresze, vagyis moszlim iskola működött, keresztény istentiszteletet egyetlen kápolnájában tartottak. 1631-ben a délnyugati torony egy részét villámcsapás döntötte le, de a károkat helyreállították. A mennykő és a török együtt sem okozott annyi kárt az épületben, mint a keresztény felszabadító seregek. Az 1686. évi visszafoglalást követően a város német és itáliai katonai parancsnokai a templomot módszeresen kifosztották, a püspökök márvány síremlékeit felnyitatták és kirabolták, a reneszánsz berendezést elhordatták. A különben homoszexuális és pedofil hajlamú gróf Gabriel Vecchi tábornoknak, aki a harisnyapántja és a sérvkötője alatt fiatal fiúk hajtincseit viselte, még a templom díszes vasrácsaira is kiterjedt a figyelme. Az órákat kiszerezte a tornyokból, lehámoztatta az ólomtetőzetet, a keresztelőmedencét pedig egy állatkertbe szállíttatta pávaitónak.

Óh, kiáltjuk együtt a költők költőjével, hol van már Zsigmond és Mátyás *beata Ungheriája*!

De nem nyavalygunk, megyünk tovább.

Majdnem azt írtam, hogy az idő nem áll meg. Csakhogy erről, amint majd meg tapasztaljuk, biztosat nem állíthatunk. Még az sem feltétlenül igaz, hogy a történelem nem ismer kegyelmet.

Pentapolisban évszázadokon át minden fontos esemény kapcsolatba hozható volt a székesegyházzal és a püspökséggel. Itt még a legnevezetesebb vadászkalandok is papokkal estek, amiket püspök-költők daloltak meg. A Vatikánban mosolyogva mutogatnak egy trófeát, melyet a város egyik bővérű kanonoka, Bajon fia István ajándékozott a pápának. A kanonok Rómában időzve kilovagolt vadászatra, és amikor megpillantott egy szarvast, oly hevesen rontott rá, hogy társai és a kutyák lemaradtak. A pap utolérte, megsebezte a vadat, ám a lova a küzdelem hevében elesett. A kanonok talpra ugrott, kardot rántott, hogy azzal adja meg a kegyelemdőfést, és amikor a vas is cserbenhagyta – tompa pendüléssel eltörött a penge –, pusztá ököllel terítette le az állatot.

A háború veszélyes és kiszámíthatatlan látványosságai mellett Pentapolisban mindig a püspök avatása volt a legpompásabb esemény. A költőfejedelem Janus Panninius 1459-es beiktatásakor a háztetőkön, a fák ágain csüngtek a kíváncsiskodók. A későbbi püspökök viola színű díszbe öltözöttek, piros püspöki keresztet markolva, díszes kísérettel lovagoltak be a Budai-kapun. Mögöttük a vármegye lovasai, hajdúk, testőrök és polgári fegyveresek. A pálos kolostor előtt szerzetesek, kanonokok, a városi tanács és a vármegye tisztikara fogadta őket. A templomban a püspök a violaszín helyébe fehér ruhát öltött, úgy járult az oltár elé. És csak azután vezették át a székesegyházába. Baldachint emeltek fölé, úgy kísérték végig a főtéren, a Franciskánusok terén és a gabonapiacon, miközben a fénylő bársony és selyem végjeitől, a ragyogó láncok, tündöklő ékszerek garmadától és az arany paszomány liánjaitól megvadult nép fütttyögött, a trombiták fülsiketítően rivalltak, dübögtek a dobok és zúgtak a harangok.

2. JEREMIÁS

Azon az éjjelen, melyen a város alatt megrendült a föld, és a székesegyház altemplomának mélyén megnyílt az elfeledett folyosó, Apostol András születésnapot ünnepelt Jeremiásnál. A törpe vén volt, ki tudja, hány éves – nyolcvan, kilencven vagy száz is? –, de nem látszott rajta a kora. Apostol még délután érkezett, és éjjel egy is elmúlt, amikor szedelőzködni kezdett. Az ital is marasztalta – a törpe titokzatos hódolójának egyike két palack negyven éves guatemalai rumot küldött ajándékba –, de lenyűgözte a történet is, amibe az öreg az után kezdett bele, hogy a többiek elszállingóztak. Egy könyvről beszélt, egy ősi kódexről, melynek emberbőrből készített lapjaira emberi vérből kotyvasztott tintával írtak, és Apostol András nem tudta eldönteni, hogy Jeremiás őt bosszantja, vagy hisz abban, amiről mesél.

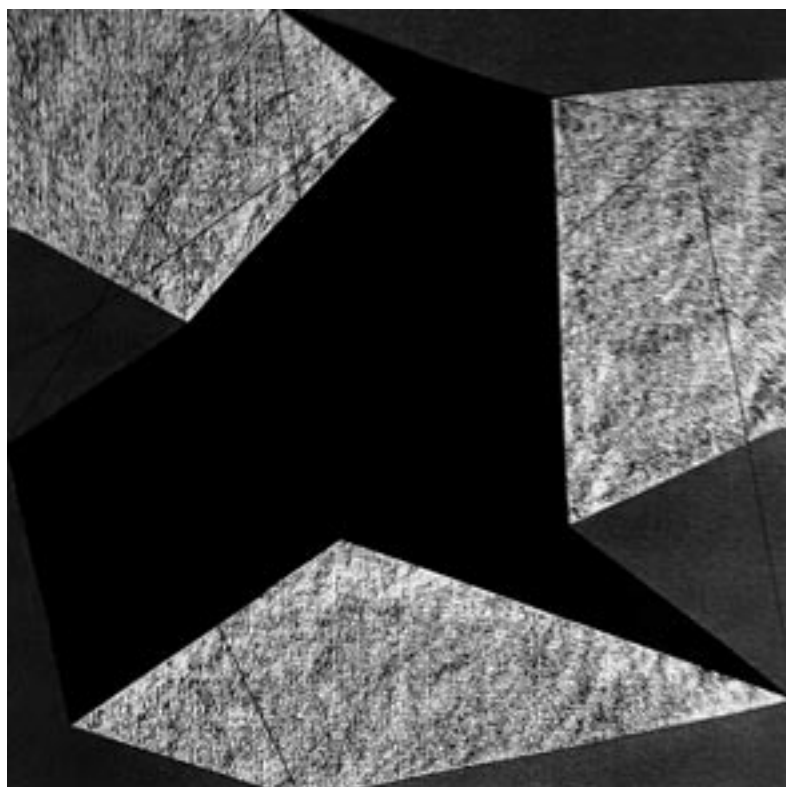
– Őskőkori mágikus szövegek vannak benne – mondta Jeremiás, de hiába leste a hatást, Apostol nem szólt, így hát folytatta. – Varázsigék, démonűző szimbólumok, melyek a történelem előtti korokban születtek. Olyan időkben, amikor az ember még úgy volt része a környezetének, mint a fák vagy a halak. Már a sumérok is úgy tekintettek rá, mint a ködbevesző múlt erekléjére. Olyan praktikákat rejt, amikkel kinyithatók a túlvilág kapui, megzabolázhatók az alvilág hatalmai.

– Marhaság.

– Azt mondd? De vajon valóban képtelenség? Az emberi hamuzsírbból készített szappan az hihetőbb? Tudod te, hogy ünnepelt humanisták emberbőrbe köttették a kedvenc olvasmányaikat? A könyv szerelmesei. Az sem volt régen, amikor a német fejedelemségekben a kivégzett gonosztevők bőrét lenyúzták és csengő aranyért árulták. A szemüveghegyek hihetőbbek? A haj kazlai? Örmény költők és tanítók lenyisszantott fejei a kerítéskarókon? Mint a díszzők. Az emberbőrből készített pergamen nem is olyan nagy dolog. Nekem hihetőnek tűnik.

Szopogatták a vén rumot, és Apostol András nemigen szólt közbe, míg Jeremiás a titokzatos könyvről prédikált.

– Évezredek át másolták. Arámiról héberre, héberrel görögre, görögről latinra. Ismerték Kínában, Atlantisban, Trójában is. Azt hiszed, Helénáért tört ki a trójai háború? Kutyszart. Egy asszonyért, még ha mindjárt a görög világ legszebb asszonya is, nem indulnak harcba görög városállamok tucatjai, gályák százai. Azt a könyvet őrizték Trója falai mögött is. Egy másik példányát meg Krétán, a labirintusban. Perzsa Persepolisban és Alexandriában is. Aztán mindenütt ugyanaz történt. A hatalom minden halandót eltorzított, iszonyat és pusztulás köszöntött az emberre. Akkor aztán igyekeztek megszabadulni tőle, megsemmisítették a példányait. Jerikóban is, Jeruzsálemben is, Konstantinápolyban és Rómában is. Máglyára dobták, elégették, tengerbe vetették. Volt, ahol úgy féltek tőle, hogy nem merték bántani, inkább elfalazták, súlyos kőlappal fedett sírba temették, hogy ember fia ne férjen hozzá. A legváratlanabb helyekről mégis elő-előkerül egy. Azt mondják, Nagy Sándor példánya előbb Caesarhoz került, majd a dákokhoz, tőlük meg Hadrianushoz és Nagy Cons-

tantinushoz, végül Attilához. Az avar kagánokét Nagy Károly kaparintotta meg, ezért támadtak rá frank birodalmára Afrika felől a mór szerezcsenek. Hitler is tudott róla, nem véletlenül küldte a Himalájába meg Tibetbe a titkosügynökeit. Sztálin a Kaukázus eldugott kolostorait tetette tűvé érte.

– Marhaság – mondta újra Apostol András.

– Attól a legenda még létezhet – nézett rá a törpe, és manóarcában huncutul csillogott a szeme. – Szent Grál, frigyháza, bölcsök köve. Élet és halál könyvei. Miért ne? Állítólag Szent Istvánnak is volt egy példánya.

– A mezopotámiai rokonoktól kapta?

– Nem. A kaukázusiaktól. A szavárd magyarok hercegei küldték neki. Akik a Fekete-tengernél, még a honfoglalás előtt szakadtak le tőlünk, miután a Kazár Birodalomból, a cordobai és granadai zsidókkal levelező kagán kincstárából megszerezték a könyvet, és behúzódtak a Kaukázus hófödte hegyei közé. A kazárok meg a besenyők a honfoglaló magyarokat üldözték, miközben a kódex már a Kaukázusban volt. Sztálin tudott erről a kaukázusi példányról, és azt remélte, ráteheti karvalykarmú kezét. Hiába kereste, a könyv már Szent István idején Magyarországon volt. Hol őrizték?

– Hol?

– Itt. Nálunk. Pentapolisban. A püspökök. Ezért alapította Szent István a püspökséget, és ezért gyűlölte Sztálin a magyarokat.

Apostol, akinek még nem szállt annyira a fejébe az ital, hogy sosem látott összefüggések világosodjanak meg az elméjében, legyintett.

– Sztálin mindenkit gyűlölt. Orvosokat, katonákat, papokat. Ukránokat, grúzokat, zsidókat. A saját anyját és a saját gyerekeit. A barátait csak azért nem utálta, mert olyanok nem voltak neki. Miért éppen minket szeretett volna?

– A történelemben az a szép – dünnyögte Jeremiás –, hogy gyakran az igaz, ami nagyon nem látszik annak. Tudtad, hogy az emberi történelem egyik legnagyobb gyilkosa himlőhelyes volt, bicegős és kacsakezű?

Azon az estén, a földrengés és a születésnapja estéjén szokatlanul sokan voltak Jeremiásnál. Ott volt a városi múzeum igazgatónője, akihez több évtizedes barátság fűzte. Perczel Zita okos nő volt, megértő, de következetes és szigorú, aki mosolygott magában azon, hogy a beosztottai a háta mögött fejedelemszónynak titulálják. Huszonöt éves korában az orvosok azt mondták neki, hogy saját gyereke nem lehet, ezért huszonnyolc évesen örökbe fogadott a férjével egy hároméves kisfiút, akiről egy év múlva kiderült, hogy gyógyíthatatlan fehérvérűségben szenved, és aki tizenöt éves koráig annyi örömet és bánatot szerzett mindkettőjüknek, hogy amikor meghalt, még a fájdalom tengermélyébe alámerülve, a kín legátkozottabb pillanataiban sem gondolták egyetlenegyszer sem, hogy bármit másként csináltak volna. Az asszony egy évvel később teherbe esett, majd kilenc hónapra és kilenc napra rá született egy makkegészséges, négy kilós gyereket. Egy kisfiút.

Perczel Zita akkor este Jeremiást köszönteni ment, de ha már ment, munkát is vitt magával: egy száz éve lajstromozott, majd a múzeum bábéli raktárában hatvan

évre elkallódott, végül ismét előkerült tárgyon fellelhető rovásjelekkel kapcsolatban kérte ki az öreg véleményét. Jeremiás megvizsgálta a kerámiát, és rövidre zárta a dolgot.

– Ha ez rovásírás – mondta –, akkor a szék lábán karmát próbálgató macska karistolása is az.

Ott voltak egy hajdani férfikórus maradványai, néhány rozszant vénember, akik valaha a legfiatalabb tagjai voltak annak az énekkarnak, melynek ötven daliája közül mutatóba már csak ők maradtak. Ott voltak néhányan azok közül az idős hölgyek közül, akik megöregedve is őriztek valamit egykori szépségükből, és akiről sokan úgy sejtették, hogy valaha a barátságnál erősebb szálak fűzték őket Jeremiáshoz. Ott volt egy fiatal író, aki a fővárosból érkezett élményt és anyagot gyűjteni, hogy megírja a város történetét. Ott volt egy orvos, aki még az előző este tudta meg, hogy az édesanyja 1923. október 30-án, Bartók első és utolsó pentapolisi hangversenye alatt fogant a Pannónia Grand Hotel bálterme mögötti kis szobában, ahová az Allegro Barbaro vad futamai besűrűdtek. Ott volt egy könyvgyűjtő, aki egész este meg sem nyikkant, és akiről a házigazdán kívül senki sem tudta, hogy Barcelonából érkezett és Prágába tart. Megérkezett egy autószerelő, aki öreg rádiókat és bélyeges téglákat gyűjtött, egy asztalos, aki üres óráiban türelemüvegekbe aprócska kálváriákat épített. Ott volt egy harcművész, aki valójában kőfaragó volt és galambokat tenyésztett, és ott volt egy lassan, derűsen haldokló férfi, egy színész, akinek a hangját mindenki ismerte a rádióból.

Jeremiás sok mindennel foglalkozott életében, de nem beszélt róla. Beszéltek helyette mások. Mondták hajdani vigécnek, nyomdásznak, antikváriumtulajdonosnak, térképrajzolónak. Voltak, akik egy cigánylány és egy olasz herceg fattyának tudták. Rebesgették, hogy az a hindu fakír volt az apja, aki száz évvel korábban – a jogi légzésszabályozást ismertető európai körútján – Pentapolisba is eljutott. Mások szerint külföldről érkezett cirkuszosok hozták magukkal, akik légtornászt akartak nevelni belőle. Híres szám lehetett volna, mondták ezek a jól értesültek – *Jeremiás, a trapéz úszóbajnoka* –, de egyszer gyakorlás közben lezuhant, és éppen a manézsban dolgozó tigris elé huppant a fűrészporba. A zuhanást megúsza, de a bengáli tigris sárga szemébe tekintve olyan sosem múló tériszonya támadt, ami lehetetlenné tette, hogy visszatérjen a kötelek szédítő világába. Apostol András egyszer megkérdezte tőle, hogy mi a sok szóbeszéd alapja, és igaz-e, hogy valaha megpróbálkozott a bohóckodással is.

– A kis emberek nem szeretik, ha kinevetik őket – felelte Jeremiás mosolyogva. – De annál nincs borzasztóbb, mint ha nem nevetnek a bohócon. Azt nem nekem találták ki. A király bolondja szívesen lettem volna. Hogy bárkinek szabadon az arcába fújjak, mint a szél.

Valójában még egyetemre is járt, bár soha nem iratkozott be. Húsz éves kora körül rendszeresen ellátogatott bizonyos történelmi, nyelvészeti és könyvtártudományi előadásokra, amiről azért szokott le, mert úgy érezte, azt akarják a fejébe verni, ami nem lényeges, és nem foglalkoznak olyasmivel, ami neki fontos lenne. Dolgozott papír-

malomban, kitanulta a könyvkötészetet, és harminc sem volt, amikor egy öreg mestertől megvette a lakását a hozzá tartozó könyvkötő műhellyel. Fölötte, az emeleten Apostol András nagyapja, Apostol Dénes lakott, akivel viharebesen életre szóló barátságot kötött, majd végleg beleveszett a nyelvek és Gutenberg univerzumába. Bújta a könyveket, enyvet kavart és karmazsinbogyóból meg bodzából festékeket, és azon volt, hogy szebben kössön, mint a velencei Aldo Manutius. A maradék idejében élő és holt nyelveket tanult. Mert néhány centit elvett tőle a teremtmény, de cserébe adott valamit. Jeremiás agyában úgy ragadtak meg a nyelvek, hogy oda sem figyelt. Amit egyszer látott vagy hallott, azt sosem felejtette el. Huszonöt volt, amikor az európai nyelvek mindegyikén tudott, aztán megtanult arámiul, arabul, ujjur nyelven és tibetiül, olvasott kínaiul és hindiül, mohó agya beszippantotta számos andoki és amazonasi indián törzs és kihálófélben lévő afrikai néger népcsoport szókészletét is. Ha az lett volna megírva, nagy tudós lehetett volna, de nem lett: a tudomány idegen maradt számára. Amikor Apostol megismerte, már hetven fölött járt, és a fiúnak vagy a nagyapjának olykor rá kellett szólnia, mert a törpe néha olyan nyelveken szólalt meg, amelyeken éppen olvasott, és amit a városban rajta kívül egyetlen lélek sem értett.

- Hány nyelven tudsz – szegezte neki a kérdést egyszer régen Apostol András.
- Neked megmondom – vigyorgott kajánul. – Egyen. Az emberén.

Mások is feltették neki ugyanezt a kérdést, és egyszer sem válaszolta ugyanazt. Egy újságírónak, aki azt firtatta, igaz-e, hogy közel száz nyelvet ismer, így felelt: „Nem tudom. Újakat tanulok, de gyanítom, közben más nyelvek kihalnak bennem.” Máskor azt mondta: „Az anyanyelvemet sem ismerem. Ahogy senki sem. Ott van mindjárt a fű. Nekünk minden fű, ami zöld. Mondjuk gyepnek vagy pázsitnak is. Miközben a száz éve élt, írástudatlan pásztornak ötszáz szava volt a fűre. A reggeli fűre, a délire meg az estire. A tavaszira, az őszi és a télire. A zsenyére, a nedvesre és a szárazra, a kőverre és a soványra. Aszerint, hogy milyen a növényi összetétele, hogy hol található, erdőszélen, tisztáson vagy pocsolyás réten. Hol vagyok én ahhoz a pásztorhoz képest?” A riporterek untatták, de baráti társaságban élvezettel beszélt a tudományáról. Hogy a hetven kecsua nyelvjárás egyikében külön szó létezik a kőre hajnali fényben és alkonyi fényben. Hogy az Amazonas mélyén élő yanomami indiánoknak és egy dél-kínai népcsoportnak egyszavas kifejezése van a falevélen eső után tükröződő napsugár által keltett jó érzésre. Hogy a jelen kőkorszakában élő jarawák közel százféle árnyékot neveznek néven.

– Azt még elképzeljük, hogy a beduinak ezer szava van a homokra – mondta Apostol Andrásnak. – De azt már elképzelni sem tudjuk, hogy egy etelközi lovasnak hány kifejezése lehetett a nyílvevő röptére. Tudtad azt, hogy a székely férfinak valaha szava volt a puskaelövésre, melyet a halotti könyörgés befejeztével az égbe távozó után küldtek? Mondd meg, ki az, aki azt mondhatja, hogy csak egy nyelvet is tud?

A számítógéphez öreg fejjel is olyan természetesen nyúlt, akár a nyolcévesek. Barlangszerű nappalija sarkában éjjel-nappal ott világított a monitor, melyen képernyő-

kímélőnek a kaukázusi Zangezur hegység fényképét állította be. Apostol egyszer fültanúja volt annak, ahogy a múzeum igazgatónöje – aki nem csak kitűnő régész volt, de született pedagógus is – azzal nyúzza, hogy bűnt követ el, amikor a képességeit nem gyümölcsözteti a tudomány javára. Vagy legalább tanítana.

– A történelem arra tanít – felelte a törpe –, hogy hazugságok és ferdítések egyezményesen elfogadott rendszerében élünk. Nincs jó és rossz, igaz és igaztalan. Valamit igaznak kiáltanak ki, és mi elfogadjuk. Valamiről kijelentik, hogy rossz, és addig mondják, amíg elhisszük. Régen az uralkodók és a nemesek nem úgy hazudtak, mint ma a politikusok. Akkor azt mondták, „kell nekem”, és elvették. Ma a politikusok azt is elhitegetik velünk, hogy amit tesznek, az jó és igazságos. Nincs mit tanítani. Szívesen lettem volna politikusok udvaribolondja, aki naponta figyelmezteti őket arra, hogy minden ember pondró, a törpe és a behemót egyforma abban, hogy a tudása semmi, élete pedig akár a szűnyeg.

Perczel Zita bölintott, és szórakozottan belelapozott abba a négyszáz éves grúz könyvbe, ami Jeremiás asztalán feküdt, s amit a törpe úgy falt, mint valami ponyvaregényt. A grúz írással megszenvedett, de néhány nap alatt elérte, hogy az írásjelekre és a szavakra már nem kellett figyelnie, a tartalomra összpontosíthatott. A könyvet egy örmény származására büszke vállalkozó kívánta átköttetni, és Jeremiás akkor is elvállalta volna a munkát, ha egyetlen fizetsége az, hogy elolvashatja. A vaskos művet Grúzia megszámíthatatlanul sok Dávid királyainak egyike írta, aki 1570 körül uralkodott, akkortájt, amikor Pentapolis székesegyházának ősi falai közt nem az Isten dicsőségét zengték, hanem szpáhi tisztek kancáinak raktároztak zabot, az altemplomban pedig löporos hordókat görgettek a nyers kőlapokon. Jeremiás képzeletét megmozgatta, hogy a király, aki – mint minden grúz uralkodó – véres kezű zsarnok volt, ha nem háborút viselt, akkor orvosi szakkönyvet írt. Mint azt, amelyiken Jeremiás éppen dolgozott, s ami olyasféle receptekkel volt tele, amilyen a következő: „Ha rémálmok gyötörnek, öld meg egy ellenségedet, vagy elalvás előtt helyezd fel arcodra a mágikus álommaszkot.”

– Kölyök koromban nehéz volt – mondta Perczel Zita a grúz könyv fedelét behajtva. – Aztán nagylány koromban még nehezebb lett. Meg voltam győződve róla, hogy csúnya vagyok. Nagyon csúnya. Anyám mindent elkövetett, hogy utáljam magam. Még csak nem is haragudhatok rá: nem szándékosan csinálta. Féltékeny volt rám. Féltette tőlem az apámat.

Jeremiás emlékezetében megjelent egy rézvörös asszony, aki minden reggel más színű virágot tűzött a lángoló hajába, és akinek úgy zengett a hangja, mint egy vitorlás hajó fedélzetmesterének. Egy asszony, aki mindenkit megörjített a vörös sörényével. Még a nőket is. A nők is szerelmesek voltak bele. Mégis boldogtalan volt. Reggelente olasz áriákat énekelt a hátsó udvarra néző erkélyen, miközben az örökké szomjas futómuskátlik földjét locsolta.

– A szép Kulcsár Zita.

– Igen, a szép Perczelné. Mint aki megzavarodott, olyan volt. Egy fúria. Apámon meg elhatalmasodott a minden méretnél alattomosabban roncsoló mélabú. A hát-

térben pedig végig ott volt egy bizonytalan kislány. Én. Rettenetes féltéssel rajongtam körül az apámat, mert a gyerek biztos ösztönével éreztem, hogy olyan hiábavalóan sóvárog valami elérhetetlen nyugalom után, hogy abba menthetetlenül belepusztul. Anyám a férjét féltette tőlem, én az apámat az anyámtól. Talán csak mostanában voltam képes megbocsátani anyámnak, hogy apám öngyilkos lett. Aztán mégis irtózatos erőfeszitésembe került, hogy ne másoljam az anyám elrontott életét. Hogy ne tegyem tönkre magunkat ugyanúgy. A fiamat, az apját, saját magamat. Nehéz volt megtalálom magam, de talán sikerült. Maga átokfajzat, miért nem adja tovább, amit tud? Isteni adományt tettek a kezébe. Legalább egy-egy előadást vállaljon. Ugye, nem tart a diákoktól? Imádnák. A tenyeréből zabálnának.

– Grúz gríz – mondta Jeremiás, és észre sem vette, hogy mit mondott. Aztán az asszony szemébe pillantott. – Nem tanítok. Törpe vagyok. Egy törpe ne tanítson. Ha mégis, akkor királyoknál, hercegeknél lejjebb nem adhatja. Adjon nekem egy herceget.

Perczel Zitát nem győzte meg az érvelés, de felfogta, hogy sosem értheti meg, hogy az akarás és szorgalom mellett mennyi félelem szorulhat egy emberbe, akit százharminchét centiméteres testmagassággal, de normális emberi vágyakkal vert meg az Isten.

Jeremiást sok minden érdekelte, de igazán két dologhoz értett: a könyvekhez és a nyelvekhez. Nem volt gyűjtő, nem szentségként tekintett a könyvekre, hanem forgatta őket. Tárgyakat látott bennük, melyeket szépségük, ritkaságuk, hasznuk vagy érdekességük szerint rangsorolt. Apostol András egyszer fültanúja volt, amint egy gazdag megrendelőjének kifejtette, hogy mit jelentenek neki a könyvek.

– A könyv mágia – mondta. – Kinyitsz egy könyvet, olvasni kezded, és a jelek mondatokká állnak össze. Az ezer éve halott ember megszólal. Beszél hozzád. A könyv feltámasztja a halottakat. A könyv maga az ember, ezért aztán olykor úgy is végzi: máglyán égetik el.

A szó hagyományos értelmében könyvtára sem volt. Mindig rengeteg könyv vette körül, de nem rendszerezte őket. Egy részük polcokon sorakozott, asztalok sarkán tornyosult, a többi halmokban állt a padlásfeljárón, a mosókonyhában, a pincelépcsőkön. Hónapokig heverték nyitott könyvek a lakás legkülönbözőbb pontjain, és Jeremiás mindent elnézett a vendégeinek, a múzeumi raktárhoz és papírmanufaktúrához hasonló lakásban nyúlhattak bármihez, nyitogathatták a hűtőszekrényt is, de azt mindenki tudta, hogy zokon veszi, ha a nyitott könyveit ellapozzák vagy becsukogatják. A városban kószálva mindenütt könyvekbe botlott: antikváriumokban, lépcsőházi szegleten, szemetesekukák tetején, lomtanításkor utcára lökött öreg utazókosarakban. Minden érdekelte, ami könyv, és mindent könyvnek tartott, ami írás.

Ha esténként összjöttek nála a barátai, gyakran mesélt valamelyik érdekes munkájáról, vagy fennhangon szavalt egy talányos olvasmányából. Ujgur sámánénekek, Kipling, Lukianosz vagy Weöres Sándor, neki egyre ment. Szörnyű eseteket citált a Lázálmok Atlaszából, babiloni cserepeken rögzített örökösödési perekből idézett krimibe illő bűneseteket, olyan élvezettel olvasott kopott leltárakat, mint aki Verlaine

sanzont szaval. Aznap éjjel, amikor a születésnapját ünnepelték, egész passzusokat mondott fel emlékezetből az Orkhon folyónál felfedezett kőoszlopok türk szövegeiből: „Én vagyok az Égben fogant Bölcs Kagán, hallgassátok szózatomat. Keletre a Santung síkjáig vezettem hadaimat, délen Tibetig nyomultam, nyugaton átkeltem a Gyöngy-folyón és a Vaskapuig hódoltattam a népeket...” Hallgatóságát nem hagyta kétségek közt vergődni, időnként megszakította a szavakat, és elmagyarázta, amiről úgy gondolta, hallgatói nem értik, pedig érteniük kellene. Hogy Santung kínai tartomány volt a Sárga-tenger partján, hogy a Gyöngy folyó nem más, mint az ókori Jaxartész, vagyis a mai Szir-Darja, és hogy a türkök Vaskapuja a perzsa Szogdiana egyik szorosa volt Szamarkand és a Fergana-völgy között.

Aznap este elsőnek Perczel Zita ment el, aztán tíz körül a vendégsereg fogyatkozni kezdett, és néhány órával a földrengés előtt, tizenegy óra tájt, amikor már csak kevesen maradtak a lakásban, a törpe Marcus Aureliussal és Edmund Spenserrel hozakodott elő.

– Ne feledd, inti önmagát a császár, a római világ mindenható ura, soha ne feledd, hogy hány Socratest és Epictetost nyelt már el a végtelen idő. Ugyanerre figyelmeztet az összes ír férfi kiherélésére biztató költő is. „Homokba írtam kedvesem nevét, / de jött a hullám s rajzom elsöpörte: / leírtam újra minden betűjét, / de jött a dagály s munkám eltörölte. / Hiú ember, hiú vágy – szólt pörölvé / a lány – megfogni a pillanatot, / hisz magam is így omlok egykor össze / és nevemmel együtt elpusztulok...”

– Mit sajnáltatod magad – mosolygott a színész, akinek a gerincében hetek óta jeges hideg kóricált –, örülj inkább, hogy jóból és rosszból bőven mért neked a sors. Ha meg mindenáron búslakodni akarsz, búslakodj a saját költőnkkel. – És zengő hangon Janus Pannoniust szavalt: „Ó, kéklő égbolt, ó, dombok s zöldfüvű rétek! / Ó, kristálypatakok s zöldbe borult ligetek! / Együtt távozom innen az édes napsugarakkal, / S mit hagyok emlékül? Jaj, csak a pusztá nevem!”

Éjfél után, amikor a többiek már mind elszállingóztak, és csak Apostol András maradt, Jeremiás elővette az egyik rumos üveget.

– Ezt akkor palackozták – mondta –, amikor te még nem éltél. Amikor a hold pora még nem őrzött emberi lábnyomot. Guatemalából hozta nekem valaki, aki a legendás Macondóban is járt, és akinek több esze van, mint pénze, pedig pénze annyi, mint a tenger.

Apostol azt hitte, nem szereti a rumot, de az a ragyogó barna ital olyan volt, akár egy mélyvonósokra írt barokk muzsika.

– Bársonyosabb a legvénebb whiskynél – mondta Jeremiás. – Ez nem a föld, a komló, a szőlő vagy a gabona itala, hanem a napfényé.

Szopogatták a rumot, és Jeremiás akkor hozakodott elő a pokoli könyvvel, melyet embervérrel írtak, és az ősvilág tudásának szilánkjait rejti.

– Marhaság – mondta Apostol harmadszor is.

– A vér egészen furcsa nedv. Emlékszel, mit dünnyög Mefisztó, amikor Faustot szerződésükre bízta? „Jó lesz akármily kis levél. Tintád pedig legyen egyetlen cseppnyi vér.”

Beszélgettek még erről-arról, a Galápagos-szigetek teknőseiről, régi filmekről, fekete lyukakról, a világegyetem keletkezéséről, gyógyfüvekről, meg hogy a huszárllovak hány kürtjelet voltak képesek megjegyezni. Latolgatták, megmenthető-e bolygónkon az élet, s ha igen, a segítség Tibet sziklasivatagaiból vagy a tudomány laboratóriumaiból érkezik-e. Aztán elfogyott a szó, Jeremiás gyertyát gyújtott, leoltotta a lámpákat, és feltette a lejátészóra Bartók harmadik zongoraversenyét. Ahogy a hegedűk ismerős dongómuzsikája felzümögött, Apostol András elnyújtózott a vastag jereváni szőnyegen, lehunyta a szemét, és úgy élvezte végig a muzsikát, hogy szinte lélegzetet sem vett. Amikor pedig Jeremiás levette a sercegő korongot, szedelőzködni kezdett. A karibi forróságot árasztó ital elbágyasztotta, a gyertya reszketeg fénye is marasztalta volna, de a muzsika sóvárgást keltett benne: vágyott az üres utcák bensőséges, kongó magányára, vágyott rá, hogy kitisztuljon a feje. Összeszedte magát, feltápáskodott, elköszönt, behúzta maga mögött az ajtót, és a kopott kőlépcsők medrében elindult lefelé.

3. APOSTOL ANDRÁS

„Összpontosíts – mondogatta neki a nagypapja. – Az emberek nem figyelnek eléggé. Te tanulj meg figyelni. Mindegy, mi az, egy fa, egy festmény, egy kavics, egy legelő tehén vagy egy bohóc. Figyelmesen nézd, ami a szemed elé kerül. Ahogy a vadász fürkészi a vadat, amit el akar ejteni. Ez a művészet és az élet lényege. Összpontosítani minden figyelmünket.”

Tizenegy éves múlt, amikor meghalt az apja, és a temetése után fél évvel a nagypapjához költözött. Az anyja nem bánta, még örült is, mert az életét maradéktalanul kitöltötte a gyász, amivel a saját, elszalasztott színpadi karrierjét siratta.

– Ha az apád nem csinál fel, akkor én ma ünnepelet primadonna vagyok.

Ezzel a mondattal kezdődtek a napok, amelyek éjfél után, a televízió vibráló fényénél, a kilottyant konyak és a teasütemény édeskés illatfelhői közt ezzel is végződtek.

Apostol András örömmel hagyta el a szülői házat és az anyját, aki a múltó évekkel és a lányával vívott kilátástalan küzdelemben egyre inkább elszakadt a világtól. Nagypapjánál nem volt tévé, nem volt teasütemény, és nem volt konyak. Egy fedél alatt töltött tíz évük alatt Apostol Dénes egyszer sem kérdezte meg az unokájától, hogy mi történt az iskolában, mert nem érdekelt az iskola. Nem kérdezte ki a tananyagot, a házi feladatokra rá sem pillantott, és a szülői értekezletekre is csak akkor ment el, ha a tanárok üzentek érte. Nem tett megjegyzést a menyére sem, de egyszer mondott valamit, amit Apostol András nem értett, mégis kitörölhetetlenül megragadt az emlékezetében. Nem sokkal az apja temetését követően történt, a város fölé magasodó hegyen, a reneszánsz püspök palotájának a romjainál, ahová gombászni jártak. A lábuk alatt elterülő várost bámulva Apostol Dénes azt mondta:

– Apád a születése pillanatában elkezdett meghalni. Vannak ilyen emberek. Nem olyan rémes, mint gondolnád. Tizennyolc éves korunktól mindannyian elkezdünk meghalni. Apád hamarabb kezdte, később anyád meg segített neki.

Apostol András elgondolkodtatta, de nem ijesztette meg a gondolat, hogy tizen-nyolc évesen mindenki elkezd meghalni. Tizenkettő volt, hat évbe bele sem tudott gondolni. De arra a néhány mondatra tíz évvel később, a nagyapja temetése napján is emlékezett. Volt már valami sejtelve az öregedésről is, ezért aztán sajnálta az anyját, mert nyolc évvel idősebb nővére, Afrodité, még nála is önzőbb volt, ráadásul huszonöt évvel, százezer szál elszívott cigarettával, és két hektó konyakkal fiatalabb.

Apostol Dénes, ha nem az lesz, amivé lett, lehetett volna muzeológus, galériás vagy művészettörténész, esetleg képhamisító. De mert az ember nem azzá lesz, amivé lehetne, hanem azzá, aminek lennie kell, Apostol András nagyapja a felsoroltak közül egyik sem lett, és egy kicsit mindegyik. Vonzotta a história színessége, de elijesztette a tudomány szigora. Üzletember nem lehetett, mert egy fikarcnyit sem izgatta a pénz és a verseny. A festészetért rajongott ugyan, de képtelen lett volna rá, hogy hetekig, hónapokig sanyargatva magát dolgozzon egy témán, míg a tőle telhető legtökéletesebben meg nem ragadja. Sokszor kínoztta a lustasága, és olyankor a vendéglőkben, a társaságban vagy a nőkben lelt vigaszra. Volt egy szenvedélye. Az elfeledett és az alig ismert festők. Ha egy névtelen kezdőben megérezte a jövőt, előbb lázba jött, aztán hideg nyugalom öntötte el. Mindennél fontosabb volt számára annak a tudata, hogy remek az orra, tévedhetetlen ítésez, valami olyat tud, amit rajta kívül kevesen. Hamisítani könnyedén és nagyvonalúan tudott volna, és fiatal korában egyszer meg is tette. A világhírű németalföldi festő „ismeretlen kikötői jelenetére” már megvult a vevője, amikor elállt az üzlettől.

– Nem a büntetés riasztott – mesélte az unokájának. – Bűnnek éreztem volna az ürkutatás korában úgy festeni, ahogy háromszáz évvel korábban festettek.

Volt díszlettervező, könyvillusztrátor, képkereskedő. Amikor meghalt, mindenét Apostol Andrásra hagyta, akivel tíz éven át lakott együtt a labirintusszerű lakásban, melyben napokig bolyonghattak úgy, hogy nem kellett egymásba botlaniuk. A lakás Pentapolis szívében, egy keskeny utca ódon épületében volt, a főtértől százlépésnyire. A kétszintes ház boltíves szobái, rejtett belső udvarai, meglepő tornácai és értelmetlen folyosói a beköltözése pillanatában lenyűgözték a tizenkét éves fiút. Hetek óta lakott már a nagyapjánál, amikor még mindig úgy nyitott ki egy-egy ajtót, hogy nem volt biztos benne, melyik szobába érkezik. Szerette a kopott falépcsőket, a girbegurba, meszelt falakat, melyek egy ráérős kor nyugalomát árasztották. A ház csontszáraz volt és tágas. Az emeletet már Apostol nagyapja is az apjától örökölte, a földszinten pedig emberemlékezet óta – pontosabban amióta megvette a könyvkötő műhelyt a hozzá tartozó lakással és szárító helyiségekkel – a kortalan törpe, Jeremiás lakott.

Apostol Dénes a lakáson és a falakon szertelen összevisszaságban lógó festményeken kívül még valamit az unokájára testált, ami minden ingó és ingatlan vagyonnál többet ért, s amit a fiának nem sikerült átadnia: az életkedvét. Soha nem engedte meg magának azt a tapintatlanságot, hogy az unokáját a saját példájával traktálja.

A tizenkét éves gyerekekhez úgy beszélt, mint bármelyik barátjához. Tíz év alatt egyszer szólt hozzá úgy, hogy azt intellemként is lehetett értelmezni. Néhány évvel a halála előtt történt, egy gesztenyevörös cseh söröket mérő, Flórián-téri kisvendéglő kertjében, ahol a kilencvenegyedik születésnapjára koccintottak kettesben.

– Annyi az életünk, mint ez a lefutó vízcsepp – mondta a söröskorsó párás oldalán alágördülő cseppet bámulva. – Úgy érzem, hogy csak tegnapelőtt volt, amikor a dédanyád kézen fogva óvodába vitt. Ötven év neked előre beláthatatlanul sok idő. Ötven év nekem visszafelé semmi. Tegnap még pólyában gögicséltem. Csakis azért kell elhinnem, hogy sok idő telt el, mert amikor születtem, még nem létezett televízió, atombomba meg űrhajó. Felfoghatatlan! A csiszolt kőkorbán születtem, és a számítógépek, mobiltelefonok korában halok meg. És még azt mondják, nincs fejlődés. Különbön nincs. De ez az egész nem számít. Ami számít, hogy összpontosíts. Mind egy, hogy mikor élsz, mindig a pillanatban élj, mert minden pillanatban ott az örökkévalóság. Én mindig elcsíptem, a markomba fogtam a pillangót, a csapodár időt. Ha léptem, élveztem a talpam alatt a földet, a hús követ, a forró homokot. Sose törtem a fejem, miért vagyok ott, ahol vagyok. Ha ott voltam, ott voltam, és nem vágytam máshová. De ha ittam, megtapogattam még a vizet is. Ha ettem, élveztem a hús ízét. Ha muzsikát hallgattam, akkor nem volt más. A szél zúgása, a madarak éneke. Egy kép, egy fadarab, egy kavics. Egy másik ember. Az emberek nem figyelnek. Nem tudnak összpontosítani. Nem tudnak élni.

Nagyapja sok időt töltött Jeremiásnál, és Apostol ki nem hagyott volna egy alkalmat sem, mindig vele tartott. Ha Apostol Dénes lakása olyan volt, mintha egy 19. századi, poros alföldi udvarházat átemeltek volna Pentapolis belvárosának egyik legöregebb épületébe, akkor Jeremiás lakása olyan volt, mint egy alkimista-műhely. Bőrkötésű könyvek, pergamentekercsek, aranyozó szerszámok. Öreg prések, súlyos vágókések és mángorlók. A csillogó aranyfüst pókháló könnyűségű lemezkéi. Imádták az enyv és csiriz szagát, a puha és kemény bőrök, a finom hárták, viaszolt vásznak tapintását. Jeremiásra sokan azt mondták, fennhéjázó, mert szakdolgozatok, újságok, öreg bibliák és hétköznapi könyvek kötésével nem foglalkozott. Csak olyat vállalt, aminek a tartalma is érdekelte. Viszont lenyűgözték a családi fényképalbumok. Meszsi városokból, külföldről is hoztak hozzá ritkaságokat. Csendes német grófok, rejtőzködő római gyűjtők, titokzatos amerikai üzletemberek képviselői látogatták. Az első kuncsaft, aki olyan ritkasággal a hóna alatt állított be hozzá, amilyenről nem is álmodott, egy geronai könyvgyűjtő volt. Alapos és aggódó természetű ember, aki egy nő miatt utazott rendszeresen a városba, és merő véletlenségből egyszer betévedt Jeremiához. Hosszan elbeszélgettek katalánul, majd három hónap múlva a geronai ismét beállított. A melankolikus Sesa herceg abesszin rabszolgájából lett granadai professzor, Juan el Moro 1560 körül kiadott könyve lapult a táskájában. A munkát a granadai inkvizíciós törvényszék eretneknek nyilvánított, és a granadai székesegyház főbejárata előtti téren elégettette. A könyvből az egész földkerekségen egyetlen példány maradt, és az gyalázatos állapotban volt. Jeremiás tüneményes munkát végzett, ráadásul megfejtett egy olyan értelmezési problémát is, mely a könyvet korábban

boncolgató latinisták számára megfejthetetlennek bizonyult. A pentapolisi törpe könyvész-varázsló híre bizonyos körökben elterjedt, így hát Jeremiás munkában és pénzben sosem szenvedett hiányt.

Az idő tájt, amikor Apostol András tizenkét évesen a nagyapjához költözött, Jeremiás éppen Lodovico Ariosto lovagregényének, az Örjögő Orlandónak egy viharvert angol példányán dolgozott. Húsz évvel később pedig, akkortájt, amikor a sírkamrát felfedezték, egy sárga parókás, kukacoskodó és bizalmatlan velencei idős hölgy vonatozott hozzá rendszeres időközönként, tűz- és vízálló kézitáskájában laponként szállítva azt a kéziratot, melyet állítása szerint a megbízói a család ötszáz esztendősi római villájának négyszáz éve használaton kívül helyezett latrinájából kapartak elő. A feljegyzéseket az a Marcantonio Colonna di Paliano vetette papírra, aki a lepantói tengeri ütközet hőse volt, és akinek az a megtiszteltetés jutott osztályrészül, hogy diadalmenetben vonulhatott be Rómába a Via Appia Anticán. A pápai gályák egykori parancsnoka a capitoliumi Santa Maria in Aracoeli templom egyik rejtett cellájában körmölte emlékiratát, amelyben az elborult elméjű herceg azt próbálta számba venni, hogy hányféle módon látta erőszak által kimúlni az embert.

– Reménytelen vállalkozás – mondta Jeremiás, és sípolva nevetett.

4. ÉJJEL A DÓMNÁL

Ahogy Jeremiástól kilépett, Apostol András végigballagott a magas tornácon, majd a kopott kőlépcsők medrében lesétált a ház boltozott kapubejárójába. Ahogy az utcára lépett, a súlyos kapu otthonosan döndült mögötte. Nem indult el, ácsorgott egy kicsit. Csend volt. Meghitt, éjjeli csend, amilyen a sűrűn lakott, öreg városoké. Barlangok időtlenségét idéző monoton zajok vették körül: állati neszek, percegő esőcsatornák, klutyogó lefolyók, szivárgó ereszek. Az jutott eszébe, hogy ha Prága, Granada vagy Bokhara volna a szülővárosa, akkor megtörténhetne, hogy egy hasonló éjjelen, az utcára lépve, s hátát a kapunak vetne, talán éppen Pentapolisra gondolna vágyakozva.

„Hülye vagy – mondta magában. – Azt sem tudnád, hogy a világon van.”

Meggyőződése volt, hogy léteznek a Földön rejtélyes, kettős életű városok, amik olyanok, akár a becsomagolt dobozok, amilyen Velence, Fez vagy New Orleans: megkeletkezéseket rejtjenek. De mert kétkedő volt, megmosolyogta magát, amikor észrevette, hogy hajlamos azt hinni, hogy a világ minden kettős életű városa közül az övé a legtitokzatosabb, vagyis a legkevésbé olyan, amilyennek a külső szemlélő látja.

– Az ilyen városok, mint ez is, örökre becsomagolt dobozok maradnak. Még azok sem képesek megfajteni a titkaikat, akik a falai közt születtek.

A kandeláberek elszórt gyertyákként világoltak. Nem volt kedve hazamenni. Lesétált a néptelen, nagy tér aljáig, és a törökverő ércszobránál megfordult. A mecset

kupolája fölött hidegen perzselte a hold, úgy fénylett, mintha zsírpapír borítaná az eget. A medencékben csendesen, észrevehetetlenül csordogált a víz.

Befordult a Ciszterci köz sikátorába, és a gimnázium komor tömbjét megpillantva felsötétlett benne a hajdani rettegés, a véget nem érő órák embertelen kínja, a számonkérés dermesztő rítusai. Sok év elteltével is figyelmeztetnie kellett magát, hogy ettől egyszer és mindenkorra megszabadult. Az Apáca utca üres volt, szemtelen nyest suhant a macskakövek fénylő halpikkelyén, és egy kopott ház emeleti lakásából hegedűszó hallatszott: valaki, csak úgy magának, Stravinsky hegedűversenyét adta elő. A félig leeresztett redőnyű ablakon kiszüremkedő muzsikát az tette egyszerűvé és varázslatosá, hogy az ismeretlen gyakorlatlanul, el-elbizonytalanodva játszott. Apostolnak az apja jutott eszébe, aki egyszer réges-régen, Bach muzsikáját hallgatva azt mondta: „Nem kételkedhetünk Isten létében, hiszen halljuk a hangját.” A magányos hegedűszó elkísérte, míg be nem fordult a sarkon a gesztenyefák alá, a nagy térre.

A dómhoz az állandóság csalogatta, amit az ezeréves kövek sugalltak. „Itt voltunk tegnap, itt voltunk egy éve, itt voltunk, amikor születél, amikor apád és a nagyapád született, amikor Kolumbusz Kristóf hajóra szállt.” Gyerek volt még, amikor a nyers kövek változatlanságában először ismerte fel a megnyugtató állandóságot, és attól kezdve, ha nyomta valami a lelkét, elzarándokolt a székesegyházhoz, ledobta a táskáját, leült vagy leheveredett a földre. Nem érdekelte a gyerekzsivaj, nem figyelt az unokáikat terelgető nagymamák zsörtölődésére, a levéltár felé ballagó kanonokok fekete cipőinek kopogására, az utcaseprő matatására az avarban. Mintha a kövek azt súgták volna: „Ugyan, hát mi egy emberélet? Ne törődj semmivel. Kit érdekel egy elrontott dolgot? Kit érdekel a múlandó világ?”

A gesztenyefák alatti padok egyikén egy fekete macska ült mozdulatlanul, akár egy egyiptomi szobor. Megdördült az ég. Apostol nem ült le: a dóm előtti kövezett tér tágassága vonzotta. Ácsorgott a langyos éjszakában, bámulta a falakat és a tornyokat, a csillagos égboltot, és az az érzés motoszkált benne, amit ha vágyott, sosem sikerült megidéznie: hogy a mindenségben semmi nem áll magában, a világegyetemben minden mindennel összefügg. Nem volt ebben semmi misztikus. Tiszta volt és világos, mint a nagy tér kőburkolatának homokszínű lapjai, melyek szinte világítottak a holdfényben. Úgy állt ott, derűs bizalommal és mégis lenyűgözve, mintha az idő barlangja nyílt volna meg, ahol minden változik, mégis minden örök. Gyerekkori barátok jutottak eszébe, akikre sok éve nem gondolt, olyan események merültek fel a múlt karsztvizeiből, amikről már nem is tudott. Valahonnan egy név köszönt rá:

„Cicereius Homuncio.”

Fogalma sem volt róla, honnan ismeri, miért jut eszébe. Állt a dóm előtt, és az a gyanú motoszkált az agyában, hogy talán Jeremiás pátriárkának való itala tréfálja meg, de aztán nem törődött semmivel, mert mintha óriás, néma gályák úsznának előtte, mintha a székesegyház falára vetítenék, megjelent előtte a százvárosú Kréta...

– Hekatompolisz Krété – suttogetta megilletődötten.

...de a gálya lassan tovább úszott, és a márvány meg az olajbogyó szigete, Parosz tűnt elébe, ahol az amazonok elleni háborúba induló Heraklész ivóvízért kötött ki.

Ő meg csak állt, és bámult, mint egy gyerek, akit először vittek el a moziba. Az úszó képek egyre sorjáztak, a nabateus sírváros, Petra kereskedőkkel nyüzsgő fóruma tűnt fel, aztán a granadai Alhambra kertje, ahol Hafsa, a költőnő, a fiatal nőtényoroszlán kardámum maggal etetett egy kék jákópapagájt, majd Róma, a Tiberis szigete, mögötte Szent Péter katedrálisának kupolájával...

– Te aztán pocsékul nézel ki – szólalt meg mellette egy hang. A fiatal nő vékony volt és feltűnően magas, úgy bámult Apostolra, mint egy holdkórosra. – Mi bajod van? Rókázni akarsz?

Apostol szédült, szeretett volna válaszolni, elmesélni a lánynak, hogy az imént mit élt át, vagy mondani valamit a törpékről és a guatemalai rumokról, de a toronyóra kettőt ütött mélyen, és a bronz bongó baritonja még komoran reszketett az éjszakai város felett, mint egy sóhaj, ami ősi emlékeket visszhangoz, amikor a távolban felmorajlott az ég, és a talpuk alatt meglódult a föld. A félelmetes erő kétszer-háromszor finoman meghimbálta őket, aztán még egyszer, majd több lökés nem érkezett. Észre sem vették, hogy mikor kapaszkodtak egymásba. Apostol hátrébb lépett, végigjártatta szemét a tornyokon, a homlokzat magasában sötétlő apostolszobrokon, majd feljebb emelte a tekintetét. A nyugati égbolton eltűntek a csillagok, és a hold elé egy világos szegélyű, sötét felhő úszott. Langyos, kövér esőcsepp csókja cuppant Apostol homlokán, és már fel is hangzott a csöppek szapora csihipuhija a kövön.

FICSKU PÁL

A Zsiga Marcell–Gyulai Csaba rejtély

AVAGY LEHET-E MA KÖPÜLNI?

2020. december 1.

(Új fertőzöttek száma: 3951. A tegnapi napon elhunyt 154 ember, többnyire idős, krónikus beteg. Összes haláleset eddig: 4977. Lélegeztetőgépen 662 beteg van. Eddig 48 174-en voltak karanténban. Ma hideg, napos idő várható.)

Meghalok? Vagy csak éhen halok? Ez itt a kérdés.

December elseje van, mint minden nap, a halottak napja. Én még élek. Szeptember végén bezárkóztam a lakásba. A gyerekeim Pécsen vannak az anyjuknál, amíg nincs vakcina, nem láthatom őket. Az édesanyám Miskolcon van, amíg nincs vakcina, nem enged hazamenni. Egyedül vagyok Budapesten. Nagyon egyedül. Majdnem nyomorgok. Négy hónapja várom a rokkantnyugdíjamat, hivatalosan rehabilitációs járulékom. Állítólag ma utalják. Havonta huszonhétézer százötven forintot kapok, ötvenhárom évesen. Tizenegy évig jártam egyetemre. Darabokban. Közben voltam újságárus és újságkihordó, épület- és szoborrestaurátor-segéd, úszómester, dolgoztam kavicsbánya-tavon, állóhajón, tanítottam gimnáziumban és egyetemen, szerelemből prózáíró lettem. Érettségiztek, és felvételiztek belőlem, kaptam díjakat, voltam ingatlanbecslő, Magyarország legmélyebb bugyrait és milliomosait is láthattam, nagy vágyam megírni Magyarország értékbecslését, értéknövelő és értékcsökkentő tényezőivel együtt, a fölöttünk levő azürkék, esetleg márványsajtos, vagy penészes, beszakadt égbolttal, a most ránk szakadó keserves kilátásokkal. Jó voltam matekból. Négy hónap huszonhétézer százötven forinttal számolva, az pontosan száznyolcezer hat-száz forint. Ennyire vágyok ma.

Szerelmes voltam, van két gyerekem, lombikrek, tizennégy nap múlva lesznek tizenhét évesek. Nem velem élnek. Így még drágább az életünk. Az elvált apákat leszarja az állam. A család a fontos. Mindenki más dögöljön meg. Dugjatok, sokasodjatok! Ma egy házasság átlagban hat és fél évig tart. A gyerekek szerencsére tovább élnek. Az apák nem biztos.

Elbaszták a gerincműtétemet, lebénult a jobb lábfejem. Ez még talán nem lenne baj, tudok focizni, futok, mint egy bakkecske, de impotens is lettem. Nincs merevedésem. Vagy csak nagyon lassan. Azzal meg nem lehet ledönteni egy anyát. Nehéz ezt leírni, még nehezebb vállalni. Melyik nő akar élni egy impotens férfival? Ugyan van vibrátor, vannak ujjaim, van nyelvem, viszont nem vagyok nő, nem tudom, mit kezdenek egy impotens pasival? Aki nem tud órákon át dugni. Mit tehettem volna?

Maradt a magány. Meg a gyerekek. Néha. Vagy sokszor. Attól függ, hogy van-e pasija az anyjuknak, vagy nincs.

Gyulai Csabának hívnak, Ficsku Pál néven írok. Vajon meg lehet-e élni havi huszonhétezer százötven forintból? Ez a Gyulai Csaba rejtély.

De vajon meg lehet-e élni napi negyvenhétezer forintból? Ez meg a Zsiga Marcell rejtély.

Zsiga Marcell Miskolc alpolgármestere volt, az volt a beceneve, hogy „segédhernyó”. (HVG-közlés.) Nem igazán zavart senkit, felvette az önkormányzati pénzét, meg a parlamenti képviselői fizetését, nem is zavart tényleg senkit, amíg nem tett egy kijelentést a közhasznú munkások csökkentett minimálbér utáni fizetéscsökkentéséről, miszerint meg lehet havi negyvenhétezer forintból élni. Ez kétezertizenháromban volt. Kétezertizennégy januárjában már napi negyvenhétezer forintból élt, csináltak neki egy állást a Szerencsejáték Zrt-nél. Amúgy nagyon nem érdekelné engem se, ha 2020-ban nem kéne havi huszonhétezer százötven forintból megélnem. Kéne a gyerekeimnek is pénzt adni, venni nekik egy-egy pár Tisza-cipőt, vagy bakancsot. Nincsen ingyenes orvosi kezelés sem, most, hogy itt van a járvány, semmilyen orvosi kezelés nincs. Csak a kurva drága gyógyszerek. Választhatok, gyógyszer vagy kaja? Ha kaja, akkor nem bírok járni. Ha gyógyszer, akkor bírok járni, de nincs miért lemenni a boltba. Inkább éhezek, mint sok tízezer sorstársam. Kéne néha könyveket is venni. És szeretnék egy porázon húzható, kínai plüsskutyát is, ha lesz kijárási tilalom, akkor alibinek. A plüsskutya ingyen van, nem kell etetni. Meg szeretnék még egy fildugót is, megőrülök az állandó mentővijjogástól.

Többen halnak bele a szegénységbe, mint a covidba.

Félek a haláltól. Közepesen idős, krónikus beteg vagyok. Cukor, máj, erek, gerinc, tüdő, hűség. Örök szerelem. Ha elkapom a járványt, meghalok. Engem nem lehet műteni, nem lehet altatni. Vértékeny vagyok, jobban, mint a szuzai menyegzőn a tízezer szűz. Budapesten, a Klinikák mellett lakom. Egész nap hallom a mentővijjogást. Nappal még elviselhető, beleolvad a város zajába, de éjszaka borzasztó. Miért kell hajnal háromkor szirénázni? Nyolc percenként. Még a plüsskutyám is felébredne. Ha végre felébred a város, és halkul a mentők zaja, bekapcsolom a rádiót, kapom az új híreket, közeleg az apokalipszis.

Ma se tudtam aludni. Még mindig nyolc percenként haladnak el a házunk előtt a szirénázó rohammentők. Egyre többször. Csak álltam az ablakban, néztem ki az üres utcára, és vártam, hogy a hatsávós úton jöjjön a következő mentő. Mellettünk van a kórház. Egyirányú lett a forgalom, mentők a kórház felé, vissza nem. A temetőt más úton lehet megközelíteni. Hónapok óta nem láttam halottaskocsit. Nem tudom, hova viszik azt a sok hullát.

Reggel hatkor bekapcsolom a rádiót, várom a tegnapi covidos-híreket. Meg a kis színeseket. Mindenki covid-szakértő lett. Ma reggel egy hetvennyolc éves kunhegyesi férfit kapcsoltak. Vakcina még nincs, házilag kell megoldani a járvány elleni védekezést. Az idős férfi szerint megvéd a vírustól, ha hagymával kengetjük az orrunkat, arcunkat, kezünket, hónaljunkat. Elmondása szerint ezért nem kapta el a vírust, pedig

az egyik szomszédja már meg is halt. Nem kente hagymával magát. Hallgatom a bácsit, kicsit borízú hangja van. Szimpatikus a hite. Azért nem hiszem, hogy evett már életében francia fokhagymakrémlevest cipóban. Maradjunk a jó magyar gulyásnál vagy karfiolos galamblevesnél, lehet, hogy az is megvéd a vírustól. Lepakcsolják a bácsit, jön helyette egy hivatalos virológus. Természetesen semmilyen tudományos alapja nincs annak, hogy ha hagymával kengetjük magunkat, az távol tartja a vírust, igaz, ha bűdösek vagyunk, jobban elkerülnek az emberek, így kisebb eséllyel köhögnek ránk.

Eszek két fokhagymás pirítóst, házi libazsírral, forró galagonyateával. Ma sem megyek ki a lakásból, senki nem köhöghet rám.

Nincs semmim. Nincs vagyonom. Nincs állásom. Nincs jövedelmem. Szeretnék valamit hagyni a gyerekeimre. Úgy döntöttem, megírom az irodalmi végrendeletemet. Akár meghalok, akár éhen halok, vagy túlélék, tudják meg, hogy ki volt az édesapjuk. Ezt az évet szeretném kibírni, hátha megjön a vakcina. Egy könyvet szeretnék összerakni, *istenbácsi – új és újraírt történetek* címmel. December harmincegy napos, harmincegy írást válogatok ki, az előző napi halottakhoz hozzáragasztva. Az írás lesz az én túlélő lélegeztetőgépem. A lakás, ahol élek, az édesanyám tulajdona, ő fizeti a rezsit, hogy tudnám én a rehab-pénzemből fizetni? Még a Zsiga Marcell-rejtélyből se jönne ki. A zuhanykabinba menekülök a mentők elől, amikor kijövök, hallom, hogy pittyeg a telefonom. Végre, megjött a pénzem. Beosztva jut a gyerekeimnek a szülinapi és karácsonyi ajándéokra is, még ha szegényesen is. Elönt a boldogság. Végre, a gondoskodó állam megtette a dolgát. Megnézem az üzenetemet, ötvennégyezer háromszáz forintot utaltak.

Kiver a víz, nem kapok levegőt, nem merek leülni, mert akkor nem biztos, hogy fel tudok állni. Ez csak kéthavi pénz. Utoljára augusztus 12-én kaptam nyugdíjat. Hol van a pénzem? Eddig is csoda, hogy túléltem. Mégiscsak lefekszem az ágyra. Nyolc órakor telefonálok „A Hivatalba”. Hol van két havi pénzem? Várjon egy kicsit, mondja az ügyintéző. Hallgatom a csendet, várok, ha vártam négy hónapot, néhány percet még kibírok. Adminisztrációs hiba történt, mondja egy kellemesen bűgő hang, önnek csak két hónap jár. Két hónap eltűnt valahol a rendszerben. Sajnálom, hogy így járt. Elkezd bűgni a telefon. Kint az utcán vijjog egy mentő.

Fekszek az ágyon. Adminisztrációs hiba vagyok. Lehet, hogy már beszámítottak a tegnapi százötvennégy halottba? Lehet, hogy a gyerekeim születése is adminisztrációs hiba volt? Lehet, hogy Jézusé is az? Itt már minden elképzelhető.

Felkelek. El kell kezdenem írni a végrendeletemet. Az oké, hogy Zsiga Marcell szerint meg lehet élni negyvenhétezer forintból egy közhasznú munkásnak, de én, mint közhasznú író, mennyit érek?

Mostanában azon gondolkodom, egyre többet, mennyit érek én? Mennyit ér egy magyarul író ember? Nem tudom, tényleg nem tudom. Mostanában forintosítunk, eurósítunk mindent. De vajon van-e az értéknek ára? Van-e az íróknak ára?

Ma Magyarországon egy első osztályú futballista átlagban havonta kétmillió nyolcszázezer – hárommillió háromszázezer forint között keres. Még ha a kispadon

ül is. És ha nem magyar is. Repülön jött, de neki nem térkép e táj. Szóval sok lóvé, plusz ingyen lakás, ingyen kaja, autó, ingyen orvosi ellátás, téli szünetben egy hét Dubaiban. Nyáron horvát tengerpart. Még ha nem is tudnak magyarul, akkor is ennyit keresnek.

Persze megérdemlik a sok pénzt.

Szórakoztatják a közönséget.

Üldögélek a magányomban, böngészem a neten a sportot. Múlt hét szombaton a Kisvárdá – Paks rangadón 2155 néző előtt játszott a két csapat. Összesen harmincöt játékos lépett pályára. Az játékosonként leosztva 61,57 néző. Pályára lépett a Kisvárdá részéről a saját nevelésű Peteleu, Kravcsenko, Prenga, Leoni, Melnik, Zlicsics, Camaj, Bumba, Mesenovic, (csereként Peteleu helyett Hej, Zlicsics helyett Karabeljov, Camaj helyett Asani, Bumba helyett Navratil). Egy magyar sem. A Paks viszont csak magyar játékosokat alkalmaz, tőlük annyira nem sajnálom a pénzt, átlagban ezer néző előtt játszanak otthon, hiába épül a Paks-2 atomerőmű, senki nem kíváncsi a focira.

A másik meccsről csak röviden írok, Gyirmót FC Győr – Zalaegerszeg 1053 néző előtt. A havi milliomos fellépők: Rusák, Hasani, Klimovics, Cvetanovszki, Lesjak, Szerafimov, Halinovics, Szankovics, Ubochioma, Spoljaric. Csak harminc játékos. Vajon hányan tudnak magyarul? Hányan attól, hogy nekik nem térkép e táj? No jó, a Kazincbarcikán a Borsod-Chemben dolgozó huszonkét éves mongol munkás se fog beiratkozni Mezőkövesden a Kisjankó Bori hímezőszakkörbe... De az 1053 néző harmincjátékosra nézve, fejenként 35,1 néző.

Na vajon mennyit ér egy író? Mennyit érek én?

Néhány éve Szlovákiában, Királyhelmeceken volt egy felolvasó estem, 134 néző előtt. Az több mint a kisvárdai átlag. Olvastam fel Kolozsváron is, 313 néző előtt, Bukarestben úgy négyszázan lehettek, annyi néző Felcsúton sem szokott lenni. Budapesten az Olaf Palme házban 1114 néző volt kíváncsi a Törökfürdő estünkre. Hat íróra. A bevételt a Vakok Intézetének juttattuk el. Úgy ötven vak vagy gyengénlátó is hallgatott minket. Úgy adtuk ki a folyóiratot, hogy a bal oldalon „rendes” szöveg volt, a jobb oldalon pedig braille írás. Soha nem kértem honoráriumot, csak szállást és úti díjat. Lehet, hogy focistának kellett volna mennem a Felvidékre vagy Erdélybe. De vajon Camaj vagy Ubochioma olvasott-e fel magyarul, vagy a saját nyelvén, és felajánlotta-e a honoráriumát valamelyik vakok intézetének?

Szóval mostanában azon gondolkodok, mennyit ér egy magyar író?

Mennyit kaphatott Anonymus? Jó, Janus Pannonius kapott egy püspökséget. Berzsenyinek voltak diófái. Arany János se halt éhen Geszten a Tisza kastélyban. A legenda szerint Jókai Mór nem kapott addig reggelit Széppataki Rózától, amíg nem írt meg kilenc oldalt. Én láttam eredeti Jókai kéziratokat, biztosíthatok mindenkit, ahogy öregedett Jókai, egyre éhesebb lett, és egyre nagyobb betűkkel írt. Nem a szeme romlott, csak éhes lehetett.

Elkezdtém dolgozni az MMM-trilógián, nem a csokigolyón, hanem a Mikszáth, Móricz, Mórán. Nagy triumvirátus. Minél öregebb vagyok, annál jobban vonzódik

a régebbi magyar irodalomhoz. Mórának nem voltak megélhetési gondjai, Szegeden a városi múzeum és könyvtár igazgatója volt. Móricz egy hévízi kúráján írta meg a Rokonok című színdarabját és regényét, aminek a honoráriumából vette meg a Leányfalui villáját. Mikszáth Kálmán azonban más történet.

Mielőtt Mikszáth Kálmánról írnék, azért tisztázzuk, hogy ki az író?

Az internet világában természetes, hogy én is beütöttem a gépbe, mi az író?

Az alábbi dolgokat dobta ki a gép. (No, nem az MMM-brigádót.)

Tarka zsírszegény író. 450 gramm, 255 Ft

Násztej Fittej író, 1,5% dobozos, 500 ml 219 Ft

Ezután tovább kalandoztam, én, mint zsírgazdag és tejérzékeny író, az alábbi linkre bukkantam: „Mi az író? Házilagosan is előállítható. Előljáróban is elárulhatom, bő tíz perc alatt elkészül a házi író... Ha nem kapunk író, aggodalomra semmi ok, otthon mi is elő tudjuk állítani. A házi író előállításánál nem kell köpülni.”

Nem tudom, hogy a szüleim hány perc alatt állítottak engem elő. Tudták-e, hogy valamikor tejérzékeny, elhízott író leszek? Köpültek-e vagy nem? Amúgy is, ki köpül? Aki alul van, vagy aki felül? De ki van alul, és ki van felül? Erről egy volt szerelmem egyetlen kétsoros verse jut eszembe. „Ki, be /no, de kibe?”

Azt se tudom, hogy Anonymust, Balassi Bálintot, Pázmány Pétert, Berzsenyit, Petőfit, és a MMM-brigádót köpülték-e a szüleik? Elő lehet-e tíz perc alatt Hajnóczy Pétert állítani?

Ismereteim szerint Mikszáth Kálmán volt az egyetlen magyar író, aki kétszer vette el ugyanazt a nőt. Anyagi okokból. Mauks Ilonát. A fiatal Mikszáth jogi egyetemre járt, de abbahagyta a tanulmányait, utána elszegődött, mondjuk úgy, legyen már egy szép szó is ebben az írásban, jogapródnak Mauks Ilona apjához Balassagyarmatra. 1873-ban megszöktette Ilonát Pestre, ahol titokban összeházasodtak. De nagy úr a szegénység, egy év múlva a beteg Ilona a penészes lakásból, pedig akkor még benzinmentes volt az azúrkék ég, visszaköltözött Balassagyarmatra, és szülői hatásra elváltak. A csóró Mikszáth 1882-ben jelentette meg a Jó palócok és tót atyafiak című könyvét. Van-e ára egy írónak? A mi Kálmánunk hirtelen befutott író lett, dőlt a lé, parlamenti képviselő lett, és már nem vonatkozott rá a mondás, amit Mauks ügyvéd úr ragasztott rá anno, „ki van a lába a cipőből, mint Petőfinek”.

„Kedves Ilonkám! Sokat írjon. Szeretem, ha ír.”

Manapság csak két eleven ember van a földkerekségen, akiket úgy olvasok, hátha valami meglepő szépséget találok bennük. Az egyik a föld legrafinírozottabb írója, Turgenyev. A másik az kedves asszonykám, aki még a grammatikát se tudja, az én aranyos Pöhélykém.”

Van-e ára az írónak, vagy sem? Nem tudom, tényleg nem tudom. Talán ha meghalok, megtudják a gyerkeim.

Este van, mire befejezem az írást, a hideg, napos időből csak a hideg maradt, és a kihalt, sötét utca. Meg a vijjogó mentőautók.

Egyedül vagyok, rohadt egyedül.

Ma nem költöttem semmit.

Az Úr határozott szándéka szerint

Behozta a kávé, és a bekapcsolt laptop mellé, az íróasztalára téve hosszan gyönyörködött a csészéből felszálló gőz hajlongó, könnyed pantomimjében, az alakváltásban, amivel az anyag szabadulni akar önmaga anyagától, mássá válik, de ugyanazon a jelenetrendszeren belül lesz más valami, végül mégis önmaga kontextusában marad, ahogy szemben, az utca túlsó oldalán, a szemközti lakás nyitott ablakában száját rúzsosó lány sem menekül koplalással agyonsanyargatott teste kényszerítő *valamilyenségéből*, ha egy pillanatra abba is hagyja ajka pirosítását, és együttérzően lenéz az őket elválasztó kihalt utcán szirénázva végigszáguldó mentőautóra, és tekintete éppolyan mozgékony és tűnékeny szépséggel ragyog is fel, mint a gőz ellenfényben, már örökre e fel nem fedezett szépség ígéretébe zárva marad, ahogy a távolodó mentőautó dobozába zárt haldokló a maga fertőtlenítő szagú, egyenes vonalú és egyenletes mozgással és hozzávetőleg nyolcvan *kilométerperórával* távolodó inerciájának foglya lesz, amíg el nem párolog hozzá tartozó, elválaszthatatlan feleslege, a lelke, aminek semmi hasznát nem látta egész nyomorult életében, ahogy a szépségnek sem, hogy az értekezletek előtti kötelező közös kávézások alatt sajnálatos módon figyelmen kívül hagyott pára és gőz érdekes és elgondolkodtató játékaikról már ne is beszéljünk, most is csak elrobogott kettejük között négy emelet mélyen szívében egy vérönggel, ami szintén az önmaga anyagától szabaduló anyag egyszerű példája lehetne, ha ő maga szabadulni akarna bármitől, de ő inkább maradni akar, ahogy a csésze az ónémet íróasztalon, a szemközti lány arca azok között a képek között, melyeket egy megmagyarázhatatlan akarat társít a fontosnak vélt életeseményekről rögzített emlékek csoportjához, a ritkán átélt, nyugalmat hozó szépség élményéhez, de mire e vágyát akár csak végiggondolni tudná, már is nincs jelen a történésben, mentője kikanyarodott az üres Körútra, és a szomszédos templom harangszava elnyomta mentője szirénáját, miközben a szemközti lány magára csukta a poros, esővízfoltos és keresztben megrepedt ablakot, és felkavarva a koszt megjött a kurva szél.

Megjött a kurva szél, és vele megjött megint a félelem, mert a szelek felhőket hoznak és sötét időket.

Harminc napja ez a *szemközti lány* meg a mentő volt a legtöbb, ami történt, és a javát ennek is csak ő gondolta el. Persze, sokkal több nem is történhetett. A kijárási tilalom miatt minden leállt, és a *szemközti lány* igen ritkán szellőztetett.

Belekortyolt a kávéba, és a laptop képernyőjére nézett, melyen a badacsonyi kikötő webkamerájának képe volt látható. Szakadozott a kapcsolat, ugrált a kép, mint egy nagyon régi filmfelvételen, néha másodpercekig mozdulatlan hullámokat látott csak, olyanok voltak, mint az asztalra csorgott, kihűlt viasz, aztán már csak a köveken szétfröcskölő cseppeket látta. Nem mindig volt ilyen csapnivaló az adás, a legtöbbször tökéletes képet kapott a jobbára kiürült mólóról, ahová alig futott be hajó, s ha igen,

alig volt érkező, s általában utas nélkül is indult tovább. A karantén alatt kezdte nézni ezeket az online élőképeket. Kihalt főtereket, üres utcákat és kávéházi teraszokat bámult órákon át. Szomorú, disztopikus közvetítés volt ez, egy megszűnt, de legalábbis megszűnőben lévő világrendről szóló utolsó, időkapszulába tehető tudósítás. Embert alig látott. Azok is sietve igyekeztek munkába vagy haza, nem álltak meg bámészkodni a kirakatok előtt, nem ültek le a padra a múzeum oldalában, hogy rágyújtsanak, hogy összerendezzék gondolataikat, hogy elolvassák a híreket. S minden képre tragikus könyörtelenséggel borult rá a csönd, mintha megsüketült volna a világ, s mintha ez nem is a webkamerás közvetítés tulajdonsága lenne, inkább úgy érezte, a kórtól, egy váratlan világvégétől való rettegés emésztette volna el a hangokat, a néha felbukkanó járókelők cipőkopogását, az autók zaját, mintha Isten semmi módon nem akarna már megszólalni, és némaságba zárta volna az embert, aki csak abban hisz, ami szemmel látható.

E néma felvételek nagyban hasonlítottak Gaumont filmhíradóira, amiket rajongva bámult még főiskolásként, és meglepő módon a statikus és bizonyos értelemben esetlen kompozícióban megmozduló alakok a karantén idején, amikor az ember a négy fal közé zárva él, és alig lát másik embert, éppoly döbbenetes hatással voltak rá, mint annak idején Lumière-től A munkaidő vége. Persze, gondolta, az ember kedvére válogathat a televíziós- és mozicsatornák kínálatai között, unásig nézhet *mozgóképeket*, de a webkamerák szenvtelen, egyszerű, képei még a híradók által dokumentált valósághoz képest is kifejezőbben, keresetlenül, már-már praktikusán és számítás nélkül érzékeltették és tették átélhetővé azt, ami történik velünk. Nem volt *szándékuk, céljuk, elképzelésük* a „filmmel”, csak azt mutatták, amit láttak, és ebben a keresetlenségben valóban volt némi fenyegető hasonlóság a soproni Fő teret mutató kamerakép és A vonat érkezése között.

A badacsonyi kamerára húsz napja talált rá. Rajongott ezért a hegyért. Ismerte, mint a tenyerét, talán éjszaka se tévedt volna el, és amikor először meglátta a monitoron, húsz év minden örömének, kalandjának, emlékének biztonságával, és megbecsülhető érzélgösségével végighúzta az ujját a körvonalán. A móló kihaltnak tűnt, ahogy élettelen, vagy életétől megfosztott volt minden utca és tér, de itt néha láthatott renitenseket, szabályszegőket, akik nem szükségből, muszájból, engedéllyel mentek az „utcára”, hanem saját elvárásaik, szokásaik, örömeik szerint, hajnali vagy épp éjszakai horgászokat, akik megkövetelték maguknak a szabad élet luxusát. Felelőtlennek tartotta őket, mégis irigykedve nézte, ahogy kipakolják horgászbotjaik, neki-készülnek a bevetés rutinjának, felkötik a horgot, bedobnak, és elnéznek Fonyód felé, és ilyenkor átkapcsolt a fonyódi kamerára, ami a Badacsonyt mutatta, és visszaneézett rájuk, és arra gondolt, hogy ez is egyfajta luxus. A tekintet *áthelyezése*, a nézőpontváltás kiváltsága.

Vajon Isten is így vagy *jelen*? Visszanéz máshonnan?

Megviselte a bezártság, a rutinná és meghatározott programmá vált élet. Pontosan úgy működött, mint egy gépzongora. A meghatározott és változtathatatlan *dallamot*

játszotta minden nap. Felkelt, lefőzte az első kávé, megnézte a híreket, beleborzongott, és magában azt mondta: nem!, aztán kitakarított, megreggelizett, elolvasta a leveleit, lement a boltba, útközben elmondott egy imát, felmászott a hatodik emeletre, levetkőzött, lefürdött, lefertőtlenítette a vásárolt élelmiszereket, lefőzte a második kávé, elolvasta a leveleit, vacsorát készített, és éjfél körül nekiült megírni a cikkeket. Minden nap ugyanígy. Sem vele, sem benne nem történt semmi különös, semmi más, mint bármelyik utcán, bármelyik lakásban a kijárási tilalom időpontja után. Az ismétlődésben vált mozdulatlanná, de az életet most csak ez a végtelenített repetíció, ez a szigorú program tette elviselhetővé és kezelhetővé. Kimerevített életet élt.

Tizennyolc napja látta meg a nőt. Egyedül volt. Lassan sétált a Balaton felé. Bézs ballonkabátot viselt, a gallérját felhajtotta és bal kezével összefogta a nyaka előtt, napszemüveg volt rajta, és magassarkú cipő. Vörösésbarna, göndör haját az arcába fújta a szél, de nem fésülte ki a kezével, mintha egyenesen örülne annak, hogy végre nem szabályosan áll. Hogy végre nem frizura. Az eleganciának ezt a szabadságát csak Párizsban látta, gondolta, és azonnal pontosítania is kellett magát, a *francia elegancia maga a szabadság*, nem elzárkózás, nem modor, nem jelmez és nem díszlet, nem kizárólagosság, csak természetes megmutatkozás, ahogy egy virágzó cseresznye is rop-pant *elegáns*. Ilyen nőket régi francia filmekben lehet látni, gondolta. Egy bárba mennek Calvadost inni, vagy beleszeretnek Belmondóba, Delon ágyán hevernek, reggelig ülnek egy bisztró teraszán, és csak hajnalban indulnak haza, és mindig a Moulin előtt szállnak taxiba, és azzal mennek a Diadalívre néző otthonukig. Ez a nő is úgy gyalogolt, mintha csak egy Truffaut-film záró jelenetében látná, egy kifejező, költőien hosszú fahrt alatt a Marseille-i kikötőben. Kiment a móló végére, és a tóra nézve levette napszemüvegét.

Érzékibb volt ez a mozdulat, kihívóbb, mintha meztelenre vetkőzött volna.

Feltárta a szemét.

(A szem nem az én látásom eszköze, gondolta. Kapu a Mindenség és a látható univerzum között. A szem Isten érzékeny webkamerája. A „jószerű” fotós, amikor belenéz a gépbe, nem a lefotózandó témát látja, hanem a – jelen esetben Fonyódról – visszanéző Istent.)

A szép szem csak húsba metszett forma. Ennek a nőnek viszont nem volt kimon-dottan szép szeme. De mintha a kamera keresőjébe nézett volna, teremtett világot látott a tekintetében.

Tisztában lehetett ezzel, mert újból feltette a napszemüveget, és nekidőlt a kikötő korlátjának, aztán lemondóan felnézett, bele a kamerába, mintha tudná, hogy figyelik.

Közben egy dzseki, ruganyos járású, lezser (és amint közelebb ér kiderül, jóképű) férfi tűnt fel az egykori Callmeyer étterem mellett, és lassan közeledett, alakja egyre nőtt, jelentőségteljesebb lett a változatlan kompozícióban, melynek előterében az ismeretlen nő állt mozdulatlanul. Belső montázs, gondolta a képernyőre meredve, és Renoir, Welles, Jancsó jelenetei jutottak eszébe, a vágás nélküli bátor képsorok, amíg a férfi átvágva a mólón megérkezett a szűk kistotálba, és megállt a nő előtt.

Inkább érezhetően, mint láthatóan, nem szóltak egymáshoz, és sokáig nem is történt semmi sem. Csak néztek egymást a tarajosan hullámozó Balaton előtt. Talán percek múlva a nő megint levette napszemüvegét, lassan eltette, közben végig a férfit nézte, mintha attól tartana, hogy ha elengedi a tekintetét, az örökre elveszik, aztán szinte félénken, gyöngéd mozdulattal végigsimított a férfi arcán. A férfi nem tudta tovább türtőztetni magát, magához ölelte a nőt, kezével a hajába túrt, és aztán percekig ismét nem történt semmi sem, csak egymást átkarolva álltak a szélben.

Mondtak valamit? Nem látta, nem tudhatta. A lemezjátszóján, mert régimódi, vagy megengedőbb kifejezéssel *retrofazon* volt, és rühellte a digitális technikát, Bécaud Nathalie-je ment, ez az örökérvényű szerelmi klasszikus, az együvé tartozás és az örök elszakíttottság lázadó és politikai kiáltványként is felfogható, induló tempójú vallomása, így ez a dal adta meg a látott jelenet érzelmi kontextusát, s adott sorvezetőt ehhez a szenvedélyes, túlfűtött találkozáshoz, melynek múltját nem ismerjük, csak kimenetelét, mely már egy új történet egy férfiról és egy nőről, akiket vélhetően elszakított egymástól a sors (és akkor arra gondolt, vajon lényeges-e, hogy ismerjük életük és drámájuk sztoriját, vagy jobb-e, ha mindez feszültségteremtő módon titokban marad?, egyáltalán, kibontható-e a múlt egy ilyen összeölelkezésből?), de a Hegy alatt most újra együtt lehetnek, s egymás tekintetéből ők igenis megpróbálhatják felidézni a múltat, és megtudni a legfontosabbat, hogy azóta megváltoztak-e? Igen... Bizonyosságra vágytak, hogy ők még ugyanaz a két ember, és ugyanazzal a szenvedéllyel keresik a másikat, ugyanannak a történetnek a szereplői, ami valaha, valahol, valamiért félbeszakadt.

Akkor nem gondolta, hogy találkozik még velük.

Kézen fogva sétáltak ki a képből, s a felgyulladó közvilágítás fényeitől otthonossá váló *demerungban*, a szinte tapintható, zselés állagú félhomályban heverő Badacsonyi testén már látta is a vége *főcím* fehér betűit lassan felúszni. Lassan az alkonyi ég felé.

Giccses, hát giccses. Isten nem lehet megengedő az igazsággal kapcsolatban, de az embertől megbocsátható, hogy néha (!) elgyöngült és rossz ízlésű legyen. Különösen, ha már egy hónapja ki sem mozdult a szobájából, és minden emberi gesztustól, érzelmi reakciótól, mondhatni, érzékenyül.

Bezártságban a „rutin” hasznos segítség az életben maradáshoz, de hosszútávon kikészíti az ember idegeit. *Megáll az idő*. A világ mozdíthatatlan monolitnak tűnik, és minden cselekvés befejezett múltban van. Elvégeztetett, megcsináltatott, elrendeltetett. A jelen van múlt időbe téve. Ez azért komoly *nyelvi* bravúr, uraim, gondolta, amikor az üres csészére pillantott a kinyitott laptop mellett, és megpróbálta elfelejteni a mentő szírenázását meg a szemközti ház ablakában sminkelő lány riadt és elégedetlen tekintetét.

Nehéz napok voltak ezek.

Néha felhívta az anyját, és próbálta megtanítani neki a Skype működését. Az apja hamar megtanulta, hogy hogyan használja a technikát. Minden nap mantra. *Mindennap*. Minden nap a meghatározott és változtathatatlan *dallamot* játszott. Felkelt, megnézte a híreket, és lefőzte az első kávé. Reménykedett. Aztán kitakarított, meg-

reggelizett, elolvasta a leveleit, lement a boltba, felmászott a hatodik emeletre, levetkőzött, lefürdött, lefertőtlenítette a vásárolt élelmiszereket, lefőzte a második kávé, elolvasta a leveleit, vacsorát készített, és éjfél körül megnézte, mit mutat a badacsonyi kamera. (A rutinban alig észrevehető változás maga a remény.)

Tíz nappal ezelőtt látta a férfit és a nőt újra, tíz perccel éjfél után. Egy üveg borral álltak a korlátnál, és beszélgettek.

Soha többet nem hagylak el.

Nem is tudnál, öreg vagy már te ahhoz.

Haha. Ennél mindig szellemesebb voltál.

Voltam, baba, de most már vagyok. Itt vagyok.

Kérsz még bort?

Hülye vagy? Persze. Nyitva van még valami?

Itt se lehetnének. Kijárási tilalom van.

A szállodában van még két palack.

Az előrelátásodért szeretlek.

Csak?

Csak, te bolond.

Magában feliratozta a jelenetet. (Szinte látta jelenetbe bevágott fekete-fehér inzerteket.) Mi mást mondhattak volna? Minden mozdulatukban a választott, megmért és kitapasztalt kapcsolat fesztelensége érződött, amit nem zavarhatnak félreértések, hosszú és bonyolult magyarázatok, felesleges és aggályoskodó kérdések, ragyogtak, mint az aranyhíd a tavon. „Filmzenének” Chopin-t választott, és csak egészen halkán játszotta le.

Aztán ő is bort bontott, és velük ivott. Boldog lett volna, ha a webkamera ismeri a Brighton-i iskolát, és megmozdul végre, odakocsizik szűk kettősbe, körbejárja őket, és följük emelkedik, de a webkamera csak őrszem, mozdíthatatlan a megfigyelésben.

Aztán napokig, talán egy hétig nem látta a párt. Naponta többször is felment pedig a netre, de csak a horgászokkal találkozott. Béla, akit magában Bélának nevezett el, általában délelőtt kilenc és tíz között érkezett, számos vödre, hálója, szákja és katonai gyakorlóruhája volt. Mindig a Badacsony felirat alatt telepedett le, és amennyire meg tudta ítélni, fenekezett. Jóban volt Pistával, azzal a bajszos főszerrel, akit Pistának nevezett, sokat beszélgettek készülődés közben, de sosem ültek egymás mellé, viszont Géának nem is köszönt. Géza morózus, testes férfi volt, a feje tetején kopasz, és először úgy tűnt, ismeri is valamelyik borozóból. Sok zárkózott, bizalmatlan figurát ismert arrafelé.

Öt napja a nő megint megjelent. Már ott állt a korlátnál, amikor bekapcsolódott az adásba. Ugyanolyan elegáns volt, mint amikor először látta. Hosszú ideje várakozhatott. (Isten késik..., gondolta.) Épp a szájához emelte cigarettáját, kicsit meghajlított csuklóval, finom, de nem mesterkélt mozdulattal. Aztán kifújta a füstöt, az órájára nézett, és odasétált egy szemeteshez. Elnyomta a csikket, és a kikötő korlátjai mellett elindult a vasútállomás felé. A Balaton halványzöld vize dermedtnek tűnt

a móló két oldalán. Szél se fújt, minden mozdulatlan volt, mint egy fotográfián. A *főtéma* elenyészett a perspektívában.

Döbbsen bámulta a semmit. Mi történhetett? Hogyhogy nem jött a férfi? Hát mégis az a nyegle, *jólfészült* kis percmber, amilyennek divatos dzsekije, és magabiztos járása alapján gondolta először is? Egyszerűen kihasználta, átverte, becsapta. Avagy mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy korábban, abban az ismeretlen és kideríthetetlen múltban mi is történt velük? Hogy a *titok* nem pusztán dramaturgiai eszköz, hanem a történés maga? És mi Isten szándéka a titkainkkal? Mit *akar* az ilyen üresjáratokkal? Amikor nem egyszerűen nem történik meg valami, hanem a nemtörténés áll a történet tengelyében. Késletet?, előkészít?, felvezet? Milyen szcenárió szerint dolgozik az *Öreg*?

És akkor *aznap*.

Felkelt, megnézte a híreket, és lefőzte az első kávé. Aztán kitakarított, megregelizett, elolvasta a leveleit, lement a boltba, felmászott a hatodik emeletre, levetkőzött, lefürdött, lefertőtlenítette a vásárolt élelmiszereket, és Skype-on megnyugtatta az apját, hogy talán már a hónap végén megszűnik a kijárási tilalom, bár ebben már maga sem hitt igazán, és őszintén szólva, bár majd megőrült bezárva az apró lakásba, mélyen egyet értett a szigorú intézkedésekkel, amiket az öreg értelmetlen hisztériakeltésnek titulált, de egy fél órás beszélgetés után hajlandó volt elfogadni, hogy jobb otthon maradni, mint a többi vénemberrel konyakozni a kisvendéglőben, és amikor bontotta a vonalat feltette a második adag kávé a kotyogósban, és az ablakhoz sétált, és meglátta a szemközti lakás ablakában a száját rúzsosó anorexiás lányt. Távoli volt és kiismerhetetlen, mint az idegen nő a webkamera képein. Egy pillanatra igazán vonzónak találta. Aztán lefőtt a kávé, és magára hagyta ezt a pillanatot.

Öt napja nem látta a nőt.

A még gőzölgő kávé a laptop mellé tette, és a móló webkamera képére klikkelt. Messze egy horgász gyalogolt hazafelé, már a strand előtt járhatott, de alig látszott a ködben, a korlátra dőlve pedig egy idősebb, szövetkabátos férfi állt. Végigsimított hátrazselézett haján, és megnézte az óráját.

Ránézett a laptop kijelzőjére. Öt óra volt.

Ennek a jelenetnek a köd volt a díszlete. A móló közepétől távolabb nem látszott semmi sem. A nő is úgy jelent meg, mintha a semmiből bukkant volna elő. Amikor meglátta, jobban mondvá felismerte a szövetkabátost, megtorpant, de nem állt meg, csak meglátszította lépteit. A férfihez sétált, és levette napszemüvegét.

Mit akarsz?

Ballonkabátja zsebéből elővette a cigarettáját, kipöckölt egy szálat, és rágyújtott. A szövetkabátos zsebre tette a kezét, és elvigyorodott.

A szemem előtt csalsz meg?

Legalább látsz valami jót is.

A szövetkabátos ellökte magát a korláttól, és ököllel arcon ütötte a nőt. A nő megtántorodott, de nem esett el. Beleszívott a cigarettába, és elmosolyodott.

Neked ez az örökké?

A megöllek, az lesz az örökké!

Ezt mondták? Nem tudta. Nem tudhatta.

A szövetkabátos a nőhöz lépett és kiverte a szájából a cigit, leverte a képéről a mosolyt, és a nyakára szorította a kezét. A nő kétségbeesetten kapálódzott, belerúgott a férfiba, az arcába karmolt.

Kirohant a konyhába a telefonjáért, és tárcsázta a segélyvonalat.

Nem volt esélye.

A haja szétterült a kövezeten, napszemüvegét a kezében szorongatta halálában is. A szövetkabátos a móló széléig görgette a testet, aztán a vízbe lökte. Végigsimított hátrazselézett haján, aztán elindult a part felé. Jobb oldalon tűnt el, amikor balról, a gomolygó ködből két rendőr szaladt elő.

Mire a konyhából visszaért, a kihalt mólót látta csak. Szakadozott a kapcsolat, ugrált a kép, mint egy nagyon régi filmfelvételen, néha másodpercekig mozdulatlan hullámokat látott, olyanok voltak, mint az asztalra csorgott, kihűlt viasz, a következő képen meg már a köveken szétfröcskölő cseppeket látta. Mintha Isten nem törődne az idő folytonosságával.

Isten szabadulni akar Isten mindenhatóságából.

Lerogyott a kanapéra, és a laptop mellett még mindig gözölgő kávéra nézett.

A szemközti lány akkor kezdte kifesteni a szemét. Az utcába befordult a mentő, és sürgősségre szállított beteg szíve a vérrög miatt megállt.

Harangoztak.

Kikapcsolta a laptopot. A film, aminek ötletét napok óta hordozta magában, és amit a hőskorra jellemző módon, fix plánokban, a webkamerák tényszerű, már-már praktikus, megfigyelői nézőpontjából tervezett leforgatni, már sosem készül el.

Van úgy, gondolta, hogy a történet szabadulni akar saját szövetéből, és talán át is alakul, mégis ugyanazon a jelentésrendszeren belül lesz más valami, tulajdonképpen csak egy másik olvasat.

A nő holttestét három nap múlva találták meg a vitorlások között. Ha nézte volna az adást, láthatta volna, hogy a parton, Egry József szobra mellett egy dzsekis, jóképű férfi áll, és tőle nem is igazán messze, a Callmeyer étterem bedeszkázott bejáratában ott állt a szövetkabátos is. Cigarettára gyújtott, aztán rendőrségi autók között lassan elindult a sínek irányába, mint aki hirtelen rájött, más dolga van.

SARUSI MIHÁLY

Sírván sírva

POMERIUMI JEGYZETEK V.

Almádiban, Almádiból... írván írva.

(Balatonalmádi a Krisztus utáni századokban itt élő rómaiaknak a XIX. és a XX. századok fordulóján a csalafinta almádi-veszprémi hírlapíró Kompolthyak tudomása szerint: Pomerium.)

Sírokat kerülgetve?

Farkas Bözsike

Élt 41 évet

Édesanyánk apja Farkas Ferenc (1885 Csorvás vagy Pusztatottlaka – 1937. Újkígyós). Kisgazda, a tanyájuk Pottlakán volt, de a családot csorvásinak mondták. A felesége, nagymamánk, Zsóri Viktória (1890 Újkígyós – 1973 Békéscsaba) kigyósi, szintén kisgazda családból származik. A házasságukból 7 gyermek születik, öt csak pár napot vagy hetet élt, Erzsébet (1923 Újkígyós – 1964 Békéscsaba) és Aranka (1928 Pusztatottlaka – 2006 Nagymaros) megmaradt. Ezt annak köszönheték, hogy tata vasutasként (mivel a földből nem tudtak megélni, a MÁV-hoz állt be fékezőnek /amikor összeházasodtak, kb. 8 nagyhold földjük volt, ez később 19-re nőtt a jó zsíros, németholdanként 40 aranykoronás kigyósi határban/) elintézte, hogy mamát a budapesti MÁV-kórházban kezeljék, s meg is gyógyították annyira, hogy életképes gyerekeket szülhetett.

Farkas Bözsike (Kígyóson így hívták) az akkor kötelező 6 elemi járt ki, kitűnő tanulóként. Nem iskoláztatták tovább, mert a szülei úgy gondolták: szép lány, okos, ügyes, nem szorul rá az önálló keresetre, gazdafiú fogja feleségül venni, gazdasszony lesz! A csúnyának, gyámoltalannak tartott húgát, Aranka nénénket viszont beírtatták Csabán a felsőkereskedelmi iskolába, így ő érettségizhetett – ami a nővérének, Erzsikének csak álom maradt. (Szegény anyám egyetlen dolgot kért tőlem, hogy érettségizzem le! A szakma mellett. Ha neki nem sikerült, legalább a nagyfia...) (Még élt, amikor ez megtörtént.)

Kígyósi „öreglegénnyel” szerettek egymásba. Bözsike 16-17 éves volt, udvarlója olyan 10 évvel idősebb, ezért a falu már öreglegénynek tartotta, mert akkoriban egy 26-27 éves nőtlen legény már szégyenkezhetett, hogy még nem találta meg a párját. Bözsike kisgazda lány, Anti nagygazda legény, emiatt a nagygazda szülők eltiltották a fiukat Farkas Bözsikétől, akinek ez annyira fájt, hogy az őt sajnáló anyja, mamánk – a ti dédanyátok –, Viki néni, aki közben özvegy lett, eladta a kigyósi házat, Csabára költöztek, ahol végül a Corvin u. 7-ben kötnek ki. Itt születtek Bözsike és a férje, Kurtucz Miska (1919. Kisiratos – 1984 Békéscsaba) gyermekei: 1944-ben Misi,

1945-ben Laci (csak fél évet élt, az ukrán betegségnek mondott járványos nyavalya elvitte drága kicsi öcsémet, sírjához édesanyánk a haláláig kijárt), 1946-ban Feri, 1950-ben Erzsi. Mert hogy, szerencsére, Farkas Bözsike megvigasztalódott, bele-szeretett egy erdélyi menekült borbélylegénybe, az meg öbelé... S lettünk mi, let-tetek ti.

Édesanyánk háztartásbeliként gondoskodott a családjáról, közben megtanult szabni-varrni, azzal próbálta kiegészíteni a családi bevételt. Amikor fölcseperedtünk, édesanyánk beállt a fodrász ktsz-be dolgozni – ha jól emlékszem, vállalta az üzletek törülközőinek a mosását és vasalását, azt hordta kerékpárral, körbe a városban... Agyondolgozta magát. A vége rák lett; 41 évesen vitte el a rákból lett szarkóma. Az utolsó hónapokat ágyban töltötte, nem tudott fölkelni, borzalmas fájdalmait a kemény nyugtatók enyhítették. 1964 karácsonyán halt meg. Engem november végén elvittek katonának, az utolsó hetekben a „kisfia”, Feri segített neki elviselni ezt a helyzetet – és szépen bánt, szeretettel halálos beteg édesanyánkkal a férje, apánk is (amellett, hogy „közben” összeszedett egy 18 éves kis – inkább nagy – ... hogy is mondjuk, milyen szeretőt).

Azt kérte, a sírkeresztjére csak annyit írjunk: ÉDESANYÁNK. És a temetésén húzassuk el (valamelyik) kedvenc nótáját.

Három nótája volt, ezek:

Gyere velem az erdőbe kék ibolyát szedni...

Ha meghalok, csillag leszek... (A világhálón Szeleczky Zita gyönyörűen énekli, érdemes meghallgatni!)

Temető a Tisza, mikor kivirágzik...

Az első, a Gyere velem-et apánk 1943-ban egy nyáréji szerenádön húzatta el a cigánnyal a Corvin 7. előtt... Ekkor döntött úgy édesanyánk, hogy hozzámegy Miskához, aki el is énekelt a nótát az ablaka alatt. Másnap, amikor Miska meglátogatta, igent mondott. Előtte azért – bátorításul? – a harmóniumunkon eljátszotta a kis éji zenén hallott dallamot.

Talán a Ha meg halok...-at szerette volna elhúzatni a sírjánál, de ez elmaradt.

A temetésén Feri, Bözsi ott volt, Misi nem, mert a Magyar Néphadsereg nem engedte. Sírjára élő fenyőfát ültetett apánk – ez volt az utolsó karácsonyfánk a Corvin 7-ben... Hogy karácsonyfánkat pár év múlva barbár kéz kivágja – nyilván téli virágcsokor díszítésére használta föl az állatja. Hogy nemsokára másikat ültessünk a helyére, amely ma már éig ér. Majdnem őhöz.

Laci öcsénk közelben lévő sírja azóta elenyészett.

– Ti meg.

Legkisebb fia, Feri hamvainak fele a Körösben, másik fele unoka kredencén a föl-támadásban bizakodva.

Bözsike férje az utolsó feleségével közös sírban porladva vár ugyanarra. (Kálvinista testvéreink pontosan fogalmaznak: A Boldog Föltámadás Reménye Alatt.)

Nagyfia, minden jel szerint, már a Balaton-parton fog nyugodni.

Gatyás, a nemzetőr *Hol, hol... Veszprémbe*

(Kovács János, aki 1938-ban született Sárbogárdon, születésnapja táján regél nekünk Almádiban, az Öreg-hegy oldalában megbúvó családi otthonában '56-ról. A felesége csak néha szól közbe. Először a kertbarátok és borlovagok helybéli együletének szőlőhegyi pincészes borkóstolóján hallottam arról, hogy a Gatyásként is emlegetett férfiú veszprémi nemzetőr volt.)

Az apám cipész volt. Elvált anyámtól, apám Veszprémbe került, vele jöttem. Édesanyám háztartásbeli, nem tudott volna eltartani.

Sárbogárdon volt házunk; egyedüli gyerekek voltam.

Veszprémbe apám vasutas lett, ifistaként a vasutasoknál '53-54-ben kezdtem.

A vegyipari technikumba jártam, vegyista voltam.

Szervetlen óra helyett a Gulya-dombra jártam focizni. Tanárom azt mondta: amíg ő itt tanít, nem fogok ebben az iskolában végezni! Kimaradtam.

Jól ment a foci. (A sárbogárdi) Takács Feri bácsi ajánlott a Ferencvárosba. Voltam is próbajátékon, velem egyidős volt Rákosi (...Gyula). Senkit sem ismertem, nem volt kihez költözni a Fradi-pályához közel. 700 forint fizetést adtak volna. Nem maradtam.

A veszprémi, 64-es AKÖV-höz kerültem dolgozni, forgalmista lettem. A vasútnál ifista voltam, 17 évesen az első csapatban, a megye I.-ben fociztam. Elég jól ment a játék.

Végig a Volánnál voltam, menetirányító... Nyugdíjazásig ott maradtam.

1998-ban jöttünk Almádiba. Gázcseretelepet nyitottam. Egy év után folszámoltam. Utána a XVII. kerület (káptalanfüredi üdülőjének) gondnoka voltam, 2002-től 11 évig.

Két fiam van; az egyik magánfuvarozó itthon, neki köszönhetően van két unokánk. A másik fiunk Franciaországban magyar vállalkozó alkalmazottja.

1956?...

Ezerkilencszázötvenhatban forgalmista voltam a veszprémi MÁVAUT-központban.

Október 24-én este a színházban előadás, mi van Pesten! Szolgálatból mentem haza. Tömve volt a színház... Tóth József, később Fűzfőn a Nitrokémiánál dolgozott, félre akarta vezetni a forradalmárokat. A beszéde forradalomellenes volt, hogy nincs itt semmi baj! Majdnem meglincselték.

Aztán nemzetőr lettem.

Huszonkilenc-harmincan nemzetőrnek álltunk. A vállalatnál megvédeni... Kiképzés a volt ávos kaszárnyában a Pápai úton, a Volánnal-MÁVAUT-tal szemben. Fajszti vagy vámosi sváb gyerekekkel jelentkezünk. A laktanyában fegyvert is kaptunk. Október 30-án puskát kaptam, dióverőt, de a kiképzés elmaradt, löni sem tudtam. Ott is aludtunk. Összesen vagy ötvenen voltunk.

(Fájszti: fajszi...)

(Az egyetemista nemzetőrök a belső, a munkás nemzetőrök a külső ávós laktanyában tanyáztak – tudjuk meg a veszprémi ötvenhat történetírójától, Mészáros Gyulától.)

November 3-án, szombaton este érdekes módon mindenkit hazaengedtek; este nyolcra vissza kell jönni.

Idősebb, fiatalabb... Az étterem tele ágyakkal.

Apám le akart beszélni, ne menjek vissza!

Negyedikén, háromnegyed ötkorriadóztatás. Mindenki a saját ruhájában. Ötkor indulás ponyvás tehergépkocsival; 20-25-en voltunk. Ég a Hungária étterem teteje!

Voltak katonatisztek, civilek (köztünk). Holl Nándi, a vasútnál együtt fociztunk, ott is dolgozott. Fajszi..., Jóska volt. Égett a Hungária teteje.

Leértünk a Nagypostára, a sarokra; recsegett, ropogott végig minden! Angolkisasszonyok (zárdája és iskolája), templom, az ablakok (mind kitörtek)... Lőtték az oroszok, lőtték, mint a fene. A környező épületek ablakait; ránk nem lőttek. A kanyar után tíz méterre megálltunk, tele az utca oroszsal, álltak végig a tankok.

Elfogtak...

Betereltek bennünket a Postára, a pincébe. Az ablakok a Toborzó utcára néztek. És akit még akkor elkapkodtak a városban. Harminc-negyvenen.

Délután, tizenkettő, egy fele fölvittek bennünket az emeletre; a földszintre! Ahol a nagy csomagokat dróthálóval elkerítve tartották. Oda vittek föl. A Püspökkertre ablak, amarra az ávó (karhatalmi parancsnokság)... Idehozták be a sérült orosz katonákat is, egy másik szobába... Szidtak, köpködtek bennünket.

Délután negyed négy, négy, még világos volt, jött be egy orosz tiszt, vele egy magyar ember. „Ki tud oroszul?“, fordította. Én rögtön jelentkeztem. Meg egy egyetemista gyerek. Sárbogárdon, ott húzódott (a háborúban) a Margit-vonal, az egyik héten a németek, a másikon az oroszok voltak bent, nem bántották a gyerekeket. Tőlük tanultam meg oroszul.

Jelentkeztem. Ötvenszer negyven centiméteres fehér zászló, fára kötve mindket-
tőnknek. Kiléptünk az ávós laktanya kapujával szemben. Mondjuk meg azoknak, akik lőnek a várból, hagyják abba, mert szétlövik a várost.

A Pápai úton indultunk fölfele (a Völgyhídnak). A Tüdőgondozóig emeltük a zászlót. Onnan már nem láttak bennünket, futottunk vissza a (kinti) laktanyába. Ott egy fiú golyószóróval, a város fele (lesett, s lőtt volna)... Más senki nem volt. Sötétedés előtt. „Annyi az orosz, mint a réten a fűszál! Mit akarsz?“ - kérdeztem tőle. És a többi? A Csatári-hegy alatt, a Vilma-pusztára kimentek. Mi is oda.

Szántóföldön (toronyiránt), nem sülyedtünk el, mert fagyos volt a föld.

A fegyvert magunkkal vittük.

Lőni életemben nem lőttem. Most sem, az oroszra, Veszprémben sem.

(Nem kényszerült rá?)

Jöttek hárman szembe velünk. Nem láttuk, kicsodák... Magyarok vagytok? – kérdeztük. Igen. Veszprémről érdeklődtek...

Vilma-pusztára értünk. Legalább százan voltak már, civilek, katonák. Mindenki kivájt magának helyet a kazalban.

Hajnalok hajnalán a Séd mellett Szentgál fele indultunk. Kora hajnalban értünk Szentgálra. A templom mellett van az iskola, ott feküdtünk le.

Se élelem, se semmi.

Apám barátja, fűszerkereskedő volt, Szentgálon boltja. Ő megismert! Kilenc, tíz fele odajött. „Hogy kerülsz ide?” Ő hozott élelmet nekem, de egyre kevesebben letünk. Sokan elmentek, többen összefogva Nyugatra.

Én nem akartam elmenni.

Szentgálon Hegyi Bálint, szerelő a MÁVAUT-nál, a felesége kalauzelszámoltató... Házaspár. Náluk aludtam, a padláson.

Két nap után jöttem haza.

Apámék már kerestek a kórházban. Nem tudták, hogy mi van velem.

A Bajcsy-Zsilinszky úton laktunk (ez az út vezet a röptérre, Szabadiba és Almádiba, illetve onnan a városba). A mi ablakainkat sorozatban kilőtték. Ott egymást lőtték az oroszok. Ötkor, amikor Szabadi felől bejöttek. A szentkirályszabadi repülőtértől.

Az első csata a lokátornál volt (Veszprém és Szabadi között). Aztán a Danuviánál (Veszprémből Csapakra menet, akkor fegyvergyár, utána Videoton-telep lett). Ott is voltak halottak, magyar katonák. Futballista barátom a Danuviánál volt katoná.

A forradalom után a cégnél tudták, hogy nemzetőr voltam. De nem volt semmi! A személyzeti vezető, aki fölvelt, futballista volt.

A MÁV-Előrében folytattam, mert egyesült a vasút és a MÁVAUT. Egyesült, együtt fociztunk. A katonaságot úgy úsztam meg, hogy 1958-ban kétszer voltam sorozáson, de a harminchatos korosztály megcsúszott. Én harmincnyolcas.

Tiszti tanfolyamon, a MÁVAUT-nál, Pesten voltam, egy éves.

Ötvennyolcban kellett volna bevonulni... Tapolcán futballoztunk, tüdőgyulladást kaptam. Motorral hoztak haza, hogy elérjem a pesti gyorsot, visszaérjek. Ötvenvalahány kilóra fogytam.

Tüdőbeteg lettem. Három hónapot a budakeszi MÁV-kórházban töltöttem. Egy évig nem írtak ki keresőképesnek. Így úsztam meg a katonaságot.

Harminchat hónapig levonták a fizetésem nyolc százalékát.

Szimuláltam! De akkor már futballoztam.

Az egyetemistákkal Ungvárra került mitőlünk sok temetőhegyi gyerek is.

A Hosszú utcában a bank ajtaját szétlőtték, piros százasok borították a járdát.

Egy orosz látja az órát, kérdi, Csaszi? Azaz eladom-e. Marék százast adott érte. Kétezer forint! Lakást vettünk belőle.

Ennyi, ennyi volt.

(Már amire emlékszik... /...az egészről/.)

(Marika, a felesége csak néha szólt bele. Többnyire bólogatott; így van. Így volt.)

(Kovács Jánost a barátai Gatyásnak hívták s hívják ma is. Egykori bő klott gatyája miatt. Vékony férfi nyolcvanon túl is. Fiatal focistaként száguldv a vasút pályáján... Szembetűnő lehetett.)

(A szíve vitte, mint annyi társát, a nemzetőrök közé. A szabadság szeretete. Mint a fűzfői munkásgyerekeket is, akik közül Tripolisznál négyet lekasabolt a ruszki november negyedikén. Sokkal jobban ők sem bántak a puskájukkal.)

(Ha negyven éve kérdezed, többre emlékszik. Csak hát, ki kérdezte volna. „Történész”, „újdondász”, „író”?... Mással voltak elfoglalva. ... Vannak máig?)

(Ma már csak pár él közülük. Néhányan még, utolsó hírmondónak.)

(A vidéki városok közül Veszprémben haltak meg a legtöbben az '56-os utcai harcokban. „...a forradalomnak magyar részről 33-35 veszprémi áldozata volt, szovjet résztől 27-30 volt a veszteség, a forradalomban való részvételért még 3 személyt kivégeztek a város lakói közül” /Mészáros Gyula: Forradalom és szabadságharc Veszprémben 1956. Vp., 2001/).

(„Ennyi, ennyi volt.”)

Élő sírkő

Itten, Túl-a-Dunán

– Beleférek én ebbe a sírba?

A kőműves pislóg egyet.

Kőművesnek hirdeti magát, nyilván így szól az ipar- (valamint adóhatósági) engedélye, de szívesebben készít sírköveket. Márványból, műmárványból, vörös homokkőből, műkőből, meg ki tudja, miből nem.

Fából már biztos nem. Pedig sírkertünkben kerül már pár székel kopjafautánzat is.

A legtöbb persze.

Akár az Öné! Műkő. Ráadásul igen jól füst: majdnem hóféhér. Legalábbis így újonnan.

Vadonatúj! Most rendelted.

...Rendeltétek! Mert a feleséged biztatott, lökdös évek óta. Csináltassuk meg, mert egyre többbe kerül, a gyerekeinknek aztán vagy lesz rá pénzük, vagy nem.

– Majd szétszórnak, bele a nagyvilágba...

Meg hogy van épp elég dolguk. Gondjuk különösen. Ebben a mai világban. Járvány; háború; gazdasági válság; világnézetek világméretű összecsapása...

Mikor nem volt?

Hagyjuk.

– Ne izguljon, belefér – vakarja a fejér sírköves a vadi új emlékmű előtt. – Szabányméretű.

Mutatja a koma, hogy ő ennél hosszabb – olyan jó 180 centit tesz ki egyvégtében –, a sír meg. Már mint a leemelhető lapját tekintve.

– Ki fogja ezt leemelni? – kérdé a leendő odafektetendő. - A sírásók?

Azok aligha, nem bírják. Ahhoz – ehhez – ők kellenek, a sírkövesek. Aki ehhez szoktak.

A mesterek és legényeik.

– Csak szóljon, jövőnk.

„Szóljon”, „szóljak” – töpreng az érintett személy. Hogy szólna, amikor.

Rendben, majd a felesége. Neje önagysága.

Avagy, valóban, fordítva.

Ki tudja, ki tudhassa... ebben a bonyolult világban.

Ki tudja, mikor kerül rá sor?

Ki, ki! Hagyjál békén.

– Szóval beférek?

– Természetesen! Mert ha véletlenül hosszabb a koporsó, mint a sírt borító lap és alatta a gödör, az egyik végét kicsit lejjebb engedik.

Ajaj, lejjebb engednek. Srévizavé.

Akkor jó. Beférünk.

– Valamikor az itteniek egy gödörbe családnyian kerültek: kiásták a gödröt és oldalt egymás fölé több fülkét vájtak, oda dugták be a halottat.

...A továbbiakat.

A koporsót.

Persze, hogy persze.

Ez a padmalyos temetés.

– Én már ezzel nem találkoztam.

Ő nem, mi sem. Csak a régi öregek meséiben jön elő. Itten, Túl-a-Dunán.

– Nem akarsz előre koporsót is venni?

Hagyd békén.

– ...hogya ki is próbáld, elég kényelmes-e?

Nem utolsó szempont.

„Panalatt”... A padmalyos sír, minálunk, valaha! Egy sírba többet temettek, oldalról csúsztatták be a földbe. Emeletes is lehetett. Amíg koporsós temetés volt, darabig a háború után is, a hamvasztásos temetés divatba jöttéig.

Az Új Magyar Tájszótárban „pandal” a Balaton-melléken, a palócoknál „pannal”... „sírgödör oldalába alul ásott üreg a koporsó számára”. Az értelmező szótár szerint a „pandal” üreg, padmaly, népnyelvi jelentése „sírgödör oldalába alul ásott üreg a koporsó számára”. Hogy ne nyomja a föld a koporsót, illetve hogy több családtagot lehessen ugyanabba a sírba temetni... a reformátusoknál. Azaz padmaly>pandal>panal>panalatt? Hogy fokozza a nemzeti újdondászati híradás: a hun korban is él a padmalyos temetkezés.

„Hun”... Jó, hogy nem Csaba királyfi!

– Játsszod az eszed, játszod?!

Szóval hogy.

Hadd el.

Most szép fehér, de idővel...

Sírotok.

Köve.

Mű.

– Igen, például a moha, meg egyébként is (besötétedik). Van egy szer, amivel csak átdörzsöli az ember és mintha új lenne! De jobban járnak, ha minket hívnak, rövid úton lerendezzük.

Tisztába teszik. Mielőtt megtelne? Mert ki tudja.

Ajaj, inkább hagyjuk.

És már le is perkálja a megrendelő az avatásra váró, arra tökéletesen kész síremlékért járó pénzüsszeget a sírkövesnek.

Kőművesünk zsebre teszi, köszöni, már megy is. Siet, van épp elég dolga.

Négy hónapos várakoztatás után készült csak el a síremlék. Megrendelte a fickó böjtelő havában, a mester böjtmás havára ígerte, most meg már Szent Iván hava van.

– Ennyire sürgős? – kérde a kőműves, midőn a megrendelő az ígért 30 napos határidő lejárta után 30 nappal megjelent a cége székhelyén, hogy rákérdezzen, azért mégis, nem tetszett megfélekezni mirőlunk?

Mert mondanom sem kell, kétszemélyes sírhelyet foglaltak le az egyháznál a temetőjükben, azt a helyet kell a mesternek beépítenie a maga művével.

Nem, nem sürgős, sietősnek meg különösen nem mondható, csak hát a felesége lökdösi, miért nem jár utána. Őt meg az izgatja, hogy azért már kifizette a díj harmadát, nehogy szélhámos legyen. S jár utána, keresi meg a címét és utazik el hozzá a harmadik szomszéd faluba, ahol kiderül: a jókora családi ház pincének tűnő alagsora alul az épület teljes szélét-hosszát betölti, az a (kőfaragó) műhely. Ahol épp tíz-óraiznak a segítők, miközben a mester a családjával tán a fröstökét költi el a felső házban. Ügyfelünk meg nem végigbaktat a műhelypince-csarnok teljes hosszán, látván látva, mit nem? Mit falatoznak a mesterlegények! Meg.

Na, emiatt kaphatta össze magát kőművesünk! Mert ami sok, az pláne. Még hogy csak úgy idegye a rosszabb bármelyik ügyfelét. Belásson a kártyáiba. Háza alzugába. Bárhová.

– Láttatok, mit reggeliznek a melósok?

Nem láttuk, láttam.

Látogatását követően egy hét sem telt belé, már rá is csörgött a mester a saját sírkőre ácsingózó pasasra, kész, már rakják is a helyére a temető adott helyén.

– Eljössz az avatásra?

Mi az, hogy avatásra? Új házat vettél?

„Új házat”; majdnem jól mondja a haver.

– Kész a sírkövünk.

Ne ugrass.

Minek ez a sietség.

– Te is ezzel jössz.

Nem kell azt elkapkodni. Ej, ráérünk arra még.

Rá, rá.

De ennyire...

– Ezzel nem viccelünk, Jani, ez nem mulatságos.

– Miért, cigánytemetésen még a banda is rázendít...

Az hiányzana.

– Az egyház ezt nem fogadja el.

Ha nem, nem.

Nem is arról lenne szó.

– Odaállunk a sírkőhöz borosüveggel a kezünkben, összeütjük, a lencsébe neve-
tünk, hogy megörökítsük ezt a pillanatot!

Hogy... ím, meglelted hazádat. A végsőt.

Végső nyughelyed.

Miért ne lehetne ennek örülni?

Ha nem, hát nem.

– Morbid.

Kicsit?

Kár.

– Élő sír emlék mű avatás.

Az kéne.

– Te még élsz, örülj neki, de a kő...

„...a víz szalad, a kő marad.”

Marad.

Mi meg.

Tudható.

Egykománk párja hamvasztatásra gondol. Hogy ha majd odakerül.

Az embere viszont ragaszkodik a koporsóhoz.

A hagyomány miatt?

Valamiért.

– Nem félsz a férgekől?

Porból lettünk, azzá válunk, nemde.

Ugye.

– Az elhamvasztásra ítélt fölül a kemencében, ahogy zsugorodik! Te meg nézed...

Az mitől jobb?

Nézze a.

Mindjárt megmondja, ki!

– Van, akit eltemetnek, és ott, a föld alatt, a koporsóban föléled...

Akit meg égetnek, fölébreszti a tűz?

Megette a.

Tetszhalott.

Teremtőm.

– Erre inni kell! Öblítsük le egy kis csopakival.

Ménésivel. Tokajival. Szerémivel. (Igény szerint: somlaival, Küküllő-mentivel...)

Élő sírkő avatás.

(Magyar-, netán cigány-)Bandával, vagy anélkül.

– De halottak napján nem fogsz a sírodhoz kilátogatni?

Jól néznénk ki.

– Hallod, én ettől kiakadok.

Ki, ki. Be.

Mint az egyszeri ember, akinek megállt a szíve, amikor éccaka a temető sírjai közt rálépett a kabátjára, s mi nem villant (utoljára) az eszébe.

Azért ami sok, az igen.

Hova jutunk így.

– A B(oldog) F(öltámadás) R(eménye) A(latt).

Sokat kell rá várni?

Előbb.

...Szerencsére egy csomó majdnem barát társaságában! Mert tervbe vett (kézzel-foghatóan már kész) sírothoz körül a már eltemetettek és az ezután oda kerülők közt jó pár ismerőst találsz! Már ahogy szemrevételezed a műkö-, márvány-, miegyéb föliratokat.

Prébelszki... Az egész család! Akit ide temettek, testvére az egyik volt tanáromnak.

Zimmermann... Gimnáziumi osztálytársad öregszülei nyugszanak itt.

Kovács.... A lányuknak egykor udvaroltál, tán kilátogat majd hozzájuk, legalább Mindenszentekkor, hogy lásd, mire jutott... A maga 83 évével? Ajaj.

Hegedűs... A pék és fölmenői. Finom kovászos kenyeret sütnék, míg az Úr megengedi nekik. Ő mondta a minap:

– Majd estéként kiülünk a sír mellé, vagy ha sokan összejövünk, körbeüljük és iszunk egy kupicával!

Arról nem beszélve, hogy a közelben, itt, a város szélén borospince is található. Nem szólván a (több mint lejárt szavatosságú) kommunisták által bezárt nőnevelő intézetről, amelyet – reményeink szerint – csak-csak újra fogják egyszer nyitni...

– Csúnya! – mondja, még éltetekben, a nejed.

Mert a pékmester meg a kenyérével szolgál.

– De papsajtra már ne számítsatok! – nyögi közbe egy szerencsétlen kotnyeleskedő, neonáciból előbb bolsivá, mára „zöld” liberálissá átvedlett sírszomszéd-leszár-mazott, aki csak a családi sírboltban nyugvó ősök által megélt sort éli végig a maga tyúkszarnyi életében.

Majd ezekre hallgat az ember. Csak beleugatnak mindenbe. Feszt ez a.

Nem is mondom tovább.

De csak tedd! Olyan jól szórakozunk.

Ha nem, akkor nem. Elment tőle a kedvem. Elvettétek!

El, el.

...Szlávik... Ajaj, a borbély a Bánát-kúttól? Nem, de.

A bakonyi Kis Lófigató alatt valamivel.

Szóval. Erről lenne szó.

Lett vóna!
 Ha.
 De így elkapkodni...
 Kapkodta a hóhér.
 Az, a prágai.
 Megint evvel jössz?! Mi vagy te, történész?
 Nem, leendő sír-alattvaló.
 Alant, jó mélyen.
 Honnan följönni.
 Ebből kikapaszkodni!
 Gondolod, Föltámadáskor kapaszkodnod kell?
 Ne hidd.
 Csak higgy.
 Jobb híján.
 De hogy bele fogsz-e férni...?
 Ments Isten.
 – Nem lehetne egy kicsit elhalasztani?!
 Jó, de akkor minek kértétek így, előre? Elkapkodtátok? Kár volt.
 Kár, kár.
 „Élt 34 évet.”
 „Hiányod érezzük, emléked őrizzük.”
 „Élt 4 hónapot.”
 „Életének 83. évében.”
 „Sose felejtünk.”
 „Emléked megőrizzük.”
 „Amíg élünk, nem felejtünk.”
 „Élt...”
 „Aki él, meghal, aki meghalt, föltámad.”
 És persze: „Amen.”
 „Emléked örökké él.”
 „Élt...”
 Élünk és meghalunk... Szép álmokat!
 Ne siess...
 – Bolond leszek!
 „Élt...”
 ...Ha azt tudnád.
 Tudnók.
 ...tudhatnád.
 Tuthattyuk.
 „Az örök világosság fényeskedjék nekik.”
 Ha előrelátnál...
 – Sose' halunk meg!

Szó, mi szó.

– Nagypapa, majd én is odaférek, ugye? – kíváncsiskodik nyolcadikos unokád.
Mellétek; Szent Habakuk.

Rómaiak Almádiban

...Pomeriumban?

1889. február 16-án Veszprémben zenés-táncos farsangi közvacsorát rendeztek Almádi javára. Erre, ebből az alkalomból jelent meg az Almádi Híradó nevű, egyetlen számmal jelentkező lap. Almádiért! című vezércikkében így fogalmaz a magát megnevezni nem akaró, a helység – mint fogalmaz: „Veszprémvármegye első fürdője”, Almádi – múltját is fölvezető szerző: „A római birodalom fénykorában a pannoniai légiónak alapították. Pompás fürdőjük volt itt s óriás gyümölcstermő telepet létesítettek itt. *Pomerium* volt a neve. Innen ered a mai Almádi elnevezése is”. A lap és a közvacsora bevételét Almádi fejlesztésére fordítják.

Mint a lapból kiderül, a veszprémi Korona vendéglő nagytermében rendezett játékonysági – és persze télbúcsúztató – közvacsorán a híres-neves Kiss Jancsi húzta a talpalávalót. Mindent... POMERIUMÉRT! (A muzsikálásával angol lord feleségét is elcsábító cigányprímásnak Balatonalmádiban nyaralója volt, amely máig ékesíti az Öreg-hegy oldalát.)

Az Almádi Híradót Kompolthy Tivadar szerkesztette. Van benne nevével jegyzett tárca is; a most idézett, e tárca fölötti vezércikk azonban névtelen. Hogy ne szerepeljen minden oldalon többször is a neve, hallgatta el a Pomeriumot emlegető írásnál, ki követte el?

Kompolthy, Kompolthy... S ha épp nem a világtengereket járta, tán ott volt testvére, Jób is... (Mindenesetre Almádi következő, immár több számmal jelentkező lapját 1904-ben már Jób almádi otthonában szerkesztik.)

Ezek a Kompolthyak, ezek!

Hogy – lám! – abban sem tévedjenek, hogy a mai Balatonalmádi területén nem csak villagazdaságok virultak a római korban, nyilvánvalóan számottevő település is létezett itt ez időben. Sőt, település-sor?

Balatonalmádi mind a négy településrészén – Vörösberényben, Budataván, Almádiban és Káptalanfüreden – került elő jó néhány római lelet a régészek, történészek és helytörténészek leírásai szerint. Ezeknek a tárgyaknak egy részét ásásoknak köszönhetően vizsgálhatják a tudósok, jelentős mennyiségét viszont a lakosság szolgáltatta: házépítéskor, kertrendezés alkalmával, vagy épp „az út porában” bukkantak például római pénzre, ékszerre, meg egyéb tárgyra. Kisebb-nagyobb lelet az egész város területéről előkerült. Az érdekesebb, valamiért figyelemre méltó leleteket érdemes sorra venni.

Palágyi Sylvia írja az itteni régészeti kutatásokat összegző tanulmányában (Balatonalmádi és Vörösberény története, 1995): a Séd és a Balaton partját követő sávban

sorjáznak a hegyek lábánál a római telepek – az őskoriak ennél magasabban is megtalálhatóak. A rómaiak települése a Séd mellett, a Lok-hegyen, Berényben a Magtártól Budataváig, a Szabolcs utca környékéig terjedhetett. Amit igazol az utóbbinál kibontakozó összkép az itt mutatkozó nagy kiterjedésű temetőről is. Római sír jó néhány előfordul Nagy-Almádi határában, ám utóbbihoz hasonló méretű másol nem került elő a vélhetően laza szerkezetű római településről, amelynek nevet az 1800-as évek végén adtak jó kedélyű almádi-veszprémi újdondászok, ráfogva a Pomerium megtiszteltetést.

A földművelés eszközei (pl. kapák, kések, ekevasak és más eszközök) mellett falmaradványok (festett falrészletek is), kemencék (köztük edényégetők), téglák, építőkö, cserép kerültek elő. Berényben a Magtárnál kerámiacsövekből összerakott vízvezetékre bukkantak (ez szállíthatta a közeli Megye-hegy forrásainak vizét a római településre). A Lok-hegyen bronz istenszobrot (Dianát?), ugyanitt a római lakóházakból megmaradt vörös homokkő oszlopokat és szépen faragott oszlopfőket találtak – ezek közeli (almádi, berényi) kőfejtőből valók és itteni kőfaragóműhelyben készülhettek, ahogy a kő sírládák is. E sírokból egykor itt élő rómaiak nevei is előkerültek.

Mint Palágyi Sylvia megállapítja, harminc körüli a mai Almádi területén föltárt (I-IV. századi) római sírok száma. Ezek két helyen sűrűsödnek, a Szabolcs utcai mellett a Lok-hegyen sejtetnek nagy kiterjedésű temetőt. Harmadik komolyabb római sírkertként a káptalanit említi.

Emellett... Nem akármilyen helynevek – máig élő népi földrajzi megnevezések – emlékeztetnek az egykori itteni római életre. Római világra. A latin Pannóniára... a magyar Pannóniában, azaz a mi Túl-a-Dunánunkon. Hová a hunnivadékokat nem idehozta a jó sors? ... a bal sors? Hun a ma itt élők többnyire igen jól érzik magukat. Tenger baj közepette is.

Vonz bennünket... Ahogy idevonzotta és megtartotta a rómaiakat is. Leszerelt katonákat és családjukat, alájuk rendelt (netán többnyire az előzőekből itt ragadt, más népességhez tartozó, meg idehurcolt rabszolgákból lett) földműveseket és iparosokat, szolgákat vagy épp római polgárrá emelkedőket.

A Balaton északi partját végigkíséri a *Római út*. Sokfelé máig ez a nem csak népi, hanem hivatalos neve is a Tő-parttól kicsit távolabb, a hegyek aljában, az ártér fölött vezető útnak. Almádiban és környékén is: a mai Litér felől vezet Berénybe a „véletlenül” máig *Római kútnak* nevezett, római villagazdaságot sejtető leletekkel megáldott helyen át, hogy a település túlsó végében, Káptalanfüredről Alsóörsre a hegyoldalban ugyanazon a Római úton haladhassunk. Meg sem állva a Badacsonyi szent hegyének oldalában lévő Római útig, amely mellett tanyázhatott le egykoron – nem véletlenül, az Adriáról Trianonnal kizsuppolt – Herczeg Ferenc?

Káptalanfüred helytörténésze írja: „Korábban a vízparti településeken áthaladó ún. 'római út' létezett, melynek káptalanfüredi szakasza az Operaház üdülőjénél kezdődik és az Alsóörsi határútban folytatódik” (Polniczky József: Káptalanfüred évtizedei 2001). A berényi Új-hegyen is van a nép által Római útnak mondott közút,

a ma Erkel Ferencről elnevezett utca, amely párhuzamos a 71-es országúttal (utóbbi nyomvonalát az elmúlt évszázadokban víz borította). Az almádi Római út további nyomai a Lok-hegyen, a Rom-kútnál, *Római villánál* mutatkoznak.

Balatonalmádi-Vörösberény északkeleti szomszédja Litér, amelynek itteni – az almádi Rom-kutat is magába foglaló – határrészét *Bendolának* hívják, s e nevet római eredetűnek tartják. Helyi jópofa népi szófejtés szerint a falu neve a rómaiak itt vezető országújtára utal, mert a *L(egio)iter* a légiók útjelzője volt (Czuczor Sándor: Kronológiai kószoló, 2019).

A budatavai lakótelep emeletes házai között liget található játszótérrel, sportpályával, és újabban az itten római világra emlékeztető díszkúttal. Az emlékmű a már a rómaiak által is e tájon bányászott vörös homokkőből készült, és 2022 őszén avatták föl római jelmezbe bújt almádiak. A sportpályától a Szabolcs utcáig, tehát az egész tér helyén a római korban temető lehetett. A pályánál és a teret záró utcában épülő házak egyikének az alapjainál a régészek az 1980-as években az időszámításunk utáni első századokban keletkezett sírokat találtak. Az egyik szarkofágos sír volt, a többi zöméből az egyéb leletek mellett a hátukon fekvő halottak csontmaradványai kerültek elő, de találkoztak hamvasztásos végtisztesség nyomaival is. A sírokat valamennyi esetben vörös homokkővel rakták ki, és ebből az itt bányászott terméskőből készült a szarkofág is. Ekkora sírkertje aligha lehetett egyetlen római villagazdaságnak, sokkal valószínűbb, hogy római kisváros élte mindennapjait a hegyoldalon, a Lok-hegy aljában, amelytől pár száz méterre került a temető – gondolhatja a mai utód.

Amire az 1990-as évek végén a régész (tudós kutatásai alapján) azt mondta, laza szerkezetű római település, arra találta ki 100 évvel korábban az író-újdondász (saját és népe tapasztalatai, észlelései és hagyományai után... Kompolthy?) a POMERIUM nevet.

A kettő nagyon is összeáll. Találkozik. Ugyanazt mondja.

Drága, drága... magyari Pannóniánk! Szent földhöz méltóan.

Az Árpád-házi királyok korában Mártont választották védőszentjüknek a jó szárberényiek (hogyne, a vörösberényiek), midőn megépítették templomukat. Mártont, pannóniai szentünket, Szombathely (igen, Savaria) szülöttét. (Eme istenházánk a hitújítás óta a reformátusoké, akik erődfalakat emeltek hitük s maguk védelmére.)

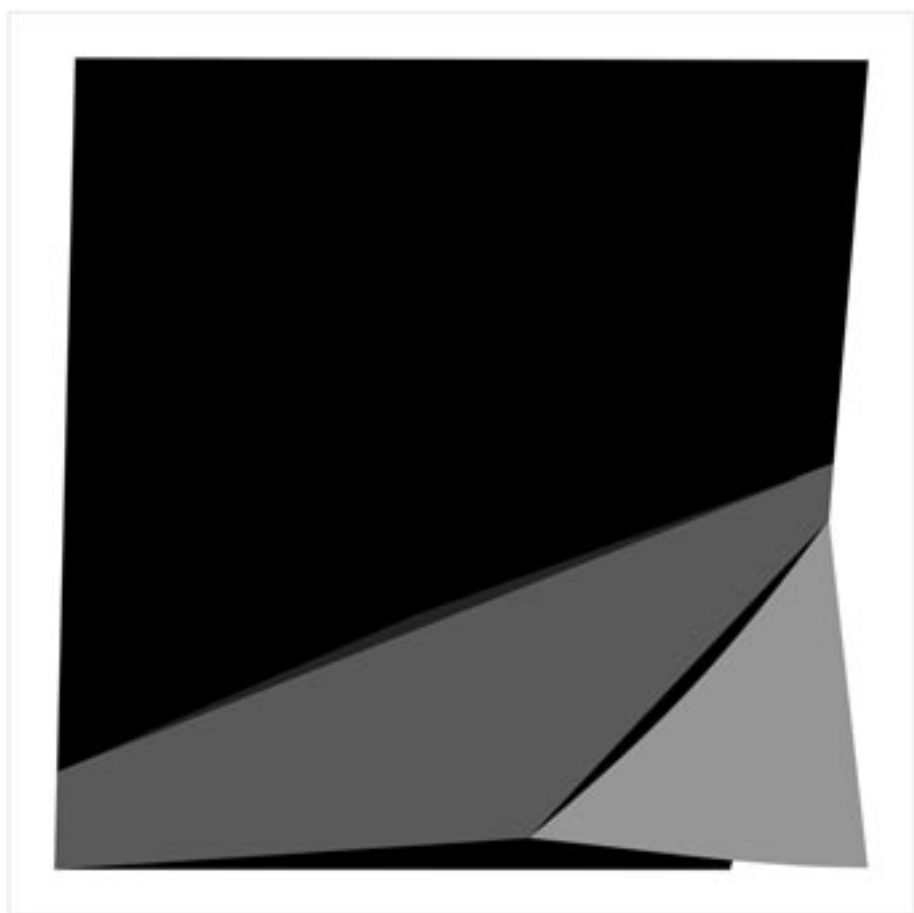
Itten, mindenképpen Túl-a-Dunán. A mi „Pomerium”-unk táján.

Valami neve csak lehetett az itteni római településnek (laza település-sornak)! Hogy mi, arra már aligha fog fény derülni.

Úgyhogy... a magunk részéről maradunk a Kompolthyak által Veszprémben 1889-ben ránk fogott „római” megnevezésnél.

Már ha a kétezer évvel ezelőtti itteni dolgokat említjük. Mert „Almádi”-val mi bajunk lenne.

Van, aki türk (ótörök) eredetűnek veszi az Almádi szót. Azaz az időből valónak, midőn a rómaiak még anyafarkasuk csöcsein csüggtek.

Furor operandi

Rózsika néni, ébredjen föl, megyünk, meglesz a műtét, ilyesmit mondhattam neki. Fölráztam álmából, mire az idős asszony kinyitotta a szemét, rám nézett, nyelt egyet, rám mosolygott, sóhajtott, aztán aludt tovább. Fölhúztam a takaróját, két kézzel alá nyúltam és fölemeltem, úgy vittem el ölben az orvosi szobáig. Ott a belső helyiségből nyílt egy ajtó a vizsgálóba, ahol a műtétet is végrehajtottam. Rózsika néni volt az utolsó esetem, egyedül őt műtöttem meg, és nem merném biztosan állítani, hogy az utolsó pillanatig nem reménykedhettem, hogy életben marad.

Világéletemben orvos szerettem volna lenni. Sose nyugodtam bele, hogy annak idején nem vettem föl az egyetemre. Biológia tagozatos osztályban érettségiztem, fizikából viszont gyengébb voltam, nem értem el a ponthatárt, így elsőre nem jutottam be, aztán többet nem is kísérleteztem, mert a sikertelen felvételem után rögtön behívtak katonának. Másfél év katonaság után már nem volt kedvem próbálkozni.

Jó egy éve lehettem az otthonban, névről ismertem minden beteget, tudtam mindnek a baját, a lakók között szinte alig volt egészséges, mert aki szellemileg viszonylag friss volt, az magatehetetlen, mozgásában erősen korlátozott, aki meg menni tudott, az bár inkább ne tudott volna, mert folyton azt kellett lesnünk a nővérekkel, nehogy egy óvatlan pillanatban elkalamboljon valahová. Éjszaka is, az idős ember köztudottan elég rossz alvó.

Rózsika nénit nagyon megszerettem. Mindig azt mondta nekem, fiam, nagy kár, hogy nem vagy igazán a fiam, örülnék, ha ilyen fiam lenne, mint te vagy. Én meg erre azt feleltem, nem baj, Rózsika néni, tekintse úgy, mintha a fia lennék!

Folyton panaszkodott az epéjére, azt mondta, mielőtt idekerült, nem műtötte meg az orvos, legyintett egyet az ágya fölött, amiből ő azt szűrte le, hogy erre a kis időre már nem érdemes, majd csak elkínlódik vele, kap fájdalomcsillapítót, aztán jobban lesz. Látod, fiam, hagynak szenvedni, mondta, amikor időnként ébren találtam, és megkérdeztem tőle, hogy érzi magát.

Én már akkor tudtam, hogy Rózsika nénit nem fogom hagyni, csak még a módját nem láttam világosan, hogy hogyan könnyíték majd a szenvedésén.

Különben nemcsak a betegeket, hanem az összes otthonlakót sajnáltam. Emberhez méltatlan életet éltek, márpedig egy embernek ahhoz is joga van, hogy méltósággal meghalhasson, ha már az élete fabatkát sem ér. Ilyenkor legszívesebben önként megszabadulna, csak hát egyedül tehetetlen, és nincs, aki segítsen rajta. Rögtön az elején világos lett előttem, és már akkor tudtam, valamit úgyis kitalálok, mert én ezt nem nézhetem tétlenül.

Sokáig tartott a felkészülés. Rengeteg kísérlet és vívódás előzte meg, mire elszántam magam az első lépésre.

Több mint egy fél éve dolgozhattam az otthonban, mindig hétvégén voltam szolgálatban. Leginkább olyankor van szükség képzett szakemberre, mármint őrző-védőre, mert csak az ápolók és a konyhai személyzet tart ügyeletet. Hamar megtanultam a rendet, nem volt nehéz, fegyelmezett ember vagyok, nemcsak a munkám természetéből adódóan, hanem úgy általában is. Fegyelmezetlen, szétszórt embernek nem való a harcművészet. Kitartó, rendszeres gyakorlás, rengeteg edzés előzi meg a fekete övet. Egy szó, mint száz, az otthonban töltött idő alatt tudtam mindent, mi hol van, kinek mi a bogara, és, mondom, maguk az ápolónők voltak be a munkába, mert nélkülem nem bírták volna az esti feladatokat. Megszerettek, mert nyílt, közvetlen ember vagyok, de sosem tolakodó.

Egy este éppen hazafelé tartottam edzés után, amikor eszembe jutott a megoldás. Így van ez mindig, amikor az ember nem is gondol rá, akkor villan át benne a szikra, egy kósza gondolat talán. Először maga sem érti, annyira valószínűtlen, aztán hirtelen megtorpan, és mintha filmet állítana meg, visszapörgeti magában, majd újraindítja a jelenetet, és egyszeriben megvilágosodik előtte minden.

A homlokomra csaptam örömömben. Tiszta, gyors és egyszerű. Nem feltűnő, látható nyomot nem hagy maga után, az ügyeletes nővér majd beírja a naplóba, hogy halál oka időskori végelgyengülés. Hetvenöt-nyolcvan év fölött bármikor számíthat rá az ember, főleg ha ilyen körülmények között él. Az orvos úgysem vizsgál agyon egy halott otthonlakót, éppen csak rápillant, ha egyáltalán megnézi, mert többnyire látatlanban aláírja a jegyzőkönyvet. Kivéve persze, ha a hozzátartozók kifejezetten ragaszkodnak a boncoláshoz, de amióta én ott voltam, ilyesmire még egyszer sem volt példa. Halál oka kiszáradás, időskori végelgyengülés, vagy hasonló. Épp elég nekik az élőket ellátni, nem érnek rá a halottakkal törődni.

Nem tudnám megmondani, milyen szempontok alapján, de mihelyt megfogalmazódott bennem a gondolat, azonnal kiszűrtem az első négy-öt páciensemét. Az elején még azt hittem, mindnél ugyanazt a módszer fogom alkalmazni, menet közben aztán módosítottam a tervemen. Kombináltam az anyagokat, hogy melyik milyen gyorsan hat, és hagy-e áruító jelet maga után. Nem volt különösebben nehéz dolgom, csupán a megfelelő adagot kellett eltalálnom.

Senki nem gyanakodott rám. Mindenki szeretett, feltűnés nélkül jártam-keltem éjjelente az otthonban. Nyáron is mindig sötétben érkeztem, este fél tíz körül, bezártam magam után a kerti nagykaput, átöltöztem, és amint szolgálatba álltam, kívülről körbejártam az épületet, átvizsgáltam a kertet is, nincs-e illetéktelen behatoló a területen, aztán az éjszaka folyamán kétóránként az épületet is végigjártam, benéztem minden helyiségbe a három emeleten. A kertre nyíló ajtók zárva voltak mind, a főút felé a nagykapu is, ahol bementem, a kutyák meg amúgy rögtön jeleztek, ha valami szokatlant észleltek. Az ugatásukból tudtam, érdemes-e kimennem vagy sem, hamar fölismertem, mikor jeleznek idegent.

Az ápolónőknek szívesen segítettem. Rengeteget tanultam tőlük, ők is hálások voltak nekem, hogy nem egyedül kell mozgatniuk a magatehetetlen öregeket, hanem tudták, elég, ha elkiáltják magukat a lépcsőfordulóban. János!, és én, akárhol legyek

is éppen, röpke harminc másodpercen belül ott termek. Számítottak rám, megosztották velem gondjukat-bajukat, nem egy közülük időnként magántermészetű problémáját is, amit talán még a legjobb barátjének sem mert volna elmondani.

Nem minden előzmény nélküli az életemben ez a kitérő. Mint mondtam, orvos nem lehettem, de megmaradt bennem az érdeklődés, hiszen a biológiagyakorlatokat mindig szerettem, főleg amikor már emlősöket boncoltunk. Tanultunk egészségügyi anatómiát is, tehát az sem volt tőlem idegen. Egy időre persze más irányba terelt az élet, a családdal kellett törődnöm, pénzt kerestem, aztán miután elváltam, és komolyan kezdtem foglalkozni a harcművészettel, visszatért a régi érdeklődésem. Még nem tudtam, hogyan, de valahogyan szerettem volna az egészségügyi pálya közelébe kerülni. Ahhoz már túl korosnak éreztem magam, hogy ötvenéves fejjel pályát módosítsak, az örzővédő munka azonban eléggé kézenfekvőnek tűnt. Szerencsém volt, első próbálkozásra fölvettek, így kerültem az otthonhoz, és rögtön az elején láttam, hogy megtaláltam a helyemet.

Azt a nézetet vallottam, ha valaki már felmérni sem képes, mennyire emberhez méltatlan körülmények között kénytelen élni, mert például orvosi etikára hivatkozva mesterségesen tartják életben, akkor a másiknak, a jóérzésű embernek, aki észreveszi, és bántja nagyon a másik nyomorúsága, emberi kötelessége szót emelni érte, vagy tenni valamit az érdekében. Mindenkinek joga van a méltó halálhoz, ugyanúgy, ahogyan a méltó élethez is joga van. Ilyen szemmel néztem az otthon lakóit, akik eleve kiszolgáltatott helyzetben vannak, hiszen köztudott, hogy nem egy luxusotthonról, hanem egy szerény körülmények között működő falusi intézményről van szó. Az épület minden apró részletében a pusztulásról mesél, hiába igyekeznek barátságosabbá tenni a nővérek, amennyire tudják, mégis messziről lerí a szebb időket látott grófi vadászkastélyról, hogy éveken keresztül nem volt gazdája. Nem sokat javítottak rajta, mióta úttörőtábornak, téeszírodának vagy ideiglenes laktanyának használták.

Joggal kérdezhetnék, miért nem értem be annyival, hogy kegyes halálhoz segítem a szenvedő öregeket, halálos adag oldott rovarölőszert juttatok a szervezetükbe, higanyt, levegőt vagy letált fecskendezek a vénájukba.

Gondoljanak bele, milyen érzés lehetett nekem, hogy amint munkába állok, szünet nélkül csak a sóhajtozásukat hallom, bárcsak jönne már értem a halál, szabadítana meg ettől a pokoli szenvedéstől! Hogy nézem azokat az üres tekintetű, kifejezéstelen szemeket, melyek olyankor villannak csak meg, amikor mozgást érzlelnek az ágyuk körül, és mint az éhes kutya, folyton azt lesik, mikor kerül már elébük a tányér étel, hiszen semmi más nem érdekli őket az életben, csak hogy ehessenek. Látom a mohó tekintetükben, hogy legszívesebben egész éjjel ennének, tömnének magukba mindent, amit érnek, ha tehetnék, ha jártányi erejük lenne, fölállnának, végigjárnák a három emelet összes hűtőszekrényét, és válogatás nélkül kiennének belőlük mindent, amit ott találnak, képesek lennének egymás torkának esni egy falat kenyérért. Tegyük a szívükre a kezüket, hát élet az ilyen?

Persze, nem bántam volna, ha jól felszerelt műtőben, asszisztenciával műthetem meg Rózsika nénit, nekem is könnyebb lett volna, de érthető okokból erre nem volt

lehetőségem. Igyekeztem minél fájdalommentesebb megoldást választani, bár az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a műtét idején Rózsika néni már nem volt abban az állapotban, hogy felfogja, mi történik vele.

Éjjel kettő körül láttam hozzá, olyankor lankad először az éjszakás nővér figyelme. Többnyire alszik, csak hajnaltájban, öt óra felé ébred fel, ha nem történik komolyabb esemény. A biztonság kedvéért előtte kiiktattam a jelzőcsengőt a szobában, nehogy véletlenül fölébresszék, így én is zavartalanul dolgozhattam.

Ha kérdeznék, de önök nyilván nem fogják megkérdezni, hiszen nyolc rendbeli gyilkossággal vádolnak, és inkább az indítékaimra, semmint az érzéseimre kíváncsiak, pedig én szívesen elmondanám, milyen volt, amikor a szike nyomán lassan kiserkedt a vér Rózsika néni petyhüdt bőrű hasából. Középről metszettem a jobboldali bordaív felé, hogy biztosan megtaláljam a beteg epehólyagot. Óvatosan mozogtam a szikével, nehogy fölsértsem a vastagbelet, a gyomrot vagy magát a májat. Nem siettem. Megszűnt körülöttem a világ, nem figyeltem semmi másra, csak arra koncentráltam, hogy minél előbb eltávolítsam Rózsika néni epehólyagját.

Joggal kérdezhetnék azt is, Rózsika nénin miért akartam műtéttel segíteni, mikor a többi beteget egyenesen halálba küldtem. Egyszerű a magyarázata. Mint már mondtam, Rózsika néni szinte a fiának tekintett. És ha látták volna azt a mosolyt az arcán, ahogyan rám nézett, amikor mondtam neki, hogy meg fogom műteni, önök sem csodálkoznának a döntésem.

